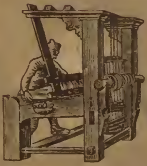
FIRPO
768
BIBLIOTECA NAZIONALE
TORINO

74

Ex libris

LUIGI FIRPO

5. 1. 12.

10

344.

METHODVS DOCTRINAE CIVILIS, Seu ABISSINI REGIS HISTORIA.

AVTHORE R.P. ADAMO CONTZEN
E Soc. IESV, *SS. Theol. Doct.*

PERMISSV SVPERIORVM.

COLONIAE AGRIPPINAE,
Apud Ioannem Kinckium, ad interſigne Monocerotis.

ANNO M. DC. XXVIII.

SERENISSIMO
PRINCIPI AC
DOMINO,

D. MAXIMILIANO,

SACRI ROMANI
IMPERII

ARCHIDAPIFERO, ELECTORI,
VTRIVSQVE BAVARIÆ
DVCI,
Domino meo clementiſsimo,

FElices pace ac bello ſucceſſus, propitij dona numinis, Europa orthodoxa tibi, Sereniſsime Princeps Elector, meritò gratulatur: ego verò ne ſolus deſim officio, inter voces, plauſusq́ꝫ, & quod palmariũ reor, affectus bene fauentium, nouum de longinquo munus adfero, Abiſsinum Æthiopiæ regem magnum. *Opus*

mole contractum, exemplis eminētium virtutum, & argumento fœcundum, nec, ſi rerum geſtarum precio æſtimetur, regum oculis indignum. Etenim quamuis priuatorum facta præclara ſuſpicere, nō ſit regum, quippe ſua miniſteria arbitrantur, regiam tamen virtutem, in excelſo faſtigio collocatā, ex æquo priuati Principeſque admirātur. Ad Serenitatem porro tuam quaſi alterum Abiſsinum, libellus ille fidentior, ac lubentior accedit, quòd inſignia facta, quæ in illo dudum vita functo, & victo poſt fata liuore, laudantur, in Maximiliano etiamnum viuo mundus admiratur, commendatq;. eóque impenſius, quod ſine culpa, quæ in Æthiope reprehenſa fuit, ſincera atq; integra in moribus tuis perſeuerent: Magna in illo laus fuit diu cultæ, & poſt breuem in deteriora flexum, recuperatæ virtutis, ſumma in tua guberna-

tio-

natione commendatio integritatis nũquam interruptæ. Abiſſinus regnum ſibi iure debitum prudentia ac animi robore quæſiuit, de tua præſtantia, tã illuſtre fuit ſapientiſſimi parẽtis iudicium, vt vltro imperium cederet, & frui per quietem filij felicitate, & ſucceſſibus, quam imperare mallet. Abiſſinus pietate in Deũ, prudentia, fortitudine, iuſtitia, vigilantia, ſanctis legibus, ſumptuum moderatione, in Eccleſiam & Rempublicam largitate, nõ ſubditorum modo, ſed vicinarũ quoq; gentium ac regum ſibi ſtudia, venerationemque conciliauit. Eadem in ſuo principe decora, amicorũ pariter, hoſtiumq; conſenſu Europa grata mente agnoſcit. Religionem inclyti Ducis, Bauaria dum imitatur, oſtendit, & compoſita ad modeſtam grauitatem aula, mores regentis exprimit. Pietatem prudentia adornat, quã ex omni parte

te principes, magnateſq;, velut oraculum conſulendo, in ſummo poſitam teſtantur. Animum ſecundis, aſperiſq; rebus imperterritum, iuſtitiæ tenacem, in omnia ſemper intentum, continuæ curæ ac laboris tolerãtem, acria bella, celeberrimæ ſine magnis detrimentis victoriæ, tribunalia, ſubiectorum voces, & experientia nobis demonſtrat, & inprimis qui adulatione caret, hoſtium noſtrorum metus. Hinc & nota illa, & ex honeſto, ac decoro orta frugalitas, fons veræ munificentiæ, ſumma principum virtus, qua vectigalia, tributa, labor, ſudorq; populorum non in luxum, aut pomparum inania, ſed in bella ſacra ac neceſſaria, in religionis ac Reip. defenſionem expenduntur. Hinc tanta ſine fundo liberalitas, religioſas familias, fidei prædicatores, etiã per Indias, Sinaſq; complexa: horum beneficiorum nulla aut immemor, aut in-

grata erit poſteritas, hiſtoria loquetur, & quod vnicum tuæ pietati votũ eſt, numẽ æterno præmio penſabit. Quãobrem iure merito Abiſsinum, (niſi cũ deliquit) tibi ſimillimum, ad manus Seren. Tua defero. atque vt gratum habeat oro, quæſoque.

Cauſa mihi ſcribendi etiam hic, bonum reipublicæ proponitur, vt adoleſcentes, qui Philoſophiæ, Iuriſprudentiæ, & Theologiæ ſtudijs dant operam, Iſagogẽ, & ad ciuilia dogmata velut manuductionem habeant, atq; inter ardua, arguta, difficilia, minuſq; amœna ſtudia, quæ animos acuunt, laſſantq;, lectione politica, hiſtoriæ dulcedine illecti, maioribus parentur, & ad hoc ſtudium mature ſeſe applicent, videantq; in ſocietatis humanæ conſeruatione ac gubernatione eſſe aliquid neceſſarium, quod illis ſcientijs vtiliſſimis, maximiſque non ſatis diſcitur.

Multos enim abſoluta illa diſciplinarũ cyclopædia, cum ad ſtudiorum ſuorum exercitia, atque rempublicam aſpirãt, in malos magiſtros, erroreſq; tanquã bonæ mentis ſcopulos, impingere video.

Plerique arbitrantur eos qui Philoſophiæ, Iuriſprudentiæ, Theologiæ arcana, controuerſa, ſublimiaque ingenio complexi ſunt, iam ad gerendam Rempublicam, danda conſilia, negocia tractanda, obeundas legationes, demerendos animos, belli paciſq; munia eſſe idoneos: falluntur illi, & fallunt: In Philoſophia ſubtilitatibus multa docẽtur, Theologis, Iuriſperitis, Medicis neceſſaria, politico etſi ex remotò conducentia, non tamen ſufficientia. Experientia etiam docuit, ſæpè Theologorum profundiſſimos gubernandis Eccleſiis eſſe impares, aliud eſt namque intellectu ad ſupera euecto, in rerum di uiniſ-

*uiniſsimarum contemplatione verſa-
ri, aliud eſt, hominem, animal moroſũ,
mutabile, verſutum, tectum, peruicax
regere. Neque huic tantæ rei ſola peri-
tia iuris par eſt, alij fines litium ſunt,
& controuerſiarum, alij communis
humanitatis, legum publicarum, fœde-
rum, ſocietatis humanæ. Singularibus
igitur præceptis, inſtitutiſque regina
ſcientiarum continetur, quæ alijs im-
perat, Politicè Nam eorum dementiã,
qui ſine ſtudio, multa cogitatione, ma-
giſtriſq; ſe politicos eſſe naturali qua-
dam naturæ felicitate arbitrantur, iã
olim Socrates & Xenophon damna-
runt. Vtiliſsimæ artium doctoris & du-
ctoris egent, qui agenda monſtrent, cæ-
mentarij & fabri normam & leges
accipiunt, quis credat ſibi ipſi præcep-
torem poſſe eſſe architectum? D. Tho-
mas ſane etſi Philoſophiam, & Theo-
logiam præcipue excoluit, hanc tamen*

 partem,

partem, explicandis Ariſtotelis libris politicis minime neglexit, quin ipſo ſuo tam fructuoſo labore oſtendit, politicen ex Sacrarũ ſcripturarum ſacrario, diuinis oraculis à Theologis tutiſſimè explanari, qui illas conſeruãdæ Reipublicæ, tuẽdique ſtatus rationes expediant, ne conſcientiæ incolumitas, æternæque ſtatus ſalutis euertatur.

Duo porrò hominum genera ſunt, qui Politici à vulgo habentur. Primi politici non ſunt, & eſſe credũtur ſtultiſſime, qui affectatis geſticulationibus, veſtium cultu, crurum flexu, vrbanitate verborum, artifice adulatione, locis, temporibus, perſonis, ſeſe noui vertumni accommodant. Ardeliones illos vocat Iuriſconſultus grauis, & Gnathones: rebus ipſis iactantiam, atque animi leuitatem produnt, ipſi ſeſe admiran-

mirantur, demeruiſſe ſe alios, & mire politicos exiſtimant, aliud prudentium eſt iudicium, thyrſo dementiæ percuſſos non ambigunt, deliciæ illæ cærimoniarum, & plus nimio affectata vrbanitas, non modo principibus, ſed priuatis etiam faſtidita, gratiâ & fauore, quem quærit, per ineptias excidit, contemptumq́; parit. Nec mirum: etiam gnathones comicos, cum ridicula iterant, theatra nauſeant. Nunquam laudare deſinam morum ciuilitatem, ac ſuadere: at in illo motuum & ſermonum artificio ciuilem prudentiam ponere, imprudentis eſſe iudico.

Pernicioſius alij ſe in Politiam inferunt, & nomen illud damno Reipub. vſurpant, latiſſimeq́; graſſantur, ciues Eccleſiæ, & regni in fraudem inducunt. Ciuilem doctrinam eſſe occultiſſimam artem profitētur, Cereris &

Mithræ arcanis perſimilem; ſecretiſſimo energemate ſeruari Remp. ac principē, ſic Troiam ſimulachro Mineruæ, Romam ancilibus, Ægyptum Alexandri corpore tutam fuiſſe. Cum myſteria illa exquirimus, vt in illis ſuis initijs præſtigijſque gentes, ita hi quoque Pſeudopolitici ad infanda deflectūt: pro virtute ſimulationem, atq; adeo vitia ipſa docent. Nunquam tā felix æuum fuit, vt tales deeſſent; verū auorum memoriâ abominatam ſectā illuſtrauit Nicolaus Machiauellus, qui tamen Valentinum Borgiam diſcipulū inſaniente ſapientia dedit exitio, & quotquot eius conſilia, factaq; ſecuti ſunt, calamitoſos exitus habuere. Demiror autem hominem numinis cōtemptorem, à Pontificibus, concilio Tridentino nō modo damnatum, ſed in primam claſſem librorum impiorū, quorum vetita lectio eſt, cum hæreſiarchis

ãrchis reiectum, adhuc habere defenſores. Hi nomen politici, quod ad philoſophos, iuriſperitos, Theologos qui Reip conſulunt, ſiue ſacra, ſiue ſæculari, pertinet, & rem ſanctiſsimã profanare conantur: atque ita ſecum ſtatuant, libros illos duntaxat eſſe politicos, in quibus, callidæ, verſutæ, obſcuræ fallendi artes docentur, doli aſtu tractãtur, nouæ, acutæ, inuſitatæ fraudum machinæ concinnantur, politicẽ Pſeudolorum, & Syrorum fallacias eſſe. Tantus error de ſapientia humana eſt, quam à Deo deſciſcentem reprobatam, & adulterinam Spiritus ſanctus ſtultitiã eſſe pronunciat. Praua conſilia carere ſucceſſu Deus voluit, nec immerito; malo dignus eſt, quiſquis abſque Deo, contra Deum, ſibi felicitatem fingit. Singulorum hominum, & totius Reipublicæ eſt beatitudo in Deum tendere, lymphata

&

& amore ſui ebria ſapientia, quamuis currat, non tamen ad metam pertingit, quia extra viam currit. Unica ſalus eſt imperantis, ex Dei lege gerere Rempublicam, iuſtitiam, æquitatemque tueri. Hæc norma, hic ſcopus, hæc vita eſt Abiſsini. Hac diſciplina imbuenda eſt adoleſcentia, hac via eundum cunctis Rempublicam capeſſentibus: quorum omnium cum in te, Sereniſsime Elector, tanquam iuſtiſsimi, & prudentiſſimi principis exemplum coniecti ſint oculi, ad te quoq; iuſtiſsimum, & prudentiſsimum regem legaui, vt te quod ipſe pro publica ſalute geris, in alio legere delectet. Ac demum vt quã diutiſsimè, proſperrimeque labore & virtute tua Germania ſubleuetur & defendatur, robur, incolumitatem, multos annos, victoriam, de cœlo auxiliũ,

gratiam

gratiamq́ precibus, ac ſacrificijs à Deo in dies expoſco.

Serenitatis Tuæ

Humillimus ſeruus

Adamus Contzen.

APPROBATIO R. P.
PROVINCIALIS GERMANIAE SVPERIORIS, SOCIETATIS IESV.

HVnc librum, cui titulus: Methodus doctrinæ ciuilis, ſiue Hiſtoria Abiſſini Æthiopum regis, à R.P. Adamo Contzen, Societatis noſtræ Doctore Theologo conſcriptum, atque à deputatis ad id Theologis lectum & approbatum, Ego Gualterus Mundbrot Societatis IESV, per Germaniam ſuperiorem Prouincialis, conceſſa mihi poteſtate ab admodum R.P.N. Mutio Vitelleſcio Societatis noſtræ Præpoſito Generali, Typis mandari permitto. Monachii. Anno à Chriſto nato M. DC. XXVIII. Aprilis 5.

Locus ſigilli

Gualterus Mundbrot.

METHODVS DOCTRINÆ CIVILIS,

SEV

ABISSINI REGIS Hiſtoria.

INter ſcientias, quibus animus [illegible] à vitijs auertitur, ad morum ciuilitatem, virtutemque eruditur atque accenditur, Hiſtoria præſtat. Vtilitati miſcet voluptatem legentem occupat, rapit, detinet, varietate rerum, [illegible] iucunditate potens, memoriam fortius pulſat, [illegible]giturque altius, laboris & ſtudij victrix. [illegible] arbitror, cur Græci commune ſcientiarum [illegible] hiſtoriæ velut [illegible] di[illegible]t. Illa nobiliſsimas virtutes, heroum laudata facinora, atque etiam improborum ſcelera ob oculos ponit. Hæc infamia damnat, illa merita laude proſequitur. Eadem æterni numinis ſeueritatem in ſontium pœnis, in bonorum præmijs largitatem oſtendit, poſitiſque in vtramq; partem exemplis, vniuerſi orbis teſtimonio probat nullum delictum [illegible] re impunitum, nullius benefacti perire mercedem: ipſa denique vitia, cum ſe aduerſum remedia corroborarunt, imperiorum ruina opprimi, gentium internecione deleri. Nec rei geſtæ duntaxat ad verum exacta narratio: ſed fabulæ etiam, apologi, parabolæ à viris ſapientiſsimis, grauiſsimiſque ad honeſti amorem, criminum odia [illegible]ntur, vt ille a[illegible]

I. *Hiſtoria vſus.*

comitatior veritas maiore pompa ac [illegible] venia[illegible], exciplaturque.

Igitur Plato, Xenophon, Cicero, Rempublicam nobi[illegible] [illegible]emq; non ad veritatem [illegible] imperij nor-mam, qualem nullā vid[illegible], ediderunt, eos patru æuo mul[illegible]rum industria æmula[illegible] est. Or[illegible] & Africa in [illegible] lubent, docere ſeu veris, ſeu [illegible] exemplis. Ipſe Seruator noſter, [illegible] in [illegible]ce o[illegible] ſæculorum [illegible], on[illegible] [illegible]ius ſi[illegible]litudine, quàm [illegible] veritate in plu[illegible]ſsimis conc[illegible]ibus vius eſt: [illegible] ill[illegible] tamen [illegible] ione verbis [illegible]mpta fide, [illegible] eſt auctoritas. Quare & mihi illam [illegible]-[illegible] iam placuit, [illegible] tot [illegible]-[illegible] æqua[illegible]m, no[illegible] [illegible]ſu, no[illegible] [illegible] ducti. I-[illegible] in prin[illegible] [illegible]a [illegible]teq; [illegible]rian, optim[illegible] [illegible] ſt[illegible] [illegible] v[illegible] decora, & v[illegible]ls[illegible] [illegible], [illegible] qu[illegible] conſul[illegible] p[illegible] [illegible] T[illegible] eſt enim & fl[illegible] [illegible] pr[illegible] ad ex[illegible] [illegible]rat, præ-ſertim [illegible]bus, q[illegible] [illegible] impetu ad deteriora [illegible]. [illegible] igitur mihi eſt, magnus AEthiopum im[illegible] Abi[illegible]n[illegible], eorum, qui ab eo hodieque nomen mutuantur: de eo non [illegible] ſunt, ſed [illegible]end[illegible], vitam[illegible] ſcrib[illegible] [illegible] magnas virtutes [illegible]; [illegible], [illegible] for-tunam ſibijt. Rem [illegible] reperi[illegible].

[illegible] poſtulat AEthio[illegible] ſitum, [illegible] expo-

II. *Æthiopiæ ſitus finium.*

nere. Antiquis enim prorſus incogni[illegible] [illegible] aperta bell[illegible], niſi qua conte[illegible] AEgypto [illegible] Erythræo ma-ri, Perſarum, Macedonum, [illegible] magis arma in-audi[illegible], [illegible]m ſenſit. L[illegible] vltra ſolis hybernas, quas [illegible], tropas, ext[illegible]r, in ſeptentrionem pa[illegible] [illegible]ſtitu m ex[illegible]rit, ita maxima eius pars ſita [illegible] phœbo[illegible] [illegible] ſpacium inter [illegible] [illegible]os c[illegible], ad mare AEthiopicum

in-

[illegible] rlugitur, deſinitq; in ſcopulos naufragijs fa-[illegible] promontorium Bonæ ſpei præmatura na-[illegible] [illegible] o[illegible]atum eſt. Ea cauſa fuit, [illegible] [illegible] bus arenam, ad perpen-[illegible] [illegible] nte ſo'e, & deſertam exiſtimarit. E[illegible] L[illegible] [illegible] tiones detexere: frequens in illis [illegible] [illegible] cultu facilis, amœna [illegible] [illegible] fœcunda, nec Lybicis [illegible] [illegible] etiam pro vicinitate ſo-[illegible] [illegible], niueſque, plerumque bre-[illegible], [illegible] [illegible] quibus incrementum [illegible] N[illegible] [illegible] t Ægyptus. Adacnis au-[illegible] [illegible] unda, ſeu aſſue-[illegible], [illegible] corporum [illegible] [illegible] genus [illegible], [illegible], [illegible], [illegible], [illegible] patiens, [illegible], ingenio [illegible], [illegible] [illegible], [illegible], [illegible], [illegible] bruta, & [illegible] fuligine obducta. color [illegible] [illegible], paucis ater. Reipubli-cæ [illegible] [illegible], modeſtè, & ſtatis legi-bus [illegible]. Hoc [illegible] primum in terris regen-tium [illegible]. Hinc Æthiopibus, certa, pacata, [illegible], [illegible] [illegible] s eſt ſubido. [illegible] [illegible] amore muni-[illegible] [illegible] eſſe, quam pri-[illegible] [illegible] rubro, quod cæ-[illegible] [illegible], clauditur; qua extra Zo-[illegible] [illegible] n pro enditur, & oc-[illegible] [illegible] alluitur, ſæuo, [illegible] [illegible] [illegible], fractiſq; claſsi-bus in[illegible], & Europæ [illegible] vindice. Quod eius ad occaſum ſupereſt, Nigro [illegible] [illegible] s deſer[illegible]q; ab in-teriore Africa ſeparatum [illegible] verſus Lyb[illegible] [illegible] & Ægyptum, qua parte n[illegible] [illegible], [illegible] [illegible]-[illegible] [illegible] magna vi, & arenç e[illegible] [illegible] b[illegible] [illegible]-[illegible] [illegible] s abarcent. [illegible] [illegible] maxime [illegible] parte [illegible] [illegible] bitur, fluminibus, [illegible], [illegible], ex-tremo [illegible], modo [illegible] ord[illegible] [illegible], [illegible], [illegible] [illegible].

III. ÆThiopum genus ex Chamo, reges paternam ſtirpem ex Salomone deriuant. Reginam Sabæorum ſapiétiæ illius admiratricem, thoro illius quoq; dignatam ferunt, eam genuiſſe regem, à quo non interrupta auorum ſerie regnantibus etiam hoc tempore ſit origo. Quare ſeſe Salomonis, & Dauidis filios appellant, quo de matrimonio haud facile compertum narrauerim. Sabæis alia regione poſitis. Neque tamen nuptias vel reginæ, vel Salomoni adhuc delicijs imperdito indecoras iudicarim. Regi illi ius fas erat plures vxores ducere, amare reginam tam caſtè potuit, quam verè eam Chriſtus laudare. Potuit etiam illa à rege ſobolem petere, cuius ſapientiam mirabatur, & amabat. In eo ſemen promiſſum, virtutes, figuram filij Dei, æternæ felicitatis non vanum ſpecimen cernebat. Nec intemperantiæ erat, ſancto regi nubere; ibat enim in patriam non reditura: ibique perpetui cœlibatus legem ipſi [illegible] fixit, abſentiam [illegible] educatione & caritate filij [illegible] te & prudentia, vt potius à Salomone pater fieri, quam ex impio dæmonum aliquo cultore vellet, et eum modo, & ſibi religionis libertatem, & integrum filij educandi ius retinebat, quorum vtrunque impij coniugis conſortio ac dominatu periclitabatur. Chriſtianæ pietatis ſacra mature acceperunt. Eorum annales Candacem reginam ab Eunucho, quem Philippus baptizarat, fide imbutam, ſubditos ad Chriſtum adduxiſſe memorant. Hunc omnino Eunuchum Æthiopum fuiſſe doctorem, Irenæus, Euſebius, Hieronymus, Cyrillus, Nicephorus, magni auctores aſſeuerant. Verum de his ſuum cuique eſto iudicium. Ad Abiſsinum venio.

Genus Abiſſini, & vetus religio.

IV. Moſambum Abiſsinus patrem habuit, cuius cognomen tenet, & conditorem nobile Moſambicum agnoſcit, portu & opibus inclytum matri nomen Saracuſſa, quod dominam Æthiopum ſignificat. Hanc Abiſsinus decennis, patrem poſt octo deinde annos amiſit, hunc luctuoſo, ſed memorabili exitu, matrem facili & felice. Natus eſt regnantibus Conſtantini magni liberis, annum

cer-

certum haud facilè ſignauerim. Mater eum præcipue carum habuit, vtpote magnæ indolis, & vnicum. Nec amando tamen, quod plerunque matres ſolent, perdidit, ipſa eum geſtare, lactare, curare, nunquam niſi grauiſsimis matronis, eleganter diſerteque loquentibus committere: ipſa omnia diſcenda tradere, balbutientem formare linguam. Corporis ſtatura mediocri altior, artus validi, colos ſubniger, caro ſucculentior, frons lata, cæſia lumina, vox grauis, venuſtas plena maieſtate, veſtis precioſa, virili tamen neglectu magis decora: memoria firma, acre iudicium, magna virtutum indoles, auxit inſitas naturæ dotes, eduxitque ſolertæ cura mater, & prudentia educatorum. nec deerant tamen quæ corrigi, euellique oporteret, quæ per improuidæ ætatis ſimplicitatem prodebantur. Largus erat, prodigo, quam liberali ſimilior, properus iræ, non tamen implacabilis, aderat etiam regnatrici domui adnata ſuperbia, poſtquam ſui precium nouerat. Verum iſta ſedula doctrina, & cœleſtis gratiæ adiutorio premebantur ac cedebant virtutibus. A teneris didicit prauas damnare cupidines, vitare delicta. Primus erat inſtituentium labor, vitiorum primordia excludere, eorumque malorum exemplo procul habere, quorum ignoratio eſt omni diſciplina potentior.

Quadrimus, cum non eſſet curis idoneus, per ludum elementa didicit literarum, Æthiopum primo, deinde Arabum; ex nucibus, trudiculis, aliiſque ludicris inſcribebantur, ex ordine & ſerie cognita erat victoria. Eadem deinde arte ſyllabas ludebant, ſi binas pluresque literas ſyllabam, aut nomen efficientes ieciſſent, momentum erat ad victoriam, eo modo legere ante didicit, quam librum vidiſſet. Miror ſane magnatum liberos non imitari exemplum, cum valetudini, firmitati ingenio illa conducat exercitatio. Nunc inter m[illegible] plagaſque veſtra [illegible] quam guſtare. non plus bit vnum è multis luſibus delegere, V. *Infantia Abiſſinię*

 Pyra-

Pyramides viginti tres ſt[illegible] ſingulæ ſingulis lite-
ris inſignitæ, elementorum [illegible]
valet viginti [illegible] ſecundum viginti [illegible]
ccnte reliquorum æſtimatione [illegible] quod viuum
duntaxat continet. Ludunt [illegible] literarum primo
literam tactam pronunciant, [illegible]
figuram & nomen, mox [illegible] & victoria,
quæ in pueris flagrantiſſima eſt, [illegible]
Alius in eodem luſus eſt, [illegible]
qui plures numeros iactu [illegible], ſed [illegible] literas ſyl-
labam, aut nomen facien[illegible]
hæc cura eſt; at non [illegible]
ta noſtræ religionis, preces, Euangel[illegible]
puerulus tenebat, a[illegible] mater [illegible]
aut æqualium æmulatione exſt[illegible] &
munuſculis prouocat, [illegible] alius [illegible],
vel initiam [illegible] iubet, [illegible] honore
læ[illegible]um.

VI. *Pueritia Abiſſini.* Inter iſta ad ſextum vſque [illegible] pater ma-
ioribus admouendum ratus, Ioanni [illegible] Meln-
denſi commiſit. Erat ille [illegible] genere, quam
virtute clarus: ſingularis in eo [illegible], integri-
tas, innocentia, prudentia, dexteritas, & omnium iſto-
rum ornatrix eloquentia. Alumnum ſuum ita educa-
uit, vt nunquam fruſtra [illegible] nunquam repre-
hendendo offenderit. quod [illegible] ætate [illegible]
cum ad cœtera mollis ſit, [illegible] ibus [illegible]
eſt: & in ea fortuna, quæ [illegible] per
adulationes expoſcit. Ioannes vt regium puerum e ſinu
matris volentem educeret, decem e [illegible] principum
Arabiæ, pari cum Abiſsino proceritate, [illegible] natu maioré,
ſelegit, qui equeſtre ſpectaculum exhiberent. Arabia
tum AEthiopi parebat, principum [illegible] filij in aula educa-
bantur, ſpecie vt linguam addiſcerent, in regis notitiam,
dignationemque venirent, reuera vt obſidum loco eſ-
ſent: Arabes armis aucti, veſtibuſque conſpicui, equi-
t[illegible] adm[illegible]ratui fuere: propria enim eſt illis a-
gilitas,

gilles, [illegible]; equorum ſpectabat cum parentibus Abiſsinis, & aliena gloria vrebatur, dolorem vultus prodebat, [illegible] equites rex prolixe laudatos, [illegible] filium regni; quando eundem ipſe [illegible] & arma tractaturus ſit? ille il-lacrymans [illegible] vellet, pro voce fletus erumpe-re. mœrorem [illegible] mirum, aſsiduus culparum e-ius [illegible] impæritiam, quæque alia pueris [illegible] oppletum Ioannes [illegible]. Illi ibi domi equum ſpectatiſsime phaleratum, arma ſplendidiſsima, breui ſpacio poſſe cum omnibus Arabibus fieri [illegible]. Verum equum illum nō niſi [illegible]to parere, ſeſſorem è gynæceo non ferre, calces ta-[illegible]e, opus ergo, vt [illegible] ita comitatu [illegible]ductus ad alia animum applicuit.

Memoriæ ſpecimen dedit [illegible]. pro-[illegible]arum legati, qui negociorum cauſa ad regiam ve-nerant, Abiſsino minori [illegible] munera attule-rant. rex eos more patrio menſæ adhibebat, ibi fi-lius ſingulorum nomina vrbiumque vnde venerant, & munerum [illegible] patri recenſere, ſupra [illegible]n-ta autem erant legati. Mira autem iudicio validus ha-bebatur, errore hominum, qui aſtutiam in pueli ætate ſapientiæ [illegible] arbitrantur, [illegible]tem quaſi futuræ [illegible] probant, [illegible], & experientia [illegible]unt. Argutuli illi fallaceſ-que, creſcente ætate, leues, inconſtantes, ludicris dediti, raro prudentes euadunt, [illegible] fructus decidui ſunt, deficit ille [illegible] & vigor [illegible] & ſimplici-tas in verum [illegible] matureſcit: in ſenium ſeſe Abiſsini ingenium exeruit, multis quæſtionibus fami-liares exercebat. Cur vmbra meridie curta, mane & veſperi prolixior eſſet? cur luna faciem toties mu-taret? cur interdiu ſtellæ non viderentur? vnde nubes, niues, venti? nec reſponſis facile acquieſcebat, verum nouas ex [illegible] quæſtiones texebat eoque modo mathe-maticas [illegible], & [illegible] naturæ perdidicit. Indig-

VII. Admiratio pueritia.

num dictitans; exiguis rebus occupari, mundi ipſius ignarum. Patria lingua cultiſsime loquebatur, nec in eius quiſquam erat comitatu, qui [illegible], & vernacula ſuauitate voces pronunciaret; itaque ſermonis ruditatem facilè euitabat, cuius vitia [illegible] Arabum idiomate ſic vtebatur, vt aliam linguam neſcire videretur. [illegible] quoque libris delectabatur, eruditione enim [illegible] Aethiopas antecellunt. Candoris indi[illegible] [illegible]. Inter ludendum ephebo trochum impegerat, iræ impotens: Hic [illegible] quam colloſores certi nullam illatæ iniuriæ fore veniam merebant, prudens pater ita curabat, ratus aduerſus iracundiam eſſe ex remedio [illegible], ſi nunquam impune ſæuiret. Ergo cæteri, vt pœnam a nomine auerterent, reum [illegible], nec inuitum. Adulatio [illegible] in aula ab [illegible] diſcitur, & delicta regum [illegible]: ille [illegible] gratias [illegible], [illegible] non [illegible] dicendum falſum teſtimonium, regium [illegible] peccati ſui [illegible] in alios reijcere. Nec [illegible] Deo gratum, qui [illegible] & paruis ex æquo ius dicat. Pater illa indole delectatus, cum nec [illegible], nec ignou[illegible] videri, ign[illegible] præ ſe tulit.

VIII. Alias paulò poſt caſus generoſam eius conſtantiam, quamuis aberrantem, in lucem produxit, & toto regno nobilem fecit. Atrienſis aureum cymbium furto è regia ſuſtuliſſe conuictus, de manu apparitorum elapſus, ad eius genua accidit, ſupplicem in fidem recipit, & patrocinium promittit. [illegible] furem ad ſupplicium depoſcit, imperium regis, & patris obtendit, neminem temeraria promiſsione teneri, ſe, niſi ſponte reus dedatur, vim facturum. Abiſsinus [illegible] rogat, dum [illegible] conſilit: poſsitne ſalua fide ſupplicem tradere: nec alter abnuit, periculoſum certamen cogitans cum filio regis, qui haberet & ætatis & maieſtatis prærogatiuam. Parenti tamen indicat, qui lætus [illegible] & clementiæ filium documenta præbere, [illegible] præ[illegible] collecto militum, ciuiumque globo

vim

vim oſtentare, ipſe exitum è turri ſpeculabatur. Interea puer [illegible] totam familiam armabat, defenſionem [illegible], ſe ante parabatur, quippe puerile inceptum, [illegible] turbent. [illegible] ſuperum [illegible] prætorio præfectus clam à rege ſubornatus, hortaturque ne [illegible] filio regis, ſupplici eum tueantur. Verum poſtquam iudex maioribus copiis aduenit, quod ſe imparem videret, in inſulam, quæ medio horto aqua viua cingebatur, ſe recepit, naues ad ſe pertrahi, pontem arida materia oppleri iubet, ſagittarios diſponit. At oppugnatores thoracibus, validiſque ſcutis obtecti diijcere ſarmenta, tranſitumque per pontem moliri: Abſumi incendi omnia imperat, cum nemini obtemperaret, ignem ipſe ſua manu iniecit, moxque flamma emicuit, quæ agitata vento, extinguentium laborem fruſtrata eſt. Rex tanta audacia territus, etſi ſcelera omnia cogitaret: nam pons è cedro erat, opere elaboratiſſimo viſendus, reum filio donare iubet conſcientiam facti diſsimulans, caſu arſiſſe dicentibus, fidem ſe habere præferebat. Minus enim facinus ducebat eſſe, quam vt paterna caſtigatione vindicaretur, & plærum in fide ſeruanda errare, quam ſpeciem perfidiæ tolerare, honeſtius iudicabat. Quin [illegible], ſubornato præfecto, [illegible] pontis [illegible] dediſſe. Magnum leuamen eſſe regibus, ſi damna ſua neſciant.

IX. *Seueritatis exemplum.*

Hoc gratum, iucundumque omnibus, nihil enim in principe amabilius, nihil diuinius clementia. quod verò deinde fecit, omnes, præſertim optimates terruit. Duo viri nobiles aprum inſecuti ſegetes conculcarant, tolerabili primum damno, dein agricola quiritante, ſeuera enim lege indemnitati agreſtium erat cautum, irritati, vocatis ſocijs per iram & laſciuiam totum agrum obtriuerunt. Hoc enim contumelioſiſsimum habent iniuriæ potentium, quod non modò ſint [illegible], ſed auctores vltro oppreſsis illudant, iuſtaſq; pereuntium querelas pro crimine habeant. Non tulit indignitatem

rei Abiſsinus, plenus irarum rem ad patrem defert, additque vocem, [illegible] magnatibus ingerendam. Stare non poſſe regnum, in quo pauperes opprimantur. Nihil rex [illegible], filiumque complexus: Macte, inquit, hoc animo [illegible], qualem te pauperes, talem tu Deum [illegible]. [illegible] ius concedo. cognita cauſa, lege, [illegible] auctores damnat [illegible], ſocios in quadruplum damnauit. [illegible] depenſi pro ſalute captorum pre[illegible], [illegible], & [illegible] iura adſer[illegible]. Diuiti [illegible] ſcelerato nunquam deeſt patronus, quia nunquam non ſunt ad [illegible] aliqui venales. Maximè [illegible] Ioannes, quod [illegible] in ſe deriuatum iri [illegible] profiteretur. Ipſe ruſticus dies noctesque ante limen proſtratus veniam inimicis rogabat, ca[illegible]s animum iuuenis exaſperauit: conſtabat enim [illegible] co- gnatorum [illegible]. Rex [illegible] filium obfirmatum [illegible] in [illegible] nobilium [illegible], clam egit, vt communi te cuſtode e[illegible]dere fieret reos. Tam ſeuero exemplo nobilitatem exacerbari filio velle non eſſe. Abiſsinus fugà au[illegible] ſilentium tenuit, ſic enim tegere iracundiam doctus erat, ne in verba maieſtati indecora erumperet; verum aulicis principum animos intimos ſcrutantibus, iam nota erat conſuetudo, & ſilentium pro ſigno indignantis, & ad vltionem erecti interpretabantur. nec improbis tamen Nemeſis pepercit. Leæna cum catulo ceruum inſecuta fugientibus occurrit, atque in eo ipſo agro, quem obtulerant, [illegible] m[illegible] laceroſque reliquit. pœnaſque legibus debitas, ſed potentia diſcuſſas beluæ exegere, nec [illegible]tis modò facti, ſed [illegible]teris et [illegible] inſolentiæ [illegible]. ſoliti agros depaſci, venationum ſumptu ruſti[illegible] atterere, leonum, tygriumque venatione; importuno tempore, magnis periculis inſtituere, ſi quis in feram [illegible] non iam aliquid auſus eſſet, morte vlciſci. metu m[illegible]que in[illegible] [illegible]. Et ſi ad [illegible]em veniretur, donis ſibi tu-

ra [illegible] faciebant. Illa in aulam relata, [illegible] pariter [illegible] primo auditu percellere, [illegible] fortunæ & caſibus [illegible] tranſcribunt, & in [illegible] uoluuntur.

Hinc [illegible] præteritum licentiæ Ioannes, & creſcente [illegible] principis iudicio ſenioris cenſuræ formidine. [illegible] verba iactabantur, quaſi à puero [illegible] [illegible] potentiam [illegible] rerentur. [illegible] ferebant: Parentem ſuum ouem eſſe aureo vellere, quam omnes [illegible]; [illegible] ſ [illegible], præfectos [illegible] ius vſurpare. Verum illis [illegible] diuinam eſſe [illegible] poteſtatem, [illegible] ex ſuurijs legitimos, ex illo verum, ex [illegible] ius creant. Illa [illegible] à [illegible] ro, ſiue [illegible] ſparſa, [illegible] erant, [illegible] tur, & Ioanni [illegible] tur. Seradonus [illegible] princeps ſenatus, vt ſpecie [illegible] Ioannem amouet, aliosque, regem adijt, Abiſsinum [illegible], eum cunctos ingenio, [illegible]bus, ætatem [illegible] anteire, in eo ſpes Aethiopiæ ſitas, cætera [illegible] abunde eſſe, iam nunc militiæ præceptis, atque vſu imbuendum eſſe, hac arte cuncta, quæ mortales [illegible] durant, ſeruari, augerique. [illegible] diſciplina tutelam regni contineri, regem [illegible] [illegible] nec inter [illegible] literarum ſtudia [illegible] que [illegible] [illegible] exercitamentis admiſceri. Eſſe illi virum, quo nec virtus meliorem viderit, Ioannem Epiſcopum Melindenſem, eius inſtitutis [illegible] firmiorem principis iuuentutem, haud [illegible] in praua flexurum. Ingenuos [illegible] virtute, qui leges inter arma [illegible], & arma pro legibus ſtringenda. Locum [illegible] aptiſſimum Melindam vrbem aêre ſalubri, moribus cultam, [illegible], amicam regibus, ibi & tirones exercere, & claſsiarios, eſſe ibi vetera regum palatia, hortosque, copioſam etiam per finitima venationem. Abiſsinum noſſe milites, & ab ijs cognoſ-

noſci, terra marique exerceri, qui vtroque loco domi-
natu[illegible] ſit, è re non magis publica, quam regis eſſe. Cõ-
ſilium rex probauit, nec Abiſſ[illegible] abnuit, profectione,
auctoque ſplendore comitatus iuueniliter lætus. Tum
auctoritati conciliandę adiectum eſt, in vrbem, claſſem,
tirones ſummum imperium haberet, honorifico edi-
cto, priuatim tamen conſtitutum, vt nihil niſi ex ſenté-
tia moderatorum ſuorum ageret. Operum, quæ in Mo-
ſambo laudantur præſtantiſſimum fuit, cura filij pie re-
cteque inſtituendi, non ignaro vt plurimum in princi-
pis inſtitutione populorum fata librari. Quæ adeo in v-
tramque partem valida eſt, vt multi cum a virtute de-
ſciuerint, recte tamen integreque ſubiectos gubernent.
priuatim enim cupiditates ſequuntur, publica ex legi-
bus adminiſtrant. Iura patria, leges, omnem æqui hone-
ſtique rationem, agendi comitatem, hiſtoriam, politi-
cen docebat Garamas. Huic gentile nomen ex auo ad-
hæſerat, qui ex G[illegible] profectus ſedes in Aethio-
pia collocarat, virtute & ſapientia reges demeritus, at-
que in familias illuſtres per matrimonia adſcitus, non
degeneres filios, & nepotes, quæ rara felicitas eſt, poſt
ſe reliquerat. Hic ſane Garamas primus inter principes,
atque optimus habebatur. Bellicis rudimentis præerat
Hananus. Plebeium viro genus, clarum militia nomen,
ab infimo gradu ad ſummum prouectus inuidiam mo-
uerat. Hi publico ſenatus conſilio moderandæ principis
iuuentæ delecti ſunt. Inter ſe virtutum ſocietate deuin-
cti, cæteris ferè ob morum probitatem inuiſi. [illegible] erat
tum aulæ facies, vt innocentiæ plus periculi, quàm ho-
noris eſſet, improbi maleſacta mutuis operis aut cela-
rent, aut defenderent [illegible] collegarum fauore his
prouincia [illegible] ſed callida machinatione, vt
eorum cenſura [illegible], eiſque euerterent, vel
rei male geſtę accuſatione, vel alumni aliqua offenſione.
Hananum ferre nequibant, acrem [illegible] militum & ducum
[illegible] vindicandis, [illegible]itia & o[illegible]nam commo-
di exercitu[illegible] habebatur. Militum enim la-
ben-

bente diſciplina ferox genus, iniuriam ſe accepiſſe queruntur [illegible] ſi facere prohibeantur. Rectores [illegible] in ſua modeſtia [illegible] arbitrati, aliorum quoque comitum ex virtute delectum habebant. [illegible] quo non honeſti ſtudium ſtudiorumque & armorum amor, acceptus eſt. [illegible] comeſſationes, rixæ, obtrectationes, obſceni [illegible] que ſermones. Adoleſcens nobilis, quod de amoribus carmen ſpurcum legiſſet, non ſine ignominia domum remiſſus eſt, codex flammis exuſtus.

Magadaza [illegible], regioque apparatu receptus, & [illegible] & belli meditationibus erat intentus, [illegible], equitare, natare, ordinare aciem, caſtra metari, [illegible], [illegible] ere, [illegible] prœlia [illegible], machinas [illegible], [illegible] re, nullam ducis aut militis partem [illegible], venari etiam leones, tigres, pantheras, vrſos, quotidianum erat. [illegible] ſta pro labore habebat, ſed pro ſtudiorum, & grauioris curæ laxamentis. [illegible] ſ ubi [illegible]; Hinc [illegible] iuueni caſtimonia, cum [illegible] magnis ingenii exercitiis ocium, & [illegible] ex cluderet, [illegible] ita corpus fatigaret, vt quietem, [illegible] mallet. Præcipua ſolertia in [illegible], [illegible] que [illegible] rando, quod [illegible] & [illegible] male [illegible] oneri eſſe dicerent [illegible], [illegible] cidere [illegible] clion fame necauit. Tribunum qui ſtipendia interceperat, militibus diſcerpendum dedit. [illegible] quæſtorem [illegible] me [illegible] m inique diuidentem, laqueo [illegible] cremit.

Hæc rudimenta Abiſsini quibus [illegible], bellandumque, & imprimis bene [illegible] N [illegible] c ad Moſambum [illegible] e [illegible] bellumque quod illi [illegible] mortis [illegible]. E[illegible] Moſambicis, qui [illegible], [illegible] propter, [illegible] ares, [illegible] do [illegible] tia abſoluere [illegible]

XI. *Exercitia Abiſſini.*

XII. *Moſambi mores. & regni ſtatus.*

[illegible] ſemper illi fidem habere, cui ſemel credidiſ-
ſet, nec præſidum audire delicta, quod multi regnan-
tium extremo periculo faciunt. Hinc iniuriæ frequen-
tes, & plebis irrita lamenta in iras & contumaciam
vertebantur. Nam mediocria mala lachrymas, ingen-
tia vltionem cient. Nobiles ſua [illegible] fere tacite, quam
[illegible] aperiri malebant; quippe apud obnoxios, aut præ-
dæ ſocietate pollutos cauſa dicenda: nec in [illegible]
[illegible]: ſi quem iniuria perculiſſet, per ſpeciem [illegible]
conterebatur. ergo extrema paſſi ſilentio & patientia
reliquias fortunarum tuebantur. Fuerunt illa [illegible]
[illegible], cuius frater Madicongu [illegible] vir [illegible] ingenio
[illegible], iuſtitiæ cultor [illegible] criminum, &, ſi [illegible]
[illegible], vltor, [illegible], regnandi [illegible]
[illegible], quàm auſtero [illegible], ne per [illegible] regnum [illegible]
[illegible]. Fratrem rex [illegible] opere [illegible], nec [illegible]
[illegible]. Vt quanuis & [illegible],
[illegible] importunum [illegible]. De Repu-
blica haud facile [illegible]
[illegible] incertabant, [illegible], [illegible], [illegible]-
di voluntate. [illegible] rex frater crederet,
[illegible] morum [illegible] mando
[illegible] cuncta a[illegible]. Auctor cladium
regiæ domus Caſates, qui per [illegible] rorum ru-
nam ad ſumma peruenerat, fraude, [illegible], & quæ om-
nis prauæ [illegible] mali animi [illegible] inexplebili cupidi-
[illegible], ſibi rem [illegible] que per [illegible] ſtuebant. [illegible]
[illegible], [illegible] add[illegible], quod ex vſu [illegible]
diſtaret, arte ſimulabat, plebem [illegible], nobiles o-
primebat, præſidio primi [illegible] Rex [illegible]
[illegible] Nam [illegible] ſemper [illegible]
[illegible] plerique ex [illegible] paucis
[illegible]. Plerumque [illegible] honorum
[illegible], etiam [illegible]

XIII. *Caſatæ auaritia.* [illegible] Indi
[illegible] Caſates [illegible], quid in [illegible]
[illegible], ſuperfluum eſt ſcribere. tamen, quantum patu-

it,

ia, exhauſit, domum ſuam quaſi victæ ſpolijs congeſsit. *Caſſiui rebeller.*
cum iam quod raperetur, deficeret, copioſo tamen [illegible]
opibus crederet [illegible] diris nobilium quæſtionibus, & diui-
tiarum [illegible] criminibus exquirebat, fortunarum abdi-
ta perſcrutans, crudelis ſuæ [illegible] eſt [illegible]. Fe-
riſset [illegible] manſuetudinem [illegible],
ritia [illegible] copia rerum accenditur, [illegible] ſupra mo-
dum [illegible], omnem humanitatis affectum tollit. In
magno omnium [illegible], vel rerum amittendarum, vel
ne ſuſpicione [illegible] cruentis quæſtio-
nibus [illegible]. [illegible], nobiles [illegible]
catoreſque [illegible], quæ in rerum natura ſunt atrociſ-
ſimo orto [illegible] tradebas. Quę
[illegible]
[illegible]
[illegible]
determina[illegible], Neque [illegible] illum aſpere
regnum [illegible]. Hinc alij ſo-
lum vertere, alij opes [illegible], paupere cultu, [illegible]
agitare, [illegible] mendicum [illegible] ſe
ſummittere, ne diuites [illegible], & augebat [illegible] o-
pes [illegible]. [illegible] oppolu-
[illegible] Ca-
[illegible] In [illegible], plures
[illegible]. [illegible] per ſeruitia
exercebat, [illegible] tur. [illegible] enim
nobilitati, cultus ingentibus, decora ſemper [illegible] eſt. Bar-
barorum eſt, [illegible] domeſticæ facultates ſunt anguſtę, vel
prædas agere [illegible] ruſtico [illegible] tu vitam [illegible]ere. A
Caſare [illegible] hactenus intactus [illegible] s diuti-
as oppi[illegible] is graui ære [illegible] bell[illegible] celebat
nec modo apud regem, [illegible] gratia po[illegible]
[illegible]. Raræ & precioſæ [illegible] regi
[illegible] do [illegible] vt nō
[illegible] cepiſſe [illegible] d
ſpre[illegible] eſſent. quæ [illegible]
pre[illegible] um [illegible]

iactura rerum ſuarum odia principum emerant, dum [illegible] beneficia iactant, quaſi victores. Eadem arte [illegible] cerum tenebat animos, non ignarus ſine horum beneuolentia regum [illegible] eſſe, & crebro periculoſam gratiam. Sic Caſsanes territabat, verum ille calumniam parat quo ſuſpectum regi faceret, & ſecuras [illegible] expilaret, indicium de facta [illegible] ſcriba regius Callano fecit, donis iam [illegible]. Ille poſtquam [illegible] ſecū [illegible], fugeret, an [illegible] iret, vicit tandem [illegible] amor patriæ. Filios ad ſe vocat, atque in hanc [illegible] alloquitur. Veſtra me, filij, pericula ſenectā tutū [illegible]. Opum & vitę mihi facilis eſt iactura: inter priuata & publica [illegible] mors in voto eſt: quæ ſexagenario [illegible], patriæ exitium præ oculis habenti, etiam [illegible] videri poteſt. Quid Caſſanes paret, iam palam eſt. [illegible] eſt, niſi virtute [illegible] anteuertimus. [illegible] eſt [illegible], opprimamus. Magnum [illegible] audacius, inuſitatis, [illegible] nobis [illegible] ſalus poteſt. Porrò quid [illegible] decreuerim, ſi vos [illegible] accipite. [illegible] à maioribus [illegible] in nemore ad [illegible] locus, in eum aurum, gemmas, alia ornamenta deferte, cœtera domus ornamenta ſuis locis relinquite, domum incendite. Tu Pharnaze Indianos fundos adito, clam militem legito. Rex [illegible] exuſtæ [illegible] rudera incolet, rura proxima arabit, quæ mittemus arma, in nemore occulet. Thraſarrus cui vita cœlebs & libera iuuenta, tyranno ſeruitum ibit, quæque cognorit, fratribus perſcribet. Ego quaſi rebus humanis omninò abdicatis, peregrinabor, & ab Indiæ dynaſtis auxilia petam. Si ad iſta vobis eſt animus atque audacia, ſi liberare patriam, quam emori per cruciatus nobilius ducitis, parenti debitum [illegible] iureiurando [illegible] te. cœtera ego diſponā. ne[illegible] bundi in verba parentis, & [illegible] ducis ſui iurant. al[illegible] ſemper obtemperare [illegible], non examinare & cenſere [illegible] imperia. At Thraſarrus [illegible] tis animi adoleſcens, cùm [illegible] verba iuriſiurandi pro[illegible]

cun-

cianda accederet, non ſine concuſſu artuum, & linguæ titubatione impalluit, deinde ſubito rubore vultum perſuſus patrem terruit; qui ſeuera voce vultuque: Te vero ſolum degenerem pallor arguit? quid deinde palloris expultrix purpura? an rubor cum inſigni timoris etiam timorem expulit? Quid hęres? fatere verbis, quod latere vultus non ſinit. Abſcondi animus non poteſt, quem etſi nondum vox prodidit, colos tamen depinxit. Equidem, ſubdit adoleſcens, ſi in tormenta, & mortem irę me iuberes, læta fronte ruerem, quo iuſſa paterna me vocarent, ſeruitium tyrannicum imperas, ſupplicium omni morte triſtius viſum eſt. igitur pallidus preces parabam: mox hoc quoque iudicium damnaui, puduitq; me cogitationis meæ, quaſi melius mihi conſulere me iudicaſſem, quam tu pater. huius criminis verecundiam mutatus in melius color expreſsit. Nulla mora eſt, vado. Simul lacrymis decorè fluentibus, & ſingultu interſtrepente, ſacramenti verba recitauit. Digna virtutis indoles, quæ in meliore fortunâ, pro meliore cauſa exercitaretur.

Eadem nocte theſauros conſanguineorum paucis & fidiſsimis, quorum ſaluti neceſſarium eſſet ſilentium, adiuuantibus extulerunt. Nec ſeruitijs, quamuis inculpatæ fidei commiſſa negocia. In arduo, atque ancipiti molimine, non tuta modo, ſed tutiſsima quærebantur. Nouerat ſeruiles animos plerumque viles, ſpe metuque mobiles, arcanorum minimè tenaces, & coniurationum plurimas, in ipſo conatu oppreſſas. Poſitis in tuto cimelijs, conuiuium apparat, cunctiſque in hilaritatem effuſis, incendium oritur in illa ædium parte, vbi plurima ignium nutrimenta collocarant, & reciprocante maris æſtu Corus turbulentior flammam ventilabat, nulla ſpe reſtinguendi, ſupellectilem, & conuiuij inſtrumenta efferunt, magni fletus, & ſine ſolatio dolor reputantibus vnicum inſulæ præſidium in cineres conſediſſe: conſcij iam ante ad ſimulationem vultus compoſuerant, & triſtitiæ imitamenta peragebant. Caſſanus animi imper- XIV. *Caſſanus domum ſuam incendit.*

 tur-

turbatus: Vicino,inquit, in nemore conuiuium inſtauremus,pro tapetibus erit arboretum, cœlum pro cœnaculo. Aliud palatium non fuit totius mundi domino, primo omnium parenti. Contemptor opum animus mihi ſemper fuit.deſerere eas & volui,& debui. Tarditatem meam vindex flamma præuenit.Dolere non vacat eius cauſa, quod nuſquam eſt. egenti expeditior eſt via ad numen,quod nuſquam abeſt: nec ſpernit pauperes, quos voluit eſſe multos. Hoc vnum ſupereſt, vt neque vos me conſolando fatigetis, quaſi luctuoſa paſſum,neque ego neceſsitati ſuccumbam, ſed vtar. Quod flammam euaſit, filij diuidite. Aes alienum, quâ licet diſſoluite.Cras arua infelicia deſero, Caſatem patrem, & dominum extrema voluntate vobis lego. Eius arbitrio, ſi quid ſub ruderibus incorruptum manet, eruite. Hoc vnum paternum tenete, Viris bonis nunquam deeſſe Deum. Dein pateram grandem poſcit, Lezo propinat, & Caſatæ deferendam tradit. Hunc conuiuis interpoſuerat, inſidiatorem, & præſidis procuratorem, quo minor ſuſpicio oriretur. Lezus omnia pollicetur, angebatur vero ſperatam prædam interceptam, ſibi etiam ſuam ex eâ portionem periſſe. Hinc irritæ ſpei ægrimoniam ad amicitiæ oſtentationem ſimulandi callidus vertebat: Caſſanus inimicos deceptos gaudebat, magnitudinem tamen animi præferebat, Lezus ſua damna dolebat, cum alieni mali ſe cauſa triſtem fingeret. Reliquum noctis in mutuo patris & filiorum officio conſumptum eſt. Filij omnia patri relinquere, ſibi nihil niſi obſequium in patrem ſumere,ille omnia aſpernari. Certamen illud conſcijs pene riſum,ignaris lacrymas mouit. Thraſarrus Lezum conſpicatus,immodicum doloris & fletuum, agnato in aurem,notum Taprobanis dictum inſuſurrat.Ouem mari hauſtam lugeri à lupo.ſimul inuitus in cachinnum erumpit,ſed quod longius abeſſet, à paucis notatum eſt.Mane Lezus cum patera, & Thra-

ſarro

ſarro ad Caſaten, Caſſanus cum Pharnaſſo in continentem nauigat. Roxartes theſauro aſsidet, ſeruos niſi quorum opera ruri colendo neceſſaria erat, manumittit. Thraſarrus à Caſate humaniter excipitur, atque in intima penetrat, per ſeruos & libertos arcana diſcebat. Caſatem nemo amabat, niſi quem rapinæ ſocietas temporarium feciſſet amicum. Miniſtros fidos auari paucos, ſæui nullos habent.

Haud ſegnius bellum apparat Caſſanus, quam rebellionem ſuaſerat. Arma coemere prima cura fuit, illa noctu ad vicinum nemus vectabantur, deinde abdebantur. Exulum plurimi per Indiam vagi, Caſatæ ſæuitiam fugitantes in cauſam tracti. momentum attulere Malacenus & Cambaius reguli, Caſſano hoſpites & amici, Caſatæ infenſi. AEthiopicam enim potentiam ſibi grauem ſuſpectamque frangi optabant, Inſularium libertati fauebant. Caſatem ob mores, & rapacitatem priuatim oderant. Simulatis igitur inimicitijs, auro Caſſani militem cogunt, claſſes parant, ac in vnum portum omnes conueniunt, mirantibus militibus ſe in mutua vulnera auctoratos, inopina pace iunctos. Aderant reguli, & re expoſita omnes in Caſſani verba adigunt, eademque hora ſolutis anchoris in Taprobanam nauigant. Summa ſpei in celeritate, Ciacam appulere ædibus Caſſani propinquam, & quia AEthiopica ſigna præferebant, ſine pugna admiſsi ſunt, caſtra firmant, conſcij intellecto claſſem adeſſe, promptiſsimum quemque ira atque odio recentem incitant; Caſſani vires extollunt, Indica, Perſicaque auxilia pollicentur, longo maris tractu abeſſe AEthiopiam, ipſam male concordem, ſub ignauo rege finitimorum pulſari bello, Caſatem ante tolli poſſe, quam eo nuncius pertingat. Denique minas admiſcent, acerrimos audendi ſtimulos: ſi quis patriæ defendendæ defuerit, pro hoſte habitum iri. Magno numero confluunt, armantur, centuriantur, exercitus tironum, ſed ira, odio, neceſsitate, ardore vltionis, cuius ferociſsimus eſt

XV. *Delectus Caſſani & profectio.*

impetus par veterano. Plerique profitebantur, vnicum vitæ & mortis ſibi fructum videri, Caſatæ ſupplicium. Tribuni & centuriones ex magnitudine cladium, quas perpeſsi erant, & menſurâ odij legebantur. Concionem Caſſanus conuocat, & nouitate rerum attonitos affatur. Nec veſtra, commilitones, virtus, nec mea ſors longam orationem poſtulat, manus & arma res noſtræ poſcunt. Contra hoſtem dicere ignauiæ eſt, ferro feriendus eſt. Viperas & phalangia non accuſamus, ſed affligimus, conterimusque. Auaritiam, & ſæuitiem ſenſiſtis, armatos eadem timere nefas, vlciſci virorum eſt. Si veſtrum ſic quiſquam eſt, nullam à tyranno paſſus iniuriam, armis abſtineto, caſtris excedat. Si omnium vna cauſa eſt & ſcopus: vicem iniurijs reddere, lanienam vitare, libertate potiri, fortiter pugnemus. Exiguus Caſatæ miles, ſtipendio fraudatus, pro auaritiâ inuiſi ducis arma non capiet. Hæc arma ego viresque exuſta domo paraui, neſcijs nobis agendum fuit, ne vulgato ſecreto inter initia conatus noſtri conciderent. Duo nobis neceſſaria ſunt, Celeritas vt incautum imparatumque opprimamus, dein Diſciplina, parendique cura, ſine qua nec caſtra ſeruari, nec victoria teneri poteſt. Meum & filiorum munus eſt vigilantia, & labore anteire. Lenta ſunt, & odioſa verborum imperia, militiam tolerare monſtrabo, non iubebo. Laboranti nemo iraſcetur, periculis meis nemo inuidebit. Curate corpora, præcipitate moras. Dictum ac factum Spes libertatis in propinquo ſitę, & vindictæ dulcedo inceſſerat animos, noctes diesque iter faciebant, laborem ſuſcepti facinoris magnitudo fallebat: die tertia in conſpectum Biræнes venere (nomen hodie vrbi eſt Birach) nemo ad pugnam egreditur, nemo caſtrametantes, munientesue infeſtat, quare nocturnam eruptionem veriti, altiore vallo caſtra præcingunt, excubias intendunt, inſidias idoneis locis abdunt.

XVI. *Obſidio,* Data fuit illa ſecuritas non ignauiâ Caſatæ, quippe bonus militiæ impigerque laboris. At in re ſubita cuncta

cta erant formidini, ne à ſuis deſereretur, quibus inuiſú ſe non ignorabat, oppido metuebat. ad primum tamen rebellionis nuncium duas celoces in AEthiopiam miſit, auxilia poſtulatum. Militum erant varia, & turbulenta conſilia. quippe in ocio, aut leui opera habitos, vt aſſolet in vrbana militia, ſupra odium ducis, nouus muniendi labor, excubiæ, pericula diuerſos agebant, quæ quod inſueta eſſent, etiam iniqua putabantur. Conſilium, vt inter turbidos, placuit, quod erat deterrimum. Vt occiſo duce, theſauro & vrbe direpta abnauigarent. Iamq; turma coiuerat facinus auſura, cecidiſſetq; ſuorum ſcelere Caſates, ni furentibus Sobarem tribunum caſus obtuliſſet: illum bonis artibus, comitate, & liberalitate in vulgus gratioſum, propoſiti ſui certiorem faciunt, vt imperium capeſſat, hortati, diuites in Indiam, aut patriam ituros. Non erat prauis conſilijs aptus Sobares, perfidiam deteſtatus, negat fieri poſſe quod animo agitarent, Caſatem valida clientum manu cinctum, domi munitum, non poſſe facile occidi, milites in tanto negocio non fore concordes, ciues extrema veritos, arma capturos. Nihil accidere Caſſano gratius poſſe, quám vt ipſo ſpectante mutuis ſe vulneribus conſumant. Verum vt cædes, direptioque ſuccedat, quem exitum fore. népe in patriam redeuntibus, tanquam ſceleratis cruciatus & mortem paratam. In Barbarorum regna proficiſci, fluxæque fidei, ſe & prædam committere poſtremæ eſſe dementiæ. Reges Indiæ ſcelerata ſpolia mox ipſo in portu excuſſuros. Innocentiam apud eos tutam non eſſe, multo minus eos, quorum cæde gloriam, præmiumque conſequi poſſunt. Omnium enim intereſſe putant, militarem perfidiam vindicari. Proin temeraria conſilia mutent, dum adhuc pœnitentiæ locus eſt, poſſe cælari delictum, quod adhuc intra cogitata & pauca verba ſteterit. Nullam obſeſsis niſi in concordia ſalutem eſſe. Hæc parum ſecundis auribus accipiebantur, obſtinati in prædam animi futurorum incurioſi, indignabantur ſibi obſiſti, quidam vix manibus temperabant,

& in vrbe conſpiratio.

bant, inter hæc Pharnaſſus portum clauſurus ingreditur:tum deſperata fuga, ferociam poſuere, & quaſi captiui ad obſequium redire. Tantum in bello caſus valet, optimis & fortiſsimis conſilijs crebrò potentior. Nihil victoriæ opportunius, quam eodem tempore terra marique hoſtem claudere, at verò tam rectum cõſilium infauſtos euentus habuit,ſeditione enim per metum grauiorem oppreſſà, victoria dilata, libertas iterum bello amiſſa eſt.

Caſſano ſuadebatur, peteret ſibi Caſatem tradi, præſidio incolumitatem promitteret, & prædam. Sed vir ingens animi, dum perfectam victoriam vult, dum ſpe omnia complectitur, nihil ſtringere valuit, nimiam præſumptionem damnante fortuna. Dum hoſtem ad contumaciam cogit, longum bellum accerſit,cuius finis non libertas fuit,ſed præſidis mutatio.

Ne porro vrbem natura, manuque firmatam ſine profectu tantus exercitus obſideret,excitatis in gyrum propugnaculis, paucíſque ad obſidionem relictis, cætera oppida, portusque in poteſtatem redigit, munit, annona complet. iam enim AEthiopicæ claſsis fama allapſa curas intenderat,quam inutilem reddere occluſis portubus cogitabat.

XVII. *Prælia [illegible]* Belli Taprobanæi rumor Moſambum valde ſollicitum habuit. Perſæ & Indi conſpiraſſe dicebantur, nemo credebat Caſſanum incendio domus ad incitas redactum, tantam rem fuiſſe auſurum. Manicongus occaſionem præ manibus eſſe iudicabat, qua corrigerentur, quorum neglectu morum inſula ciuiſſet. Caſatæ cuncta impartabantur, nec ab amicis defendebatur, quin illi quos maxime coluerat, accuſabant, ne conſortes fuiſſe viderentur, officia enim ſuis commodis plerique æſtimant, & periculoſæ familiaritatis ſuſpicionem etiam, per amicos calcatos fugiunt. Omnium magnatum cura erat, ne amico adhærerent, in quem regiæ ſeueritatis fulmen vibratum iri opinaban-

bantur. Etſi enim telum illud ſeriat vnum quem deſtinauit, proximóſque tamen afflat, ſternitque. De belli duce deliberatum diu, proceres regi perſuadent, Manicongum fratrem cum libero, abſolutoque imperio mittat. Non poſſe ſub minore duce tantam molem regi. Bonum omnino conſilium, bono animo à rege acceptum, prauo datum, nec enim illis aut ſalus publica, aut honos Manicongi erat cordi, monitorem, & cenſorem abeſſe volebant. Verebantur ne rex in belli apparatum intentus, conſilijs, iudicijſque fratrem præficeret, non parſurum noxijs. Peregre eum periclitari malebant, quam domi præſidum delicta punire. Quâ in re miſerari ſortem regnantium fas eſt, quibus cum recta conſilia dantur, in prauum tamen finem detorta ſunt. Manicongus celerrime ducentas naues contrahit: certatim veterani olim exauctorati nomina dabant, tãto duce in noua pericula prompti, ex prouincijs Indo vicinis centum onerarias, partim mercenaria manu, partim commeatu ſtipatas adeſſe iuſſerat: vt ſi longa nauigatione morbi increbreſcerent, aut torrente ſole cibaria vitiarentur, ſupplere legiones, & alimenta miniſtrare poſſet. Trecentis igitur nauibus ante portum Biræneníem ſtetit in anchoris, miſsis hinc ad Caſſanum legatis pœnitenti clementiam, obſtinato potentiam oſtentat, pœnas minatur. priuatim etiam promiſſa prœmia, ſi pacis auctor eſſe vellet: monet ne extrema velit experiri. In poteſtate Inſularium eſſe ſupplicium Caſatæ, vel abſolutionem: ſi pacem amplectantur, primo quoque die iudices daturum. tyranno ſublato belli cauſam non eſſe. Præterita excuſari neceſsitate, ſi perſtent in ſententia, nouas offenſas contrahi, quæque defendi poterant, in crimen verti. Non iraſci regem miſeris, qui quouis modo à miniſtri ſæuitie ſeceſsionem fecerint. Proregis ſcelere, non indignatione ſubditorum iuſtà maieſtatem regnantis eſſe læſam. Perpenderent ſine regio imperio inſulá ſaluam eſſe non poſſe. Ante ſub nomine libertatis factionibus mutuis, cædibuſque ſæpe

fœdatam, donec aut proprijs tyrannis, aut Indorum ſuperbiæ ſubiugaretur,ab his malis non niſi AEthiopum armis defendi poſſe. Præſides huc uſque leui manu rexiſſe, vnius crimina,delinquentis ſupplicio pianda, venire ſe Inſulæ ſeruatorem, Caſatæ vindicem. Regias etiam literas oſtendebat, de Caſate atrociter, de Inſularibus benigne ſcribentis, eorumque ſalutem fratri commendantis. Nil mouebant illa Caſſanum,omnia ſuſpecta reddebat legati ingenium ſimulationis expertæ. Literæ regiæ à Manicongo præſentibus accommódatæ, exhibebantur, puram enim à rege chartam acceperant. Timebatur etiam Manicongus, mutabilis, irritabilis, ambitioſus,nec auro inexpugnabilis. Bellare,quam cauſam dicere tutius putabant: præcipue Caſſanus,qui conſcius ſibi audacis facti veniam deſperabat,quę vt in preſens daretur,in poſterum tamen ſuſpiciones, atq; diſcrimina non defore Nam perdere volenti quæuis cauſa ſat eſt,etiam nulla.Rara ex magnis offenſis reconciliatio, blandiente vultu, alta mente iniuriæ conduntur. Reſponſum igitur legato:iamdudum ſe tyrannide oppreſſos, iniuſto nunc bello peti, fatente Manicongo, ſi verbis animus conſentiat, Caſatem ad ſupplicium dedat, tum de pace acturos. per caſtra atrociora ſpargebantur; iuſſos omnes ſe regis arbitrio tradere. Priuatim Caſſanus renunciat : Non poſſe ſuorum iras iuſtis cauſis incitatas , & metu deteriorum attonitas mentes facile componi. Crudo adhuc dolore mentionem pacis, proditionis inſtar haberi, tempore, belliquе moleſtijs animos detumeſcere ; ideo facilius factu fore, quo plura in ſe beneuolentiæ, in Caſatem iracundiæ ſigna experirentur : ſe non niſi ſpe pacis iratis ducem obtuliſſe. Pacis cauſam ſemper acturũ, faciebat iſta non ſpe,aut cupidine pacis,verum vt hoſtis lentius ageret , ſuis animus creſceret , claſsis per æſtiuos calores,aut lue, aut fluctu ſolueretur, deniq; ſi bellum improſpere cederet , leuiore fato defungeretur. AEthiopem gemina coquebat cura,portus alicuius occupan-

cupandi, & Caſatæ liberandi. Caſſanus victoriæ ſpem in eo collocabat, ſi omnibus clauſis ad incerta maris hoſtilis claſsis fluctuaret. Poſita ergo ſimulatione Manicongus centum nauibus Ticonem, totidem Bacomanam vrbem obſidet, centum in Anchoris ad Biræuem occaſioni intentas tenet, Caſatæ per vrinatorem (aliæ viæ occluſæ tenebantur) indicat, portus nulla potiundi ſpe ſe obſidere, diſtracto autem ad eorum defenſionem Caſſano Biræuenſem tentaturum, iubet eum paratum eſſe. Obſtitit Caſſani vigilantia, nempe ducentos vrinatores obſeruare portum iuſſerat, quà anguſtiſsimus erat, hi nuncium per vices excubantes intercipiunt, & conſilia prodere cogunt. Frequens eſt eò loci hoc hominum genus vnionum piſcatu exercitum. Alium deinde vrinatorem mittit Caſſanus, qui nunciet Caſatæ, vti audito ſono prælij eruptionem faciat, negligentiæ deinde ſuſpiciones auget, palam militem aliò mittit, clam noctu reuocat, alios aliunde accerſit, quantum in aperto ſocordiæ, tantum induſtriæ clandeſtinæ exercebatur. In prætoria excubabat dux ipſe, adnatantes noctu cymbas ſpeculatorias,[1] quaſi per incuriam dimittebat, Quadam nocte tres celoces circa prætoriam erant, rogat ipſe Caſſanus: Quinam & vnde? Reſpondentibus, amicos eſſe, imperat, Tacite remigent, ne nauarchorum quietem turbent; Omnia ad AEthiopem referebantur, qui alienæ ignauiæ fiducia, centum naues adducit, ita curſum moderatus, vt aurora ſurgente adeſſet. Portus extra intraq́ue latior, medio arctatur, hic paucas naues Caſſanus collocarat, cæteræ inter vrbem, & anguſtias paratæ ſtabunt, dum AEthiopes inuehuntur, priores illæ, vt iuſſæ erant, ſugam capeſſunt, hoſtes inſequuntur, iamq́ue centum in anguſtijs erant, aut vltra prouectæ, cum vtroque ex littore, quæ Caſſanus milite & tormentis munierat, frondibuſque obtexerat, canere claſsicum, naues quæ fugerant, proras obuertere, è terra ſaxa grandia, ſagittas iacere, præcipua

[library stamp]

manſerant, malè de ſe iudicatum arbitrati, fremere, & ab Aronio cui vices ſuas mandarat Ceringius, flagitare, commilitones ſequi & pugnare pro patria liceret: ignauiſsimus quiſque verbis ferox, queri ignominia ſe ſociosque notatos; nam Ceringius per imprudentiam dixerat: Ex virtute ſe delectum facere: itaque qui remanſerant ſe poſthabitos indignabantur. Magno documento hoc ducibus eſt: Ne alios ita collaudent, vt de cæteris malè exiſtimaſſe videantur. Grauis eſt aliena laus inuidis, cui ſi proprius contemptus adiungatur, quaſi contumelia affecti ferociunt, maximè milites, quorum glorioſa iactantia paſsim ridetur. Aronius importunitate flagitantium victus, & periculum abeſſe ratus, trecentos emiſit. Solitudinem conſpicati duo Aethiopes ſerui, ſcaphâ noctu fugere, atque deinde ad victam claſſem delati ſunt. Oſtendunt Baram poſſe capi, creditum eſt popularibus, & conſentientia narrantibus. Indicta in noctem expeditio, præmiſſæ cymbæ profunda maris explorarunt. Militum alij portum obſeruant, alij in terram expoſiti mœnibus propinquabant, tum repertas in portu naues aggreſsi clamorem tollunt, Aronius cum promptiſsimis ſuis auxilio venit, prælium atrox luce adhuc maligna, verùm dū ad mare feruet pugna, incuſtodita mœnia ſuperant, qui eò miſsi erant; quo comperto Aronius ſiue deſperatione veniæ, ſiue pudore vrbis amiſſæ, in agmen Aethiopū erūpit, & purpurato quodā propè Manicongum occiſo, ſcutū illius eripit, ſuū enim lacerum, ac graue pilis geſtare non poterat, multis deinde telis petitus ad ſuos militari ſe gradu retulit. Miraculo virtus fuit, vita promiſſa eſt, ſed contēpſit. Aethiops vt beneuolentiā oſtentaret, abſtinere ſuos pugna iuſsit, occupata enim vrbe fruſtra ſanguinem fundi, ita qui ſupererant, ſeſe dediderunt. Non idem Aronio animus, in angiportum ſe receperat, arma retentabat, miſſus à duce chirurgus, qui vulnera obligaret, addito elogio; caros regi eſſe viros ſtrenuos. & dignum ſe ille beneficio oſtendit. Torques annuloſque gemmatos, qui-

quibus more patrio ornabatur, medico donat. Nihil ſibi his opus eſſe dictitans: Salua patriâ recuperaturum opes, ſi euertatur, ſqualore & luctu ei parentaturum. Atque ita liber cum ſocijs dimiſſus eſt.

XIX. *Inſulares victi.* AEthiops victoria lætus, vrgere ſucceſſus, dedecus abolere, in denſa ſylua redeunti Ceringio inſidias collocat, in quas ille fatorum Baræ ignarus incidit, diu atrociterque æquo Marte certatum, donec feſsis recentes, vulneratis integri æthiopes ſuccedentes, circumuenienteſque hoſtem impulére, pacta incolumitate in deditionem veniunt. Ceringius tumulum prope mare occupat, milites ſuos increpat, mancipia, pecudeſque appellitans, dein clypeum rotans ad ſingulare certamen AEthiopas prouocat, cum nemo vnus ſe pugnæ crederet, binos ternoſue magna voce laceſsit, metum ignauiamque obiectans. Manicongus clementiæ obſtinationem vincere ſtatuerat, verum ne agnoſcere timoris probrum videretur, ſuiſque animus caderet, è ſatellitio ſuo Arabem agilitate corporis inſignem, leui ſcuto, gladioq; armatū feſſo iam & ſitibundo immittit, iuſſum nō lędere, ſed aſsilire, refugere. Ceringius in laſsitudinē datus, grauis armis, nūc inuitat hoſtē, nunc magno impetu fruſtra inſequitur. ille facile ictum exit, atq; alia parte vulnera intentat: ſpectabant æthiopes, & captiui, ſol ardēs arenas incenderat, dum certamina trahuntur. Arabs ſucco herbę more patrio æſtum ſitimque temperabat. Ceringius arente linguâ nec verba iam promere valebat, ad mare progreſſus, genuum tenus infra aquas, rotatu enſis hoſtem vocabat. Nunquam maiori ludibrio, aut miſerationi virtus fuit. Arabs poſitis armis, aqua areniſque miſerum ſpargebat, ingemuit heros, ablutisq; ſalſa faucibus exclamat: ſiti emorior, non timidi æthiopis dextra: Hoc nūciate Caſſano. Simul ſcutū ac gladium in modum decuſſatæ crucis protendens, numen adorabat: lacrymas tam miſeranda ſpecies cunctis excuſsit, Dux, reuocato Arabe, è captiuis matronam miſit, quæ potu deficientem recrearet, nec aſpernatus eſt. Magni

enim

enim viri eſt, vitam non ſponte proijcere, ſed virtuti impendere, quare Ceringius nec aqua ſalſa, nec ſiti, ſed pugnando mortem petiuit. Miſſus deinde ad eum in arena ſedentem familiaris ſacerdos, qui nomine victoris vitam ſuaderet. Vt viuere velis, frater te regis, & imperator orat. Vitam oranti donaret, nunc etiam prœmia vitæ tua virtus meretur. Vita tua patriæ vtilis eſſe poteſt, ſiue illa ſuis legibus, ſiue ſub regis viuat imperio, mors illa nullum precium habet, & mortis decus inane eſt. Te nemo ex noſtris occidet, nihil nobis ſanctius eſt virtute, nihil viro forti honoratius, quem etiam in hoſte veneramur. Vade igitur liber, & captiuos dono tibi habeto: cauſam non probamus, inimicam regi, talia ingenia iniurijs aſperata rebellaſſe dolemus, &, cum per ipſos licet, ignoſcimus: omnibus conuiuium exhibet, arma prædamque reddit. Caſſano nunciari iubet, rectiùs facturum, ſi regi pœnam Caſatæ permitteret, quàm eam tot ſuorum cædibus moliatur. Ceringius ad hoc aſperis ac blandis iuxta inuictus. Permiſſæ vitæ gratiam non habeo, cùm mors ſit optatior. Innocentiæ teſtis tute ipſe es, qui veritus es occidere. Bellum damnas, & inſontes perſequeris: cur tot innocentes perdis, vt vnũ ſerues nocentem? ſi punire Caſatem cogitas, ad hanc rẽ nos adiutores habes, impedire commilitones nõ debes. qui tibi in mentem venit, tot Aethiopas perdere, in diſcrimen claſſem adducere, vt hominem improbum tuo potius ferro, quàm noſtro eneces? ſi in me ſeruando iuſtus es, cur in aliorum morte tam es iniquus? Memineris belli iniqui aliquando exordia læta eſſe, exitus ſemper calamitoſos. His dictis Ceringius in caſtra, Manicongus Baram profectus eſt. Multa ſecum reputans, cũ dura gente bellum eſſe: & miles haud quaquam alacer, ſed tanquam victus fixis humi vultibus incedebat.

Quam vim habeat clementiæ, comitatis & munificentiæ opinio, euentu claruit: plus Aethiops egit blanditijs, quàm occupatione Baræ: Caſſanus magis indoluit, bonum conſilium à ſe Manicongo datum. Milites XX. *Turbæ in caſtris.*

qui

ant, ſocioſque deſerunt, & produnt. Inter has turbas facto ſilentio Ceringius in hęc verba locutus eſt. Si tam cauti contra Aethiopum dolos, quàm contra vim fortes eſſemus, commilitones, Baram ego tenerem, nec animos veſtros error exitiabilis occupaſſet, ante captiuos, quàm victos. At ſunt alternæ vices bellorum, proſpera aduerſis temerantur, & rurſum aduerſa proſperis leniuntur. Vir fortis, vtraque expertus, in his modeſtus, in illis interritus eſt. Ardore pugnandi peccatum eſt, commilitones noſtri dum in communia pericula properant, fortiter hoſtem feriunt, latus alterum vulneri nudarunt, peccatur tàm nimia fiducia, quàm metu. Amor patriæ inconſultus errare potuit, odium mereri non debuit. Si meum tamen, aut Aronij crimen eſt: morti noſtræ vos manum commodate, quas hoſtis pernegauit, ſimulque deducta veſte, nondum coalitum in pectore vulnus oſtentabat: inuitabatque percuſſorem, orto inde gemitu, alibi etiam truci ſonore, prout quiſq; pacis, aut belli erat appetens, orationem pertexuit. Mortem non deprecor, quam in illa fatali arena operiebar, & tardantem prouocabam. Vnum hoc precor, ne in caſtris veſtris laudetur Aethiops. Inſidioſum eius beneficium eſt. Dona non dona. Simulatione clementiæ cunctis necem ſtruit. Occidi me armatũ noluit, vt cruciaret vinctum, vt Caſates in me tormenta dictaret. At nos amat, odit tyrannum. Mirum ſanè ſi hominem ab orbe condito importuniſsimum poteſt non odiſſe. Odit igitur Càſatem. Quid igitur illa trecentarum nauium claſsis, niſi vt veneficus ille liberetur? cur centum naues, tot militum virtuti veſtræ obiecit, niſi vt viueret Caſates? Si nobis amicus, tyranno hoſtis eſt, cum deſerat, noſtro periculo vincendum, noſtro arbitrio puniendum. Tyrannum deteſtamur, tyrannum patronum, vindicemque laudamus? Tanti regis frater, tanti dux exercitus, amiſsis centum nauibus, ſemiuſtulatus fugit, & glorioſa vulnera pro Caſate iactat. Miſsis quaquauerſum per inſulam prædoni-

donibus, rapina, cæde, incendio, libidine cuncta fœdauit. Niſi ducum prouidentia, virtuſq; veſtra latronum globos repreſsiſſet, omnia in cineres conſediſſent. At Baræ clemens fuit. Imò inſidiator. Aronium cum paucis ſeruauit, reliqui. aut gladio periere, aut ſeruitutem ſeruiunt. Vnde ergò noua clementia? ab ira, odio, crudelitate. Non aliter vinci nos poſſe arbitratur. Caſſes explicat, eſcam illicem ponit, ſic fortiſsimas beluarum, leones & tigres Africa venatur. Paucos ſeruauit, multa millia, atque in his ſexum innoxium, ætatemque trucidauit. Iram nunc obtegit, vt vim noſtram diſſoluat. Sed quid iſta loquor, Caſſanus libertatis auctor, patriæ pater, Caſatem ſpecie amicitiæ feſellit, donec arma præparaſſet. Noſtra arte hoſtis vtitur, blanditijs vtitur, vt arma extorqueat, captiuis illudat, & quod ſæuitiæ ſollenne eſt, pro voluptate occidat. Nihil vulgatius eſt, quàm beneuolentiæ velo odia recondere, vt auctiora promantur. iam olim iſta Afrorum diſciplina eſt Olim per ipſos à nobis eſt Indica depulſa ſeruitus, ſed grauior à victoribus impoſita. Nec hoc queror, vſitatum eſt, ſolet fieri. Reges ſibi bella gerunt, auxilia ſuo commodo præbent, aut negant. Dominos poſt longa bella mutauimus, libertatis etiam nomen abolitum eſt, nunc Caſſani diuina prudentia, veſtro robore, libertatem puram, alijs nequaquam obnoxiam adepti, cur ſponte in ſeruitium reuoluimur? Antè verò quàm iſta videam, Aronius & ego in hoſtem proficiſcimur; ſi comites ire placet, quibus deditionis eluenda macula eſt, fortiter pugnaturi; ſin autem: fortiter caſuri. Secuti ſunt quaterna millia, totidem ſubmiſſa à Caſſano, vel ſubſidio laborantibus, vel in cumulum victoriæ.

XXI. *Æthiopum clades.* Medio Birænem inter & Baram vico ignobili, ad amnem modicum, munitionem ſtruebat Aethiops, obſtructo autem, quà mari infundebatur alueo, fluuium tumefecerat, vt vicina Baræ tutiora haberet: ipſe caſtra ex propinquo infeſtaret. Miſſa ad opus dena millia, labores, & excubias inuicem obibant, eò proficiſcens Aroni-

ronius & Ceringius in lignatores mille incidunt, quos malè armatos, ac incompoſitos facile trucidant ad prætenturas caſtrorum pugnatum deinde audacia & ordine Taprobanæi, numero hoſtes vincebant: verùm poſtquàm ſubſidia à longè conſpecta ſunt, quæ feſtinando maiorem, quam pro modo paucitatis puluerem excitarunt, didito rumore, cum vniuerſo exercitu adeſſe Caſſanum, fugêre, tum cædes & lanienæ, centuriones qui ſiſtere fugientes conabantur obtriti. Fama gladio potentior fuit, & timor panicus exitio fuit. Cæſa ſeptena millia. Victoriæ ſæuitia cruda fuit, pueri etiam, ſeruitiaque confoſſa, nec Chriſtiana lege, nec iure gentium victor iram temperauit: nempè hoc agebant, vt hoſti ſimulationem clementiæ excuterent, ſuis ſpem veniæ præciderent, atque ita crudelitate, quam vindicatum ibant, deliquêre; quare in poſterum etiam parum ſecunda fortuna ſunt vſi. Medicus qui nuper Aronio vulnera obligârat, iam moriturus, cum appellat, à milite noſcitatur, atque duci ſiſtitur. Cui multa precanti Aronius vno verbo occurrit: Moriendum eſſe. Iuraſſe ſe nemini parſurum. Ille vnum in vicem priſtinæ operæ rogare, vt quando extrema neceſsitas adeſſet, ſibi Chriſtiana myſteria permitteret: nec enim iureiurando vetari, ita miſſum ad caſtra Caſſanus morte liberauit, Aronij crudele iuramentum auerſatus.

Læti erant Inſulares, quaſi dedecore ſe abſoluiſſent, Aethiopes parum à ſeditione aberant. Beluas illas dimiſſas aiebant, vt in ſeruatores ſuos irritatæ immanius ſæuirent. Quippe duces in prima acie dictis factiſque atrocibus victoriam exercuiſſe viderant. Manicongus benignitate ſe vſum excuſauit, vt eos ſpe clementiæ diſtraheret, vinceretque. Erraſſe ſe quod cum hominibus bellum ſibi eſſe putaſſet, laudabilem ſemper miſericordiam etiam in hoſtes iudicaſſe. Hominum naturam vitijs efferatam miteſcere beneficentia; in poſterum ſe velut in viperas, maleficaſque beſtias ſolis armis vſurum. At miles continuò captiuos, XXII. *Æthiops milites fallit.*

inter quos pueri fœminęque,ad mortem depoſcit,manibus ſociorum parentaturos iactabant, tanta peruicacia,vt ſi negaretur,in facinus ſpreto imperio proruptu-ri viderentur. Ergo duces cenſuere permittendum, quod vetari non poſſet: geminum fore ſcelus, ſi contra datam fidem, & ducis imperium dedititios occiderent: non ſinendum, vt videant ſe iunctos duce fortiores eſſe. Manicongus aduerſum iniqua validus, poſtulata militum, ſenatuſque decreta,ad æquitatem examinare ſolitus negare perſtitit. indignum ratus alienum ſcelus imitari, & crudelitatem crudelitate penſare:idque militum arbitrio, quibus parendi tantummodo partes eſſent. reſpondet igitur ,priuatos cœterorum dolores eſſe, imperatoris luctum publicum. ſociorum vltionem ſibi cordi fore.Ex captiuis multa prius anquirenda, quàm occidantur; ſpacium dent, & publicæ vtilitati, quàm iracundiæ conſulant. Vinciri deìn omnes imperat,veluti quæſtiones habiturus: poſteà ſine noxà omnes demiſit, eluſà vulgi malitià quam vincere non poterat. Magnus plane imperator, dum contra minas exercitus praua poſtulantis, & contra metum conſilij ad inhoneſta conſentientis obdurat, & propoſitum tenet. Omninò diuinior & ſacratior quædam vis principes ſupra plebea ingenia,& cogitata extollit.

XXIII. *Status belli, & ducum cura.* Munita Bara, caſtris Caſſani ſua iungit Aethiops, velitationes crebræ,pugna vitabatur, nec recenti metu contractos victoribus obijciendos viſum. Vicinos eſſe volebat, transfugia & proditiones ſperabat, nuperæ cōmotionis non ignarus, è ſuis neminem ad hoſtes tranſiturum nouerat: quare moram ſibi vtilem, hoſti detrimentoſam non dubitabat. Belli tamen tædebat,miles cædibus & morbis attenuabatur,non alacer in prælia, ad munia caſtrorū lentus Clades iterata metum, ille marcorem animis attulerat,tarda ex diſsito auxilia, & audita ſtrage inuoluntaria. Virum magnanimum calumniæ turbabant, quibus vberem materiam ſuggerunt caſus bellorum,etiam felicium. Omnia conſilia ad liberandū

Caſa-

Caſaten dirigebat, non amore hominis famam captabat, quæ bellantibus prima eſt. Theſauro inhiabat, quo ſi Caſſanus potiretur, bellum diuturnum proſpiciebat. Caſſanum angebat, cum trahi bellũ videret, quod primo impetu profligaturum ſe ſperauerat. Verebatur ne nouos delectus rex haberet, pluribus locis caſtra poneret, ante omnia populi mutabilitate terrebatur, nec dubiũ erat, quin ſi clades acciperetur, aut inedia conflictarentur, ipſe vt rebellionis auctor, & piaculum dederetur, omnibus ſuum periculum in vnum conuertentibus: In communi diſcrimine beneficiorum & meriti ratio nulla ducitur. Summo igitur in mœrore agebat. Rebelles ſane tum primũ peccati ſui magnitudinem æſtimãt, cùm pericula ingruunt, premuntque. Qui verò à magiſtratu ſuo deſciuerunt, nunquã auctoribus defectionis fidi ſunt. Eadẽ inconſtantia deſerunt, qua ſecuti ſunt. Ita demũ extrema malorũ in illos recidunt, qui prima mouerunt. Vterq; ducum inuitus bellum gerebat, vultu & ſermone fiduciam præferebant. Qua in re miſerari libet mentis humanæ ancipites fluxaſq; curas, quæ timendo exitia ſibi fingunt, fatorũ ſuorum ignaræ: non euentura formidant, & improuiſo exitu hauriuntur. Omniũ penè hominũ, maximè clarorũ inopinę, plerunq; etiam indignæ ſunt mortes, vt de Manicongo & Caſſano dicam.

Atq; hæc in caſtris, maior in vrbe ærumna, fames & ſeditio. Caſates poſtquam ignibus extrema adeſſe ſignificaſſet, nec poſſe ſuccurri videret, animo linquebatur. Tot criminum infeſta recordatio animum lancinabat: præ oculis ludibria, cõtumelię, cruciatus. Quicquid in alios exercuerat ſupplicij, adeſſe rebatur. Scelerata mens ſibi iudex, ſibi furia, ſibi carnificina eſt. Intemperiem mentis mores geſtuſque prodebant. Nunc ſtare attonitus, nunc celeri curſu prolabi, ſpectare præcipitia, pugionem explorare, rurſum mollitia ſolui in fletus: Erumpere cum præſidio cogitabat, at nemo parebat; neque enim vlli par moriendi neceſſitas. Peruicax tamen in amente auarities, aſsidere auro, gemmas XXIV. *Thraſarri periculum & latebra.*

inſpicere, tractare cælata pocula, quædam efferre, alia recondere, rationes putare, œconomum culpare. Ea ſola exitij imminentis anxio voluptas. Adeò pollent roborata vitia, vt nec mentem à ſeipſa abalienatam deſerant, & ſtultos malorum ſuorum materies delectat. Omnia pauitantem in præſens numen abſoluit, tætriora deinceps auſum, maius in ſupplicium reſeruauit. Thraſarrum Caſlani filium obſequij ſpecie ad Caſatem iuiſſe, ſuprà dictum eſt. Eum frater Roxartes monuerat, ante Calendas Martias periculo ſeſe ſubduceret, diutius ſeditionem cælari non poſſe. Adoleſcens iuuenili gloria, ſeu vt Caſatem plus angeret, ipſa audacia lætus in extremum vſque diem moratus eſt: at magno temeritas illa ſtetit: ea enim nocte quæ Calendas anteit, cædes in vrbe commiſſa in cauſa fuit, vt portæ occluderentur, dum auctor inquiritur. Tum demum in acie diſcriminis Thraſarrus imprudentiam ſuam dàmnauit. Seruulus ad portam præſtolatur, ipſe domi equum paratum habet, vt primus exeat. Iamque meridies erat, quando dromedario aduectus Aethiops, ingenti clamore Caſatæ alloquium pètit, atrocia, nec moram ferentia ſe ferre præfatus, quæ ſimul excubitor ad præfectum, ſeruus ad Thraſarrum refert, ille continuò ad Rotarum profugit, ærarij præfectum, amicum & conſcium, publicè ſimultates oſtentantem, colloquia ſine arbitris habebant: inimicíſsimos putabat Caſates: Thraſarrus vti exuſta domo pauper officium à præſide exquiſita ſimulatione petierat, obſtiterat palam, non ſine conuitijs Rotarus, ſi occurrerent ſibi in publico vultus inuicem truces, nulla ſalutatio, Caſates conciliare conatus fuerat, ſed nullo effectu: Rotari porrò intererat, latere Thraſarrum, ne tormentis laceratus impatientia doloris conſcium proderet. Ad prodendum illum minacibus edictis ciuitas vrgetur, indicia prœmia promittuntur. Rotarus ad inquirendum operam ſuam offert, probante Caſate, quod inimicus omnia diligentius, atque aſperius videretur executurus. nulla domus inta-

taċta perueſtigantibus fuit, magno ciuium timore: rui etiam latuere, vnus tamen initio obuius centurio ad quæſtiones raptus, ſimul cum illo, qui dominum cciderat, cuius cauſa portæ clauſæ fuerant. Eodem co, eodem tempore torquebatur, alter quia domiim occiderat, alter quia latentem indicare noluerat. quuleo, vngulis, lento igne parricidium, & fides puebatur, & poſtquam interfector domini ſatis pœnaim dediſſe viſus eſt, alter verò ſeruator domini ad rodendum nulla vi adigi potuit, poſtquam conſtantię rnifices ceſsere, ad eundem ignem damnati ſunt: ita in dicijs non merita, ſed emolumenta, affectuſq; domiantur. Hemantem tamen (id Thraſarriarum ſeruo noien fuit) populi, militumque miſeratio, deinde indiatio, ac violentia ſupplicio exemit. Tanta in Hemanfides, quia facilis illi apud beneuolum dominum ſeritus, alter in cædem exarſerat, crudelis imperij, & conimeliarum impatiens. Aſperi truceſque heri tot haent hoſtes, quot ſeruos. comes ac mites parentum inar diliguntur.

Toto igitur obſidij tempore Thraſarrus apud Rorum latitabat domi, & foris quærebatur, cum iam vrm commeatus deficeret, ſub tenebris veſte mutata lus ad Rotarum conſilij cauſa venit Caſates. Ignotum nſiſtere ianitor, dum domino denunciaret, iuſſerat, ore dominantium tamen lente proſequitur, per oba conclauia penetrat, eoq; ingreditur, vbi Thraſarrus Rotarius epulabantur. Inopina re ſilentium, ira, mes vtrinque. Perculſus vehementer Caſates: nam Roum vnicum habere ſe amicum exiſtimabat: Tantum ocutus: Et hæc fides eſt? Rotarus verò: Quæ iſthęc deentia eſt, poſt tot ſcelera nominare fidem? Fidus ego n beluæ? Quid queri velis, ſat ſcio. Omitte non profeuras voces: Si ratione eſt ira valentior, & dulcior vinċta, quàm ſalus: age mutuis ictibus cadamus. Si huic rcis, & mihi, cras tibi apud Thraſarri patrem ſalus, vi. libertas. Paciſcuntur ergò, vt Thraſarrus patri, Caſa- XXV. *Caſates, & Thraſarrus liberati.*

tes Manicongo incolumis tradatur, deditio ſequatur, trium enim dierum cibaria duntaxat, in vrbe ſupererant. Legatum Caſates, Hemantem iam libertum Thraſarrus mittit. petuntque, vt quæ egerint, rata habeantur. Mirum dictu, in cõſilio Taprobanorum nemo preter patrẽ, & fratres pro Thraſarro fuit. Non eſſe dimittendum in gratiam pueri tyrannum dictabãt, miniſtros ſcelerum puniendos, vnius adoleſcentuli temeritatem non eſſe toti prouinciæ luendam. Alios à tyranno occiſos, alios in prœlio cecidiſſe, ne tyrannus viueret, ſanguinem virorum principum vindictam clamare. Multos eſſe apud Manicongum captiuos, neminem tamen incolumitatem ſuam Caſatæ commutatione quærere. Thraſarrum inſcia patria fœdera pangentem, legibus eſſe coercendum, ne regnante patre omnia ſe poſſe arbitretur, Caſſanum etiam patriam filio præponere oportere. Tantum erat odium tyranni, nec occultus in Caſſanum quaſi præpotentem liuor. Vulgus enim ſemper potentibus inuidet, nobiles æmulantur. Plerique in libertatis aſſertores maligni ſunt. Ingrata ſalus habetur, cuius auctores gloria in altum tollit. Quicquid eminet, qui infrà ſunt, ſuſpectant, nec beneficia penſant, prætεritorum obliti, improuidi futurorum. Mori ſe malle, quàm euadere Caſatem iactabant, optare eum vel per ſua latera transfigi. Caſſanus vultu iram tegebat, Caſatæ publicè renunciari iubet, omnia ſe patriæ, etiam filium poſthabere. Filio mandat, fortiter ferre, quicquid euenerit, Deo ſeſe committere. Chriſtianum, quò propius abeſt à morte, eò felicitati viciniorem fieri. Pari nos gradu vitæ exitum, ac Dei conſpectum contingere. Deinde vultu & voce hilari conſilium dimittit, per libertos verò proceres priuatim aggreditur, aurum gemmaſque largitur, plura promittit. Vicit iram inuidiamque auarities. Pax conficitur, pacta firmantur. Claruitque omnia auro, etiam odia liuoremque eſſe venalem. Caſates Manicongo mittitur, vrbem Caſſanus ingreſſus, filium ira, gaudioque frementem ſalutat: inter am-

mplexus ſolum hoc inſuſurrat: Cælaret offenſam, pro-
eribus ageret gratias: quod ille, quò ſimulatius, eò e-
oquentius peregit, verbis in locum veri affectus ſub-
titutis. Poſt iſta conuiuio proceres excepti, ſuppellex
Caſatæ diuiſa.

Poſtquam profunda nox, & domi ſolitudo, filios ad XXVI.
e Caſſanus vocatos alloquitur. Beneficia quidem pa- *Pax facta*
riæ non imputanda, ab ea gratiam non mereri, qui re- *cum Æ-*
oſcat, durum tamen videri ſuum fatum, qui & tyran- *thiope.*
is ſit odio, & patriam ſentiat ſeruator ingratam. Fili-
um pecunia redemptum non ab hoſte, ſed à ſuis. Non
dio Caſatæ ſalutem eius neglectam, ſed inuidia clari-
udinis mortem optatam. Suos inſuper labores, ſum-
tus, beneficia regni affecti ſuſpicionibus onerari.
Recte cecidiſſe, quod auro vitia, non modò virtutes
vincantur, patri filium venditum, non redditum meri-
is. Tam fœdo exemplo poſſe ipſum filioſque Mani-
congo venire. Inter æmulos omnia intuta virtuti, om-
nia proditionis & iniuriarum plena apud auaros. Impro-
uiſas belli clades ſibi exprobrari, proſpera ignauiſſi-
mum quemque ad ſe trahere, non duraturam in fide
patriam, belli incertos exitus, Indiæ regulos non niſi
ſumptu popularium auxilia mittere, & ea tamen peri-
culoſa libertati, ſuas opes tantæ moli impares. Proin
ſibi & patriæ conſulendum. Sibi reditum ad gratiam pa-
tere, ſi cunctos præueniat, patriæ regium imperium
conuenire, quæ libertare vti neſciat. Nec parum tamen
bello actum. Volentibus redditam libertatem, quæ in-
uitis ſeruari nequeat. Improbis etiam pro noxa ſuppli-
cium decernendum, & leniore imperio poſſe inſulam
refloreſcere. Sibi quidem pacem fore intutam, facili vl-
tione in ſubiectos, plus tamen regio iuramento, quàm
popularium leuitati credendum. Hunc in modum in-
grata patria magnanimum virum dum tractat aſperius,
à ſe abalienauit, regi conciliauit, didicitque ſuo malo
claros viros non eſſe irritandos. Igitur Caſſanus al-
tera die conuocato conſilio de pace diſſerit, legatoſque

ad Manicongum mittit. Pacem eſſe poſſe, ſi iuſtis iris ignoſcat, tyrannum & ſcelerum adminiſtros puniat, Melindum inſulæ preficiat. Secreto Caſſianum libertus excuſauit, atque incolumitatem pactus eſt. Melindus ab Aethiope cum plena poteſtate pacem facturus legatur: vir integer, vigilans, ſobrius, pietatis cultor inter primos, nemo vnquam tam carus Inſularibus fuit, annos viginti ſumma æquitate & prudentia prouinciam adminiſtrauit: & diſcedens diuites ſubiectos (rarum inter præſides opus) diuites, ipſe non ditior reliquit. Caſates quem regio ærario inutilem per calumniam amouerat, interea iudicio abſolutus, ſibi priuatus vixerat, ſecunda fama, niſi quod abſterſa calumnia manſit tamē cicatrix. Manicongus eum iuſſu regis in conſilium adſciuerat, atque in inſulam reduxerat, vſitato regum more, qui ſecundis rebus affectum ſuum ſequuntur, turbatis virtutem requirunt. Magno gaudio legatum, quaſi regem ipſum exceperunt. Pax in veteres leges confecta eſt. Additum tantummodo: vt omnium obliuio eſſet, Tyrannus ſupplicio afficeretur Caſſianus iudicijs præficeretur. Hoc modo inſula ad veterem dominū relapſa eſt, ex præſidum arbitrio fortunam habitura.

XXVII. *Fratrum diſcordia.* Summa in exſpectatione Caſatæ ſupplicium erat, ille enim velut hoſtia, cuius ſanguine pax ſancienda erat, in vinculis ſeruabatur. nec ſe tamen deſerit: ad regem appellat, moram habiturus, nec dubium ius. Præſidum inſulæ ad regem pertinebant. Manicongus ſupremum illi imperium in omnes datum regio diplomate oſtendebat. verum Caſates cum eſſet in flagrantiſsima regis gratia, priuilegium extorſerat, quò cauebatur: ne vlli reddere rationem cogeretur, niſi nominatim decretum rex aboleuiſſet. Dum illa aguntur in inſula, Manicongus intelligit, delationes ſemper in maius creſcere, ſeque regi ſuſpectum reddi. Domi ſuos ad explorādas res aulicas reliquerat idoneos, qui nō modò dicta & facta, ſed rumores etiā perſcriberent, qua præpoſtera diligentia, dū obſequiū domino approbare conātur, mi-

minuta etiam perſcribebant,&Manicongum turbabát. Capita accuſationum.Iilum ſtudio bellum trahere,regni opes atteri,legionibus eum gratum eſſe, tribunos ſibi conciliare,militi nimium indulgere,nuper victis cógiarium dediſſe, diſciplinam ſoluere, verſutum, vigilem,inquietum,ambitioſum eſſe, & vt fidus ſit, certe rége potentiorem haberi. Hæc,aliaque gignendis,atque intendendis ſuſpicionibus fœcunda aularum ingenia: nunquam promptiora quam cum innoxios in diſcrimen vocant. Filius Caſatæ non ignarus rem parentis extremo loco eſſe, ei ſcribit. Regis animum à fratre prorſus alienum eſſe,nec tutum illi reditum fore:nec vllum niſi ſe fidum illi ſupereſſe. Hæc petito colloquio Caſates Manicongo refert,monetque ſibi adhuc theſaurum eſſe,quo bellum contra fratrem gerere valeat,ſi ſpes veniæ ſit,omnia intellecturum. Si quid Taprobanis reſtitutum velit, poſſe id poſt victoriam fieri. Interim ipſe filio ſuo omnia Manicongi conſilia manifeſtat,eum theſauros in ſalarium in vſum belli reſeruare, militem demereri,cum Indis fœdera inire,bello regem mox petiturum. Has literas filius regi anxio exhibebat, patrique veniam impetrabat. Ergo rex accuratius arma parabat, plura in fratrem dicebat,quæ cum ad eum aucta deferrentur, ille dum ſibi proſpicit,ſuſpiciones intendit, atque hunc in modum ſingulis nuncijs noua erant incrementa ſimultatum. Caſates in fratrum diſcordia ſalutem ſuam ſitam eſſe putabat. Filius eius regé apud fratrem,& hunc viciſsim calumniabatur, vtrunque demereri ſtudens, vtcunque caſus belli fuiſſet, in tuto futurus. Tandem virum fortem, & hactenus iuſtitiæ tenacem calumniæ,ira,metus,ſpes regni,opum magnitudo in tranſuerſum egit. Aurum quod reddendum erat dominis ſecum auchit,compoſitis [illegible] rebus in patriam nauigat,nondum deliberato bello,anceps animi, regis cognita fides,æquitas, & magnorum comes auſorum pauor contin[illegible], [illegible]um metus, ſpes, pollutum iam præda exſt[illegible].

XXIIX. *Augetur ſuſpicio-nes.* Medio in curſu celocem cum regis literis obuiam habuit, præter ſolitum amancer ſcriptæ erant, quod ipſum in crimen detorquebat Caſates, blanditias illas timentis & inſidiantis eſſe: cum ad illud caput ventum eſſet, quo iubebatur exercitum non in vnum, ſed diuerſos portus reducere, quaſi indictum eſſet bellum homo vafer accipiebat, diuiſo exercitu opprimi poſſe, iam regis animum notum eſſe, non poſſe Manicongum, niſi regnet, ſaluum eſſe, affectati regni crimen vnà morte elui: illà ſola regnantium ſecuritatem æſtimari. Nuſquam eſſe ſecurum, quem rex metuat, oderitque. Sanguinis eſſe infirmum vinculum vbi de imperio certatur. Tot fraterna bella cædesque paſsim in hiſtoria celebrari, vt iam homines facile ignoſcant, ſi regnandi cauſa frater fratrem occidat. Hæc quamuis crebro ingereret illa furia, non tamen ducem permouit, nolebat primam bello anſam à ſe proficiſci, nihil hactenus inexcuſabile commiſſum, ſciebat, vno in loco tantis copijs nec hoſpitia, nec cibaria eſſe, ſi diuiderentur, plura præſidia teneri, vocatis ergo ad ſe tribunis, & centurionibus comitate, promiſsis, largitionibus deuincit, & iureiurando aſtrictos, nihil contra ſe facturos, in aſsignatos à rege portus dimittit. Ipſe cum ſelectiſsimis Zeilam proficiſcitur: ea res ſuſpicionem regi exemiſſet, ni Caſates de largitione, & iureiurando indicium feciſſet.

XXIX. *Vulneratur Manicongus. Exitus Caſata.* Zeilano in portu, magno plauſu excipitur, amica omnia, vtrinque obſequium, atque humanitas, frequens nobilitas gratulatum venerat, miſsi currus, lecticæ, iumenta, omnia abundantis regiæ oblectamenta. Vnum diſplicuit, Zingius oppido præfectus, iam pridem iniquiſus. Caſates male ſibi metuens, ſi fratres ſuſpiciones ponerent, ad Zingium clam mittit, extrema illi imminere, iam neci deſtinatum, eodem in diſcrimine regem eſſe. fugiendum igitur, regemque admonendum. Ille Caſatæ credidit vt amico regis & ſuo: mouebat quod Manicongus cum dextram cœteris daret,

ret, ſeſe auerſatus eſſet. Sæpe poſtea retulit: ſi vel contingere dextram, vel in vultu beneuolentiam notare potuiſſet, Caſatæ crediturum non fuiſſe. Tanti eſt comitatis meminiſſe. Rex fidem vix habuit, neque militem putabat dimiſſurum fuiſſe, ſi ad pugnam veniret. Omnia ita componit, vt ſuſpicionem vitaret, & ad pugnam paratus eſſet. Militem ſpecie honoris mittit, qui venientem excipiant, primo loco elephanti & leuis armatura ſtetere, & plauſu venientem excepere, deinde equitatus, & haſtati armorum ſonitu, tubarumq; concentu gratulati ſunt. Prætorianis extra ordinem præerat Aſpar Caſatæ filius doli mali artifex, quem vnum ex omnibus fidiſsimum ſibi Manicongus arbitrabatur, ideoque nihil timendum ratus, cum propinquaret cohorti agmen ſuum paulisper anteceſsit, Aſparem ſalutaturus, ab eo aſpere, à milite infeſto murmure excipitur, iuſsi omnes arma ponere, & diſcingi, id cum recuſarent, ortum iurgium, & inter paucos pugna. Aſpar Manicongum pilo ſauciauit leui vulnere ſecundum humerum, lorica, quam ſub veſte gerebat, ne ferrum altius penetraret, impedijt. Ille nec vulnere, nec inſperata re fractus diſiectis alijs in vnum Aſparem fertur infeſtus, quo grauiter vulnerato, maieſtate & minis prætorianos terruit, atque ad regem tendit, quem ignarum rei geſtæ obuium habuit, offerentemque amplexus auerſatus eſt, & plenus irarum, arma proiecit. Amicitiæ iſta ſunt pignora, tu me inimicum ſuſpicare. Iudicem te appello, ſiſte accuſatores meos, proditores tuos. Siſte hoſtes, quorum ferro adhuc ſanguinem mitto. Inauditum regis fratrem perire nefas eſt. De me nefanda credidiſti, ſed inimicis meis, inſontem agnoſces, ſi iudicare velis. Si iura ſancta infra maieſtatem regiam arbitraris, iam facilis in meo corpore eſt via morti, quæ dimidia ex parte peracta eſt. Si ignaua fuit dextera, quæ telum non fixit altius, armati tui leto viam inuenient. Qui tibi me inuiſum reddere conatus eſt Aſpar, idem

ille de te mihi atrociſsima minatus eſt. Literas eius teneo, & ſcelera artificis, quod ne pateret, occidere me conatus eſt. Hoc moriturus affirmo, amiciorem me tibi neminem viuere: te quoque meæ necis pœnas daturum. iſta interritus, & tum quoque terrens. Dextram deinde abſterſo ſanguine cruentam referens. Hanc, inquit, recipe, talé enim feci tibi. Rex poſtquã intellexit fratrem ab Aſpare telo petitum, iuſſit arma ponere, illi etiam cum fratre literarum commercia fuiſſe, partim ira, partim dolore lacrymas fudit, veniamque precatus, ſe quidem ſuſpicatum fuiſſe, nihil tamen contra fratris ſalutem mandaſſe. Curatum deinde vulnus, fraterna ſuper menſam colloquia, literæ hinc Caſatæ, inde Aſparis oſtenſæ. quin Aſpar ipſe cuncta prodebat; Ex vulnere ſecuta inflammatio, deinde phreneſis, donec crudeſcente furore omnia recenſeret: demum laniatis artubus, præmorſa lingua, fœdum vitæ exitum habuit; iuſtiſsima numinis vindicta, ipſe vt ſibi carnifex eſſet, qui fratres cum clade populorum in mutua exitia armarat. Nec felicior Caſatę exitus: ille cum ſecurus ſceleris premium exſpectaret, iam dudum vinculis ſolutus, cognita fratrum concordia, conſcijs duobus libertorum, quorum opera triſtiſsima quæque peregerat, ſumptis quas recondiderat gemmis, fugam in Perſidem adornabat, hanc auaritia impedijt, dum enim ſecreto in litore tutum ſe exiſtimat, libertos ad reliquum ferẽdum aurum miſit, qui à centurione deprehenſi dominum prodiderunt. Exinde cum in eius corpuſculo omnia tormenta conſumpta eſſent, in Taprobanam reuectus nouis contumelijs agitatus eſt, & poſtquam cruciatibus membra deeſſent, nuda vulnera flammis vrebantur. Hic exitus fuit viri nobiliſsimi, qui vitia virtutibus ſimillima ad Rempublicam attulerat, excepta ſola auaritia, quà ita rapiebatur, vt diſſimulare non poſſet. Cœtera etſi quãdoque violenter erumperent, plurimum tamen cælabantur, ſed exitus omnia in lucem protraxit.

[illegible] medicoſque vulneris exilitas decepit,

telo

telo venenum Aſpar illeuerat, quod tertio die vicina tabefacere, deinde incurabili contagio vniuerſum corpus peruadere, rege cum lacrymis ſemper aſsidente. Tandem ſacerdoti medicus, ille languenti ſupremam neceſſitatem denunciat. Qua audita, mali cauſam confeſſus eſt, rapinas Caſatæ dominis non redditas, teſtamento cauit, vt omnia reſtituerentur, Caſatę & Aſparis poſſeſſiones, quas illi rex donarat, egenis diſtribui iuſsit: cumque expiato animo ad extrema inter acerbos dolores ſe firmaret, ſanctius mortem obijt, quam proximam illi partem vitæ egerat, miſeratione numinis temporaria pœna defunctus. Hoc illi fatum Sadecus monachus cum Taprobane captiuo diues auro abſcederet, prænunciauerat. Eius tum vaticinia ludibrio habita. Aduerſus monita contumax tum erat nimia felicitas: at ſanie fluentibus artubus cuncta in religionem verterant: ipſe coſdem peccati ſui auctores & vindices eſſe fatebatur, calamitatem ſuam non à caſu, ſed numinis arbitrio profectam. Sane quæ fortuita homines arbitrantur, alia Deo ſinente, alia ordinante, omnia præuidente eueniunt. Vehementer etiam fratris morte rex conturbatus eſt, magis etiam acri admonitione: nam teſtamēto meliorem illi regni curam, pauperumque commendarat, eò liberius, quod ſine ſpe, metuque. At ſollicitudo illa exigui temporis fuit, mox obliuio ſubijt, & adulantium artibus deprauatus remedia differebat. Donec lento, ſed graui paſſu aulam vniuerſam vindicta peruaſit. XXX. *Mani-congi mors.*

De morte Moſambi regis dicturo, de regni ſtatu paucis agendum eſt. Primum in præſidum vitijs malum. Ad populi quietem, & ſalutem, non ſat eſt regum pietas, virtusque, ſi prauis vtantur adminiſtris. Toto regno prędę agebantur, in tribunalibus nulla iuſtitia, æquitaſque: qua parte maius precium, eò ſententiæ deuoluebantur, ſontes abſoluebantur, damnabantur innocentes. Nullum crimen timebant improbi. Nullius integritas legum auxilio tuta erat. fures, adulteri, abigei, pla- XXXI. *Status regni Æthiopici.*

gia[rij],

giarij, homicidæ, vltro mala paſsis inſultabant, apud ſocios criminum, prædarumque cauſam dicturi. Arcana regis, & ſupremum conſilium tæterrimi occuparant: ſcelerum indicia ſupprimebant. Dignitates paſsim veniebant, tam prodiga licitatione, vt integra patrimonia multi impenderent, cum fœnore de publico recepturi. Qui in locum peſsimorum ſubſtituebantur, alij erant homines, ijdem mores, cum moderata tributa indicerentur, prouincias publicani ſpoliabant, multis prædandi titulis. Nec militiæ ratio melior. Tribuni, & centuriones ſtipendia in ſua commoda vertebant: ſi quem diuitem ſub ſignis habebant, aſpero imperio vexabant, dum militiam redimere cogeretur: milites ad rapinas, concuſsiones, indecoros quæſtus ferebantur. vt pœnas eluderent, in partem prædę tribuni vocabantur. Nobilitas prodiga, ſumptu exhauſta, denique ad illicita vertebatur. Omnia vitia agricolas, ciuesque premebant nec immerentes tamen, inter ipſos calumniæ, furta, poſtremo latrocinia. Ne ſacerdotum quidem integri mores: Scripturæ, & legum ſacrarum ignorantia, neglectus diuini cultus, opum, voluptatum, honorum profunda cupido, vita ſpurca. Rex tot malis auxilio quorundam bonorum obſtare conabatur. Et hactenus quidem obtentum, vt fas, ius legesq; non ſine certamine vincerentur, aliquando etiam vincerent. At poſtquam frater aberat, audaciùs erumpebant maleficia, quia facilius cælabantur. Rex varijs impar curis, a triſtibus ad læta facile flectebatur: accedebat adulatio, perpetuum regum malum. Cyrenus & Tagaſtus ſoliti regis luſus intendere omnia curas ferentia excludebant, aut verbis eleuabant Acceſſit trium in aula principum arcta coitio, & pene conſpiratio. qui ſuis artibus id effecerant, vt nihil regi diceretur, niſi quod ipſi vellent, & quo modo vellent vt nulli ſpes eſſet dignitatis accipiendæ, vel retinendæ, niſi eorum ſuffragia vel ſeruitio, vel precio emiſſet. Quin & illi qui regi antiquitus noti erant, acceptique,

tiq;,adire verebantur,ne primates offenderent. Peſtilens regnis ambitio,cum non modo negocia paucorum libidine voluuntur,ſed principibus etiam audiendi libertas adimitur.

Nihil inuito Deo ſucceſſum habet; triumviratus tot execrationibus,promiſsis,& quod ſummu eſt improbis vinculum,mutua criminũ conſcientia fiduciaq; roboratus,leui momento diſsilijt:ipſis inter ſe commiſsis.Pretorio præerat Milchamus,idemq; bellici ſenatus caput, iudicijs Saradenus, cætera curabat Mombazus,vrbis notæ conditor.Pares illi auaritia, faſtuq; amicitiæ ſpeciem fecerat vitiorum ſimilitudo.Singulis quædã eminebant. Milchamo ſumma iræ, Saradeno gulæ intemperantia.Mombazo profunda obtegendi ſui, alios fallendi aſtutia. Hanc ille in ſummis virtutibus numerabat,ſapientem ſe & falli neſcium dici gaudebat.Populus ſerpentem,torquatum vulpem , ſericatum dæmonem vocabat.Quicquid audiret,legeretq; ad acuendam calliditatem referebat, multa è libris, etiam Græcis, (linguam Alexandriæ didicerat) ad hanc artem collegerat, multa de ſuo addiderat.Rempublicã ſine fraude, & iniuria negabat adminiſtrari poſſe, politicen verſutia & æſtu definiebat,ſtolidos, nec rebus agendis idoneos iudicabat,qui veram innoxiamq; prudentiam probarent. Regnandi ſcientiã à virtute ſeparabat.Hinc in illo ſumma fiducia ſui,collegarũ contemptus:ille cæteris,maxime Deo inuiſus,homo fati infelicis. Nunquã falſa ſapientiæ imitatrix aſtutia fauſtum exitum habuit , fixo cæleſtis regiæ decreto Perditum iri ſapientiam ſapientum.His erant inter ſe æmulationes,quas Milchamus per iram,Saradenus per vinũ prodebat.Mombazus occulens animi,affectus ſociorum ex occulto ſpeculabatur. Vnica hinc erat filia Nilotis, magnæ domus columen,congeſtæ multis annis prædę hæres, par forma generi, virtus meliore parente digna . Ambibant eius connubium Achasbar Milchami , & Adenus Seradeni filius. Nec intra adoleſcentum ſtudia ſtabat

XXXIII *Diſſidiũ procerũ, & in nuptijs cades.*

riua-

riualitas,parentes conniuebantur, non quo filiorum amori indulgerent, potenti affinitate res conſtabilire animus erat, & opum congeriem in ſuam transferre familiam.Iuuenes affectum & formam, parentes dotem ſpectabant. Alius nimirum amori, alius auaritiæ finis.

Hanc in reprehenſionem vt plurimum magnates incidunt, vt coniugium, ſacratiſsimum humani generis vinculum, precio, potentiaque æſtiment, dotes & rerum incrementa ſectentur, & ſanctæ Societatis fœdus cauponando profanent. Mombazus Adenum prætulit, vt modeſtiorem,& patris manſuetioris ſobolem, Facete iocatus:Ebrietatem Saradeni, quam iram Milchami malle: Hilarem furorem triſti mitiorem eſſe.

Achasbar amoris & repulſæ impatientia furere.nec pater iuuenem coercere, duorum æmulorum coniunctionem ſibi pernicioſam ratus. accedebat inſuper hominem ſua ſponte ardentem Mombazi dictum celebri fama vulgatum, & onerabat Saradenus, cum potando tam bonas nuptias conciliaſſe diceret. Ad inſidias ergo vertitur. Mos erat ſub dio, ritu militari nobilium matrimonia contrahi; huic celebritati nemus denſum, cuius in vmbilico campus nudus arboribus,deſtinatum eſt,Achasbar è cohorte prætoria, quam patris vice regebat, audaciſsimum quemque inter opaca ſyluæ abdit,iuſſos dato ſigno prorumpere. Sponſam etenim rapere, aut vitam ponere decreuerat. Amor curam æqui boniq́ue,vt ſolet,huic etiam vitæ abſtulerat.magis odium riualis victoriâ geſtientis ægrum animum exſtimulabat.Cum primum in aperta nuptiale agmen deſcendit,ingenti clamore abditi prouolant,cædes inchoatur, omnia aduerſa erãt Adeno,agmen inerme,aut ad pompam armatum, inopina vis hoſtium, ſuorum re improuiſa trepidatio,mulierum eiulatus, animi omnium ad pugnam imparati, ad ludicra epulaſque feſtinantes. Achasbari erat miles gnauus, cæde imbutus,certi duces, acre pugnæ incitamentum,præda. Fugam ergo Adenus capeſ-

peſsit, deductoque in viam anguſtam virginis currú, m viginti ſodalibus eam tuetur ſequitur hoſtis, ibi im precium pugnæ: nonnulli ſe ex fuga Adeno iununt, prætoriani ad prædam diſcurrunt, quæ immenſa rnebatur, omnibus auro gemmaque fulgentibus, dellatum enim exiſtimabant, deſertus fœdum in moım lacerato corpore Achasbar conciditur, miles auta ductoris ſui nece, clam cum eo quod quiſque rapuat, ſe ſubducit. pauci à nuptialibus intercepti ſpoiia m ſanguine reddidere.

Nuptię quamquam Bellona pronuba turbatę, ſucceſm tamen habuére. Spolia & cladem victoriæ lætitia nſabat, præcipue æmulus occiſus. Milchamus quams ira, odio, metu, inuidia ſupra humanum modum arns, amicitiam tamen ſimulat, filij factum ſe deteſtari, noris impotentia facinus à filio perpetratum, merii illum pœnas dediſſe, munera ſponſis mittit, abſenım per luctum excuſat. quoque magis falleret morım ſimulat, ſubito dolore contractum. Hoc vnum ſlicitus, ne odia profeſſa perderent vindictæ locum. aud ſegniter vero centuriones ad colloquium vocat, rque idoneos tentat animos militum iam ante licencorruptorum. Mombazum & Saradenum accuſat, eos ilitum commodis obſiſtere, donatiua auertere, nunc iam hoc agere, vt noua cohorte prætoria conſcripta, teres exauctorentur, tum diſiunctos manere iudicia, gumque pœnas, centuriones ſingulatim appellat, graum ſcelerum compertos. Tot malis remedium eſſe, ſi ctu ſomno, & vino ſepultos obruant, & ducis ſui nem vlciſcantur. Pars ergo Saradeni domum circumnt, quæ facilis expugnatu fuit, pleriſque per ebrietam inualidis. Saradenum, cum excitari non poſſet, ſtralo inuolutum in latebras incognitas retrudunt, alter ciſus eſt, alter effugit, quarta demum luce cum lutari ædes rex imperaſſet, vox lamentantis ex occulto dita, induſtriam quærentium inuitauit, perfractis tiolis ſemianimem theſauro incubantem reperiunt,

XXXIV *Mors Mombazi.*

D potum

potum qua potuit voce, & geſtu popoſcit, hauſto calice diu luctatus, vinoque remenſo, animam ſimul effudit. Calor linguam, atque interiora aduſſerat. Mors ſpectaculo fuit, & horrori, reputātibus quotidianam hominis ebrietatem eo recidiſſe, vt medijs in rapinis fame ſitique cōficeretur, nullo ſuorū obſequio adiutus. Mombazus diutius domum tutatus egredie munitam, & familia ſobria, cum omnes exitus occluſos cerneret, diſpoſitis ad defendendum domeſticis, ipſe accito pictore, ſumptaque ſerutli veſte, cœteris immiſtus latebat, deſperatis omnibus, pacti vitam, & dominum ſe prodituros, ianuas ſemiſractas apériunt. Neque enim ad extrema pericula durabant. Dum quæritur Mombazus, effugium patuit, ſed contempſit, fiduciâ mutatæ per colores formæ, ſe enim in ſpeculo contemplatus non ipſe agnouerat, pictorem inſuper ne indicium facere poſſet, occiderat, ne inter ſuprema quidem Deum veritus: ipſe interim quaſi ſollicitus præire, Seradenum quærere: & perditis rebus aſtu ſuo fruebatur, cum obuius centurio, minaciter rogat, quando & vbi vltimo viderit Saradenum? at ne vocis ſono ſeſe proderet, primum quaſi dubius conticuit, deinde ſemiplena verba protulit, quare ſuſpicione conſcientiæ datâ, ad equuleum rapitur, ibi metu plura loquitur, atque à tribuno agnoſcitur. Diſſimulat tamen omnia, inſtatque, vt Saradenum indicet, neganti ſcire ſe, illata tormenta, quæ diu fortiter ſuſtinuit, timore ne agnitus plura ferre cogeretur. Interim ludibrio erat torquentibus, aſtantibusque, ſudore enim, verberibus, flammisque fucus deterſus veros vultus reddiderat. Ergo cum faces lateribus admouerent, verbera infligerent, ſtylo oculos foderent, ad ſingula ſupplicia quærebant, vbinam eſſet Seradenus? Inimicis eius effuſe ridentibus, gratulantibusque, quod ſe ipſe amiſiſſet: atque inter iſta animam efflauit, tam inſultationibus, irriſu, & verſibus, quam tormentis proſciſſus. Mors ſane miſera; nemo tamen eorum qui fraudes, verſutiamque pro vera prudentia in

Rem-

Rempublicam intulerant, malas artes vſurparunt, docuerunt, bonum ſortitus eſt. Vera prudentia, ex iſtitiæ, temperantiæ, religionis præſcripto cuncta dminiſtrat, ſucceſſus è cœlo ſperat, & nanciſcitur, callida illa, vitiorumque aduocata ſolertia, quamis ſtultis ſapientia videatur, Deo tamen iudice, ſtultia eſt. Omnis namque aſtutus magnam ſtultitiæ niſturam habet, & leuitatis, cum fundamenta, & ertiſsima ſapientiæ principia procul habeat, inaibus confiſus. Mombazi porro imprudentia in eo ta erat, quod famam aſtuti captans, fidem perdideit, odio habebatur ab omnibus, & cauebatur. Aduitores tamen eius ab illo ſe omnia diſcere, & falli, eam cum illum vel maxime fallerent, profitebantur. denum ſponſum Nilotis pietatis ſuæ exemplo ſerauit. Poſtquam enim in conclaue ventum eſt: Tobiæ, iquit, factum noſti, nos quoque filij Sanctorum ſuius, noſtrum connubium veteri ſacratius eſt, quin ero primis noctibus ſecubamus, & matrimonium, vitam eliquam, ſobolemque precibus Deo commendamus. onſenſit adoleſcens, & ad ſacerdotum nocte orantiũ, la ad virginum Deo dicatarum domicilia ſeſe contulit, tque ita periculum euaſerunt, longa deinde & conorde vita ſimul conſenuerunt.

Patrato ſcelere ſumma ſollicitudo, vt impune eſſet, rgo Milchamus anxius militem ſanguine prędaq; polutum, in arcem reducit, rex in vicina arce agebat, ſeroq; ntum nefas intellexit, & præfectus prætorio cuſtodijs inera ſepſerat. Rex turbatus, & defectionem multorũ eritus aduolat, ciues in officio eſſe, & Canorinum conilem pro ſe arma ſumpſiſſe inuenit, quare ciuibus nturiatis, vicaniſque agricolis ſuam ipſe regiam obſiet. Nam Milchamus ira victus, in vltionem duntaxat tentus, in futurum nihil prouiderat. Iracundiæ enim ropria eſt temeritas, atque amentia, hinc inconſidera periculorũ ſuſceptio, ac pernicies. Miſsi à rege legati d militẽ, cauſam tanti motus interrogauere. Illi indig- XXXV. *Milchami mors & regiæ*

num rati regem improbi hominis ergò offendere. Præfecto ſe paruiſſe reſpondent, regis imperium putaſſe, id eo magis, quod illi quos occidiſſent, omnium iudicio iamdudū extrema exēmpla dare oportuiſſet, miſſuros ſe Milchamū, ex quo intelligere poſsit, quid militi mādarit. Legati collaudata militum fide, vt Milchamū tradant, hortantur, quod impigre pręſtiterunt, tam advindicanda, quam peragenda ſcelera parati. Nec vlla in poſterum cōditione pacta, ducis ſui pœna ſe abſolutos exiſtimabant, rex magnopere lætabatur ſine ſanguine ius ſceptri valuiſſe, neq; ſe impediri quo minus ſuo tēpore noxios pœna afficiat. Militi tanquam innoxio donatiuū promittit, quamuis enim reos eſſe certo ſciret, aliud tamen præferre voce & vultu neceſsitàs adigebat. Solium igitur rex conſcendit, adducitur Milchamus cauſam dicturus, qui cū non virili lamentatione militibus ſupplicaret. Iracundi enim quos arrogantia, & mollis educatio tales fecit, animo inerti, & muliebri ſunt, cū di crimen ingruit. Igitur centurio, quem olim ephebum per iram atrocius verberari iuſſerat, veteris contumeliæ memor ad genua procumbenti alapam additis maledictis infregit. Id Milchamo viſum morte grauius, conſurgen[illegible]que calcibus centurionē impetijt, manus vinctæ era[illegible]t, e[illegible] inde immodica ira furens, vultumq; felle ſuffuſus vix ulla concutiens, preces in maledicta vertebat, mox febris, & neruorū dira conuulſio, tremorq;. Inter iſta tamen cauſa agebatur, & damnatus, addicebatur, tantus porro [illegible]rat viſcerum ex morbo dolor, vt candentes laminas, & lacerationes aut non ſentiret, aut ſentire non videretur. Nec vlla tamen ſpectantiū miſeratione per[illegible]bat, quod notæ ſæuitię, nulli vnquā ſupplici pepercerat, reos[illegible]; etiā meritos grauia iræ, non iuſtitiæ impendere ſolitus eſſet.

XXXVI *Moſambus moritur.* Morte Milchami cuncta iam pacata habebātur, & rex ciuibus, militiq; gratijs actis domum ire parabat cū nouo tumultu omnia miſcentur, orto à ſordidiſsimis initio, quibus nulla iuris aut famæ cura. Vbi enim ſemel mentes commotæ ſunt, haud facile ſedantur, minimoq;

impul-

mpulſu turbantur: Vna ſeditio aliam generat, mare cũ
ſtuauit, etiam poſtquam turbo poſuit, mutuo côcuſſu
udunt fluctus, & raro magnus eſt ſtagor ſine repercuſ-
o ſonore. Ciues ergo numero multo plures, prætoria-
os circumſtant, verbera intentant, illi ſine ductore, cô-
ipati, magnam partem trucidantur, dum fidem regis
nplorant, circumq; tribunal conglomerantur, omnia
uertunt, rex clamore, curaq; feſſus dum ſedare tumul-
um conatur, eliditur, domumq; relatus moritur, mag-
o militum, ciuiumq; luctu: magnum erat in cohortem
b rapinas, & contumelias odium: prætendebatur vltio,
lus tamẽ poterat ſpes prædæ. Multus in plebe de Mo-
mbo, eiuſq; actis ſermo, arguentium, aut laudantium.
ſum comem, affabilem, iuſtitiæ tenacem, nullius ſcui-
æ auctorem. Liberalem etiam religionisq; amantem.
t in cognoſcenda rep. ſecordiam culpabant, obnoxium
elsimis famulorũ, quæ toto regno noſcitabantur, igno-
iſſe, credulum, imprudentem, à triumuiris poſtremo
bſeſſum, amorem & odia non iudicio ſumpſiſſe, ſed a-
enis artibus inſita, alieno arbitrio exercuiſſe. Regnum
iniſtrorum tyrannide oppreſſum, in ſuperſtitionẽ tra-
ebant, quod à ſatellitibus, prope tribunal, ab inſcijs &
uitis obtritus eſſet. Hæc populus, libertatem nouam
regnantium erroribus cenſendis ſuo more exercens:
des deinde cauſidicorum ſecuta. Extra vrbem Maga-
azam quoque ſæuitum, non lege, non more: ſed irritatę
lebis inſaniã. Multos fuga, paucos latebræ, paucisſimos
nocentia texit. Periêre inſontes, furor armatus merita
on ponderat, ſuo impetu fertur. Canorinus vir inte-
er, magnæque auctoritatis, quem rex paulo ante mor-
m ſecundum ſibi conſtituerat, populum ad modeſti-
n hortatur, principum conuentum indicit, Abiſsinum
laudat, eius imagines in publico collocat: Filium Se-
aymum Melindem ablegat, monetque vt hæreditatẽ
iturus Magadazam acceleret. Legatum iam rumor
teuenerat, & licet non creditus vrbem tamen exter-
it. Abiſsinus decem & octo annos natus contrariam

 atroci-

atroci nuncio famam ſpargi curat, non ignarus in tantis rerum commutationibus tam falſo, quam vero momẽta eſſe. vias omnes obſidet, ne triſtia nunciantibus aditus daretur, in eos cum Sebaymus incidiſſet, edoctus quid facto opus eſſet, fronte læta, & verbis omnia fauſta præferebat, rem ipſam ſecreto conſilio reſeruabat.

XXXVII. *Abiſſinus de regno conſultat.* Effuſa in lætitiam ciuitate, & falſæ gratulationis vſura plaudente aula, de ſumma rerum Abiſsinus, Ioannes, Garamas, Hananus, Sebaymus mœſti conſultabant. Regni & vitæ pariter diſcrimen proponebatur. Princeps tamen ſpe in Deum nixus, & non modo ſupra ætatem, ſed humanum etiam modum ad fortuita impauidus, deinde cœteri conſedére. cumque fixis in terram vultibus ſermonis initium nemo faceret, ſilentium ſuum ipſi formidabant, quaſi tantis cladibus conſilium, & remedium deeſſet. Ioannes exordium loquendi fecit. Hactenus, inclyte rex, diſcipulus & alumnus nobis paruiſti, nunc imperator, dominuſque noſter, tu iubendi, nos parendi vices habemus. Atque vtinam tam feliciter imperes ſubiectis, quam modeſte famulis tuis obtemperaſti. Maieſtatis tuæ vocem præire non licet. Si quippiam interrogare aut mandare placet, ad reſpondendum, agendunque parati adſumus. Erexit omnes viri ſancti oratio, quam pro regni augurio habuerunt. Abiſsinus alte trahens ſuſpiria, lacrymis vbertim manantibus. Veſtram, inquit, in ſummo periculo vocem exſpectaui, quã meo bono, in ſecunda patris & mea fortuna ſemper ſecutus ſum. De triſtiſsimo parentis exitu doleo. quę cum diceret, vi męroris vox intercluſa eſt, diuq; contra gemitum & ſingultum luctatus, animũ firmauit, & loqui per interualla fletuũ perrexit. Regnum in manu eſt omnia videntis, omnia potentis Dei, in qua & vita noſtra. illo inuito nec dari nobis poteſt, nec eripi. An regnare poſſim, nondũ expertus ſum. parere iam didici. Conſilia veſtra non velut regnanti obnoxia, ſed quaſi priuato data libera exſpecto. De repub. igitur Ioannns dic, quid cenſeas. Ille de ſua fide, Abiſsini indolę & virtute pauca

præ-

ræfatus, de re multis diſſeruit. Deum humanis rebus
tereſſe, eius iudicio præmia virtuti, delictis ſupplicia
ecerni, interdum lenta, aliquando propera, nunquam
illa. Nuper Taprobanen & Caſaten, nunc Aethiopas
cemplo eſſe, alios alijs in poſterum fore. increbreſcen-
bus vitijs alium ſe nunquam exitum exſpectaſſe. San-
iine nocentum vtcunque regnum expiatum. Superſūt
quit, boni, & minus mali, hos tu regendos ſuſcipe, crās
gnum ordire. Omnis mora noxia eſt. Primum qui-
em nobis teſtibus ſanctiſsimum iuſiurandum coram
agno Deo concipies. Illius te religionem, cultumq; re-
auraturum. Populum legibus & regia poteſtate à fla-
tijs ad virtutem reuocaturum. Ex æquo & bono ius,
cturū ab iniuria potentiorū infirmos defenſurū. Eo-
em nos ſacramento tibi obligabis, fidos hac in cauſa,
nanoſq; adminiſtros fore. Non deſeret tam ſancta pro-
ſſum Deus, deinde rei gerendæ ordinem edocuit, cœ-
riſque aſſentientibus diſceſſum eſt.

Altera die ſub auroram ſacrificante Ioanne, diuiſis in gem, ſocioſq; myſterijs vtrinque iuratum eſt, conſi- Deus promouit, cœptiſq; ſucceſſum dedit. Orto ſolo ilites, claſsiarij, tirones conuenire iuſsi, armata Abiſ- ni familia interiorem aream occupabat. Vrbis portæ auſæ, diſpoſitique cuſtodes. Poſtquam nouus rex ſe- o cultu ſolium conſcendit, omnibus exſpectatione ſpenſis, atrā illi togam inſigne luctus Hananus impo- it, ingēs orta comploratio, ſtudia enim militū habebat iā Moſambus. facto ſilentio pauca pro tempore verba cit, ſeruato decoro, quaſi dolor vocē includeret. Sibi atrē, ipſis regem ereptū. Lacrymas ſe patri, honorē re- habiturū. Hanc illis felicitatem contigiſſe, vt notum mmilitonē primi regē audiant, cingant, tueantur, eos bi fratrū loco fore. Dein donatiuū pollicetur, honora- iq; militiā, ſatis gnarus nulla re arctius militis fidē, quā e & promiſsis aſtringi. Adhibita cetera, quę regib. ex- rquere neceſsitas ſolet, blādimēta, eo gratiora, quod ō tēpori accōmodata, ſed ex animo dicta crederētur.

XXXVIII. Abiſſinus rex inauguratur.

Indolis ingenuæ, promiſsique tenax habebatur, alioqui verecundus, decorus iuuenta, ingenio, eloquentia, comitate, mulcendis demerendiſque vulgi animis validus. miles qui iuſiurandum præiret, non exſpectauit, eductis ſponte gladijs ſacramentum dixerunt. deinde plauſu diſſono, armorumque colliſu alacritatem oſtendunt, atque vt eadem hora in parricidas ducantur obnixe flagitant. Rex comiter appellatos collaudat, promittitque ſibi curæ fore, vt ordine, & ſine periculo vincant: nunc templum petere, vt euentum Deo commendet. Iuſſerat eodem tempore, ſenatum populumq; in baſilicam cõuenire, vbi Ioannes pro concione geſtorum ſeriem recitaturus, & noui regis inaugurationem denũciaturus exſpectabat, qui à rege mittebatur, vt tempus incipiendæ concionis indicaret, ita enim conuenerat, præ turba ad Epiſcopum penetrare non potuit, at milites, qui regem deducebant, ſolito more ei bene precabantur, tubiſque perſonabant, cunctiſque inſolitam rerum ſpeciem mirantibus. Ioannes quid actum ſit exponit, hortaturque vt regem iam ab exercitu ſalutatum, ipſi quoque agnoſcant: mox feſtis acclamationibus exceptus eſt.

XXXIX *Regi ſuadetur vt ad caſtra proficiſcatur.* Læta omnia in vulgus futuri auidum; at ingens ſupererat rerum moles, ex tanto imperio vna ciuitas in fide, dena militum millia ſacramento deuincta erant, exiguæ vires, & ſi aduerſa ingruerent, non duraturæ. aliorum animi in motu, & dubius euentus. Eadem igitur die, quaterna ciuium, ſena ſeruorum millia, poſtquam dominis precia perſoluiſſet, eoſq; manumiſiſſet, armat, iamq; iuſti exercitus ſpeciem effecerat, caſtraq; ante vrbem collocarat, quotidieque exercebat tirones, quaqua verſum delectus agebat, in omnes prouincias miſsis literis, quę in rem erant, nunciabat. Opum copia, tam quas ipſe ex parentis liberalitate collegerat, & fideli adminiſtratione Ioannes auxerat, quam Garamantis, & Hanani pecuniæ. Melindenſes etiam magnum auri pondus partim dono, partim mutuo obtulerunt. Nec pauci principes, vrbiumq; legati gratulatum venie-

bant,

bant, quos exquiſita comitate accipiebat. Conſilium tamen rei gerendæ impeditum erat. Hananus Magadazam petendam dicebat, arcem regni premendam, eo proceres vocatos, illic eſſe populi ſtudia; Canorinum conſilio, auctoritate, clientelis validum, fidumque: ibi veſtem, ſceptrum, diadema, ſolium auitum, regium, patriarcham, inde petita ſemper regni primordia, vnctionem, cærimonias, populi plauſum, hæc etſi forte infirma, aut etiam vana, plebi tamen auguſta videri. Procerum animos vel ancipites, vel alienos, regis præſentia facile occupari, abſentiâ prauis conſilijs occaſionem dari. Nondum publicas offenſiones eſſe, at ſi deliberare incipiant, omnia plena querelis fore, præcipuum malum, quod rebellaſſe videbuntur, qui de principe deliberarunt. Nihil paci magis aduerſum, quàm conſcientiam delicti, cuius pœnam metuas. Proceres ſi peccare incipiant. neceſsitate perſeueraturos Nec longum iter eſſe, ducenta paſſuum millia, ſe cum expeditis præiturũ, omniaque explicaturum, rogare igitur regem, vt id cõſilij ſequatur, cuius periculum in ſe auctor ſuſcipiat. Diuerſum cenſebat Garamas: Regiam quidem vrbem fidam eſſe, nempe ex aula illis honorem & fortunas venire. Facilè tamen mutabilem oſtenſis ex diuerſo compendijs, vrbes inclinari quo commoda impellunt. Metum & offenſam haud dubiam fore, ſi nondum à proceribus inauguratus, cum exercitu veniat, rapturus, quaſi à volentibus deſperet. Armorum cauſſam reddi non poſſe, niſi diffidentiæ, vltionis, tyrannidis ſuſpicione omnes impleat: cùm enim incertum ſit cui bella parentur, futurum vt ſibi omnes metuant, proſpiciant, exercitum conſcribant, inde bellum ciuile. Si verò illorum ſe fidei credat, anceps id fore inter diſcordes, nec ſine maieſtatis iactura. Interim regem graue agmen tracturum, lenta itinera, querelas ſubiectorum: militis enim modeſti, diſciplinaque coerciti, contubernia agricolis damnoſa eſſe. Nec ſe tamen militi ſuo, vel aulæ fidere, cum in aduerſa parte parentes, fratres, coniuges,

liberos, cęteroſque affectus habeant, contra quorum libertatem haud vnquam ſeriò pugnaturos. Cuſtode igitur opus fore, ne transfugiant, ſeditiones, proditiones inceptent. Interim Machonem qui ad Quiloam magnũ exercitum habeat, malefactorum conſcium, Abiſsino infeſtum, principibus auxilio venturum, inde periculũ à Manicongiano rege imminere. Summum eſſe regem non debere ſe committere alieno arbitrio; nec ire cum exercitu: proinde aliud conſilium ſibi placere. Si Ioannes legatus Magadazam proficiſcatur, eum eloquentia, donis, promiſsis maximam partem ſibi conciliaturum. Aethiopas enim ſi abſque periculo eſſe ſe videant, non fore concordes, nec quicquam in commune conſulturos, cum æmulationibus, ſimultatibus, inuidia, metu ducantur. nec quicquam facilius, quàm in comitijs vbi multa capita, plures ſententiæ, efficere, vt magnis conatibus nihil agatur: ſed eò rem deducere, vt omnibus cõſilijs diuerſæ factiones ponant obſtacula. Nunc ſi hoc obtineri non poſsit, vt in bonum conſentiant, impertiri tamen poſſe concordiam malorum. At ſi regem cum exercitu aduentare nuncietur, turbulentis auctoribus impulſos ad defenſionem poſitis inimicitijs vno animo conſurrecturos. Nihil ad internas diſcordias ſopiendas efficacius eſſe, quàm metum maioris mali. Si per legatum molliter agatur, ſpontè dilapſuras. Contrarios illis conſulentibus eſſe fines. Principum mentem eſſe, vt dominationem ſtabiliant, nobiles atque vrbes ſubijciant. Nobiles atque vrbes ſui iuris, & nulli obnoxiam libertatem poſtulare. Si ad caſtra Quiloenſia quæ viciniora ſint iter intendat, militem illum, vt cui notus ſit, & carus, in manus accepturum, contra hoſtem pugnaturum, omnium ſibi amorem conciliaturum. Conſilium Garamantis ſuo præferebat Hananus, ſummaq; ope annitebatur, quo iter maturaret, atque hoc inter magnas eius virtutes eminebat, quod proba ratione ductus cõſilium facilè mutaret, amicus etiam ſententiæ, quã ipſe nõ dixiſſet. Sanè boni ſenatoris eſt, boni publici cauſa alienæ

lienæ prudentiæ concedere, populiq; ſalutẽ ſuâ gloriâ habere potiorem. Quod eò præſtantius eſt, quò rariores ſunt, qui ingenio cedere ſueuerunt. Væcordis eſt, cũ meliora aliorum audias, deterioribus inhærere. Vidi ſanè qui optimo conſilio obſiſterẽt, atq; adeò ſucceſſum impedirent, ne alijs quã ſibi prudentius aliquid in mentem veniſſe appareret. Verum de bello Manicongiano, quod primum coram fuit, quæ Abyſsinus geſsit, agamus.

Belli Manicongiani origo à præſidum rapacitate manauit. Moſambi parens Zocoter, à quo Zocotera inſula nomen habet, Manicongi regnum ſuo adiecerat, & ad monumentum victoriæ filio, de quo iam dictum eſt, nomen dederat: nec imperium barbari abnuebant, ferre mores nequiuerant. Tacfarinas è Lybiæ regibus genus ducebat, olim proaui huc profugerant, Aethiopum præfectos fraude cœperat, præſidium eiecerat, ne bellum ſuſtinere cogeretur domi, vltrò intulit, deſidia Moſambi, & procerum diſcordia inuitatus. Perſuaſit namque Manicongianis ad famam pertinere, & emolumentum adferre, ſi in alieno ſedem belli collocarent, hoſticamque terram depaſcerent. Incredibili igitur celeritate extrema Africæ, quod nunc promontorium Bonæ ſpei vocatur, circum nauigat, inſulamque Memithiam, nunc Madagaſcaram appellant, telluris & oceani fecunditate opulentam, longa pace luxuriantem, atque imbellem improuiſus occupat, firmatque. Aucto inde nauium, ac militum numero, ſeruitia enim liberarat, & in legiones diſtribuerat, laboris & inediæ patiens genus, & in aſperos dominos odio ferox, ergò ſucceſſu elatus, continentem petit, Quiloam longa obſidione premit. Tandem in regnum potiore cura reuocatus, exercitum Zanziberi viro forti commendat, Moſambus ſoluendo obſidio Machonem miſerat, magnis copijs inſtructum, improbum illum quidem, & negocio imparem, ſed triumuirorum fauore prouectum. Hærebat ille à longè ſpectator, & metum prudentiæ eſſe videri volebat, Primos milites, deinde

XL. *Obſidio Quiloana*

inde centuriones & tribunos ſuſpectos habebat, de ignauia ſui ducis qu[illegible]eri ſolitos, hinc omiſſo hoſte per ſeruulos & emiſſarios ſecreta colloquiorum explorabat, quæ eò crebriora grauioraque erant, quia inquiri conſtabat. Militari licentia in optimos etiam multa iactantur, nunc plura dicebantur, quod deferri ad Machonē ſcirent, cuperentque hominem improbum infamia ſua angi. nota illa hoſti, & toti regnō, Moſambum cælabātur. nec minora apud hoſtem vitia, ſed diuerſa. Zanziber, ſi opus, aut periculum vrgeret, acer, vigil, interritus: ſi ocium eſſet, ſomnolentia & voluptatibus marcidus, cibo potuque diſtendebatur, pugnandi cupidus, diſciplinę incurius, ambitione praua, ducibus, militibuſque indulgens. Adeò facilius inuenias, quem aſpera triſtiaque durent, ſeruentq; quàm aduerſum delicias benè roboratum. Hinc in caſtris ſolita tribunorum & cēturionum delicta, ſtipendia militum interuertere, miſſiones precio vendere, vacationes alijs dare, alios plus ęquo onerare, inania nomina in locum pugnatorum ſubſtituere, ea fraude ærarium exhaurire, & Reip. pericula augere. Excubias & exercitamenta ſolita ſecuritas, & contemptus hoſtium pene ſuſtulerat. Rex Manicongi centum triginta millibus annonam ſoluebat, at quadraginta ſolum millia in caſtris erant, dupla lixarum & calonum turba. Summum in his malum contemptus hoſtium, ſemper multo, quam hoſtis ipſe infeſtior.

XLI. *Victus Zanziber.* Abiſſinus omnium gnarus, legiones ad caſtra raptabat, famam ſui præuenire conatus, nec fefellit euentus induſtriam: nihil Macho ſenſerat, niſi poſtquam ei litteras tradidit agminis præcurſor Garamas. De quibus cum in tentorio altercaretur, Macho enim Abiſſini imperium abnuebat, atque ad comitia regni appellabat, equites qui cum Garamante venerant, ſpargunt. cum maximis copijs, commeatuque iam propinquare Abiſſinum, ſtipendia & dona ferre, aliaque in maius augebant, ad prætorium fit concurſus, primi ordinum certatim obſequium oſtentant. Et Garamas monebat: Pręcipua

cipua prœmia illis fore, qui quod omnes facturi ſint, primi inchoarint. Magnorum operum exordia magnanimos poſtulare. Auctores in laude eſſe, cæteros negligi. Machone inuito in verba regis iurant, nec mora, nimium fauoris, & immodicum odij vulgus illum ad ſupplicium poſcunt, neque ſatis virium in Garamante ad impetum reprimendum. Fugientem ad aram ſancti tabernaculi, verbis ſacerdos, deinde iure aſyli tutatus eſt: non enim hoc agebatur ne periret, ſed ne per turbas, & inauditus: non debent aſyla eſſe criminum refugia, & ſpeluncæ latronum, ſed ad innocentiam cognoſcendam tutela, vt quaſi per inducias cauſa iudicetur. Abiſsinus tamen quamuis nocentem, cum honore domum remiſit, ſuis, agnatorum, affiniumq́; opibus potentem, quos deuincire ſibi maluit, quàm noxium plectere, initia regnandi clementia reddere illuſtria, atque accepta Hananus ſuadebat. Noctem illam poliendis armis, & corporum cultu componendo miles exegit. Mira contentione nouo principi ſe venditandi. In magna rerum cõuerſione omnium ſpes erectæ erant, etiam quorum nulla merita. Haud facilè quiſquam regũ pari animorũ ardore, plauſuque exceptus eſt. at ille inania perparum tranſmittenda ratus, vim imperij vrgebat, atque oratione ſeria hortabatur ad prœlium, vt illos lætantium impetus in hoſtem longa ſecuritate torpentem conuerteret. alioqui facilè langueſcunt, vt flamma, quæ in tenui materia momento promicat, deinde exſtinguitur, profectionem igitur indicit, poſitis cuſtodibus, ne hoſtis ſentiret. Exercitum tripartito ordine iubet procedere, eum quem ſecum adduxerat, Hanano attribuit, iuſſo occidentalem caſtrorum partem aggredi, ad ortum mittitur Caramas, vterque lento pede progredi iuſſus, nec in conſpectum caſtrorum ſeſe dare, donec à ſe initium pugnæ datum, & iam feruere prœlium intellexiſſent. Quamquam autem viribus ſuperior erat, artem tamen addidit, vt minore damno vinceret. Quicquid lixarum & calonum in caſtris erat, leuibus armis,

ſagit-

ſagittis, fundis, gladiolis, ſtipitibus præuſtis, inſtruit, quoſdam equis clitellarijs, aſinis, camelis impoſuit, alios pedites eſſe iuſsit, illi ducibus ſuis præuolantibus, ingenti vlulatu ad caſtra procurrũt, fundis & ſagittis propugnatores impetunt. Zanziber propere ſuos ordinat, auxilia è vicinis aduocat, oppugnationẽ caſtrorum veritus, at poſtquam non propius accedere, nó vallum reuellere aduertit, vltrò increpat, atque erumpit, calones ſine ordine, quà quemque metus agebat, fugiunt, ita imperatum erat, inſiſtit fugientibus Zanziber, & cupiditate cædis ordines ſoluerunt, tum Abiſsinus in palantes ex latere inuectus ſtragem dedit ingentem: viamque in caſtra ferentem intercepit. Victoriam Zanziber nonnihil moratus eſt, colle enim cum mille ſatellitibus occupato, ſeſe tuebatur, Abiſsinus quod ad alia feſtinaret, neſcius quo euentu cornua pugnarent, lixis negocium dedit, vt circumequitarent, iaculis peterent, atque ita aut perierunt, aut in manus ſeruiles venerunt. Cœteri contra Hananum & Garamantẽ caſtra fortiter propugnabant, victorem Zanziberẽ rati, at cum cęſum eum, & adeſſe victores viderent, ſe permiſere arbitrio regis, tanta erat conſternatio, vt cum fuga ad naues tuta eſſet, potius hoſtibus occurrerent, vitam orantes. Dangalus claſsis præfectus cum nobiliſsimis nauarchorum pertæſi maris incommoda, in littore tentoria poſuerant, ducem ſecuti milites naues penè vacuas reliquerant, rex captis præfectis imperat, vt iubeant naues tradi, eadem formidine paruere: nec enim ad defenſionem, neque fugam ſatis inſtructi erant. Magnus nauium, atque apparatuum numerus eo modo comparatus eſt. Occaſione, & victoria vſus Abiſsinus in Memithiam proficiſcitur. Inſulæ Zanziber ſuos clientes præfecerat, & conſanguineos, militiæ rudes, lucro intentos, victoriam maturauit Zanziber cum tribunis circumductus, rogans, vt ſeſe dederent. Tanti refert prœlio victum animos & induſtriam retinere. Nam ſi victi in naues refugiſſent, & præſidijs inſulam muniuiſſent, facilè fuiſ-

fuiſſet, bellum æquo Marte trahere, nouaq́ue auxilia exſpectare. Sed pauentibus nihil, niſi fuga, aut deditio, tutum videtur. Vallatus tanto exercitu, & claſſe ingenti rex, vrbibuſq́ue in fidem receptis, inclyta præſertim gloria, quæ ad regnum obtinendum plurimum valitura erat, ſecurior agebat, gratuſq́ue Deum venerabatur, quem tantarum rerum auctorem prædicabat. Gaudium victoriæ temperabant Ioannis literæ, quæ omnia Magadazæ ancipitia, & in deterius proniora nunciabant. Moſambi incuria, credulitas, atque inde natæ præſidum iniuriæ animos abalienarant. Nec tamen triſtibus rex ſuccubuit, victoriæ nuncio, & felicitatis admiratione benigniores fore credebat. Munera igitur de hoſtium exuuijs, captiuos, municipia, veſtem, aurum, gemmas principibus mittit, magnificentiam addidit, dum onuſta iumenta, ſeruoſq́ue longo agmine, ordinatoq́ue duci iubet, concurrentibus ex omni parte incolis, ad videndum triumphum. adiecit epiſtolam humanitate plenam; quam quia plus quàm acies victrix ad conciliandos proceres valuit, deſcribere viſum eſt.

XLII. Litera regis ad proceres.

Morte inopina parentis, atq; immatura, tantum animo dolorem cœpi, vt niſi me caritas patriæ, curaq; veſtri excitaſſet, fulſiſſetq;, dolori ſuccumbendum fuerit. Cùm enim nobiliſsimam inſulam & maris imperium ademptum, Quiloam fidem vrbem, regni clauſtrum, periculoſa obſidione quati viderē, medio in luctu, lacrymiſque properandū bellum fuit: ne regnū, ac fidiſsimi ſubditorum barbarica crudelitate lacerarentur: in paterna enim hæreditate adeunda, alia mihi cauſa non fuit, quā ſalus populi, principumq; dignitas. Deus, cuius maieſtati me meaque conſecraui, conatus adiuuit, illius ductu cæſus, captuſq; hoſtis. Liberata Quiloa, occupata Iaſlis, Memithia, & maris imperium receptum. Quare numini æterno, cuius beneuolentiam exordia regni noſtri ſenſerunt, pura mente gratias agetis. De me verò ita ſtatuetis, eū eſſe, cui veſtra ſalute, ſucceſſu, honore nihil ſit potius: pro commodis meorū, non modò

reg-

regnum, ſed vitam etiam paciſci ſum paratus. Animi mei vel hoc pignus tenetis, quod imperandi primordia non à pompa, luxu, ludicriſue, ſed à labore & periculis inchoarim, voluitque me Deus eodem penè tempore, regem & patriæ liberatorem promulgari, vt per quem commoda veſtra tueri, & augere decreuerit, cognoſcere poſsitis. Breui venturus pauciora ſcribo. Vobis ſpectatæ fidei, & prudentiæ Ioannem Epiſcopum commẽdo. meo nomine de republica ille tractabit, vt ſecuritas & iuſtitia firmetur, & ſi qua patre meo ignorante ab improbis ſcelerate geſta, quoniam infecta reddi nequeunt, in poſterum vitentur. Manubias, & victoriæ, regnique primitias boni conſulite, parua illa quidem, ſed magni amoris, & futuræ beneficentiæ indubitata pignora. Valete. De præſidibus occiſis, de comitijs ſe inſcio coactis, omnia ſilentio tranſmiſſa, ne probare videretur, quod nollet, neue reprehenderet, quod illi fecerant, quos offendere periculoſum eſſet.

XLIII. *Abiſſinũ manicongum occupat.* Euentu lætus, ratusque omnia victori prona, impetum animo cœpit, decreuitque Mancongum proficiſci, hoſti cladem reponere, militem peregrinâ præda ad auiditatem imbûere. Incitabat annua nauigandi tempeſtas, regni opes, vltionis cupido, gloria aucti imperij. Præcipue quod non dubitaret Tacfarinatem Manicongi regem, callidum, fortẽ, calamitate ferociorem, bella renouaturum maioribus viribus, inſulam aut alios portus improuiſo tentaturum. Interim præſidia, & caſtra ſibi in regno alenda, atque ad omnes nuncios trepidandum: melius eſſe in hoſticum mala belli transferre, & portu occupato, alieno in mari dominari. Tam præcipiti conſilio nullus aſſentiebatur. iuuenili ardori imputabant. Quippe multa pericula absque vlla neceſsitate. Circum legenda Africæ extrema, ſcopulos naufragio infames, exercitum terra marique abſumi, fortunam regis ex fortuitis ventorum & fluctuum ſuſpendi, & ſi quem locum caperet, mox oppugnatum iri. Regnum male pacatum per abſentiam regis maioribus motibus ob-

obnoxium fore. Si quid aduerſi accideret, nihil niſi adoleſcentiæ temeritatem poſſe accuſari. Deinde Maniconſios portus ad ſubita ſatis munitos. Periculum ab Arabibus eſſe. Famam denique formidandam. Si enim per improbum aliquem fingeretur clades regiæ claſsis, non deſore, qui ſeditiones & tumultus cócitarent. Proinde ex patriæ periculo terreretur, ſi non moueretur ſuo. Domeſtica ante omnia componeret, tum externa ſuſciperet. Triduo iſta diſceptata ſunt, Hanano & Garamane tum iurgio, tum lacrymis in diuerſum nitentibus, nimi q́ue ſuadendi libertate, vix conuitio temperantibus. Abusino etſi ſupra ætatem eſſet prudentia, & multa lectione iudicium expolitum: gaudebat tamen contradici ſuæ ſententiæ, ſi ratio probabilis redderetur. Si abſque argumento verba funderentur, imperitiá offendebatur: ſi eadem repeterentur ſæpius, quaſi moleſtis, & contumacibus iraſcebatur. Adulatores, quaſi maledicos oderat. Nullo modo eos ferre poterat, qui conſilia ſermonemque ita regnantium voluntatibus attemperabāt, ut quod ex vſu eſſet, promere ſuperſederent. Quare cū familiaribus aliquando, qui ſenſa animi ſincere cordateque protulerant, equos generoſos donaſſet, alijs qui plaudendi ſtudio, aſſentari maluerant, cyrenæos catellos, blandiri doctos miſit. Intempeſtiuam adulandi curam non ſine irriſu deteſtatus. Omnibus igitur obſiſtentibus, vinci argumentis fatebatur, votum ſuum arduum, abruptum, plenum temeritatis & periculi, vacuum prudentiæ videri. Tanta tamen ſe fiducia, impetuq́ue impelli, vt mutare nequeat. Hanc animi inductionem è cælo ſibi ſuggeri, eſſe profecto aliquid humanis conſilijs ſublimius, fortiusque, quod in magna quædam principum cogitata proueherat. Monentibus ſubinde; ne temeritatem ſuam in Deum transferiberet, modeſte reſponderet: Deo duce, & auſpice Deo, nullum eſſe conſilium imprudens, aut temerarium. In concilio Dauidem Quiloæ epiſcopum cum vehementer contra tenderet, nominis admonitu refellit: Dauidem contrá omnium con-

E ſilia

ſilia contra Philiſtæum pugnaſſe, ſe ſuo ſolius conſilio contra Tacfarinatem nauigaturum. Naues ergo in Memphiam côuenire iuſſæ, nec quiſquam, præter eos, quos arcanis admouerat, quo iretur, erat conſcius. Nauigatio proſpera fuit, medio in oceano ſex regias naues obuiam habuêre, ex illis ſtatum Manicongi intellexerunt. Vt in conſpectum vrbis Manicongi venerunt, miſſæ obuiam celoces à prætoriâ amicè exceptæ ſunt, aliæ quoque erant naues Manicongianæ, forma, picturaque notæ, in quibus aut transfugæ, aut Manicongis lingua habituque ſimiles, ſigna omnium nauium amica. Plurimi etiam AEthiopum in ſpeciem quaſi captiui, & mœrentes oſtentabantur, igitur quaſi ad victricem claſſem videndam, portus, littora, naues complebantur. Tacfarinas moræ impatiens aurata cymba occurrit, moxque in prætoria exceptus captiuum ſeſe ſenſit, reque ſubitâ perculſus obmutuit, inuoluto dein capite intra tranſtra ſe abiecit, neque Abiſsino benignè alloquenti reſpondit. Poſt iſta miles exſcendere, ciuibus amice ſalutantibus truci ſonore occurrere. Mox cædes & fuga, & tantæ multitudinis clamor immenſus, quo excitatus Tacfarinas clementiam victoris exorat, ne in plebem innoxiam ſæuiretur, continuo iuſsi cædibus & incendijs temperare, ciues in templa, & monaſteria inermes ſe recepere, militi præda conceſſa, ærarium à rege egeſtum, arma cunctis adempta, vrbs & vicina præſidijs munita, obſidum loco accepti principum liberi. Si quis turbidus, audax, verſutus, in AEthiopiam traductus. Omnis nauigatio Manicongijs vetita, vt mare dediſcerent, vrbibus maritimis coloniæ AEthiopum impoſitæ. Tacfarinas quamuis rebellis, pro regia tamen fortuna cultus; nam eà clementia reliqui procerum illecti, ſeſe dediderunt, quos ad extrema conſilia deſperatio traxiſſet. Ipſe Tacfarinas etſi non iuſtam, magnam tamen rebellandi cauſam habuit, auarum & aſperum AEthiopis imperium. Plurimum mouit illius moderatio, nam rerum potitus omnes æthiopas liberaliter habu-

habuit, ac demiſit, quæque inueniri potuerunt bona reddidit. Subiectos Æthiopum ſæuitia, & rapacitate afflictos, ſumma æquitate, largitate, induſtria, recreauit, plane optimus regum, ſi arte ſceptrum accepiſſet, quà tenuit. Exiguo tempore gloria regni frui miſero datum eſt, quia rebellione inualit. Victorem beneuolum expertus, quia in victos ac ſubditos mitiſsimum ſeſe præſtitit. Sane omnibus miſerationem mouit, ſecum penſantibus, quam in lubrico ſtent regum nunquam ſapientibus inuidenda faſtigia. Videbant regem opulentum, terra marique externa occupantem, velorum & veſtium colore deceptum, repentina conuerſione regno & libertate excidiſſe, vitam inimici miſericordia ſeruaſſe. In Abiſsino etiam animi magnitudo tum maxime claruit, quod victoriam rem inſolentiſsimam in poteſtate habuit. Non extolli proſperis, non inſultare victo, non aſperiorem ſe familiaribus exhibere, minore corporis cultu, rariore comitatu, vota facere, templa adire, egentibus ſuccurrere. Sæpe illud vſurpare, ſibi cauendum ne victoriam, precioſum Dei munus, ſuperbia corrumperet, nec ſegnius tamen regni vrbes, & caſtella occupabat. in regem captum fieri impenſas, dictitans, regni fructibus iuuari ærarium. Reliquijs debellandis Henanum ducem conſtituit, ipſe terreſtri itinere, copias, captiuos ac theſauros reduxit: nihil enim neceſſe erat illa mari committere. Verum prius quam reditum regis deſcribam, illa quæ Magadazæ in regia ſunt acta recenſebo.

Rege peregrè pugnante principes, nobilitas, vrbiumque legati de capite eius Magadazæ comitia agitabant. Maiora domi, quam in acie per cuia intentabātur. Magna inter ipſos gliſcebant certamina, ſuæ quemque cauſæ, paucos bonũ publicum mouebat. Pro rege Ioannes certabat. Diſcordiarum acerrimus exſtimulator erat Canoinus, ex contentione moram, & imperij regij deſiderium ſperabat. Conuenientium diuerſæ voluntates ac XLIV. *Factiones procerũ.*

ſtudia.Principes regni adminiſtrationem ſibi tanquam ſupremo concilio deberi,alios dicto parere fas eſſe diſputabant. Neque nunc alios ſibi æquari paſſuros, quos hactenus ſolio proximi inferiores habuiſſent. Vrbium legati obſiſtebant, malle vnum regem, quam pro vno multos regulos.Si libertas placeat,eam omnium eſſe oportere.Eodem ſe iure viuras, æquum eſſe in ſuburbanos vicos imperium ſibi concedi.Vrbes eſſe imperij firmamenta,ſeu neruum belli, ſeu mœnium tutelam ſpectes,quare cum in eas onerum præcipua recumbant, legibus & emolumentis æquari ſummis debere. Poſſe ciues ſuos ad ſuprema eniti, nec prudentiam, nec alia deeſſe. Multos principum nihil adRemp.conferre,niſi maiorum ſtemmata,aliena bona,iam etiam deſita. Virtute ſe,non ſanguine niti. Aſperius omnino legati agebant,ciuilitatis imperiti,& faſtu principum irritati, quod illi pollui ſuam dignitatem cauſati eſſent, ſi cum ignobili ſedentariorum cœtu compararentur. malle ſe regem, quam auita iura,& hæreditarium generis decus nó tueri. Nobilitas & ruſticana plebes, regem præligebant, pro vno domino, multos tyrannos veriti. Nec illi tamen diu concordes,principes in ſuam factionem nobilitatem illiciebant, data ſpe fore, vt vrbanis anteponerentur. Vrbes ruſticam ſibi plebem iungere tentabant, ciuium iure promiſſo.Iamq; parum aberat,quin in partes irent,quarum illa ſpecioſior,hæc valentior. Dominari ſocijs omnes nondum liberi conabantur. pacis colloquio lites accendebantur,vota in irritum cadebant,& nullo effectu conſilia ſua ipſi morabantur:dumque ſinguli ad ſuprema enituntur,nemo tenuit.

XLV. *Contra regium imperium oratio.* Dum inutili proceres diſsidio iactantur, Biafar vir diſertus litium magis, quam iuſtitiæ conſultus,hæc in verba perorauit.Si graſſantibus regio nomine in Aethiopia tyrannis,pro iure & æquitate dicerem,nec cruciatus,mortemq; euaderem, nec tamen vllum operæ precium facerem.Querelas enim miſerorum,conatumque æquitatis inter exordia dominorum inclementia, ſuccide-

deret:& ego tot millibus pro libertate & cæſorum accenſerer. Nunc vero ſi pro patria, vita, libertate, fortunaque dicturo periculum imminet, veſtra culpa, veſtrũ dedecus eſt. Sub rege ſatum meum fruſtra quererer, gnarus ſub illo imperio ſilentij cautionem vix eſſe tutam, dicendi libertatem ſemper exitioſam. Nunc vero veſtrum eſt, qui libertatem tenetis, eius auctores, hortatoresque à diſcrimine vendicare. Fortunam qua victuri ſumus in manu habemus: Non deeſt tamen multitudo, quæ feſtinat ad hæredem: alios etiam pertrahere nititur libertatis inſcia, æterno digna ſeruitio. Venia tamen dignos arbitror qui ex recenti timore nondum animos collegerunt. Vnius hominis, quem mors priuatum fecit, hæredem, maieſtate attoniti recuſare metuunt Quæ, malum, illa animi eſt mollitudo, prauitaſue? volucres, beluæque vbi caueâ exceſſere, aut rupêre vincula in carceres ſuos rurſum ſe non recludunt, quanquã ſuauiter habitæ pro delicijs eſt cum inopia libertas. Nos tam dira paſsi ad manſionem malam properamus. At noſter animus cœlo datus ſui iuris retinens, & ſeruitij fugitans eſt, brutorum natura in miniſterium noſtrum facta eſt. Cur adſcito dominationis hærede æternitatem ſeruiendi nobis poſterisque conciliamus? Paucos ante menſes vltra gemitum queri non licuit, tam liberos nos eſſe tædet, pigetque? Principum vetera patrimonia, ciuitatum felicium opes, agrorum fœcunditatem, fluminum mariumque opportunitates, omnium laborem ac ſanguinem, per luxum, fraudemque regia exhauriebat. Tot nomina præfectorum, tantam ſatellitum licentiam, nouas ſemper dandi cauſas, artes rapiendi, tributorum vocabula obliti eſtis? Nonne ipſa vita ſemper aulicis emiſſarijs obnoxia fuit? Quis vnquam tam hoſtes timuit, quam calumniatores? Tam male expêſa, tam crudeliter erepta, cuique ſeruare, atque in vſus ſuos reponere nunc liberum eſt. Hinc omnibus opulentia, ſplendor, dignitas, dein publice auctoritas, apud exteros honor & metus, cum opes & potentia domi eſt. In angu-

 ſtum

ſtum celebritas inſignium vrbium coacta eſt, cum negociationis commoda prędum auaritia intercipit. Negociatio ſine libertate eſſe non poteſt. Ne militia quidē ſub dominis par eſt libera. Quis enim tam fortiter pro ſuo, titulisq; dominantium pugnare, quam pro libertate potuit? Nemo in pericula promptus eſt, cui nihil acquiritur. Seruitus ſemper miſera, vile eſt mancipij nomen. At nihil ſtolidius, quã dominum emere, cui pro ratione ſit lubido, pro lege arbitrium. Vidimus regios adulatores, æqui & honeſti normam ſola principis volũtatę definire, quæ crebro exequentiu fraude, dum putatur impleri, deprauatur. Plerunque pro regio decreto ſeruientium cupidines obtruduntur. In magna ſapientium copia, nefas eſt, in vnius aliquando non optimi arbitrio cuncta ponere. In pluribus conſilium eſt, prouidentiaque, multitudo rarius & tardius corrumpitur, nunquam ſimul omnis in fraudem inducitur. Bonorum interpoſitu, qui improbi ſunt, aut coercentur, aut corriguntur. In aulam peſsimus quiſque per ſimulationes, delationes, exilia & funera meliorum irrumpit. Rex noſter ne fratrem quidem ferre potuit, quanquam præclare meritum. Vis calumniæ ſanguinis amorem violentior excuſsit. At melius aget Abiſsinus, ſi regem eum dixerimus. Hoc ſi quidem oraculo conſtaret, liber tamen eſſe, quam ſeruus mallem. Populi regnantis partem eſſe plus iuuat, quam dominum ſeruitio demereri, & alienæ proceſsionis, iumenti inſtar, eſſe portionem. Ex nobiſmet pendere nos, quam ex alijs conſultius. Atque hoc agere potius ne inuitis dura imperare rex valeat, quam ſperare benigne, & molli brachio regnaturum. Quæ vero in rege certa ſtabilisque virtus? Scelera ſi neſciat, regnum docebit: ſi erubeſcat, pudorem excutiet aſſentatio: ſi metuat, potentia ſecurum reddet. Ne exemplo careat, præibunt, quibus reges peſsimos eſſe, prodeſt. Quid vero miſeris, & remotis præſtare regis innocentia poteſt, ſi

fraus

fraus potentium interuertit veritatem?& victrix exultat iniquitas?Libertas igitur in medio poſita eſt:de modo libertatis tuendæ multos iam dies agimus. Vereor autem vt nimio ſtudio libertatis, ipſa libertas amittatur. Quid enim dicimus? Principes, nobiles, vrbes, pagani non liberi modo eſſe,ſed dominari conantur. Non poteſt igitur pax vlla, aut Reſp. conſtitui, in quà iubendi, & parendi vices neceſſariæ ſunt. Sic igitur cenſeo. Omnes ſublatis tyrannis ad æqualitatem peruenimus: Communi labore pulſi ſunt domini. Ad clariſsima ituri, rectum iter teneamus. AEqualitatem libertatis laudo. Nulla pars alteri imperet, prærogatiuam honoris habeant principes, cœterorum par ſit poteſtas. quæ cum exponere vellet, indignati principes conſilio exceſſere, ſecuti deinde cœteri, plus controuerſiarum habuere. Patuitque facile factu eſſe, vt imperium excutias, emendare Rempublicam omnino arduum.

Altera die accenſis animis in curiam ventum eſt. Canorinus poſita ſimulatione pro regno locutus, maiores motus conciuit. Felix omnino eſſet humanum genus, & ſalutaria prudentum conſilia, ſi quam facile præſentis fortunæ pœnitet, tam in expedito eſſet meliorum facultas: nunc contra euenit: vrgentia mala excuſsimus, quæ in vacuum locum bona ſubſtituamus, nondum inuenimus. Atque,vt arbitror, haud ſatis conſiderare quærimus. Regias iniurias, præſidum contumelias, regni mala Biaſar enarrauit: nemo plura, quam ego vidit, aut pertulit. In ſcelerum auctores vindicaui, regem, dum improbos vltum eo, infauſta ſors eodem exitio inuoluit. Nunc libertatis aſſertor, iniurioſæ, aſperæque dominationis accuſator aduenio. Verum & hoc accurate à Biaſare præſtitum eſt, qui tamen poſtquam de repub. verba cœpit, indignatione liberrima abeuntium exploſus eſt. Neque mirum hoc, neque nouum, accuſare vitia, nemo nō poteſt, etiam qui maximis vrgetur. Rempublicã inſti- *XLVI. Pro Aliſini regno diſputatio.*

tuere, in qua ſummi infimique iuſta lege viuant, quam omnes approbent, non vnius eſt hominis, ne omnium quidem. Eam iam multo tempore quærimus, quicquid hucusque inuentum eſt, aut à pluribus, aut potioribus exploſum eſt. Quem ergo in poſterum magiſtratum habebit Aethiopia? Sine rectore conſiſtere tanta moles non poteſt Malum eſſe præſtat, quam nullum Regi igitur, aut optimatibus, aut populo clauus ille committendus eſt. Quocunque imperante, conſilium publicum tribunal, exercitus habendus eſt. Temeritati enim, iniuriæ, hoſtibus obuiam eundum eſt, Senatus igitur audiendus, iudici parendum, miles alendus eſt. Vectigalia, portoria, decumæ, tributum dandum, hoc eſt, opum portio in vſus publicos eroganda eſt. Igitur & horum adminiſtri, eorumque vitia toleranda. Nec iſta eſt ſeruitus, Legibus atque magiſtratibus obtemperare eſt à Deo ordinata libertas: quam ſub legitimi regis poteſtate, qui eſſe negant, nec vim eius percipiunt, & nomine abutuntur. Nemo litem mihi moueat, nemo ante tempus ſeceſsionem faciat, tyrannidis patrocinium non ſuſcepi. Non poteſt ſalus patriæ, non libertas ſtare, niſi legitimis imperijs obtemperetur. Vinculum eſt humanæ ſocietatis imperandi, parendique lege præſcriptus ordo. Si regem nolumus, cum ſumma poteſtate conſtituendi, qui vicem regis fungantur, quos ne regia vitia inficiant, periculum eſt. Biaſaris oratio eo in errore verſata eſt, quod dum contra ſceptrum nos armare conatus eſt, ita ſententiam dixit, quaſi in ſolo regno dominarentur prauæ libidines, & rege eiurato, mox ambitus, auaritia, dominandi affectus ſimul eliminarentur. At iam rege mortuo hærent in viſceribus, mentibuſque illa vitia, mutuoque conflictu inardeſcunt. Non manu noſtra, ſed fato ſuo rex cecidit. At nos eadem mala premunt: In hoc conſeſſu diſcordia eſt. ne Arabes deſciſcant, ne Perſæ regna inuadant, ne Romani vicina carpant, ne finitimi diſſenſione noſtra inuitati fœdera pacem-

cemq́ue rumpant, metus eſt. Duces, præfectos iam conſtitutos oportuit, iam conſcribendus miles, ſumptus maior ſponte conferendus eſt, aut ab inuitis extorquendus. Ab his no aut parendum, aut bellum habendum. Faſtum regium odimus? at noſtram ſuperbiam amamus, fouemus. Vera audire ſi poteſtis, equidem dicam. Principes penes ſe ius eſſe imperij æquum cenſent, de gradu ſuo non cedunt, imponere ſibi, nobiſque regem malunt, quam in conſortium gubernandi ſocios admittere: nec in memoriam olim Societas regni damnata eſt. Duos ſoles mundus pati non valet, nos etiam vnus nimium vrit. In noſtram pacem principes conſentire nolunt, niſi imperent, & ſoli rerum potiantur, pares habere contumelioſum arbitrantur. Placetne vt his nos, noſtraque committamus? vt pro vno mille regulos adoremus? vt eiecti regis præmium ſit penes illos, nos ſola dominorum mutatione contenti ſeruiamus? Hoc ſi facimus, oranda erit modeſtia, ne in alto poſiti ſuperbiant, qui nondum rerum domini nos ita deſpiciunt, vt ſuam dignitatem noſtro commercio pollui iudicent. Oranda iuſtitia, vt ne ſibi plus æquo tribuant. Credo ſanè generoſi ſanguinis optimates omnia ad manſuetudinem, æquitatemq́ue reuocaturos. Si tamen inter eos non nemo ſit arrogans, opum auidus, ſæuus, nonne contumeliæ exſpectandæ, auro erit ingluuies ſatianda? nonne multo ſanguine regnabit? Non erit quiſquam tam profanus, tam proiectæ audaciæ, tam prodigus famæ. Nec ego ſanè ſuſpicer: ne tamen eſſe poſſit nobis prouidendum eſt. Quid verò vrbes dura præfectorum imperia perpeſſæ? cur totis viribus annituntur, ne ſoli principes regnent? nempe ſua ſibi iura flagitãt, principibus non fidunt, grauiora quàm ſub regibus verentur.

Nobilitas iam pridem in regem inclinat, cum vrbibus ſimultates alit, paganis inuiſa eſt, Nunquam niſi ſub rege tuta erit. Quin agricolæ vt nobilibus ſuffragijs æquentur, toto corpore allaborant, ſpes ſuas præeunt, cunctis formidabiles, ſecum quà incubuerint, cun-

ća tracturi. Quorſum iſta? Vt omnes non modò videant, ſed etiã ſentiãt, ſine rege legitimo pacem, & Remp. nullam eſſe poſſe. Cum enim ad ſumma rerum faſtigia omnes tendant, pauci tenere queant, cunctos collidi eſt neceſſe: cum paucis etiam ſit artium bonarũ copia, quas afferant, neceſſe fuerit, multos per fanda infanda euehi. Verùm tum iſta, tum diſputationem Biafaris amplius perpendamus. Proceres regem, regnumq́; corruperunt. Fateor, Parum etiam eſſe præſidij in regis innocentia, ſi miniſtri nocentes ſint, noſtro malo didicimus. An verò quiſquam adeò væcors eſt animi, vt in libera principum, aliorumve poteſtate nullũ credat fore improbum. Cum vnius in arbitrio eſt regnum, non poteſt audacia procerum, niſi decepto, aut deprauato rege Remp. peſſum dare. In libera poteſtate nõ eget eã fraude licentia, nec vltionem metuit. Leges infirmas collegę, agnati, affines, ſocij prædarum, etiam coniuges libertique euertent. Regnum docere ſcelera verè iudicamus experti. At magiſterium illud ſine regno celerius diſcitur, ardentius exercetur. Noſtri proceres iſta docuerũt, & plura rege ignorante nouerunt. Si ritè iſta putamus, reges diſcipuli, præſides magiſtri ſcelerum habendi ſunt. Quis verò iſta ignorat? Dynaſtæ, conſules, apparitores, ſcribæ, accenſi fraudes agitãt, vbi magnarum deeſt occaſio, minutas. At omnes bonos eligemus. Tam hoc nimium eſt, tantam eſſe bonorum multitudinem, ſimulandi etiam diſsimulandiq́; artificia in multorum potentia magis increbreſcunt, indulgent affectibus, qui eligunt, ſibique magis, quàm publico vtilem, plerique promotum deſiderant.

Par diſcrimen in libera republica eſt, ne deprauẽtur, vt in regno, ita ſine regno magiſtratus mores agnoſcendos præbet, plerunq; verò ſubuertit. Omnis factio, cupiditas, occaſio prædandi ſcelera docet. Minor verò eſt in multorum dominatu quies ac ſecuritas, cum his neq; imperij, neque illis libertatis eſt modus. Quæ vnius auſpicijs, & velut anima regitur Reſpublica, ſibi concors, ideo-

ideo-que ſtabilis eſt. Quare Africæ Aſiæq; gentes reges ſemper maluere. Romani non tam reges, quàm regum vitia exoſi, ſi pericula ingruerent, vnius arbitrio cuncta ſubdebant, donec perfectam monarchiam conſtituerét. Nobis maior neceſsitas incumbit, ne regnum ampliſsimum fluminibus, montibus, ſolitudinibus maribus diuiſum, in plures dominos partiamur. Ne Arabs, ne Romanus, ne Nubius bellu paret, partemq; abripiat, dum nos lentis ſuffragijs & diſcordibus prœlia mandamus, per-imeſco. Agite quis Manicongiano reſiſtet? obſidio Quiloa premitur, Macho bello eſt inutilis, reuocare illũ decreuiſtis: de ſucceſſore magno conatu belligeratis. Principes probro ſibi ducut, niſi ex ſuo ordine dux belli deſignetur. Cœteri principé eligi prohibét, ne vi imperium ſuæ factioni ſtabiliat. Ex ſingulis ordinibus pari poteſtate ac iure duces mittere, eſt caſtra lacerare, & nuda hoſtibus obijcere. Quid verò ſi Macho cedere recuſabit? an alium exercitum cótra eum ſcribemus? hinc vero ex quo ordine ducem præficiemus? eædem redeunt ſuſpiciones, ſimultates, eædem damna, formidineſque. Quid ſi illi inter ſe armati cóſpirent, atq; vniuerſos opprimant? Quæ igitur forma Reip. ſi vrbé nobiliſsimá, portum, ſocios, cognitos in periculo deſerimus, quia ambitioſa certamina deſignari militiæ ducem non permittunt? In medium ergò conſulite. Vni, an multis parere patriæ ſit conſultius. Vni, inquam, non pro libidine dominanti, vni, quem leges, quem iura patriæ ſtringãt, gubernent. quem lectiſsimorum ſenatus cingat, inſtruat, ſuffragio ſuo obliget, quem comitia publica coerceant, cui nos hoc ipſo tempore leges dictemus. Nolo regnũ in quo eſt ſine ratione arbitriũ, ſine lege obſequium. Sed quod magnatũ auctoritate, prudentiũ iudicio ita temperatũ, vinctumq; ſit, ne in tyrãnidem queat erũpere. Quod ſanctione inuiolabili populorũ ſaluti atq; tutelæ ſit conſecratũ. Quod tale ſit, quale ſententia veſtra, ac poteſtate feceritis. Quanquã & in illo peccatum iri non ambigo. Nullum hactenus ſine vitijs regnum fu-

ſuit & nos tale quærimus, quod minimis vrgeatur. Sane vbi optimates ad clauum ſedent, vbi populus reru habenas moderatur, ſub alio nomine cadem vitia graſſantur, multaque ſunt peſſimorum voluntatibus relinquenda. Neque ego quicquam mali ſub vno rege video, quod non ſub multorum dominio ſit multiplicato fœnore pertimeſcendum. Nec vlla libertatis ſpecies ſub multis dominis ſperari poteſt, quæ non facilius contingat ſub vno. Verum iſta omitto. Rex vobis habendus eſt, ſi in aliam Reip. formam nullus iniri poteſt conſenſus.

XLVII. *Rex Abiſſinus agnoſcitur.* Poſtquam Canorinus conticuit, redintegratæ contentiones, pro ſua quiſque cauſa orationem illam interpretabatur, iamque inconditi clamores, & turba magis quam concilium videbatur, cum repente Sebaymus literas regias attulit, properarat enim, ne præueniretur, vtque integra re, animis ſuc adhuc deliberantibus interueniret, illis in comitio lectis, mœrere principes, hæſitare vrbium legati, quod ſpem dominationis nondum abieciſſent: regemque formidarent iratum, at ſparſo per vrbem rumore victoriæ, nobiles, ciueſque gaudere, Abiſſinum regem inclamare, eo impenſius, quod præ principibus & vrbibus regi fauerant, iamque prima ſibi præmiorum ſpondebant. Biafarem agmine infeſto petunt, duos è familiaribus diſcerpunt, ne ſæuâ adulatione grauiora auderent, Canorinus inhibuit, monuitque clementiſsimum regem manſuetudine, non crudelitate colendum. Adoleſcenti non præeundum ſæuis exemplis. Crimine maieſtatis ſæpius innocentiam ſubuerſam eſſe. Biafar ad Abiſsinum poſtea fugit, clementiæ fiducia: nec abnuit rex, trepidanti tamen Garamas ſuaſit, vt quoniam nec règem ipſe ferre, nec illi fidere rex poſſet, ſaluis rebus aliò migraret, quod anno vertente factum eſt. Principes, vrbicique cùm fruſtra ſe obſtare viderent, reliquorum conſenſui ceſsère; regis aduētum veriti, nam breui adfore nunciabatur, iuſiurandum Ioannes excepit, cumque prȩda adducta eſſet paucos poſt di-

dies, eam in proceres diſtribuit, luculentiorẽ illis partem, qui infelitius egerant, ne metu res nouas molirentur. Omnium enim factorum, dictorumq; obliuionem in comitio, & per regnum nomine regio promulgauit, puram chartam ſubſcripto nomine regis habebat, vt ſi quid ex vſu videretur, cũ poteſtate perageret. In ſenatu noui honores, noui tituli decernuntur victori, placari adoleſcentem officijs poſſe rati, atq; ita cunctationi excuſandæ adulationem intendebant. Ioannes conuentum diſſolui optabat, ne nouas regi leges, duras conditiones proponerent, quas concedendo regẽ, negando proceres offenderet. Quare hanc ratiõnẽ mijt, vt quos fidos cognouerat, eos in prouincias cũ poteſtate mitteret, & de gratia regis ſecuros redderet, quos mobiles, turbidosq; expertus erat, perhumaniter hortabatur, regi obuiã proficiſcerentur, exciperent, ampliſsimas commendationes dabat. Hoc modo neq; Magadaze, neq; in prouincijs turbare quicquã poterant, & ſui rationem habitam credebant, non neceſſario, ſed honorato officio ornati. Hi ergo miſsis ſerijs, ad miniſtrorum delectum, equorũ ornamenta, veſteſq; parandas vertebantur, pleriq; tanto certamine, quanto de Repub. egerãt. Aemulos extimulabat Ioannes, regem aſſerens iuuenem, & talibus obſequijs capi: Lætus ad inania eos potius, quã ad pernicioſa delabi. nec fefellit omnes tamen, Turanus vir prudens, ſed regno iniquus Canorino impenſe gratulanti, quod regem adducturus iret, facete reſpõdit: Alijs prouincias, ſibi comœdias delegari. Eo enim tempore aulicæ cærimoniæ in immenſum excreuerant, adeo vt cum literis rex ſubſcriberet, decem & octo ad obſequium præſto eſſe oporteret. Atque ita maximam partem aulici ludicris, ineptijſque occupabantur.

Interea adeſt è Manicongo nuncius, rerum vt improuiſa, ita incredibilia memorans. Simul enim Abiſsinum eo nauigaſſe, viciſſe, regem cepiſſe narrabatur. Fidem tamen faciebat legatus, ſpectatæ fidei, & arcanis regis frequens, qui poſtquam Manicongianum diadema ſceptrum, XLVIII. *Reditus Abiſſini ad Nilum.*

ſceptrum, ſigillum, armillas, togam auream, vt iuſſus erat, templo intulit, ſacrauitque, regium diploma in publico poſuit, tum vero ſumma lætitia, concurrere, templa complere, agitare conuiuia, nocturnos ignes accendere. Tanta vis proſperis eſt ſucceſsibus ad fauorem: qua fortuna ſtat, omnes inclinant, noui in dies nuncij illa firmabant. Abiſsinus porrò cùm reuerteretur, vetuit quenquam vltra Nilum ſibi occurrere, prætextu ne ſumptu, aut longa via grauarentur, re vera ne deſertis locis incondita turba tumultum cieret.

Ad Nilum igitur quà Zairano lacu euoluitur, ingens principum, nobilium, legatorum, priuatorumque regem videre cupientium multitudo tentoria fixerat, naues, cymbasque complerant, fremitu, cantuque omnia perſonabant. Abiſsinus in morem triumphantis coronatum, ſpectatiſsime veſtitum, atque armatum exercitum ordinarat, Tacfarinatem, nobilesque captiuos patrio habitu interpoſuerat, prædam curribus mulis, camelis, elephantis vehebat, magnis interuallis, quod ſingula curatius ſpectarentur, ipſe currum ſublimis auro gemmiſque fulgens inſiſtebat, quinque ſtipatorum millia, equites peditesque cingebant. Horridum agmen, vt cui præter ferrum criſtas ue purpureas nullus ornatus, ipſi atque equi ferro tecti, nudis gladiis, aut ad ictum intentis lanceis ibant, cùm citatiore gradu incederent, colliſa arma, loricæq; longæ ſonitũ dabant. Illo in ſatellitio maieſtate plenum ſilentium. Hæc non faſtu, ſed ſolerte conſilio faciebat, non ignarus inania illa plurimum apud vulgus valere. Taleq; ſe toto regno maieſtatis opinionẽ habiturum, qualem primi ſpectatorum feciſſent. Erat alioqui magnificus, nec vanus oſtentator, veru adoleſcẽtiæ ſuę auctoritatẽ conciliare publicæ pacis intereſſe credebat. Hoc ordine ad flumen acceſsit, vtrinque ad deni paſſuum millia turba ſpectabat, ad eius plauſum turbatæ beſtiæ, extraq; orbitam vagæ, quoſdam obtriuere. Præc puum in curru Abiſsini periculũ, grandibus, candidiſq; equis vectabatur, cui

cui præcipue generi pauor ineſt, igitur territi in abruptum ibant, milites haſtis rotas ſufflaminabant, & corporibus obnixi currum tenuēre, donec abſciſsis loris effuſis aurigis, fugę aperta eſt via. Rex improuiſo periculo territus manſuetiores equos iugi imperauit. Arioli genus hominum rude, & futurorum male præſagum, regi magnam, ſed breuem gloriam, vitamq; regno cladem portendi vaticinabantur: Eos Bomilcar Pœnus Elephantorum magiſter, iræ impotens beluis obiecit conterendos, vltro inſultans, irridensque quod ſuæ fortunæ ignari, fata regi ac regno canerent. Melior regi mens, doceri ſe aiebat admonitu numinis, fluxam eſſe, quæ morituro à morituris datur, gloriam, cum in amore plauſuque fauentium pericula ſedem ponant, inſidiasq; ſtruat ipſa felicitas. Hæc Deum agere, ne in rebus tam ſplendide vanis mortalium animi acquieſcant, cœlum potius, vnde origo, vbi finis illis eſt, continuo ſpectent. Facto Bomilcaris grauiter offenſus eſt, quia ſæuum, & alieno tempore. Ille tamen procerum ſententia abſolutus eſt, militariter magis quam ex æquo. Obtendebat Ariolis mortem legibus iam olim decretam, plebem veri inſciam, fraudibus illis dementari, improbis ſpes nouas oſtētari. Dominantibus ex impoſtura vatum certa pericula enaſci. Hoc loco ac tempore ſeditionis occaſionem fuiſſe. Se non diſputando, ſed re ipſa fallacias detexiſſe, turbas compreſsiſſe, cui cum nemo pro mortuis, & improbis contradiceret, cauſam obtinuit.

Eum mox grauior procella excepit. Caſtra numeroſi boum, ouium, porcorum greges ſequebantur, principes in flumine iuſsi regem præſtolabantur, quo in nauim quietius exciperetur, litora vndique accliuia, & naues ampitheatri ſpeciem efficiebant. Inde ſecundo flumine quingentis paſsibus natatu porcorū grex traducebatur, duo treſue in ſcaphā cōiecti, vexatiq; totum agmen in auxiliū grunitu ciebant, atq; ita in aduerſū littus ibatur, cū medio in flumine ortus Auſter ſcaphā & porcos raptabat, XLIX.

bat, donec ad eum locum venirent, vbi vado elephanti traducendi ſtabant, qui immundi animalis nec aſpectum, nec odorem tolerantes, in rabiem acti rectores, & prædam excutiebant. At Bomilcar, ſuum ferro conſaucians, atque in ſcapham fugiens, cruentum gladium oſtentabat, beſtia dolore & ira ſtimulata inſequitur (acerrimus eſt elephanti vindictæ ſenſus) fremitu cæteros aduocat, donec omnes tranſiſſent. Interea regem in nauem auratam, ſub tentorio ſerico proceres excipiunt, ibi ſolitæ gratulationes, honoreſque, iam vergente in veſperum die, crebreſcere ventus, criſpari fluctus, dein miſſis in cymbas principibus, turbo cuncta corripuit. Cœteræ nauium contractis velis, ipſæ humiles facilè in ripam euasere, regiam ſublimem, tabulato ſtratam, eminente tentorio, pompæ, quàm Oceano aptiorem procella in lacum ipſum diſpulit, iamque venti pluuiæque noctem præcipitabant, nautico inſuper miniſterio carebat. Clauum tenebat Barnagus nobiliſsimus principum, at cùm imber caderet, tenebræ inhorreſcerent, in carinam ſe abdidit. Tanta erat, vel periculi inſcitia, vel ex metu amentia. Ad remos ſedebant lectiſsimi iuuenum, principum liberi, in tranquillo decora corpora, in tempeſtate, rerum inſcitia & conſternatione recta quoque ſuadentes turbabant. Abiſsinus, qui Melindenſibus exercitationibus rem nauticam didicerat clauum arripit, atque in lacum nauem detorquet, ne ad cæca ſaxorum illiſa omnes in fluctus effunderet. remiges eodem tendere iuſsit, ſed illi neque officia, neque nomina nautica intelligebant, metuque torpentes, aut ſollicitudinum nimij mutuas operas præpediebant. Nonnulli, quibus animus præſentior, tabernaculum diſſecabant, atque in fluctus proijciebant, media nocte verti poſuére. Ciſſæ è turri ignis apparebat, eò nauem rex dirigebat, lento tamen remigio, ne ante lucem appelleret, multa per tenebrarum licentiam vitus: Incredibili gaudio exceptus, curatis corporibus, in conſpectum ſe dedit. nec minus tamen toto regno ſparſa fama, Abiſsinum

num hauſtum fluctibus. Principes enim qui lacum celocibus percurſabant, cum tabulata, & velorum ſericorum, ac tentorij fragmina natantia inueniſſent, conuulſam procella nauem vulgauerunt, iam noua cœpta ſeditio caſtra vexabat. Natambal prauæ mentis, cui vetus proſapia animos, æs alienum turbandarum rerum neceſsitatem adſerebat, cœtus cogebat: Deum, ſublatis tyrannis, libertatem Aethiopibus vel inuitis reddere clamabat, concionabundus per turbas ſeſe inſerebat, teterrimis quibuſque ſtipatus, nulla publici ſtatus cura, prædæ Manicongianæ oculos adiecerant, eam turbatis rebus ſibi deſtinarant. Nec ambigebant principes, ſi vel vnica hora ſerius rex aduenisſet, magnam cladē accepturos fuiſſe. ita regum fortunæ in peſsimi cuiuſque ſæpè poteſtate iactantur. At Natambal audito regem viuere, pugionem in pectus adegit ictu inualido, ferociam vis naturæ ſibi conciliatæ inhibuit. Rex curari ſaucium, venia donari, ſumptu iuuari imperat, tanquam mentis vitio & errore, non ſponte in facinus lapſum. Tam rem mirantibus, reſpondit: obeſſe illum non poſſe, teſtem regiæ clementiæ idoneum. Et ſanè pluſquam gratioſum in populos factum regis, cuius amplitudini par fama erat, faſtigium hoc clementiæ eſſe prædicabunt, vix priuatis tentatum, regibus inſuetum. Rogatus quæ cogitatio in tempeſtate animum ſubiſſet? Feruente fluctu ad ſuprema animum paraſſe reſpondit. Sedato mari cogitaſſe: Nulli ignaro nauigandi committendam nauem. Manſitque illi per vitam omnem cura, ne reip. admoueret regendi neſcios: atque ex eo ortum prouerbium eſt: Principes ad remum: cum negocijs rerum imperiti præficiuntur.

Tranſito Nilo populi multitudinem, intra triduum redire domum iuſsit. cautū; edicto, ne quiſquam in caſtra admitteretur, niſi quatridui cibaria adferret, & tertio die abiret. Diſciplinam enim caſtrorum ignauę multitudinis contagio remitti videbat, annonam accendi, perpetuaq; inter ementes iurgia. verebatur turbam, vt non

L. *Regis iter Magadazam.*

non habilem ad fortia, ita ad praua leuem, mobilemq́; ipſe iam cócurſum, laudes, obſequia faſtidiebat. Principi enim prudenti cita pomparum ſatias eſt: nec ſpectaculum triumphi curat reponi. Quare vrbanos agreſteſq́; extra vallum tendere iuſſit, & exercitus proficiſcentis eſſe ſpectatores. Militibus etiam miſsionem petẽtibus concedebat, præda onerati & diuites eam petebant, atq; ita in patriam pacati, ſine noxa diſcedebant, famaq; ſecunda regnum implebant, ita multitudinem paci graué minuebat. Magadazę exquiſitis honoribus exceptus, ac coronatus eſt. Initiamenta regni ſolita, addi conſuetis nihil permiſit, quamuis amor in illum ſubiectorum ad inuſitata proſiliret; verum modeſtia famam augere, quã faſtu offendere magis regium duxit. Magnificentiam & cærimonias recenſere omitto, quando nihil in toto illo genere ſublimius, aut ſpectatu dignius fuit, quàm regis animus iſta ſpernentis.

Atrox factum Tacfarinatis.

LI. Gaudia plaudentis, & penè laſciuientis vrbis atrox captiui regis facinus clauſit. In arcem ſuburbanam Abiſſinus triſtem ablegarat; ne ex comparatione fortunæ alienæ ſuam dolentius ferret. Cuſtodes addiderat, cœtera obſequia ex priſtino ſplendore adeſſe iuſſerat, iuſsiſq́ue eius parere. cum proceribus ergò epulabatur, clades alloquio, luſu, quæque alia mœroris auocamenta ſolabantur. Dein legatum ad Abiſsinum mittit, rogatq́; vt Zanzibarem, duceſq́ue cum illo captos ad ſe mittat, maius ſibi ſuiſq; ſolatium dari non poſſe. nec difficulter impetrat. Prima die hilariter habiti, omniaq; amicitiæ ad amuſsim ſimulata, ſequenti luce, cum iam lætitia diffunderentur, ipſe cum paucis exurgens, monitis miniſtris, Zanzibarem paucoſq́ue alios vinciri quaſi per iocum, & laſciuiam iuſsit, qui cum magis mirarentur, quã repugnarent, omnibus vinctæ ſunt faſcijs, cinguliſq́ue manus. Tum verò Tacfarinas vultu ac voce mutata intonat: O improba mancipia, veſtro metu, ignauia, furto, perfidià, proditione, exercitum, regnum, regem, poſtremò vos ipſi perdidiſtis. Hic vindictæ locus eſt.

atque vtinam vt animo meo, ita etiam libera poteſtate, acre ipſa iraſci poſſem. nunc meritas pœnas nimium celeri nece euaditis: poſtquâm omnia probra attonitis ingeſsit: ſonare tubas, tympanaq; iuſsit, omnes variè tortos laceratoſque, præcipuè Zanzibarem, occidit. Relicta inter epulas cadauera ſpectantibus horrori fuére. Tacfarinas alio in conclaui conuiuiũm inſtaurari iubet. Abiſsinus haud aliàs viſus iratior, ſupra modum, & regium decus excanduit. Miſſus è veſtigio, qui captiuo exprobraret: Regem fraude eluſum, diem feſtum, regiam domum, ſacra menſæ violata, fidem nec regi, nec Deo ſeruatam, alienos captiuos trucidatos, ergò moriendum illi quoq;, mortis optionem tamen dari. Ad iſta nihil Tacfarinas: ſcelere efferatus, preces dedignatus, codicillos popoſcit, atq; hæc ad Abiſsinum exarauit. Mori me iubes, nec præter morem, quippè victor victum. Vtinam in prætoria tua cecidiſſem, ſine ſenſu vitã exiſſem. nunc per ora hominum me circumduxiſti, & fraude captum triumphaſti, vt me victũ ipſe ſentirem. nec hoc accuſo, victoria oſtentationem poſtulat. Illud inſuper hiſtoriæ mandabitur, eodem die mihi viuendi, tibi triumphandi finem fuiſſe. Vitam non peto, calamitas voto mortis propior eſt. Necis optionem nõ admitto, tu qui mori imperas, durus arbiter, etiã mortis viam edice. Nolo illud tibi debere. Nec tamen deeſt, quod te rogem, rex regem, captiuus regnantem. Vt liberos meos tibi commendatos habeas, quos opto nõ nimium meminiſſe ſe rege natos, nec obliuiſci. illud ne infelice aut regnum affectent, hoc autem vt nihil origine ſua indignum committant. Quod ob ſeruos meos, & proditores iure cæſos me accuſas, iniquè facis: nec te iudicem, nec tuos agnoſco. Cauſam meam reges, & fama poſtuma iudicabit. Bellum contra patrem tuũm geſsi iuſtiſsimum, à te victus nec ius in regnum, nec dominium in ſeruis amiſi, calamitas opes meas frangere potuit, non iura eripere, quæ me tam Manicongi, quam te Aethiopiæ regem faciunt. Cur me

tu iniuriâ captum occidere valeas, non poſsim ego proditores? Arte victus ſum, te fefelli, fateor, tu quoque fallendo me viciſti. Dolus tibi regnum, mihi vindictam attulit. Cauſa fraudis, nolui contra ſeruos rex cauſam dicere. Nec idoneum te vltorem criminum putaui, quæ plurimum Aethiopię profuerunt. Inter ſacra menſæ legum vigorem exercui, quia clauſa tribunalia præuidi. Nulla iura violaui, quæ mihi in meos integra manſere. Honores à me maximos, opeſque habebant, ſtrenue acturos iureiurando aſſeuerarunt, me abſente, ſuo viri ingenio, bellum ſpontè traxerunt: incuria, ignauia, voluptatibus rei gerendæ occaſionem perdiderunt, naues deſeruerunt, Memithiam ſpoliarunt, præſidio nudarunt, non in bello victoriam, ſed quæſtum quiſque ſuam libidineſque propoſitas habuerunt: hęc duces tui, tuque ipſe ſæpe narraſti. Nec tamen illa nunc in milite accuſo, quæ iure ſemper punita ſunt. Sit ſanè militum optimus, qui minimum abeſt à peſsimo. Vnicum meorum ſcelus vlciſci placuit. Centum triginta millia in armis habere me exiſtimaui, præter nauales copias, tabulæ legionum tot nomina exhibebant: his commeatum &.partem ſtipendij ſoluebam. In menſes ſingulos ſupplementa mittebam, nō ignarus morbis, velitationibus, transfugijs, ipſo tempore exercitum minui. At proditores vix quadraginta millia in caſtris habuêre: illos ipſos parum fortes, & fraudatis ſtipendijs inſenſos. Hoc in facto minimum ſcelus eſt peculatus, ſemper grauiter punitus. Minimum, inquam, malum, quamuis grande furtum: iuriſiurandi religio tam ſanctè concepta, tot execrationibus firmata, ſceleratius eſt violata; ſummum eſt facinus; regis, regni, exercitus, ſuimet volūtaria proditio. Si te quadraginta millia ſub ſignis habentem ire contra centum millia ſuadeat ſenator, dicatq; parem viribus eſſe, nō proditorem putabis? Eo tætriorem, quod non ab hoſte, ſed à te proditionis precium extorqueat. Nonaginta millium mei ducès à me ſtipendia exegerūt, vt me proderent: eorum mihi ficta nomina obtulerunt.

Hoc

Hoc eſſe impune iubes? vltorem damnas? Si tuus Hananus, aut Garamas iſta patraſſet, iā meus tu captiuus eſſes, atq; ego te miſeratus, proditores tuos, nō minus, quā tu, odiſſem, tibique ad ſupplicium etiam non poſcenti, dedirem. Tāti flagitij exemplum ex rebus humanis auferendum eſt. Domum tuam cœde fœdatam quereris, ego inſigni monumento ornatam arbitror. Tu, ſi morientis monita non ſpernis, ſi quos eius culpæ reos habes, eodem in loco occide. nulli nomina pro viris obtrudenti parce. Hæc vera, atque animo libero. nil metuo moriturus. cras cum voles, percuſſorem mitte. vale vt mereris. Sæuitiæ tuæ ignoſco.

Lectis in conſilio codicillis, ignoſcere regi placuit, valuit ſeu conſtantia, ſeu liberrima contumacia ad miſericordiam: magis tamen eius regnantis in Aethiopas captiuos lenitas. Placuit etiā ſeueritatis exemplum: paulò poſt cognitū eſt, tribunos Abiſsini biduı ſpatio quaterna millia clam conſcripſiſſe, vt albo militari cohortes reſponderent. Sanè rex nunquam niſi morte tā perniciosum peculatum, & bonorum publicatione puniuit. Tacfarinati Aethiopes cuſtodes, & miniſtri dati, atque erepta omnis coercendi poteſtas: vt materies ſæuitiæ ſubtraheretur. Hiſce igitur peractis, ad ſeria, curaſq, regni, vera regis officia ventum eſt. Ioannes iuſiurandū Melindæ pronunciatum ingerebat, rex ipſe ex aſperrimis rebus eluctatus, non ignorabat, tantum numinis fauorem, non ocij, faſtus, aut voluptatum illicem eſſe, ſed ad vigilātiam, modeſtiam, ac catenatos labores vocare. Etenim ſi ſingulis hominibus ad ſalutem labos virtutū neceſſarius eſt, ad eum multò religioſiùs principes obſtringūtur, quorum virtutibus ſtant regna, vitijs cadūt. Hic tamen conſilium regium, & rex ipſe tot hoſtium victor difficultate terrebatur. Et profectò mirari vix ſatis eos poſſum, qui regnantium gloriam ſola bellica virtute metiuntur, laudatius eſt homines rectè gubernare, quam occidere. Hoſtem vincere, hominem molle animal necare perfacilè eſt. Hæc celeritas, robur, altus,

LII. *Morum emendatio difficilis in Reſp.*

militum alacritas, imò ipſa vitia, vanitas, fraus, auaritia, libido, odia, crudelitas adiumento ſunt. At vitijs bellũ facere, quæ ex natura enaſcuntur, quæ vſu inolita, non magis, quam ipſa natura ab homine ſeparari poſſe videtur, arduum eſt: nec hic, niſi à ſolis virtutibus quę rariſſimæ ſunt, auxilia habentur: eò infirmiora, quod optimorum etiam virtuti contra domeſtica vitia iuge ſit prælium, eaq; cauſa ad externa debellanda tardior veniat, fractiorque. Omninò experientia docet, etſi multi ſuas cupidines cohibeant, pleroſque tamen alienis extirpandis impares eſſe. Hoc malo tum Aethiopia laborabat. Legum imbecille erat præſidium, quæ ita moribus ceſſerant, vt non niſi per ludibrium citarentur. Nec pudor inhibebat; nemo enim culpat, quod omnes faciunt, honeſtum habetur, quod publico exemplo nititur. Nemo erat qui ſe moribus opponere, cunctis conuitiũ facere, omnium iudicijs, plurimorũ odijs onerare vellet. Proinde ne vitijs impar eſſet, & in primo molimine cenſura opprimeretur, ſenatui iuſtus erat metus. Ioannes tamen vrgebat, Deo fidẽdum, eius auxilio vitia expelli, virtutes inſeri. corruptiſſimo olim mundo Euangelium eſſe datum, mores correctos: nunc eandem vim ſacris eſſe. Supereſſe multa innocentum millia. capeſſant modo Remp. In omnia validum eſſe regis exemplum.

LIII. *Initium emendationis in Rep.* Rem ergò arduam aggreſſus rex, duplex conſilium inſtituit. Alterum ſacrum, liberumque, cui præſidebat Manahemus patriarcha, homo auarus, callidus, religionum negligens: omitti tamen non potuit, quod eius auctoritas decretis neceſſaria videretur, nouem illi adiuncti Epiſcopi, qui de moribus corrigendis tractarent. Aderat etiam Ioſadecus monachorum toto regno præfectus, ætate, virtute, prudentia princeps. & nomine regis Ioannes. Alterum conſilium regium vocabatur, cui rex ipſe præſidebat acer iudicio, impiger laboris. Hic Hananus, Garamas, Canorin', Sebaymus principes agebãt.

Conſilij ſacri decreta ſancta & fortia fuere: Manahemus, quanquam emendationem magis formidabat, quam

quam promotum cupiebat, omnia ſuſpicionis vitandæ cauſa pia,rectaq; cenſebat: ita fieri in rebus humanis amat,peſsimi principum optimas leges ſanxére. nec mirum:optima vita laborem, honeſta ſententia laudē habet. Crebrò vitioſiſsimus alienæ culpæ cenſor eſt acerrimus, & ſeueritate iudicandi odium peccati oſtentat, & quam patrandis contraxit,inſectandis criminibus depellere infamiam laborat. Manahemo ſanè prauos animi affectus, auſa impia damnare in procliui erat, excutere, & vetare operoſum,atq; arduum. Initio decretum, vt Epiſcopi toto regno omnes ad honeſtatem, iuſtitiam, pietatem hortarētur verbis,exemplo ac factis præirēt: & quoniam animus purus Dei eſſet cultus optimus, ad virtutem reducerent,ſi quos ab innocentia receſsiſſe cōperiſſent: Epiſcopi in menſem ſextum adeſſe iuſsi Synodo habendæ. Præſulum plurimi parum probæ vitæ vitaturi concilium exiſtimabantur, metu cenſuræ, quē vt demerent,cauſa conueniendi præſcripta fuit. De religione,moribus populi, de iure ac dignitate Sacerdotū, de recuperandis Eccleſiarum poſſeſsionibus actum iri. Hac arte pellecti & mali, quaſi de ſuis commodis tractaturi: vt tamen interea pietati conſuleretur, iuſsi Sacerdotes ſacras conciones celebrare, dies obeundis myſterijs indicere, leges contra intemperantiam, iniurias, impietatem latæ,quia verò lapſa diſciplina parum momenti ſacræ leges habebant,adiūcta edicta ad præſides prouinciarum ſacerdotibus aſsiſterent,ſpecimē virtutis ipſi darent,cęteris prælucerent,contumaces coercerēt, omnia maturarent,in diuina gloria procurāda, itaq; deprecanda lentitudinem eſſe culpabilem, celeritatem,& alacritatem in primis requiri. Porrò præſules iuſsi, Manahemo, præfecti regi ſucceſſum perſcribere. Tantū apud rectos Dei veneratio, apud alios regis demerendi valuit ſtudium,vt celerrimè mandata vulgarentur,cęteraq; fierent:iamq; magna & repētina mutatio argumēto erat,mala morū eſſe volūtaria,nec de peſsimis,nec de publicis deſperandū. Pleraq; mala perſeuerare regentiū

metu, aut conniuentia. Tanta Magadazæ publicè modeſtia viſebatur, vt templi inſtar vrbs videretur, regis comitatus & miniſteria ex maturis ætate & virtutibus lecta, ſatellitium ex robore militiæ, adoleſcentum regia educatio, literiſque armiſque iuxta exercebantur, nihil impium, nihil laſciuum illa aula tolerabat, exeundum illi erat, qui nollet eſſe pius. Nihil felicius illa republica, in qua à capite in ſubiectis honeſti exempla dimanant.

LIV. *Initio Synodi patriarcha exactoratur.* Synodus deinde celebrata, omnium quæ in Aethiopia fuerunt famoſiſsima: tam rerum magnitudine, quã perſeuerante in poſterum fructu. Interfuere centum quadraginta Epiſcopi: eos rex perbenignè excepit. Cũ initio quæreretur: Legitima ne Synodus videretur, omneſque conſenſu aſſeuerarent. Alanor inter præſules infimus, nequaquam ſibi videri legitimam cenſuit, cum homo auarus, fraudulentus, adulter, rerũ ſacrarum caupo Manahemus præſideret: ſe verò ad illa probanda paratum veniſſe. Audacia Manahemũ, malè ſibi conſcios omnes, atque adeò regem & innocentes perculit: impedimenta enim, & moras obijci videbant. at ille cœpti peruicax, nec regi, nec Synodo cedere. Regni vniuerſi hunc in cœtum coniectos oculos, leges ſanctas non eſſe nefandi hominis conſortio infamandas. Iniquum eſſe vt alienæ vitæ famæque ſedeat iudex, qui prodigus fuerit ſuæ. Manahemum tandem perpulit, ſeu verecundia, ſeu quo fiduciam oſtentaret, vt iudices poſtularet, negaretque ſe quicquã publicę rei acturu, niſi famę reſtitueretur. Triginta iudices dati, additus præſes iudicij, at plerique erant ſuſpecti, non diſsimiliũ rei: quod animos patriarchæ faciebat, vt tanquam victorię certus ferocius ageret. Verum ex arcano numen aliter ordinauit, poſt multã enim diſceptationẽ, ſuo ipſius teſtimonio conuictus eſt. Regnãte Moſambo Seradenum offenderat, qui vindictę cupidine in eius omnia acta inquiſierat, corruptis etiã domeſticis. cũq; omnia ad accuſationẽ parata haberet, Manahemus precibus, pecuniaq; hominem ſibi

conciliat,omnia illius arbitrio in poſterū facturum pollicetur. nec tantum potentiæ ſuæ fulcimentum Seradenus omiſit, pactum vt patriarcha propria manu reum ſe criminum teſtaretur, intra triennium terna talenta ſolueret, chirographum, accuſationemque reciperet. occiſo Seradeno ſcriba tabulas abſtulit,atque ad Alanorem fugit.Incertum cur tabulas potiſsimum rapuerit, an vt Manahemo gratificaretur,an vt aurum extorqueret,nam omnia daturus videbatur ſenex, quam vt dedecora vulgari ſineret. Paulo poſt ſcriba quoque occiditur à ſocio proditus.acta igitur infamia in iudicium Alanor cum protuliſſet, territus Manahemus defenſione abſtinuit,& iudicum ſeueritatem abdicata dignitate præuertit. Vnum effatus:Inuenit vindicta nocentem. Diuturnam deinde magno in mœrore vitam egit. Vitia, quæ illecebris mulcent, voluptatesque ſenectam deſerebant,quæ torquent, ſeſeque vlciſcuntur, vt auaritia, iracundia,inuidia,impatientia, moroſitas augeſcebant. Poſtremo acres morborum dolores ſubegerunt,vt male factorum pœnas agnoſceret.

Subrogatus annitente rege Ioſadecus, in eum etiam mali tanquam facilem, ſimplicem,& nihil auſurum cōſentiebant,Ioannem alioqui cunctis præferendum, velut grauem vitijs ſuis metuebant. Verum & hic illos opinio feſellit:Ioſadecus antiqui moris, & legum tenax tēporibus ſeruire neſciebat, rigorem veterém ſequebatur,mores legibus attemperandos, non cupiditatibus leges ſubijciendas dictabat, quare initia turbulenta habuit, Ioannes inſita ſolertia, vſu, atque artibus aulæ inſtructior,conniuere,diſsimulare,nō impetu omnia perſtringere,adducere quam pertrahere malebat. Nouus ergo patriarcha, de Epiſcoporum moribus primo quærendum cenſuit, indignos gradu mouendos. Synodum ſacram bonorum virorum eſſe oportere, nullam eſſe ſpem populi in officio continendi, niſi ſacerdotes vitā monſtrarent,quæ docerent præcepta virtutum. Leges eſſe iam nimium multas, omnem curam irritam fore, ſi illas

LV. *Noui Epiſcopi electi.*

illas primi violent cuſtodes. Opus eſſe nouis præſulibus, innocentibus & contra mores prauos validis. Minax illa & priſcæ ſeueritatis oratio: Acerbæ hinc diſſenſiones, quorum vita integra patriarchæ conſentiebant, cœteri numero ſuffragiorum vincebant, & quaſi pro ſalute, quæ vna in fuga iudiciorum cernebatur, feruenter dimicabant, boni quaſi in aliena cauſa languidius agebant, iamque ſeceſsio, & ingens confuſio, præcipue calumniæ contra innocentes metuebantur, cum Ioannes ſolerte conſilio periculum diſcuſsit, auctor erat Ioſadeco, vt alijs ſpem oſtentando, alijs præcidendo, perculſos diſtraheret, ne metu ad maleficium impellerentur. Itaque quaſi cederet, de religione primo querendum promulgauit, decem Ariani, duodecim Samoſateniani ſunt damnati, & ne turbas cierent, in cuſtodiam dati, quinque qui cædibus contaminati fuerant, à ſatrapis accuſati à nullo defenſi, in crimine confeſſo, in carceres coniecti, horum in locum viginti ſeptem, genere, ſcientia, moribus, & auctoritate præſtantes ſubſtituti ſunt, atque ita bene ſentientium pars numero, auctoritate præſidis, fauore regis præpollebat. Nam quindecim alios addiderunt, quos Manicongi vrbibus præficerent, quæ nimium paucos præſules habebant. quorum eodem modo ex virtute delectus. Inter hæc edicitur, vt ſi quiſpiam conſcius ſibi eſſet, aut alioqui negociorum pertæſus, ocijq́; cupidus, dignitati renunciaret, ſi vellet, regi Synodoq́; futurum curæ, ne inhonoram, aut indigam ſenectam agerent, famam in integro fore, actionem in eos non daturos. octo vſi illo beneficio, quibus extemplo dati ſucceſſores. Supererant nō ita multi, ſed audaciſsimi, qui erumpere & turbas ciere, quam iudicium ſubire malebant, conſpiratio ab vno conſciorum prodita, iudicum & regis inclementiam intendit, indici data præmia.

LVI. *Sot adu ſueritus.* Semotis è concilio improbis, piorum facilis erat in ſalutaria conſenſus. Diuina maieſtas, ſalus populi conſultantibus erat propoſitâ. Nemo iam vel commiſsi crimi-

minis patrocinium, vel patrandi licentiam quærebat, hinc incorruptum iudicium, & voluntas recti probatrix. Ambigentibus deinde vnde tot abuſibus remedia pararentur, aut à quibus inchoarent, ſors occaſionem obtulit. Sotades Manahemi ex ſorore nepos, medio foro, ſcorti amore labefactus riualem confoderat. Cauſam cædis attulit, quod per contumeliam ab eo ſacerdos ſcortator appellatus eſſet: ſe nec ſacerdotem, nec ſcortatorem eſſe. Hanc iuſtam vltionis cauſam aduocatus probare nitebatur, priſt na potentia, immenſis opibus, quibus animos iudicum quateret, non æquitate cauſæ fiſus. Cum venale iudicium non inueniret, & occiſi frater ius adurgeret, mors denunciata vincto; territus in eiulatus & lamenta effundi, dilationem rogare, ad regem prouocare. Cum fruſtra eſſet, ſacerdotem eſſe ſe iurat, quod ante iureiurando negauerat. Iudices qui inficianti crediderant, fidem affirmanti non habuerunt. Ille omnia moliri vt mortem euaderet, quæ quod aſſuetas illi voluptates extorqueret, triſtiſsima videbatur, animus per delicias mollitus, aduerſum aſpera imparatus, contra mortem durari non potuit: Igitur cum præter Eccleſiam in qua Synodus agitabatur, ad ſupplicium duceretur, horrendo boatu regem, & patres inclamat, omniumque aures aduertit. Rex mittit, qui interroget, quid velit? Sacerdotem ſe eſſe aſſerit, hoc Synodo probare velle. Miſsi tres, qui miſerum audirent: Ex eo cognitum anno ætatis duodecimo ab auunculo, ſacerdotio initiatum, à diacono id in tabulas Eccleſiaſticas relatum, eum ipſum, adeoque auunculum teſtem eſſe: tabularia inſpecta fidem fecerunt. Ingentibus eum diuitijs Manahemus auxerat, plurimorum ſacerdotiorum ad eum fructus redibant; non facile Epiſcopum ille vel curionem ordinabat, niſi pacta ad nepotis neceſsitates pẽſione. in quibus magna opulentia; mercenarijs titulũ, labores, officium delegabat, Sotadi emolumenta dabat. Plurima etiã mercabatur, quæ omnia ille per nefas parta, nequius dila-

dilapidabat, per cauponas & luſtra volutatus. Synodus audita cauſa, pronunciauit Sotadem ſacerdotij priuilegio priuatum, iudicibus permitti. Ea nocte in carcere mortuus eſt, cadauere ad conſpectum integro, oſsibus in modum farinæ contuſis. Animam à malo dæmone eliſam rumor fuit, nec abnuebant ſapientes. Rara eſt enim in peccatis ſacerdotum, opum ſacrarum abuſu, & publicâ offenſione populi, vera reſipiſcentia. Facilius hic inuenias innocentem, quam ex animo pœnitentem. Exinde patuit magnum eſſe numerum adoleſcentum, qui tenera ætate, parentum cupiditate, in ſacrum ordinem ſuſcepti, Eccleſiam per dedecus fœdarent. Quin & illud notatum tam illos, quam parentes vt plurimum mala morte perire, familiaſque euerti. Inſtitutum igitur, ne quiſquam ante annum vigeſimum quartum, probata virtute, doctrinaque in ſacerdotes cooptaretur, ſuoque officio fungerentur, ſacras literas tractarent, populum docerent, laudes Deo ipſi canerent. Obuiam etiam itum eſt, quorundam opibus & ſanguine tumentium arrogantię, qui cum Deo cultus haberetur per vicinas porticus, aut etiam templi ſpacia inambulantes profana colloquia miſcebant: quamuis autem pſallentibus aſsiſterent, vocem tamen in cantum ſoluere dedignabantur, id muneris pueris, miniſtriſque delegabant. magno maieſtatis immenſæ contemptu, damnabilique pudore: cum omnium hominum, etiam regum ſit præſtantiſsimum opus, laudare Deum. Rex ipſe proceresque feſta luce ſacra carmina concinebant, mirati eorum ſtultitiam, qui nobilitati ſuæ probroſum ducerent, diuinum numen ſonora voce colere, cum tamen potentes per adulandi ſtudia, falſis laudationibus ambirent. quod animi eſt abiecti, ſordidique.

LVII. *Sacerdotum corruptelas eſſe à ſecularibus.* Hanc tam piam patrum curam ſiniſter in populo rumor excepit. Inculpatos ciuium mores, Rempublicam eſſe ſanam, ſacrum ordinem vitijs corruptum, id adeo nunc clarere. ibi enim eſſe morbos, quo remedia congerantur. Iam vero non in circulis modo, & conuiuijs, ſed libel-

libellis quoque famoſis iſta iactabantur. Eſt enim populus alienæ culpæ vehemens inſectator, non odio peccati, ſed in ſolatium ſui, dum conſortio criminum ſua minus æſtimat. Hodieque ſeſe exerit illa malignitatis indoles. Nam quorum ructibus vomituque aceſcit aer, ſobriorum cænulas traducunt, quoſque olidos putrefecit Venus pudorem clamãt periſſe de rebus, ſi de miniſtris domini quiſpiam aliquando culpæ ſuccumbat, ipſi auro furtiuo fulgentes pexiorem ſacerdotis togam accuſant. Tam præcipites cenſores graui edicto Synodus increpuit. Nimirum vitia ſacri ordinis correctum iri, nec minus tamen ciuium, ab illis inchoari, in hos deſiturum eſſe cẽſuram. Eſſe eã in ſacros homines ſeuiorẽ, quod illi meliora profeſsi exemplo plus noceant. Ciuium tamen nobiliumque delictis Eccleſias grauari, Clerique ordines vitiari. Adoleſcentes quippe à parentibus neglectos, nulla honeſta arte imbutos, ſeruulorum corruptelis deprauatos, tum demum præſulibus offerri cum malis inſueuerunt, cum parentes educandi tædio, mores eorum tolerare nolunt, nec tam verę pietatis ſtudio, quam cupidine opum duci. Tardè conſueta dediſcere, cito reſumere, ambiguos religionis & mũdi. Cauſas tanti mali in parentibus hærere, à quibus vitiorum hæreditatem citius capeſſant, quam virtutem agnoſcant: iam domi corruptas, prauitatem ſacris liminibus inferre. Non ignorare patres, optimorum patrum quoſdam filios eſſe degeneres, experientia tamen conſtare, ſi domeſtica exempla peccandi nulla habeant, viciniæ vitijs contaminari. Plurimos eſſe parentes, qui magna cura ad vanitatem filios erudiant, frui delicijs, gloriæ ſtudere, fallere, iniuria laceſſere velint, pietatem, preces, modeſtiam, vt vilia aſpernari: ad inhoneſta præire Igitur decretum: vt qui ſacris deſtinarentur, probæ indolis, integro corpore, ingenio bono eſſent, domi bene inſtituti, procul illicitis habiti. In clerum adſciti biennio parentum ſumptu probarentur. Reliquos deinde annos in virtute & ſtudio diuinæ legis, patrijque iuris inſtruc-

ren-

rentur,tum demum vel ſacris,vel Reip.admouerentur, vtrique functioni idonei. Ita neque impuberes, aut improuidi iugo,cuius adultos pœniteret, imperio maiorū ſubdebantur,neque vlla neceſsitas aris aſtringebat inuitos.quibus ex cauſis,nunc eſt in clero labes.

LVIII. *Improbi ſacerdotes eiecti.* Quæ præſulum, eadem minorum Eccleſiæ miniſtrorum vitia, & in multis tætriora cœtum fœdabant, facilitate latendi. Patriarcha cenſebat,omnes illos gradu, atque honore deijciendos. Plus obeſſe Reip. neminem, quam improbum ſacerdotem. Per eos non exſtirpari vitia, ſed inſeri. Salem putrefactum tabem augere, non ſeruare corpora. Ne propitiando quidem numini miniſtros improbos eſſe vtiles. Veteres vetuiſſe, ne flagitioſi ſacerdotis ſacrificio quis intereſſet, nefarios homines animo impurato, manuque tractando ſacra polluere, ſeque nouo piaculo aſtringere. Nec multitudinem quærendam,malle decem eruditos, gnauos, integros, quam centum indoctos, occiſos, impuros. Merito quemque loco deijci,quem indignus aſcendit. Non alio modo poſſe ſacro ordini famam, auctoritatemue redire.Paleas euentilandas, quo purum ſit triticum. virulenta germinum ſalubribus non miſcenda. Vulgi eam eſſe procaciam, vt paucorum errata totis cętibus imputent. quorundam inſolentia offenſos, de omnium probitate dubitare.Non oportere Concilium in pœna malorum eſſe lentum,& ordinis totius probra tolerare,hanc indulgentiam in optimos eſſe iniurioſam, quorum iſti ſtipendia auertant. Nec infamari ſacrum ordinem remedijs, ſed purgari. Mitius alij cenſebant. Criminum quidem manifeſtos, gradu mouendos,quorum autem correctio ſperari poſsit,monendos,tolerandosque,dum in illis aut ſanitas, aut immedicabile malum cōſpiceretur. Hominem eſſe animal fragile, ad illicita procliue,ad honeſta tardum.Neminem in hac labe mortalitatis ætatem degere, cui non multa debeant ignoſci.Igitur ſententiam temperauére,vt neque flagitia fouerent, ne facilis venia eſſet delinquentiæ incitamen-

mentum. Nec tamen inexorabiles reſipiſcentibus viam ſalutis præcluderent. Priſcas leges reuocare placuit, quę etſi ad præſentem vſum, eneruemq; diſciplinam comparatæ nimium horridæ, atque violentæ cenſerentur, ſunt tamen conſenſu receptæ. Scortatores, adulteri, fœneratores, raptores, rerum ſacrarum venditores emptoresque, aut ſimilia auſi ad perpetuam pœnitentiam ſunt relegati. Aleatores, ebrioſi, mendaces, leues, negligentes ad tempus templo prohibiti. Multi per experimenta emendationis fidem fecere. alij in deteriora lapſi, iudicum ſententia plexi ſunt. Plurimos militia vario exitu abſumpſit. Mox certatim ſacræ militiæ nomina dederunt, etiam ſpectata virtute viri, ſeneſque. Claruitq; falſum eſſe, quod iactabant, depulſu impiorum Eccleſias deſolatum iri: ideoque tolerandos malos, quod deeſſent boni. Quod nunc etiam fieri aiunt. Non vident illi, quam ingens numerus piorum, doctorumq; hominũ Eccleſia arceatur, quia ab impijs fuciſq; iam locus occupatus eſt. Amoueantur indigni, ſuccedent digni.

Quo tempore veteres leges Concilium in vſum reuocabat, ſenatus ciuilis Reipub. negocia tractabat. Ille tum tripertitus erat, Prima pars, pleraque Synodi decreta, etiam ciuilibus legibus, pœniſque ſanciebant. Non ignari bonum eſſe ciuem, cui religio, animique puritas ſit cordi, deſertorem numinis nec regi fidum eſſe. Altera grauiores cauſas audiebat. Tertia leges ipſas, quæ in grandia volumina excreuerant, ſub incudem reuocabat. Earum multæ obſcuræ, ambiguæque habebantur. Illis clarus, certus, indubitatus, ſenſus additus. Quæ contrariæ videbantur, earum altera firmata, altera abolita. Veteres, quarum nullus vſus, omninò deletæ, vetitumque ne eas quiſquam produceret. Etſi enim ex illis ius non pronunciaret prætor, cauſidici tamen ad oſtentationem ingenij, ad inuoluendas lites, prolongandaſque, ingenti partium ſumptu, inani garrulitate allegabant, ita vt acta frequenter carius, quã lis, æſtimarentur. Multæ veterum reſcripta regum in LIX. *Leges correcta.*

bre-

breuiſsimum compẽdium collata ſunt, multarum adiectione, aut detractione voculæ illuſtrata ſententia eſt, ex alijs inutilis verborum ſylua reciſa eſt. Hinc ius Aethiopicum certum, perſpicuum, breue, naturæ æquitatique conueniens, litium radices exciſæ. Regnum nulla re magis quam legum multitudine conflictabatur, quæ in dies ad damna priuatorum, deinde exitium Reipub. creſcebant. Addita etiam commentariorum immenſa farrago, quæ cum per homines verſutos, loquacesq; ad praua detorquerentur, longæuis controuerſijs litigantes poſt fortunæ naufragia immoriebantur, cauſidici opibus, numeroque augebantur. Modus porro noui iuris conſtituendi erat, vt de certa legum materiâ viri triginta lectiſsimi, atque exercitatiſsimi deliberarent, & quod ſecundum naturam, patriæque vſum videretur æquiſsimum, ſancirent. Deinde Theologis committerent, qui ſi probarent, ſupremo conſilio ac regi tradebant, à quibus poſt tertium examen roboratur, atque in es incidebatur, non tamen publicabantur. Nec enim viſum ſatis cautum Reipub. per tantam diligentiam, poſtquam enim in codices relatæ ſunt, prœmijs promiſsisque inuitati ſunt omnes, vt contra leges dicerent, & ſane multa ſcienter, vtiliterq; animaduerſa ſunt, neque dedignati ſunt corrigere, & meliores reddere quocunque tandem admonente. Recte omnino, Leges enim ferre vt opus maximum, ita difficillimum eſt. Nec hominum quiſquam tam accurato conſilio leges dedit, vt non multa tempus atque vſus dempſerint, multa adiecerint. vt vero recta monentibus, data munera, ita qui ad friuola, aut calumnioſa deflexerant, notati ignominia, vetitique in poſterum vocem iniquitati venalem proſtituere.

LX. *Cauſidici pœna.* Magnæ ſed malæ famæ erat, atque in iudicijs regnabat N. i. ipſus genere Pœnus, & moribus, arrogans atque iniuſta eius profeſsio. Poſſe ſe cauſam malam reddere bonam, è contrario bonam deprimere. Atque vt loqui ſolebat, ius iure, leges euertere legibus. Facta homi-

minis nefarij mentione, ex Canorino rex quęrit; Poſsintne Micipſi artes nouis in legibus habere locum: poſſe, reſpondit, negante rege, pignore poſito certatur Canorinus vocatum ad ſe clam rabulam edocet. Melindæ ſe nuper ædes & prædium emiſſe, duo talenta ſoluiſſe, alterum tantum debere, malle non pendere, hortatur vt Melindam profectus, ſi quid eius in arte ſit opus, totum expromat, dona pollicetur. Ille impiger cauſam ſuſcipit, vincitque, reuerſus magnificè ſe Canorino iactauit, quin & metum tantum iniecerat, vt appellare ad regium tribunal creditor non auderet: rex omnibus ex Canorino perceptis, hominem audire voluit: monetur occulte creditor, vt Magadazam appellet, die dicta concurritur, magnis clamoribus agitur, Micipſus omnia inuoluere, leges legibus addere, Deum, cœlites, denique cœlum, terram, regem ipſum inuocare. Adeo vt rex etſi falſa illum dicere ſciret, ab ipſo tamen vera putari crederet. At poſtquam cognouit ex propria rei confeſsione, non errore, ſed impoſtura peccatum: conſpicuo ſupplicio audaciam opprimendam ratus, anno integro, diebus quibus lege agebatur, in forũ adduci hominem, in cataſta conſtitui, flagellari, & clamare iuſsit. Ius iure, & leges legibus euerti: deinde in piſtrinum reduci, in quo etiam conſenuit.

Conſtitutis ex lege æterna, quę iuſtitiæ, & iuris fons eſt, humanis legibus, maior erat in illis tuendis labor ac difficultas. Nam & iudices potentium fauore, ſpe, metu in tranſuerſum trahebantur, & cauſidici ſcientiam iuris non ad æquitatem in ſocietate hominum tuendã, aut iuſtitiæ cultum, ſed ad opes cumulandas didicerant, igitur vt labores ſuos carè, multisq; venderent, patrocinia ſuſcipiebant, nullo cauſarum diſcrimine. Hinc cupidis precia potiora quam æquitas, & cum diu diſputatum eſſet, ius cedebat auro. Nec animo tamen rex frangebatur, vitijs potentium fortiora remedia opponebat, clemens in alios, iudicum & præfectorum delictis erat inexorabilis. Tum quod à ſe euecti tam grauia peccarent, XI. *Iniqui iudicis pœna.*

tum quod regis infamiâ, regni periculo leges peruerterent. Quare frequens ipſe ius dixit, libellos ſupplices accurate legit, adeuntibus comis, & affabilis, trepidãtibus verba, animumq; ſuggerebat. In maximis eius virtutibus numerabant omnes, quod nullius orationẽ audiendi tædio abrumperet, neq; initio per miniſtros moneri curaret, vt breuiter omnia proponerent, ſed placide attenderet, donec ſua cuiq; ſatias, aut verecundia finẽ loquendi adferret. Magno ſanè iudicio. nam qui ſe faſtidioſe audiri intelligit, ſperni ſe, & cauſa cecidiſſe arbitratur, iramque omnem cladis in iudicem conferre ſolet. Promiſcue in itinere in venationibus ſermones miſcebat. Memor parenti ſuo humanitatem, & in credendo cautionem defuiſſe. Paucis enim à quibus vendebatur, credebat, vera dicturos non audiebat. Ingentem terrorem cunctis iniecit Darauij iudicis, & principis ſupplicium. Magno illi viro ex bonis artibus collecta auctoritas, quoq; ſemper pluris quam par eſt ęſtimata, exitium adfert, flagrantiſsima regis gratia. Eius cõdiſcipulus, commilito, acer ingenio, florente ætate incorruptus, dignus plane magiſtratu, ſi priuatus vixiſſet. Nobilis erat genere, rex decus principis & titulum adiecit. Etiam opes daturus, ſi exſpectare, quam præripere maluiſſet. Hinc miſer beneficio regis in altum prouectus, ruinam ſibi ſtruxit. Opulentiam tanto nomini parem quęrenti, properantique nullum nefas obſtabat. Lex erat, vt qui ad duellum prouocaſſet, gladio, qui prouocanti appromiſiſſet, exilio multaretur. Si vero depugnatum eſſet, prouocator crucifragio, velut latro, trucidaretur, prouocatus, liberum mortis arbitrium haberet. Dura illa noſtris moribus videri poſſet Verum crudelis exiſtimari non debet, quæ vitæ conſulit, quæ, cum in medio ſint iura legesq;, vltionẽ beluino ritu exequi vetat. Orto inter nobiles iuuenes, dũ ſtemmata ſua iactãt, iurgio, Luctus Vaſtono (hæc cognomenta erant) iratus edixit: Litem enſe cernendam, ni lex vetaret. Cui Vaſtonus eâdem fiduciâ: Vitam igitur legi debes. Cui & ego gratias

habeo;

habeo; quod tam ignauo ſanguine nobilem dextrā polluere non ſit neceſſe. Ne plura dicerent, atq; aſperiora, familiares diſtraxére. Deinde mitigatis animis, redintegrata eſt amicitia, vt ſunt adoleſcentum placabiles iræ, primo impetu validæ, in mutua exitianó duraturę. Paulo poſt Euctum in Aegyptum Medinā proficiſcentem Vaſtonus iter bidui proſecutus eſt, domúq; ſolus reuerſus apud conſcios irarū ſuſpicionem ſubijt, quaſi ſociū pugnando confeciſſet, qui periculo anxius, alterū e ſeruis mittit, qui periculū indicet, rogetq; vt maturrime amici calamitatem ſubleuaturus redeat: mox etiā alterum ablegat. Darauius, licet reus reditum ſodalis promitteret, & abſentis agnati de itinere teſtarétur, iudiciū celerabat, opum magnitudo animū obſtruxerat, dānatum Vaſtonū duci iuſſerat, iamq; cædem lictor parabat, cū nunciatur ex itinere Euctum adeſſe. Vinculis exuitur Vaſtonus, ſalutant, gratulantur, plaudente vrbe, quæ ad triſte ſpectaculum effuſa nobilem reum miſerabatur, cui incertum crimen, certę diuitię perniciem adferrent. Non magis erepta præda, quam gaudio ciuitatis Iudex indoluit, vtq; furibundus tribunal aſcendit, centurionē capite damnauit, quod ſuo iniuſſu reum ſeruaſſet, ergo de maieſtate damnatū, publicatis bonis trucidari iuſsit, ſed cum educitur, cuſtodum manibus elapſus ad regem profugit. Vaſtonū iterum morti addicit, quod iuſtā ſuſpicionis ac damnationis cauſam dediſſet, cauſatus ſententiam latam non poſſe retractari, & tam vaſti maieſtatem imperij vitā vnius hominis eſſe potiorem. Fata quorundam eſſe, vt in publica commoda impendantur. Ab origine mundi ſtatutum, vt in hanc mortis cōtumeliā Vaſtonus naſceretur Euctū porro necem meruiſſe, qui peregrinatione eludere iudicium tentaſſet. Vaſtonus quidem animo ſedato, iam dudum aduerſum imminentia firmatus, extremū ſpectauit ictum. Euctus improuiſam mortē lamento miſerabili, deinde diris in iudicē execrationibus nobilē reddidit, eo magis, quod euentus non irritas morientis preces & vota mox probauit. Tri-

ſtiſsimus iuuenum caſus tenuc exordiũ habuit, de nobilitate iactantiam:conſiderabant tamen prudentes,nimiæ ſuperbiæ,qua cæteris contemptis, regibus æquare genus conſueuerant, pœnas luiſſe. Nec Darauius ſupplicia euaſit, vocatus enim Magadazam, fauore regis quam cauſa fidentior, nec vltra reprehenſionem quicquam veritus, paruit: vt verò vltima adeſſe cognouit, omnes clientes, amicosq́ue deprecatores adhibuit,quibus deliberaturum ſe reſpondit Abiſsinus, eaque nocte Medinam reuehi Darauium imperauit, in loco vbi innocentes occiderat,torqueri,atq; occiſum ſub tribunali tumulari,& culpę pœnæque modum marmori vncialibus literis inſculpi.caput Magadazam relatum diu ante prætorium pependit,vario hominum ſermone,quod omnium principum delicta punienda citra mortẽ exiſtimarent,verum rex firmamẽtum Reip.in iuſtitia adminiſtranda verſari arbitratus,iniquitatem iudicum inter maieſtatis crimina habebat, quare nulla dignitas ſuffragabatur.

LXII. *Ratio iudiciorum.* Ex his de cæteris coniectans,veritusq́; ne in remotis prouincijs iudicum integritatem ſecuritas labefactaret, decem in partes monarchiam diuiſit, decemque cenſores ſumma cum poteſtate, additis cuilibet conſiliarijs, præfecit:appellationes enim è longinquo egenis prægraues erant.Regnum illi obibant,rerum iudicatarũ rationem exigebant,ſi quis oppreſſum ſe diceret,ſi quis in integrum reſtitui cuperet.Deinde in præſides, miniſtroſq́ue inquirebant.ſi quid auare,libidinoſe,ſæuiter actum diceretur.Iudex ſi in ſententia dicenda probabilem erroris cauſam ſecutus eſſet,ſine eius contumelia retractabatur.Si excuſatione careret,loco motus ad regem mittebatur,aut pro merito puniebatur, ſi proterue quiſpiam appellaſſet, in duplum multabatur. Hinc iudex nunquã timore vacuus,ſumma cura verum anquirebat, paruitq́; ad iuſtum ęquumq́; nihil eſſe vtilius,quam iudices iudicari.Aduocatis idem frenum iniectum,de calumnia conuictis exciſa lingua.Ea moderatione afflictis

ſub-

ſubuentum iuris præſidio, & prouocandi libido coercita. Nec facile cauſæ iniquæ patronus inuentus: quod ad iuſtitiam tuendã legibus cunctis eſt validius. Nunc ſane inter tæterrimas Europæ labes eſt aduocatorum perfidia, quorum tam exerte periuria dominantur, vt inter tot millia iniuſtiſsimarum cauſarum, nulla deſideret iuratũ defenſorem. Quin vltro ſe ingerit rixoſa, pugnaxque ſcientia, & cum victoriam non audet promittere, comperendinationes ſpondet, & iuris irriſum.

Magna cenſorum ſeueritas, exempla quædam libuit ſubijcere, forſan & noſtris profutura. Dauanus contra legem pronunciauit. Eliſſa ſoror Hamilcaris & Maharbalis orba mortem obijt, & ante eam Hamilcar relictis liberis, hos parte hæreditatis arcuit, cum tamen lex decima de hæreditatibus, filios in locum parentum ſubſtituat. Filijs Hamilcaris reſtituta hæreditas. Dauanus ad regem miſſus, ci ſubſtitutus Elaſſar, aduocatus ignominia notatus, nemo illi ſubrogatus eſt, quod ſat multi in vrbe eſſent. Sinnaces dubium ius cauſatus, contrarias de re eadem ſententias dixit. Ius dubium perſcriptum eſt, vt rex decernat. Sinnaces damnato ſatisfacere iuſſus nã quod in amico iuſtum eſſe ſtatuit, etiam in extero valere debuit. LXIII. *Modus correctionis.*

Habdus ab vxore exoratus pro ſeruitute contra libertatem vindicias dedit, contra legem, atque alia præiudicia. Quare iudex & aduocatus in ſeruitutem dati, bona eorum fiſco illata, alimenta liberis permiſſa.

Sienius preſes inferioribus Aethiopię, à Nubijs & Lybicis lectus arbiter, agrum & ſaltum, cuius ambitus vicena millia paſſuum continet, ex ęquo & bono Nubijs addixit. Verum tantundem agri cultiſsimi nec iure, nec petentibus Nubijs, ereptum Lybicis, addidit. cauſa praui arbitrij pacta cum filia cuiuſdam Nubij connubia, & in dotem deſtinatus ager. Reſtitutus ager Lybicis, deditusque præſes, ſucceſſor à rege exſpectatur.

Harumus aduocatus duos fratres ad controuerſias componendas amice paratos, vtriq; ſeorſum lites ſuaſit,

& ſpe victoriæ impleuit. pulſus in exilium litium & odiorum inuentor.

LXIV. In numeroſa legum varietate difficile eſt tamen omne genus controuerſiarum, & caſuum complecti. Hinc tot nouæ leges, aut nouæ veteru interpretationes. Hinc Abiſsini leges incuſabantur, quod nimium paucæ, breueſq;, multâ iudici, & ſi is improbus eſſet, pernicioſam licentiâ tribuerent. Vbi enim lex deeſt, iudicis æquitas ſuccurrit. nec ſatisfaciût reſponſa prudentu, ſępe varia, ſæpe errantia. Neque optime conſtituta eſt Reſpublica, cuius ex incerto iudicû arbitrio, affectuq; fortunæ pendent. Reſponſum eſt tamen ex regio côſilio, In illa legû paucitate nihil omiſsû, quod in vaſta ſylua iuris antiqui per ambages legebatur, omnia etiam clariora. Quin vbi plurimę sût leges, multa iudicû arbitrio, omnia pene aduocatoru argutijs relinqui. Ex multarû enim legum côflictu opinandi libertatê naſci & foueri. Additus tamen exiguus libellus, & pleraq; de minimis, vt luſu, alijſque, ex quibus lites aliquando magnæ. Sancitumq; tam his, quâ cœteris etiam nobilitatê teneri. Illi enim obſtiterant, nô quo improbarent, aut obſeruatu difficiles quererentur, illibatam libertatê prætexebant, ex leges eſſe ſe dictabant, inſitâ humano generi ſuperbiâ, qua in vetitum peruicax nititur, atq; arbitriû ſui etiam honeſto anteponit. Hos edicto rex grauiter increpuit. Nulli hominû generi æque ſanctas leges eſſe oportere, quâ nobilitati. Sola lege, & regum beneficio diſcrimen ordinû eſſe. Naturam omnes voluiſſe naſci pares, pares mori. Solam virtutis prærogatiuam nobilitatem peperiſſe, nunc ſola lege ſeruari, his dictis grauiora facta adiecit. Centum enim prudentia, virtute, opibus eminentiſsimos vna die in numerum nobilium retulit. Deinde iuuenes nobiliſsimos in ærarios redegit, quorû alter amiſſa per vetitam aleam pecunia, etiam gladium per dedecus perdidit. Alter per eadem probra victor retinuit, precibus tamen lacrymiſque rogantium inductus tandem indulſit, vt ſi quinquennio ſtrenuam militiæ operam nauaſſent,

ſent, natalibus reſtituerentur. Primus abolendæ ignominię properus, dum in hoſtem cupidius fertur, tribus occiſis, & ciue ſeruato ſaucius ad ducem rediјt, nec aliud moriturus, quā vt nobiliū ritu funus duceretur, orauit, quod conſecutus eſt, rex inſuper monumentum ex ęre, equeſtrē ſtatuā collocari iuſsit. Alter rebus pręclare geſtis ad ſummam dignitatem peruenit, ſæpe dictitans, moleſtas quidem eſſe leges, ſed oppido ſalubres.

His iuuenibus Theatrū fuit, Medinę, nobilis in Arabia ciuitatis obſidio. orta illic ſeditio in apertum bellū erumperat. Magnam turbæ curā regi iniecerant, metuenti ne regni extrema dehoneſtarentur: ne Perſam internæ diſcordiæ attraherent, vicinum occaſionibus inſidiantem, atq; ex aliena dementia cupidè ſua incrementa quæſiturū: qui enim in conſpectu potentioris depugnant, illū ad prędā inuitant. Illū vtriq; grauem hoſtem, etiā illis quibus auxilio veniret, merito formidabat, & multo magis, ne in vicina contagio ſerperet. Perſā connubij ſedere ſociare ſibi, Medinā vi aggredi ſtatuit, vt eodem tēpore externa pericula affinitate vitaret, & domeſticum malū armis opprimeret. Medina felicis Arabiæ inclytū emporiū, tum mari Erythræo aſsitum, portu, commercijs, ædibus, frequentia, opibus inſigne, egētis ærarij fulcrum, ideo molli imperio habitum. Hinc in luxū & crimina verſa libertas opulēta. Diuitię mores preſſerāt, miniſtræ malarū cupidinū, quos copia accēdebat, infirma legū auxilia, moribus etiā illæ ceſſerant, quodq; deploratę eſt Reipublicę indiciū, inolitę praui atq; iniqui cōſuetudines pro legibus vſurpabātur, monita ſapientū ludibrio erāt. Vnus ad inhoneſta prętextus: ſolitū fieri. Igitur publica auctoritate, quod proximū eſt exitio, peccabatur. Præſidibus nulla iuſtitiæ cura, ius mercede diſpenſabāt. Senatus ex negociatoribus cōſcriptus ſibi diſcors, pauca in cōmune, pleraq; pro ſuis cōmodis cēſebat. Nec vlla in Epiſcopo, aut ſacerdotibus ſpes, plures cōtagio infecerat. qui veteri religione ætatem agebāt, latere cogebantur. Virtus in regno vitiorum contempta, & in

LXV. Medina rebellio.

tura mœrebat. Si à publicis malis quiſpiam diſsideret, cõuitium facere putabatur. Præſul Euphradmon homo Græcæ originis exulare à ſynodo iuſſus, ſententiam latebris eluſerat, ſucceſſor de ſeueritate ſuſpectus pro hoſte habebatur. Præſes opibus incubabat, cœterorum incurius. ante magiſtratum integer ac ſanctus, ciuitas ſuis eum moribus imbuerat, aut ſane poteſtas reconditas animo libidines in publicum protraxit, nec occaſio fecit, ſed oſtendit nocentem. Nec alij militum mores.

LXVI. *Motus rebellionis.* Tumultum viſitatorū aduentus maturauit, prima rebellionis conſilia Agaſſor præſes cum Datameo militū præfecto agitauit, ſidem vtriuſq; conſcientia metuſq; conciliauit. Extrema paucbant ambo. Caput rei, & incitamentū erat audendi. Nihil grauius poſt rebellionē timendū, quam quod ignauis impendeat. Innocentes, aut leuius nocentes veniā ſperare poſſe (quamuis Abiſsinus etiā in paruas præſidum culpas ſeuerus ſit) ſe nonniſi ad triſtiſsima exempla ſeruatos. Nec moderationem poſſe exſpectari, cum in poteſtate cenſorum non ſit ſæuitiam temperare. Placuit Euphradmonē exauctoratū, contumeliā ferocem, ſæuis promptum in conſpirationis conſcientiā aſſumere. nec abnuit, dignitatis reciperandę auidus. Operas deinde partiti Agaſſor ſenatum, Datameus militem, populū Euphradmon aggreditur. In milite facilis inclinatio, venale, vt plurimū, genus, mercede fidē, lucro honeſtū æſtimat. Medinenſe autē præſidiū vltra militarē licentiā corruptum erat. Multos annos vrbanā militiā cauponabātur, nitidi & quæſtuoſi, præcipua cēturionū errata. Hos cōuiuio exceptos perterrefecit; Venire iudicem, & nomine cenſorū tortores, quotū quemque conſcientia ſecurum eſſe? Regi decretum eſſe noxios plectere, cœteros ad naualem militiam transferre, vbi illuuie, ſentina, fluctu, piraticis prœlijs abſumantur. Literas amicorum hunc in vſum fictas oſtendebat. Traductis in cauſam centurionibus nulla in milite mora, freno opus erat, non calcaribus. Prædæ ſpes ex turbis, & timor tam ærumnoſæ militiæ effecit,

cit, vt Datamæo ſacramentum volentes dicerent, dubios aut recuſantes trucidarent, opes eorum diuiderent, ſic gemino ſcelere polluti ad futura promptiores reddebantur. Eadem arte ſenatum aggreſſus eſt Agaſſor, tabulas quibus ſenatorum nomina, & crimina inſcripta erant, quibus & ſe & vxorem, filioſque iunxerat, ea omnia ad regem delata eſſe fingebat, creditum eſt ad regem iſta perueniſſe, quod verè facta agnoſcebant. Mala conſcientia etſi aliquando lateat, fidem latendi non habet. inſeruerat etiam innoxios, vt calumniæ metu perculſos in partes traheret. Diu in ſenatu diſceptatum in eo hærebant, quod tantæ monarchiæ vna ciuitas longo interuallo impar, rex bellator eſſet. Ad iſta Agaſſor occurrebat, Totam Arabiam in partes venturam, Perſas auxilia miſſuros, ab Aegypto etiam bellum moueri, inter iſta poſſe Medinam emergere. Plebes nihilominus timebatur: illa enim cenſores exſpectabat, quos in ſenatum, & milites ſeueritatem diſtricturos ſperabat, in tumultu ſenatum occiſuri putabantur, aſperè, auareque cuncta miniſtrantem. Igitur cum Datamæo paciſcuntur, geminaret legiones, vt præſidio eſſe poſſet ſenatui, ſi quis impetus fieret, ipſi familias, clienteſque armant. Ephradmon populum in regem concitabat. Si quid iudex, dux, aduocatus, miles apparitor peccaſſet, regi, & nouis legibus imputabat, ſoli Deo in animos ius eſſe, leges regias nimium ſeueras, libertatis eſſe laqueos, fortunarum retia, conuiuiorum hilaritates in crimine cenſeri, verba iratorum inconſulta plecti, fœnebrem pecuniam reſtituendam, cenſores omnia rimaturos, etiam cubiculorum arcana. Talibus plebes corruptiſsima mouebatur, ægrè ferebat, ebrietatem, blaſphemias, fenus, pellicatum & ſcortationem lege puniri. Dictam ergò ad diem ſenatus cum clientibus, & primis negociatorum, Datamæus cum legionibus in forum deſcendit, vocati ciues in iuſiurandum libertatis adiguntur, ita rebellionem indigetabant. Iam olim vſitatum fuit, vt qui dominationem quærerent, li-

bertatem prętexerent. conatos obſiſtere ſpoliant, atque in opera publica damnant, concilium militare è ſenatoribus & centurionibus legunt: quodque firmamentum reipub. arbitrabantur, tenuiores ciuium, quorum maxima multitudo in legiones diſtribuunt, ſtipendia de publico promittunt. Callido planè conſilio: in ſeditionibus enim maior eſt infimorum potentia, maiuſque illi creant periculum, qui cum metu & violentia contineri nõ valent, arte, beneuolentia, ſocietate prædarum deuinciuntur: in vicina enim & longinqua globos emittebant, & rapto viuere docebant.

LXVII. *Legati ad regem miſſi.* Legatos deinde ad regem, & cenſores decernunt: nõ recuſare ciues, aut milites imperium, ſed noua onera deprecari, rogare, ne nouis legibus vetera conuellerentur. orare cenſores aduentum vt maturarent, fortè eorum auctoritate motum iri ſedatum. Ea nimirum cura fuit, vt quæ aſperrimè acta fuerunt, mollius acciperentur, rex tardius bellum ſpe pacis eluſus pararet, cenſores in omnem euentum captiui detinerentur. At Abiſsinus gnarus ſibi verba dari, clementi reſponſo delinitos dimiſit, veritus ne Perſas vocarent, locum etiam relinqui pœnitentiæ & mutuæ diſcordiæ conſultum eſſe ducebat. Seditiones enim, procellæ & turbinum inſtar maximis motibus inchoantur, deinde mutuo colliſu vires ſibi frangunt, donec elangueſcant, atq; in ſpumã lutumque deſinant. Plerique enim ſimul ad ſumma tendẽtes ſpe excidunt, cumq; experiuntur pro aliena ſe potentia dimicaſſe, curam remittunt; eoſque quos penes ſuorum ſcelerum precia reſidere cernunt, oderũt: quando apud ipſos ſterilis culpa cum infamia perſeuerat. Sed nec illi regem, nec illos rex fefellit. Conſilia callida apud pariũ artium gnaros ſucceſſu carent. Quantò lentiùs, tantò acrius bellum fore iudicabant, clementiæ ſimulatio pro atrocitate accipiebatur. Tantummodo ciuium & militum perfidiam timebant, ne qui legitima regis imperia exuere didiciſſent, dominis iniuſtis, haudquaquã parerent. Iamq; militum nonnulli contumacius agebant, tãquam ducibus per crimen æquati. Nec

Nec defuit tamen in tanta conſternatione virtus. Sorano maior periculo animus fuit, viro mentis inuictę: ille è morbo quo diu attentus fuerat, firmatior in curiam vehit, tantaque contentione pro rege verba facit, quaſi in tuto diceret. Impetus erat inimicis eum è veſtigio diſcerpere. metu tamen in præſens omiſére, ſub ipſum enim momentum nuncius adferebatur, Perſicum matrimonium confectum eſſe, Arabas in fide manere, ita domum cum militari cuſtodia remiſére. Soranus haud ignarus ſibi moriendum eſſe, vim morbi ex contentione vocis auctam ſimulat, medicus ægritudinem letalẽ aſſerebat, ſenatus ad alia verſus, ſponte deficere virum clariſſimum, quã ſuo ſcelere in mortem pręcipitari maluit. Interim è familia fidos quoſdam agnatos, filios ipſe in triclinium, vbi cuſtodes ex more epulabantur, inducit: minatus mortem ſi vocem ederent, ipſe deinde curru, ipſo meridie, cum ſolis ardore vitato ſe domi continere ciues aſſolent, vrbem egreditur, ſtipabant illum initio pauci, alij opportuno loco exſpectare iuſſi, in campo ſeſe iunxére, equi, currus, equites, ſatellites præſidis inſignia ferebant, in agro legionem pabulatorum obuiam habuit, ipſe in curru vultũ conſpiciendũ nõ dedit. Deinceps quoſdã obuios captiuos abduxit, qui omni diligẽtia connixi ſunt, ne Sorani cognatis, amiciſq́; relictis iniuriæ inferretur, ne ſibi eadem luenda eſſent. Ille ad regem profectus in vrbe docet eſſe virorum, qui arma portent, ſexaginta millia, reliquæ turbæ, cui arma parẽtur centũ millia. cibaria in annũ eſſe repoſita, cõmeatus vndiq; cõuehi, propugnacula extrui, vicina oppida occupari, Perſas, Indos, Romanos ſollicitari, ſpecie negociatorũ per regnũ miſſos, qui ſeditionẽ concitẽt, ex Aegypto fruges curari. Sũmo igitur ſtudio bellũ paratur. LXVIII. *Fuga Sorani.*

Itineri ſe rex poſt nuptias accingit, proximum illi Soranus imperium tenebat, non virtute militari cunctis antelatus, (quamuis manifeſtus fidei, & exercitæ in caſtris iuuentutis) notitia locorum, hominumq́; pollebat, idoneus inter rebelles, diſcordias ſerere, & per a- LXIX. *Claſſem hoſtium Soranus intercipit.*

micos

micos occulta hoſtium explorare. Laudabili ſanè prudentia rex in delectu virtutis hoc quoque ſpectauit, vt loco opportuna eſſet. Quin & illud cautiſsimè, vt eum deligeret ducem, cui accelerata victoria, non tractu in longum bella commodo eſſent. Error regum exitiabilis, cum caſtris præeſſe iubent eos, qui veluti quæſtuoſam negociationem exercendo bella protelant; continuò imperio & ambitioſæ potentiæ intenti, damna publica non æſtimant. Bello intereſſe regem, ſenatus indignum iudicabat. nec enim curas toti regno debitas vnius oppidi expugnatione atterendas, nec tam facilè regiam maieſtatem ſub pelles redigendam, & belli caſibus obijciendam, hæc atque alia differebant, vel adulando regnanti, vel ne ipſi ad caſtrorum incommoda ducerentur. At rex in ſententia eundi perſtitit, multa negligenter, auarè, perfidè per regis abſentiam geri. Summum magiſtratum ibi eſſe oportere, vbi ſumma ſit potentia. Tantum exercitum ſemianimem fore, ſi caput eius ab alio capite, & quidem locis diſsito penderet. Regem vnum pro multis eſſe legionibus. Soranum igitur cum viginti millibus præmittit, iuſſum, quod ex vſu videret agere. Ipſe coniunctis in vnum locum copijs lento itinere ſubſequitur. Soranus tranſito mari rubro, armatiſque Arabibus loca vicina præſidijs occupauit, frumentatione Aegyptiaca, excurſuque prohibere Medinenſes conatus. Ducentæ naues longæ in Aegypto tritico, lente, faba, porcinà onerabantur, earum reditum morari Soranus non poterat, quadraginta duntaxat triremibus inſtructus, nec milite, nec remigio validis, longa pace in eà regni parte cura belli fluxerat: operis ad alia dilapſis. Præfectis ſatis fuerat ita claſſem curare, ne omninò neglecta videretur, non vt ad ſubita in procinctu ſtare poſſet. Pleriq; reip. ſeruiunt, vt quid minima moleſtia ſua, maximo lucro fieri valeat, quid factu optimum ſit, ſecum cogitent: Similes improbè medentibus, quibus ſanitas in ſecundis curis eſt, primum ſtudium, ne occidiſſe ægrotum conuinci poſsint. Induſtria ergò inue-

inuectionem commeatuum impedire molitur, literas Medinenſium ad mercatores interceperat, quibus maturare iubebantur, ne regia claſſe impedirentur, eas cómutat, nunciumque precio perpulit, vt ſuas eò deferret, ſignum illæſum ſuis appreſſerat; monebat verò ne feſtinarent, pacem ſperari, regiam claſſem latere in inſidijs: poſtquam parata omnia habuit, tum eodem ſigno quod imitatus erat, mittit, vt accelerent, nauigationem tutam eſſe. Venientibus ſuam claſſem vrbis inſignibus fulgentem, quaſi amicum mittit obuiam, quæ omnia facilè in poteſtatem redegit, oſtenditq; imperatoriam virtutem, non minus exploratoribus mittendis, hoſtium conſilijs ſcrutandis, quàm pugnando elucere. Sanè corporum robore tenere victoriam minimè laudis eſt, quæque nec beluæ negatur, ingenio & arte ſuperare diuinioris mentis atque induſtriæ dos eſt. Illa die victam Medinam rex faſſus eſt: tanta quippè in vrbe conſternatio fuit, vt parum à tumultu ac cæde procerum plebs abfuerit: putabat enim eo facinore rebellionis ſe crimine poſſe abſolui. Verum alio didito rumore, minutiſq; rerum precijs quieuére.

Datamæus amiſſo commeatu, vt ſuis redderet animos, quadraginta lectorum iuuenum millia, quos recẽs armarat, acceptis decem dierum cibarijs, Fotidem trium dierum itinere Medina diſſitam ducit, tanta velocitate, vt die ac nocte continuata profectione, altera luce vallo perterritos cinxerit, atque intra dies octo expugnàrit, cæſi puberes, militi data præda, quam ciuitas mercimonijs frequens, agri prouentu vberrima, auaritiæ parem præbebat, inuitata ad manubias plebes, ianuas, poſtes, adeoque tigna auexit, veteri in vrbem æmulam iracundia, magnus ille in ſpeciem triumphus, malus tamen Arabum ex alienatione odioque damnum. At vulgus euentu lætum, proximos quoque ſucceſſus in futurum ſpe præſumebat, ſecundis vanum, crudele; aduerſis pauidum malignumque, nunquam fidum. Monebat Fotidenſium antiſtes, victoriam temperarent, ſæuiti- LXX.

uiam inhiberent, expectarent à fortiore, quicquid victis intuliſſent mali. Tum verterunt in ludibrium minæ, at anno vertente numen vltioni promptum pœnas rependit. Varia deinde caſtella ac oppida metu crudelitatis magis, quàm virtute occuparunt, Sorano in diuerſum diſtracto, atque impari militum numero, qui more ducum, omnia prouincialium damna negligebat, ſatis eſſe ratus, ſi exercitus incolumitati conſuleret.

L. XXI. Vrbium victa.

Dum iſta ancipiti Marte in Arabia geruntur, rex traiecto mari cum toto exercitu aduenit, propè vrbem caſtra locat, vallo ſoſſaque munit. prœlium detrectante hoſte, ne diutius vrbi aſsidere cogeretur, augere ciuium audaciam, demere ſolertiam inſtituit, quotidiè mittebat, qui ad velitationes prolicerent, atque inſtante diſcrimine terga darent, plerumque calonum validiores, quibus nulla fugæ infamia. Hinc animis tumidi, poſcere prelium vrbani, cum negaretur, conuitio agere, quaſi non hoſtium violentia, ſed metu ſuorum intra mœnia continerentur. verùm Datamæus & duces ſatis gnari, nec ciuibus, nec tyronibus eſſe in acie perſeuerandi firmitatem, deeſſe etiam ad obſequia promptitudinẽ, leuibus prœlijs exercendos, hoſtes calore, & morbis fatigari, quam periculis vinci pulchrius ducebat. Poſtquã verò Euphradmon mille equitibus duo millia ſponte cedentia fugaſſe ſe putaſſet, regia valla adiſſet, nemine inſequente è paſtu iumẽta abegiſſet, tanta cunctos fiducia inceſsit, vt à flagitando prœlio abſterreri non potuerint, coacti conſenſere duces, ſemper omẽ cladium. magna Euphradmonis in vulgus opinio, ſolus miles & imperator haberi: & ipſe verbis magnificus vanitatis implebat ignaros, temeritas fēlix pro ſapientia, precipitantia pro virtute habebatur. Indicto igitur prœlio prima luce centũ quinquaginta millia in aciem educunt, quicquid armis idoneum erat, centuriauerant, neq; deerant matronarum & virginum vexillationes vrbi cuſtodiẽdæ, Amazones quælibet terra gignit, illarum dux Zo-

ſtrae

ſtra: miſit celeres equites duceſq; rex, aciem ſpeculatu-ros, interim ſuos caſtris quietos cōtinebat, ſimulato me-tu, cum vt audacia creſceret, tum quod equitatus preci-puam partem pabulatum miſerat, cum vltra meridiem in acie ſtetiſſent fame, ſiti, calore feſsi in vrbem redie-re, verebantur enim ne cum integris paſti ue debiles pugnare cogerentur: vrbana multitudo incommodorū belli intolerans, curam corporum poſcebat. Rex circa veſperam legatos mittit, pacem offert, vtrinq, ciues, v-trinq; ſubditos eſſe, nolle ſe fundi ſanguinem: ſciebant duces, ſenatuſq; iſta ad vulgi impetus ciendos dici, ſed Euphradmon & populus magis inſoleſcere, minari, de-nique reſpondent: in eius caſtris ſe pacem quæſituros. tanta confidentia erat, vt & caſtra oppugnare cogita-rint, & excubias aduertere iuſſerint, ne rex per tenebras fugeret. ne caſtra oppugnarent Agaſſor inhibuit, ſcalas deeſſe vallo ſcindendo cauſatus. iterum tamen in aciem egreſsi ſunt, dextrum cornu Datumęus, ſiniſtrum Agaſ-ſor regebat, mediam aciem curabat Euphradmon, in ea ſenatus, nobilior iuuētus, diuiteſq; ante tubam feroces, in periculo pauitantes, tantum armis auratis & ſpecioſa veſte decori, irritamentis auaritiæ. Rex omnibus iam antè diſpoſitis, ſubitò aciem inſtruit, velites mitt t'ex-ploratum ordinem hoſtium, ex quibus intelligit, robo-ra in cornibus, prędam in medio eſſe. Acie inſtructa teſ-ſera dat ſignum, vt omnes ad curanda corpora diſcedāt, atq; ad tubæ ſonū ſuū quiſq; locum & vexillū repetat, quæ cū facta eſſent, nunc ſummum in caſtris ſilentium, nunc clamor, tubarum lituorumq́; concentus. Iſta Me-dinenſes, pro ſuo quiſq; ingenio, interpretabantur. Ti-mere regem, militem ſpectare fugam, diruendum val-lum, capienda caſtra, ne opes regiæ aueherentur. Suæ ſpei ſtolidi blandiebantur, mutuoque colloquio aſ-ſenſuque, dubijs quaſi compertis fidem habebant, ru-more, quem temerè fecerant, perniciosè delectati: cùm iam ſol ſe circumegiſſet, vt à tergo eſſet regijs, frōtes vrbanorum feriret, totis caſtris legiones emittit,

hoſti-

hoſtium lunata erat acies procurrentibus vtrinque cornibus, mediâ reductâ, eadem forma regi placuit, ſed inuerſo poſitu, nam cauæ hoſtium parti quam in medio eſſe dixi, mediam ſuam protuberantem obuertit, cornuaque quam longiſsimè remouit, vt primum media acies concurreret, in qua rex erat, & præter militũ ſtrenuiſsimos in ſubſidio quatuor millia cataphractorum. Prudens eſſe conſilium euentus docuit, nam hoſtis quâ infirmior eſt, peti debet: pulſa media acie, extrema fere metu cedunt. Raro acies inclinata, nec niſi à ſummis ducibus reſtituta legitur, plerunq; vt primo pugnantium fortuna eſt, ita in ceteros audacia, aut timor. Ne circũueniri poſſet iam ante prouiderat, qua mari ordines claudebantur, elephantos collocarat, vadoſo littore, alterum cornu carris obtexerat, in illis funditores, ſagittarij, baliſtarij, & late fuſus equitatus. Duces cornuum Soranus & Garamas, iuſsi abſtinere pugna, niſi vel inſignis ſe occaſio offerret, vel neceſsitas vrgeret. In medio rex ipſe prœlium acerrime ciebat, hortator, virtutis iuxta atq; ignauiæ teſtis, remunerator, vltor. Primo impetu à Sorani filio ſternitur Euphrádmon, & impium bellum, cuius ipſe profeſsionis ſuæ oblitus, tuba fuit, ſanguine primus imbuit, nec abſque diſcrimine tamen fuit interfector. tres eum circumſiſtunt, feriuntque, at thoracis firmitate ictum reſpuente, dum in vltionẽ efferueſcit, regeritque plagas, ſauciatus equus, vulneris impatientia excutit ſeſſorem, prolapſum inuadit Toxaſpes quæſtor vrbis, quem ille caſu haudquaquam mente turbatus gladio tranſadigit, deinde concurſu ſuorum protectus, alteri equo impoſitus, quamuis fracto crure bonam operam præſtitit, nec ante victoriam prælio exceſsit, periculum, ira, feruor animi, corporiſque ſenſum doloris ſtupefecerat. Tum æquo Marte eſt pugnatum aliquandiu, cum morte Euphradmonis tamen ſegnius agerent vrbani, caſus iterum eos animauit, res minimæ ſæpe ſunt momenta victoriæ. Oculus equo regio ſagitta excuſſus beſtiam in furiam egit, igitur contẽpto

freno

freno ſeſe auertit, fugitque: ſequuntur cuſtodię, proximique, rex clamore, conatuque alium equum poſtulans, fugamque ſuorum inhibens, multum naribus ſanguinem profudit, ſic continuò vulgatur rumor, cedere regem vulneratum, mox aderant, qui mortuum affirmarent, oppidanos falſus nuncius, regios pudor accendebat. Rex mox recenti equo in prima acie ſeſe oſtentat, ordines obequitat, triſtem famam dicto, manuque refellit. Tum etiam procellam cataphractorum immittit, cui ceſsére oppidani. Dum in media acie Mars alternat, nondum ſiniſtrum cornu pugnam cœptauerat, dextrum atrociter dimicabat. Datamæus cognito regis conſilio, accelerabat aciem, nec Soranus prœlium detractabat, infeſtis armis duces concurrunt, fractiſq; haſtis rem enſe cominus gerunt, tum fortiſsimus quiſque periculo ducum exciti pugnam ineunt, cui res inopina finem attulit, nouus in nemoroſo mõte conſpectus exercitus. Cum ciues futuro bello exercerentur, tenerior ætas, vt prona eſt ad imitandum, quæ oculis vſurpat, centuriones, tribunos, imperatores legunt, ex cannis, arundine, ramiſque arma fabricant, deinde militiæ ciere ſimulachra, procurrere, retrocedere, laxare ordines, déſare eoſdem, tympani ſonum tubæ agnoſcere. plerique parentes antecellere, quippe vni rei, & vehementer dediti, ætate docili agiliq;. ductores erant procerum filij. acceſsêre parentum æmula ſtudia, dataq; arma vera, ſigna, ex talibus meditamentis futuræ virtutis auguria leti augurabantur. Hos armatos in nemore exiguo militũ addito præſidio Euphradmõ abdiderat, vt incepto prelio nouum exercitum oſtentarent, quoq; cautius falleret, in primo agmine milites, quibuſq; procerior iuuẽta, eſſe iuſſerat, celſo galero criſtiſq; grandibus, quo virorũ ſpeciem præberent, minimos frondibus terram verrere imperauit, vt denſo puluere maximarum copiarũ opinionem facerent. Et ſanè ingenti terrore regios perculiſſet, ni rex huiuſce rei ignarus, ſimili arte turbare hoſtes cogitaſſet, calones lixaſq; agreſtes, & quicquid ca-

ſtris aut vtile, aut graue eſt, eundem in finem ex altera montis parte iuſſerat armatos procedere. horum præcurſores in pueros incidunt, ſociosq; cohortati, velocius quàm milites irrumpūt, quippe præda ſine periculo, vbi facile erat fortibus eſſe. Adoleſcentuli vbi ſanguinē & vulnera videre, pars in fugā verti, pars ſupplices manus tendere, captiui in caſtra deducuntur, calones è ſylua emergunt, Datamæus ſibi auxilia veniſſe clamat, Soranus è contrariò nouum Arabum exercitum eſſe aſſerit. poſtquam propiùs adfuêre regia ſigna, errorem detexere, ſimulque ab equite de pueritia capta Datamæus monitus eſt: ille receptui cecinit, & ſeruatis ordinibus in vrbem ſeſe recepit, quod etiam Agaſſor fecit, nec inſequi facilè fuit, crebris foſſis & munitionibus diſpoſitis. Intereà regij ad prædam rapiuntur, decora arma, veſteſq; ciuium cupidinem illiciebāt, nec duces pares erāt arcendę cupiditati, id conſpicatus ex turri Agaſſor, dena millia in onuſtos, incōpoſitoſq; ducit, magnamq; ſtragem dediſſet, niſi rex ipſe cum legione ſua, atq; equitatu, corporis cuſtodibus occurriſſet, pugnatūq; eſt poſt ingentem victoriam Marte ancipiti, donec centuriones veteraniq;, omiſsâ prædandi cura, arma reſumerent, regi ſecundum femur vulnus inflictum eſt, Agaſſor cecidit, miles eius circumuentus, cum regi ſeſe dedere vellet, per iram à victoribus antè trucidati ſunt, quàm reſponſum ſalutis acciperent. ita prœlium confectum, & ars eluſa eſt arte. Nunquam in bello euentus per omnia cōſilio reſpondet, niſi in paucis. Datamęi conſiliū optimū erat, ſed infelices exitus habuit, quia in regiū, quod prudētius, impegit. Vis aduerſum fortiora illata frāgitur, aſtus exitio eſt, ſi maiore ſolertia excipitur. omnia caſtrorum bona parū proſunt, ſi hoſtis habet meliora.

LXXII. *Cōtinuatur vrbis obſidio.* Haud alias mœſtior ciuitas, cùm ventum eſt ad curiam, magnitudo cladis apparuit, pleriſque ſenatorum cęſis, aut vulnere debilitatis. Plurimum in ſuperſtites querelarum ac conuitiorū. Præcipua in Datamæum ira, quod feruente pugna ex acie equites ſubduxerat, ad capti-

ptiuos ciuium filios liberandos, quo victoriam perdidit, nec captis ſuccurrit. Et ſanè grauis ille error, ſed inter eos habebat & ſuos liberos, quorum caritate deliquit, domeſtica mala publici diſcriminis fecerant incurioſum. Paruit igitur affectibus, melior pater, quàm imperator. Milites inquieti duces accuſabāt, ignauiſsimus quiſque abolendo ſuo dedecori in alios culpam deriuabat. Nulla pars ciuitatis alteri concors erat, itumq́; eſſet in mutuas cædes, niſi Cranganor ſparſa fama ab hoſte mœnia tranſcendi à contentione inani turbidos reuocaſſet ad curam ſalutis: ita fortēs ad propugnacula, ignaui ad latebras decurrere, & quies, ſpaciumque deliberandi datum eſt. Tum patuit ſeditioſiſsimum quemque eſſe timidiſsimum. Sauienus centurio, qui prœlium iactantiſsimè flagitauerat, & victos duces ad ſupplicia depoſcebat, audito hoſtem ad muros eſſe, veſte ſeruili malè tectus in publicis foricis totam noctem latuit, alteraque die in publico luctu riſum mouit. Poſt cladem agnitio ſceleris, & pœnitudo ſubibant, miſſis legatis corporum ſepeliendorum facultatem, veniam, pacem orant. Permiſſa ſepultura, ne fluentia tabo cadauera auras venenarent, negata pax, niſi regis arbitrio ſeſe ſubderent, qui ſola rebellandi libidine imperium exuiſſent. ſimul rogarant, ne filij ſeruitutem ſeruire cogerentur. Reſponſum eſt, liberos vbiuis quàm apud parentes eſſe melius acturos. Nam in vrbe fœda dictu factuque ſpectaſſe, inſuper ante ætatem factos eſſe perduelles. Deſperata venia, Cranganorem ducem eligunt, ſenatum ſupplent, Datamæū diſcerpunt, & ſuis vitijs, & recēti clade omnibus abominatum. Centum adhuc bellatorum millia in vrbe erant, ſed nec animo, nec militari ſcientia pares illis, quos Mars ſibi pignorabat, maximè obſtabat, quod neque duces fortia imperare audebant, nec illi parebant, diſputare omnes, & carpere imperia, pauci facere. In ſeditione enim omne imperium precarium & breue. neq; tumultum vllus conſcire cōſueuit, vt pareat, ſed vt imperet: quare legitimo imperio ſpreto,

tyrannis haud conſtanter obtemperant. Rex interea caſtra profert, vrbem arctè cingit, fame domiturus, inde ad opera quotidianę excurſiones prœliaq́;, maiore ſemper vrbanorum iactura: quod ex tuto regij tela mitterent, & peditum in vrbem redeuntium tergo eques cataphractus hæreret. Perfectis munitionibus, exorta deſperatio, iterum deditionem offerunt, pacta vita ac libertate. Rex abſolutam, & ſine conditione victoriam vrgebat. Addidit Soranus: mortem tam improbis, quã vitam eſſe vtiliorem. Libertatem verò ſceleratis & egenis concedere, aliud non eſſe, quàm ſicarijs, & latronibus cuncta infeſta reddere. Alioqui vbi etiam iuſta bella finiuntur, ibi incipere latrociniorum ſeminaria. ſancitum, ne de pace aliquis, niſi deditionem facturus, veniret.

LXXIII. *Legatio noua ad regem.* Regia ſeueritas ferociam obſeſſorum contudit. excurſu prohibebantur, regij è loco ſuperiore munimentis obtecti iaculabantur, pro telis acre venenum illeuerant, vt quamuis tenui vulnere perſtricti putrefactis fędum in modum corporibus cruciati morerentur; ſcatet illis peſtibus Africa, ad ſoles excoctum virus, quam alibi, pernicioſius eſt. Fęminas igitur, & quicquid innocẽtis ætatulæ reliquum erat, funebri hábitu induunt, atq; ad regem legant, ibat agmen miſerabile, & propter regis tentorium humi proſtratum cauſam fletu & ſingultu perorabat. Abiſsinus dicere illam quæ dux erat, egreſſus iubet. Tum illa, Rex magne: Deo proximus, Deum imitare, vides tot millia dextræ ſiniſtræque, diſcrimen ignorantium, tot innocentes, pro nocẽtibus illi ſupplicãt, eò magis miſerabiles, quod alieno crimine pereunt, & mala ſua ignorant. Tam atrocia ſunt parentum facinora, vt adire te, & veniam precari vetueris, ſupplicationes ipſas morte damnaris. At hi ſupplices ſine periculo ſunt, quia exortes criminis. At neque Deus nocentiſsimorũ quos verè pœnitet, vota repudiat, & nobis ad æternam maieſtatem aditus eſt, ſi à tua repellimur. Sat pænarum dedimus, vel hoſtibus miſerandi: pars virorum peſsima gla-

gladio perijt, ætas infirma capta, ſuperſunt ætate, morbis, metu in morte penè affecti, & fœminarum ac puerorum agmen imbelle. Vrbs indagine cingitur, nocuiſſe tibi nos dolemus, nocere iam nemo poteſt, gloriam clementiæ tuæ augere poſſumus, imò & commoda, véde potius, aut pro mancipijs vtere, quam mactes. Plura addebat, quibus clementiam ſuaderet. Finita oratione, cõfuſa miſerabilique voce Deum, deinde regem orabant. Pueri minuſculi, qui nec quid ageretur intelligebant, nec aliud didicerant, flebili ſono identidem diuinæ precationis illam partem repetebant, quà petitur, vt Deus dimittat nobis debita noſtra, ſicut & nós dimittimus debitoribus noſtris. nec proceres, nec ipſe rex lacrymas tenuit. Interim reſpondit: Iuuentutem à ſe captam ingenuè educari. nullum innocentem ſuâ voluntate caſurũ, velle etiam miſerari ſontes, ſed ſuo iudicio, nõ pactione impunitatis, nec ſe leges accepturum à tam facinoroſis. Quoſdam ea peccaſſe, quæ Deus ipſe plecti iubeat. Reuertantur in vrbem, & viris denuncient, miſerendi & puniendi arbitrium ſibi integrè committant, multis parſurum, auctores & immania auſos, ſine pœna eſſe nó oportere, intereſſe generis humani, ingentia delicta non manere impunita. Ipſos infantes talibus exemplis aduerſum praua firmandos, ne imitentur, quæ parentibus bene ceſsiſſe meminiſſent. At neque illos nunc ex animo, & factorum pœnitudine ad preces conuerti, ſed metu officij non diuturno magiſtro.

Dum foris eſt grex imbellis, in vrbe ſenatuſconſulto decretũ eſt, neminẽ, niſi pacem veniamq; reportent, recipiendũ eſſe: quo tanto diutius cõmeatus duraret. Redeuntibus ante portam obuiam fuere ex proceribus nõnulli, qui audita regis ſententiâ, retulerunt ad cõſilium, deinde ad concionem. Fœminis & pueris veniam dari, viros ſupplicio addictos, illa igitur nocte ſub dio ſupplices egerũt. poſtridiè cibo refectos in vicina oppida rex dimiſit, ſuorum crudelitatem, regis clementiam teſtaturos. At paucos poſt dies monetur ab vrbium præfectis LXXIV. *Pœna beneficij, obſeſſorum obſtinatio.*

 genus

genus mulierum Medinenſium eſſe laſciuum, procax, maledicum, multas venena miſcere doctas, præſtigias magicas callere, dœmonum cultrices eſſe. Illam ipſam quæ ſupplicum ductricem egerat, eſſe fœminam, cui omnia adeſſent, præter bonam mentem, vocari reginam ſagarũ. Artes ſuperſtitioſas apertius ab illis tractari, quã vt cælare illas velle videantur. Inter horrenda ciuitatis etiam veneficia inualuerant, quæ inter corruptos ipſa multitudine tuta erant. iamq; procerum illuſtres familias ea peſtis inuaſerat, illi dum dedecus atq; infamiam domeſticã metuunt, ſcelera propagarunt. Dati quæſitores iudiceſq; qui conuictas ſupremo ſupplicio ſuſtulerũt, ſuſpectas in ergaſtula concluſerunt, cæteras criminũ immunes, ſed proteruia nobiles, ad aſſignatos propè Nilum agros relegarunt, cuius cultura vitã tolerarent. Memorabant iſta oppidanis per militaria conuitia milites, iuxta enim excubiæ agitabantur, intellecta enim mulierũ clade in rabiem aguntur obſeſſi. Hanc eſſe aiũt regis clementiam, innocentem ſexum iure belli liberũ ad rogos, & extrema exempla vocatum. viris aliquid humanis malis atrocius exſpectandum. Magiæ crimen crudelitati prætexi. Iratis nunquam deeſſe anſam titulumque ſæuiendi. Quanquam enim veneficij, non rebellionis crimina in fœminis vindicata fingantur. Non defore tamẽ fraudũ artifices, qui paria viris intentent, vt capti non gladio cadant, quo naturæ interitum moriendi celeritate ſolentur, ſed ignium diro tormento animas amittant. Innocentiam parum fore tutam, vbi hoſtis ſit accuſator & iudex. Magiam pro grauiſsimo crimine haberi, difficilimè probari, proin cruciatus & viſcerũ lacerationes, & quicquid in natura triſte eſt, cunctis impẽdere. Plurimi virorũ etiã impijs artibus dediti erant, quare conIurãt, omnia extrema tẽtare, pacis ſolã mentionẽ mortẽ puniendam. At fortia conſilia, ſpecioſaq; publico hortatu laudabantur, furore tamen non ratione regebantur. cum domum diſceſſerant, ſuos quiſq; exitus priuatim tacitus mœſtuſque voluebat. nec improbis conſtans erat

leti

Ieti contemptus, viuendi illecebræ etiam eos tenebant, qui mori decreuerant. Nec deerant tamen qui præcipites in mortem ruerent. Tanoriſto duce milita dena caſtrum regium propius vrbem extructum furenter oppugnant, nec multorum ſtrage deterriti cedebant. Sauciorum inſignis rabies, vt enim vel leuiſsimam plagam ſenſerant, vitandæ longæ ſæuæque morti nudo pectore vallum ſcandebant, manibus reuellebant, & ſine reſpectu ſuæ ſalutis hoſtem feriebant. mortis cupido fecerat inuictos. Rex haud imperatorium ratus, furibundis ac mori deſtinatis ſuos obijcere, intra munimenta continebat, ſagittis, fundis, haſtis repellere contentus. Hinc ſummus in vrbe timor. Tot ſceleribus polluti animis angebantur, commeatus in diem artabatur, nec ſpes honeſtæ mortis. Igitur patefactis vltro portis in ſuburbano agro tendebant, regioſque laceſſebant, at nullâ copia pugnæ profugiebant, quidlibet tolerabilius arbitrati, quam id quod ferebant. Transfugarum vna oratio erat, vt extrema ſolatio mortis ritu Chriſtiano darentur, quæ cum annueret rex, paratis iam ad necem ignoſcebat. Proceres veriti ne omnes diffugerent, iterum vrbi incluſere. Iterum miſſa legatio, vt quoniam transfugis donata culpa ſit, cœteris ne clementia claudatur. Reſponſum in deditos regem pro arbitrio ſtatuiſſe, ſubiectis pepercisſe, ſuperbos debellaturum. Contumaciæ impunitatem non deberi, non conditionibus, ſed pœnitentia reos abſolui.

Multi nimiam regis ſeueritatem culpabant, attamen vltrices ſcelerum pœnæ, etiam poſtquam euaſere, ſecutæ ſunt. rex iuſtæ vindictæ perſeuceranter intentus, prædam atque adeo vltionem amiſit. Nulla Medinenſibus ſupererat nauis, quare ad portum paucæ regiæ & negligenter excubabant. Id conſpicatus Trauancor nuper mari præfectus, nunc priuatus, ad conſilium refert ſalutis expediendæ viam ſibi apparere, modo cælari res queat. Mille cymbas conſtru- LXXV. *Medinenſes fugam parant.*

endas eſſe, materiam eſſe ex ædium tignis tabuliſque gnauas etiam pro ſalute manus, portum incuſtoditum eſſe. Laudant conſilium, ducem eum cum ſumma poteſtate conſtituunt. ille claudi portas imperat, mœnia circumire, ſenatores, tribunos, centuriones iubet, ſi quis cum hoſte verba commutet, trucidari. Deinde fabros ædificandis nauibus eligit, operas inter omnes partitur, ipſe manus admouet. Nec quiſquam erat, qui non trabes aptare, aliaque quæ ſine fiunt, præparare poſſet, quadraginta millia in opere erant, dena millia excubabant, ne ſonitus malleorum audiretur, tubis tympaniſque aures hoſtium obtundebat, mirantium, totam noctem illis inquietam eſſe. Longitudo nauium triginta pedum, latitudo & altitudo viginti, carina plana, quò facilior eſſet per loca vadoſa tranſitus, appulſuſque. Die quarta claſsis in portu ſtetit, eâ parte, quam murus includebat, mali, antennæ, vela, ex byſſo pleraque, remi, omnia ad amuſsim. Ingens omnium congratulatio, quippè ex morte atque inferis reduces videbantur. At verò ſucceſſum penè ſubita diſcordia turbauit, reſumpta enim vitæ ſpe, etiam vitia reuiuiſcere cœperunt, præcipuè opum cupido, quæ altera anima videntur. Proceres diuiteſque ſuas res in ſolidum retinere, hæreditates mortuorum adire æquum cenſebant, magnam eſſe iacturam ædium ac fundorum, ſaltem quæ ferri agique poſſent, ſibi poſcebant. Pauperes ſuis rebus contenti eſſent, ius naturæ eſſe, vt ſuum quiſque retineat. Periniquum fore, ſi pars ciuium ex patriæ calamitate diteſcerent, opulenti ad egeſtatem redigerentur. Non meruiſſe ſe, vt à ſocijs ſpoliati, miſerè apud exteros viuerent. Inopum è contrario grauior erat contentio. Iamdudum omnium in commune collatas opes, cum vitam omnes deſperaſſent, reſurgentium ex mortuis conditionẽ eſſe parem. Cur non ſoli defendant, quæ ſoli poſsidere vellent, prima periculorum ſeſe ſortitos, non debere fructu laborum priuari. Belli cauſam à diuitibus ortã, ſe vel inductos vel coactos. ſibi faciles

ciles fore ad veniam aditus. Quæ pro derelictis habita ſunt, eſſe primum occupantis. Minabanturq; ſe regi potius omnia tradituros, quam paſſuros in diuiſione inæqualitatem. Tandem coacti principes queruntur, in vitæ dubio intempeſtiuum eſſe de opibus certamen. In naues omnia imponant, poſtea per ocium & in tuto ex æquo diuiſuros, ſpoliant igitur ædes, implent naues, quas poſtea ſorte accepturi erant, cum naues non ſufficerent ſportas, arcaſque corio munitas replent, nauibus alligant. Orta tamen & altera eſt ſeditio. Certum erat extremos in periculo ſore, ſi vel in claſſe vel caſtris fuga percrebuiſſet, igitur omnes prima velle, vitare extrema. Mira animorum mutatione quamdiu regem inexorabilem credidere in media diſcrimina proruebant, poſtquam noua vitæ ſpes illuxit, nouus etiam necis timor inceſsit, ita quæ fortiter & mortis contemptu homines agunt, raro ex vera ratione, & virtutum normâ ſunt, ſed metu aliaue perciti cupidine operantur. Trauancor ſortiri loca iuſsit, poſtrema nauium centuria ab ipſo accepta eſt. Ita & ille turbæ compoſitæ.

Media nocte æſtum ventumque proſecuti egrediebantur portu, adeo non ſentientibus regijs, vt poſtremi conuitijs excubitores inceſſere cœperint, ſed Trauancor monuit, incertum eſſe pelagi iter, ſi ventus reflaret pereundum eſſe, iam totum robur, artemque fugæ impenderent. Orta luce patriam triſtes ſpectabant, duramque neceſsitatem incuſabant, quæ eos adigeret tam patriam cupide relinquere, quam alij peterent. Iam periculo defuncti, futura aduerſa anxij præcipiebant, oras peregrinas, regũ cupidines, odia gentium in exteros ipſas opes exitiabiles. Auguria malorum nondum expertos triſtia torquebant. Fugam ſero rex ſenſit, nec niſi explorato vrbem ingreſſus eſt. Eam veteranis & emeritis habitandam dedit, agroſque aſsignauit. Coloniæ & Arabiæ præpoſitus Soranus, magnum fidei præmium & inuidioſum, ſed nunquam pari mercede virtus compenſatur, cum illa vita regibus, maieſtaſque ſeruetur. LXXVI. *Fugientium exitus.*

Sed ad fugientes redeo. Poſtquam ad tropas veniſſent, in prata ac ſyluas egreſsi diuiſionem vrgebant : Miſsi in AEgyptum legati ſedes innoxias rogabant. Hic aquarum atque auræ vitio, varios morbos contraxerunt. Grauitas oris, torpor, nauſea, febres vulgabantur, in Borea deinde tendentes procellas, piratas, accolas hoſtes ſensère. Luctus tota claſſe, dum aſsident ægris, aut proijciunt mortuos . nec deerat tamen occulta multorum lætitia, qui paucitate ſuperſtitum ampliores prędas ſperabant. Dira humani ingenij auiditate, quæ nec in pericula, nec in vltimam ſenectam præcipitatos deſerit. Vltra progreſsis roſtratæ Romanorum obuiæ fuere. Iterant per legatos dicta. Se nec paci indecores, nec bello inutiles fore. negociationi & prælio ex æquo habiles, nec timendos à ſe tumultus, didiciſſe imperantibus parere, quin ſe cunctis documento eſſe, cœleſti decreto legitima imperia principum ſancta atque inuiolata eſſe ; addunt & pollicitationes, non eſſe inacceſſos. Nili fontes, ſub ipſo ſole æſtus eſſe tolerabiles, etiam niues hyemeſque ſentiri. Lucius claſsi præfectus humaniter ſupplices excepit, iuſsi arma tradere, paruère. nec enim illis contra potentiam defendi poterant, nec retinendo ſuſpicionem fugiſſent. Coſtumam eos Lucius deduxit, vbi plerique varijs morbis periére.

LXXVII. *Regnum Abiſſini.* Mutatis Medinæ incolis, poſtquam fata migrantium perſcripta ſunt, nemini viſæ leges arduæ. Magna ſacerdotum pietas, modeſtia, ſobrietas, rerum diuinarum flagrantiſsima ſtudia, par iudicum æquitas, præſidum humanitas. Super omnia regis eminens virtus poteſtate armata, hinc pax, tranquillitas, agrorum cultura, rerum eo maior abundantia, quo minus in luxum expendebatur . Non deerant prauæ cupiditates & ſcelera, ſed metu, & pœnis coercita , aut ſimulatione tecta raro ſeſe exerebant. Quin Abiſsinus vicinorum regum & populorum arbiter , ac legislator plerunque acceriebatur.

Ve-

Verum in rebus humanis incerta omnia. Innocentia nihil tenerius, quæ facile amittitur, facilius læditur. Vxorem rex duxerat, vt ſupra dixi, Artauaſdam Perſidem, quæ ſub finem belli filium peperit. Ab eius aula prima regni lues. Fœminæ erat forma prima, ingenium ſupra ſexum, ad honeſta iuxta ac praua, ferocia inſita, profunda ſimulatio præcipue religionis. A ſacris illi erat Atraphernes Epiſcopus, ſecta Manichæus, qui regem omneſque pietatis imitamentis ludificabat, eiſdem artibus reginam imbuebat. Pharnabazus aulæ magiſter erat, voluptariæ vitæ ex Epicuri ſchola initiatus, vitijs fomenta præbebant, quibus magnifice & lente vtebatur, probra cælabat. Eloquentia pollens omnium ſe moribus attemperabat, de iuſtitia & virtute nemo rectius loqui, nemo ſentire contemptius. Aliquando inſignia quædam pietatis ſimulachra oſtentabat, rumorum ac laudis aucupator. Satellitum præfectus erat Barſanes, qui ingentia vitia vna honoris cupidine premebat. Hi aulam mentemque reginæ moderabantur. In regis aula erant Ioannes Epiſcopus, Garamas, Canorinus, Hananus ſpectatæ fidei. Aderat & Hiarbas callidus & calumniator, ſed pericula pro rege obierat. Deinde Nicerinus ganea marcidus, ſed Perſici matrimonij curator, reginæ carus. Denique Tambianus iactator & audax, bello inclytus. Mortuo Patriarcha, regina palam pro Atapherne ambiebat, & ille ſpecie recuſantis dignitatem ardentiſsime concupierat. Epiſcopi exterum aſpernati, Tameſſum elegerunt. Ataphernes in ſolamen repulſæ arcanis regis inſeritur. Interea Hananum & Canorinum inter poſt triginta annorum arctam publiceque ſalutarem amicitiam atrox diſcordia ſuſcitatur, quam rex dum ſopire nititur, accendit. Vicinos ſaltus poſsidebant, inde de iure venationis primum inter miniſtros, deinde domi- LXXVIII. *Inclinatio morum.*

nos rabies incruduit. Rex vt vterque ſibi cedat, clemẽter poſtulat maiora ſe vtrique daturum: promptè paruere. Canorinus tamen inter ſuos dixerat, regem Hanano & rem & famam ſeruaſſe, alias omnia amiſſuro. Verba illa per occultos ſermonum ſcrutatores ad Hananum delata grauius animum militarem commouit, diem Canorino dicit, diſceptatum non de re, ſed de calumnia. Omnibus monitis obtendebatur famæ defenſio, iræ & odij prætextus. Deſperata reconciliatione rex ſeiungẽdos ratus, Canorinum Manicongianis, Hananum Arabibus præficit. Læta horum diſceſſu Regina obtinet, vt Hanano Pharnabazus, Canorino Barſanes ſuccedat, horum cura præcipua Ioannem & Garamantem euertere, iamque minor eorum erat æſtimatio, ſiue quia regem ſatias veterum miniſtrorum cœperat, ſiue quia noui obſequentiores facile ſubrepunt. Regem quidem non accuſauero, quos nequaquam improbos eſſe credidit, eligentem. Nec defendero tamen, quod in optimorum copia coniugi obſecutus non ſat perſpectos ad ſumma euocarit. Qui præſtantiſsimum quemq́ue negocijs deſtinat, ſæpe fallitur, & mediocribus contentus eſſe cogitur. At qui ſponte optimos præterit, in peſsimos frequẽter incidit. Nec dignus eſt miniſtro bono fidoq;, qui optimum, cum habere poſſet, contempſit.

LXXIX. *Regis negligentia correcta.* Ab his iudices, præſideſq́ue non ex virtute, ſed affectu legebantur: ipſi iudicum cenſores minore auctoritate, ac proinde voluntate rem agebant, quod à ſummo conſilio, minus quam par eſſet, adiutarentur. At eorum quos nominaui cura erat, regem dimoueri rebus, & per ſpeciem ſeruandæ maieſtatis Perſicum faſtum inducere. Regis ex longinquo dictabant, maiorem eſſe reuerentiam. Indignum eſſe tantum faſtigium querelis priuatorum pulſari, infimis conſociare ſermonem. Tot laboribus non animum vnum, corpuſue ſufficere Minora fidis amicis confideret, ipſe curandæ ac tuendæ valetudinis tempus ſcligeret, ne ſibi, ne poſteris moleſtias viribus maiores accerſeret. Audiebat illa rex, & quia ſpe-

cie

cie reprehendendi adulatio ingerebatur, minus malitiæ ſuſpectabat, atque in dies aliquid de neceſſario labore remittebat. Aderat pax & res ſecundum voluntatem fluentes, molliendis, eneruandiſque animis nimium quã validæ. Prætextu igitur maieſtatis regem obſidere inceperant, alios excludere, vnum hoc conati, ne aliud rex audire poſſet quam ipſi vellent, nec aliud noſſe quam ipſis expediret. Hinc audacius quædam delicta perpetrabantur, latendi ſecuritate, non ſine obtrectatione vulgi Perſicos mores exoſi. Dolebat Garamas, Ioannes etiam monuit, veritus, ne Moſambi tempora redirent. Rex tum quidem iram preſsit, altero die in conſilio grauiter queſtus eſt, negocia non recte geri, multos regio conſpectu arceri, quos audire eſſet operæ precium. cœpitq; iterum laborioſius negocijs incumbere.

Hinc æmulorum peruicax in Ioannem odium, conſpiratio, calumniæ, quodque iſta comitatur, euerſio, ſi vir talis euerti poſſet. Virtus eius ſupra fortunæ tela apicem extulerat, & quæ damnoſa fortibus accidere videntur, exercitamenta ſunt, lucroque cedunt & honori. Conſultatum veneno an ferro tollerent. Neutrum in promptu. Fida domi, & intacta ſceleribus miniſteria. Placuit ergo acutiſsimum inuidiæ telum, calumnia. Ataphernes reginam aggreditur. Ioannem venena in vulgus ſpargere, traducere Perſicos faſtus, hominem eſſe publice exitioſum. pueritiam principis rexiſſe, nunc regnantibus dominari: tempus eſſe regem ſeruitio eximere: certè iam emancipatum eſſe. Audendum aliquid tandem diſcipulo, quod magiſter improbet, non aliter libertatem quæri. Regina hæc eadem regis in aures quotidie ingerere, additis lacrymis & blanditijs malorum auſorum conciliatricibus. Nec in Ioannem rex tamen commouebatur, abeſſe aula optabat, vt ſe atque illum moleſtia liberaret. Ea nocte carmen famoſum regiæ foribus appenſum, quo exprobrabatur: Aethiopas vendi Perſis, iuſtitiam auro vendi, regem vxorium eſſe, redire Moſambi mores, rediturum & ferrum. Turbulenta & ſedi-

LXXX. Calumnia in Ioannem.

ſeditioſa vox bonos terruit, propoſito pręmio in auctorem inquirebatur. Eo magis clareſcebat infamia, quod videretur agnoſci. Vulgus imperantium contumeliâ lętum, gaudebat vnum dixiſſe, quod omnes cogitabant. Ioannem nonnulli inſimulabant, non quod de viro optimo rem tam improbam crederent, verum vt territarent: ille innocentiæ fiducia, contemptu malignitatem æmulorum vindicabat. In conſilio ſententiam rogatus, reſpondit. Infamium carminum editores, Chriſtianorum ſocietate pelli, gladio puniri, etiam ſi in priuatos tantummodo conuitia ſpargantur, grauiore pœnâ maieſtatem regiam, & iura ſancienda. Maiore autem cura inquirendum: An quorundam errore, lapſuue publicis conuitijs anſa prębeatur. Vnicum eſſe, certiſsimumque famæ bonæ præſidium, ſi vitetur, quod reprehendi poteſt; agatur, quod laudari debet. Nunquam obtrectandi finem fore perſeuerantibus cauſis. Famam ſi ex vero ſit, ne à regibus quidem ſiſti poſſe. Eſſe malum quod agitando creſcat, manare riuos, donec obſtruantur fontes. Nunquam defore, qui regum facta occulte & poſſint, & velint carpere. Hanc vindictam eſſe miſerorum per obloquia vlciſci potentes. Huic tam magno malo ſufficere vnius manum, & conſcientiam, qui ſi tacere norit, à nullo prodi poſsit. In maledicos quidem anquirendum, at in maleficos multo ſeuerius: quod ab his conuitiandi occaſio præbeatur, illis magna cauſa ſit non tacendi.

LXXXI. *Ioannes vulneratur.* Perculerat male conſcios ſua libertate, igitur Hiarbas ad vim conuertitur. Tambianum ad facinus impellit, ſicario conducto noctem eligit, qua in horti ſacello ſine arbitris precari ſolitum nouerat, media nocte homo nefarius aggreditur antiſtitem, latus haurire conatus, brachium transfodit, moxq; repetito in præcordia ictu, in ſacrum codicem, quem ſinu forte geſtabat, enſem adegit, fregitque. Ioannis vna vox audita eſt. Ignoſce Deus ferienti. Ille territus per vitium adminicula in murum euadit, deinde per funem delapſus Tanbia-

bianum ſceleris mercedem petiturus accedit, quæ digna illi parata erat. Etenim conductor homicidæ, œconomo mandauerat, vt in abſtruſam ædium partem ſeductum, dum pecunia numeranda occupatur, occideret. Verebatur enim ne per leuitatem, aut vinũ, aut ſane aliud ob crimen reus ſecretum proderet, aut certe viuendo ſcelus auctori ſuo exprobraret. At ſicarius, non ignarus quid meruiſſet, ita aurum accepit, vt à capulo manum nuſquam dimoueret. Tambianus iras in Oeconomum vertit, eius trepidatione euaſiſſe ſicarium indignatus, promiſsis Habedorũ inducit, vt Oeconomũ occidat, ille etſi ſeruus erat non malus, non tamen par, qui domino praua iubenti reſiſteret, ergo cruentum miniſterium pollicetur, feſto die è ſacra concione redeunti, turbatoque (de homicidio audierat oratorem, & dicta voluebat) Oeconomus in illum diem ſuas vices ipſi mãdat, monetque aſſueſceret regere familiam, ne ſibi inexpertus ſuccederet. Hæc ille familiari vrbanitate, neſcius quid de ſe decretum eſſet. Habedorus vero ita accepit, quaſi à deſtinatæ cædis conſcio dicerentur, magis trepidat, nec dominum monere, nec Oeconomum audebat, tandem ſtatuit, & facinori, & domino ſeſe ſubducere. Oeconomum tandem ſui periculi admonet. Igitur conuenit, vt Oeconomus in villam negocij cauſa profecturum ſe indicet, ſeruus quaſi noui aliquid allaturus ſequatur, ita inopinantem facile opprimi poſſe. credidit Tambianus Habedoro, & probat conſilium, ſed eodem tempore Oeconomus fugit, Habedorus rem ad Garamantem, ille ad regem defert. Tambianus in carcere ſtrangulatur, ſicarius ſummo ſupplicio necatur. Hiarbas negandi conſtantia, tum quæſtiones eluſit, vindictam deinceps non euaſit.

Ioannes occaſionem nactus, miſsionem à rege petere, inualetudinem, ætatem, inuidiam cauſari. rex anceps hærebat, egere ſe tanti viri operâ non ignorabat, ſeuerum tamen, & nimia libertate prægrauem abeſſe, LXXXII *Ioannes aula cedit.*

non

non moleſte ferebat, fama inſuper terrebat, & addita cœteris ſecedendi cauſis inuidia diſplicebat. Scilicet iam in ſecretiore conſilio virtutem intutam eſſe. nec notam illam eſſe viri magni, ſed eorum à quibus recederet. Perſtitit in ſententia Præſul, regina etiam deprecatrice vſus: diſceſſu ſuo vitijs aditum dedit, mox fuga virtutum ſanctum virum comitata eſt, & regnum vetus ruina inuoluit. Perſæ tanta victoria elati in Garamantem incumbebant, vt illo amoto, regem in ſuos mores formarent, reginæ potentiam augerent, cuius fructum ipſi perciperent. Vnicum ſtudium erat, regem voluptatibus, & deſidia detinere. Pharnabazus nunc reginæ valetudinem, nunc regis labores prætendens, eum per amœna ſyluarum, illecebroſa hortorum ducere, venationes adornare, trahere immenſam hominum turbam, quę deliciarum inſtrumenta veheret, epulaſque ſtrueret. Nondum tamen illecebræ animum conſtantem ad flagitia auctorarent, molliebant, & ad ardua curarum tardum, fugitantemque laboris efficiebant. Et ſi malum aliud non adeſſet, illud tamen noxium erat, quod rerum gerendarum tempora, ſcenę, ventus, ludicra ſpectacula occupabant, atque interim etiã orandi, legendi, templa adeundi priſtina conſuetudo intermiſſa. Sũptu quoque excedebatur, & luxu, dum faſtui vxoris nihil ſat magnificum, auaritiæ nihil ſat magnum eſt. Damnoſa interim erat miniſtrorum rapacitas, qui poſtquam opum ſatias cœpiſſet, aut magnitudini diuitiarum ſuarum timebãt, diſcrimini ſeſe ſubducebant, & recentibus locum cedebant.

LXXXIII. *Regina euerſa.* Hiarbas, Nicerinus, cœteriq́ue Aethiopes cum Perſas cernerent, regis fauorem, liberalitatem, imo potentiam in ſe vertere, idque malis ac pernicioſis artibus, nec obſiſtendi ſibi vires eſſe, tætriore conſilio eos proruere aggrediuntur. Perſæ ſanè qui reginæ ſubſeruiebant, id agebãt, ne quicquam à rege admitteretur, quod ſpeciem violati thori haberet. erantque regis etſi non innocentes, nondum tamen turpes aut probroſæ deliciæ,

ciæ, frequentia, non genere ipſo delinquebatur. Quæ cũ ſeueritate aut corrigi aut minui poſſe Hiarbas diffideret, ſtatuit intendere. Igitur cũ ſocijs, regẽ in ſuos quoq; hortos inuitare, cum Perſis certare: deinde cum regina morbo detineretur, adijcere ſenſim cantatricũ cœtus, atq; alia illectamenta libidinum: atq; ita tandem labefactum regis animũ procliue erat in præcipitium dare. Nunquã ibi vitia conſiſtunt, vbi cœperũt. Iam vero rerum cardine, ſummo loco eſſe Hiarbas, potens apud ſecretas regis libidines, coniugis amor ceſſerat, formarum habito delectu animus pollutus vinciebatur, Regina vario obtentu, Perſæq; à regis conſpectu arcebantur. Hinc in pellices, pellicumq; cognatos congeſtę opes, dignitateſq;, & ſemper graues prouincijs per dedecus imperiũ adepti. Tum vero reginã Perſæq; dolere, ipſa nunc inſita ferocia furere, nunc amore blandiri, odio & amore animus alternabat. Pharnabazum ſocioſq; accuſabat, qui mariti animũ diſſoluiſſent. conſueto hominũ errore, qui vitijs quæ induxerunt, modum ſtatuere ſe poſſe arbitrãtur, at illa paruis primum initijs orta, impetu ſuo ferũtur: primũ ad lenocinia deflectunt, inde in praua & turpia, demum in exitia pręcipitant, at Deus peccata peccatis, & eorum auctores proprijs conſilijs vlciſcitur. Regem à vita laborioſa, pia, ſobria, à cura regni abducere Artauaſda cogitabat, vt ſibi liberius regnandi poteſtas eſſet, hinc vt conatus eluderet ad inconceſſas voluptates Hiarbas trahebat, reginamq; non gratia modo, ſed thalamo etiam proturbat. Omnium impiorum conſiliorum vnus exitus, pernicies.

Ataphernes poſtquã Aethiopas victores animaduertit, Perſas deterit, felicium ſectator & paraſitus. impia ſuper menſã diſſerere, omnium rerum præter voluptates contemptor. rex primum quaſi per ludibrium dictis arridebat, ſenſim veriſimilia iudicabat, demum quaſi meliora neſciret, his veluti iucundis attinebatur. Ad arma primum mouenda Maclaurum præſidem Nubijs vicinum iniuria acciuit: alijſq; in occaſionem intentis fa- LXXXIV. *Mors Ataphernæ.*

cem prætulit. Arſinoem filiam in regio Gynæceo forma moribuſque celebrem habebat, potenti Nubiorum dynaſtæ deſponſam, eam Ataphernes conciliare regi, aggreſſus, cum expugnare non poſſet animũ pudicum, fefellit. Nam regem vni coniugi non eſſe obligatum, eamque proinde poſſe legitimo eius matrimonio potiri perſuaſit. Nec illa dubitauit, magnum nomen Ataphernæ, & opinió ſanctitatis. Clam virgo euocatur, teſtes, tabulæ, conuiuium, alia nuptiarum ſolita peraguntur, nec diu reginam feſellit, ſagax amor, & fœminæ in ſuo regno fida miniſteria: ergo quamuis furor & ira mẽtem præcipitarent, ordine tamen ſolerterq; iniurias vlta eſt. magna noctis pars regi per temulentiam traducebatur, dum Arſinoe à male ſobrijs ſella geſtatoria ad regium conclaue defertur, regina eam per diſpoſitos intercepit, tenebræ, & laſciuia cuncta inſidijs fecerant obnoxia. Ataphernem etiam captũm, mala ſua non ſentientem in carcerem coniecit. Neque res curæ erant regi, ſiue veritus vxorem, ſiue nihil triſte ominatus in alia delabebatur. Artauaſda contumelia ardens coram Atapherne Arſinoem ſtrangulari iuſsit, ipſum diris ſupplicijs excruciauit, viſens, oculos paſcens, & celerem mortem oranti inſultans. Nec enim facile ſæuitiem reperias, quæ iram fœminæ læſo thalamo furentis exæquet. Hinc in hiſtoriæ monumentis tot funera maritorum. Nec mirum, cum enim in tuenda vxorum pudicitia mariti ſint diligentes, in vindicanda ſeueri, non debent ipſi ſibi permittere, quod in conſorte atrociter puniunt.

LXXXV. *Rebellio Melindæ & Madauri.* Paulo antequam hæc agerentur, Melinda defecerat, cara Abiſsino ciuitas, nutrix, & iuuentutis eius erudi-trix, cultrixque. Maharbal illi præfectus erat, dignitatem ſororis lenocinio adeptus, cumque tirones & claſſem in poteſtate haberet, mare piraticâ infeſtum reddiderat, in eadem culpa primores ciuitates erant, nauium præfecti. Miſſus ad inquirendum Ancaxus minabatur, & tributa acerbe exigebat, metu exitij Maharbal cum

ſocijs

ſocijs populum inſolita tributi flagitatione commotum ad rebellionem concitant, Ancaxum in mare præcipitant, res illius diripiunt. Sollicitum regem habebat illa defectio, quod eædem in cœteris prouincijs cauſæ. Sed neque ex vero magnitudo periculi nunciabatur, aſſentatoreſque vera ac falſa iuxta narrando cuncta eleuabant. Hinc dum ſpes ignauo inijcitur, remedia differuntur. At delicias ociumque Madaurus excuſsit. Ille pro rege palam delectus habebat, occulte ex Nubijs alijſque militem colligebat, tribunos & centuriones clientes ſuos, aut ex aliqua iniuria regi implacabiles elegerat. Gener ei nuper deſtinatus furens Nubios accendebat. Poſtquam profectionem indixerat, ſatiſque per contubernia milites incitarat, publice in concionem prodit. Arma, inquit, cepimus contra Melindam, longum iter facturi. at mihi gerenda pro rege, proque nobis videntur. Melindam ad vltionem exacuit Ancaxus prædo. Ille meritas pœnas, nos vrbem opprimere fas non eſt, ne nos alij pari modo opprimant. Regem homines improbi, decoctores, ebrioſi, lenones obſident, virorum fortium præmia libidinum adminiſtris cedunt, inter comeſſationes de nobis iudicant, inſuper Perſæ velut hirundines patriæ ſanguinem hauriunt. Captiuum igitur regem liberemus, malorum auctores bello petamus, nos ipſi iam armorum potentes in libertatem aſſeramus. An æquum eſt nos in diſcrimina animas mittere, at interim patriam à lenonibus regia vi atque auctoritate prædantibus expilari? Nos procul domo, agnatis, amicis, coniugibus liberiſque inter hoſtium tela, ſub tentoria vitam trahemus, vt ſpolia patriæ aulici epulones poſsideant, nos viles animas proijciemus, ne metus aliquis delicias regiæ conturbet. Quin potius ſi viri ſumus, tyrannidis adminiſtros è medio tollamus, rectaque in regiam ſcelerum altricem proficiſcamur. Rex niſi improbis conſultoribus abactis ſaluus eſſe non poteſt. Acclamatum, duceret,

quo vellet.itèr deinde magna celeritate conficit, & per diuerſa legiones ducit, vt commeatus ſupereſſet, pluresque commoueret: nam ire ſe regi auxilio iactabat, vltionem improbis, remedium omnium malis allaturum.beneuole excipiebatur, viris, armis, annona iuuabatur, odium præſentium ad futura animos erexerat.

CXXXVI. Vincitur Al[illegible]nus Madaurus occiditur.

Occurrentem cum ſubito exercitu regem facilè fudit. Prætoria cohors & aula delicijs inſueta vix fremitum prælij ſuſtinuére: plerique in fuga aut è latebris extracti fœda morte periêre.Nihil ad artem luxuriæ, bellatores. Diutiſsime rex ſubſtitit,donec ab omnibus deſertus fugere,quam capi maluit,ac tum primum ſenſit, fortunæ illam,non ſuam turbam fuiſſe.Fugientem Madaurus equitatum inſequi, & comprehendere iuſsit. Verum Abiſsinus ex fuga equitem ſuum colligens, atque ad pugnandum hortatus,aut ſane ſeruatis ordinibus cedendum, agmen claudebat. Tum memorabili caſu ſane claruit, quam nihil in periculis præſidij regibus conferant illi, qui per voluptatum miniſteria gratiam tenuerunt. Regis & Nicerini equus eodem tempore ſauciabantur, vnus ex illis ſupererat, qui more regio ducebantur, in eum rex inſilire conatus à Nicerino retrahitur, nec enim vlla iam niſi in fuga ſalus. Tum vero Abiſsinus exardeſcens, vt erat manu promptus, Nicerinum gladio ferit, celerique curſu hoſtem euadit, Nicerinus obteritur. Regem opprimere Madaurus poterat,ſi pertinacius inſequi voluiſſet, ſed odio reginæ, ac theſaurorum cupiditate auferebatur, quo præda ineſcatum militem ſibi deuinciret. vrbem ergo ſine certamine capit, reginam è fuga retrahit, in filiæ cubiculo viuam exurit. Neque diu tamen tanto ſcelere lætatus eſt.Malorum enim facinorum, etſi aliquando ſucceſſus optatus, triſtis eſt tamen ſemper exitus. Madaurus nefando exemplo delicta regum vltus, documento fuit, principes etſi errantes, ſubiectis nihilo minus eſſe oportere ſacroſanctos. Par Eunuchorum,quod magno fuerat

rat

rat apud reginam in precio, ad infima miniſteria deiecerat, ad contumeliam ſeruilis animus exarſit, cœnantem ex improuiſo adorti in turba miniſtrantium occidére. Tormentis admoti aliam facinoris cauſam non dixere, quam quod indigna ſeruitute premi nollent, ſeruili igitur ſemiuirorum manu cecidit, docuitque lubricam eſſe hominum felicitatem, niſi numinis fauore ac potentia firmetur: cum fortiſsimo cuique periculum ſit ab inualido, & multa timentibus vis inopina vitam auferat. Eunuchos conſtantia, quà extrema tolerarunt fortiſsimis æquauit, magna in laude ponẽdi, ſi regijs potius iniurijs, quam ſeruili contumaciæ tam nobilem vindictam impendiſſent.

Abiſsinum plerique deſeruerant, nec præſentibus debita erga regem veneratio vel obſequium, calamitas æquaſſe ſummis infimos videbatur. quo arctius quiſque regiæ amicitiæ inhæſerat, eo grauius ex aduerſa parte diſcrimen. Grauis igitur erat comitatus, qui nec defendere regem poſſet, nec latere pateretur, inſuper proditio timebatur, animique ad fortunam mutabiles, petere aliquam prouinciæ partem temerarium videbatur, cunctis infenſis, aut ſuſpectis. Noctu igitur cum Garamante, duobuſque fidiſsimis camelos conſcendit, rex & Garamas gemmas aurumque pro viatico, duces contuſas, ſiccataſque carnes, & vinum beſtijs impoſuerant. iter ad regem Garamantem habebant, inculta & auia locorum ſectabantur. At non diu regi conſtitit valetudo, ardor ſolis, vrentes arenæ, cibus inſuetus, vigiliæ, mœrorque vires fregerat. Mœſtis à longe ſyluula apparet, quam an intrarent ambigui hærebant, veriti ne vel anguium multitudine æſtus fugientium, vel latronibus inſideretur. Vicit tamen ſpes, dum præſens quodque malum grauiſsimum exiſtimant, futura minus formidabant. Iamque tam vitæ, quam fugæ tædium animos ceperat. Propinquantibus vir ouilla pelle indutus, media ætate, forma honeſta, niſi quod macies, & inculta barba venuſtatem abſtulerant, ille lingua Aethiopica LXXXVII. *Fuga Abiſſini.*

ſalutat, ciuiliq́ue geſtu & comitate ad nemus inuitat, mirantibus narrat: ſqualentibus vndique teſquis, habitaculum illic eſſe ſalubre, arboribus conſitum, fontibus perennibus amœnum, hoſpitibus refugium, viros ſanctos incolere, ſine metu ſuccedant, corporaq; curent. Intrantibus per circuitum multa fraxinus cernitur, qua re mire lætus rex animos ſumpſit. Nam ſerpentibus ingens eius eſt arboris metus, odiumq́;. vmbram eius auramq; fugiunt, ignes facilius, quam frondiũ contactus patiuntur. Introrſum vident lætos ceſpites, felices arbores, vites, ſegetes, limpidos fontes, in medio e tabulis pal marum templũ, circum natiua quadam munditie ædes, ſine operoſa elegantia. Ingreſſos ſenior pronus in terram adorat, tum cœteri concurrunt, pro ſe quiſq; curãt, pedes lauant, nec iumentoru neglecta cura. Atq; inter iſta obſequia menſa multa vrbanitate ponitur. Admirans Garamas, (nam is pro domino ſe gerebat, Abiſsinus ſe miniſtrum ſimulabat) rogat, cur ſibi & ignotis, & vulgaribus hominibus tantum honoris habeant. Tum qui extra nemus venientibus occurrerat Zacharias reſpondet. Hoſpites omnes recipere ſe lege Chriſti, & tanquã Chriſtum ipſum, cuius ſint non modo amici, ſed & mẽbra. Satis nobilem eſſe, quem Deus filium, fratrem Chriſtus agnoſcat. Quin & exemplo ſibi eſſe Abrahamum, Lotumq́ue. Rogare ſe omnium nomine, ne temnant opes, quas religioſa caritas miniſtret, dapes eſſe ſine ſumptu & delicijs, ſed & ſine periculo. menſa è palma, ſupellex è citro erat, copia carnium ac piſcium, quęque humus fœcunda gignit. Primo loco Garamas, deinde Abiſsinus comiteſq́; conſident, ex aduerſo ſenior ac Zacharias, qui ſcite decoreq; ad aulicæ elegantię normã fercula diuidebat, regemq;, etſi ſecundo loco recubentem, honore præcipuo colebat, & comiter ad hilaritatẽ prouocabat, neq; ſanctitatẽ vir prudens moroſitate definiebat, quin vt mœrentes ſolaretur, aulicam vrbanitatẽ cilicio inſuetam, caritati non alienã aſſumpſerat. Cũque iam ſollicitos, & cogitabundos cerneret: læto vultu,
aſſur-

aſſurgens Garamanti propinat, hauſtoq; poculo, verba Dauidis pronunciat: Domine ſaluum fac regem. Tū vero magis attonitos hortatur, magno ſint animo, curas ſeponant, Deo illos eſſe cordi, eius prouidentia omnia cōtineri, qui & hominū capillos, & paſſerum plumulas in numerato habeat. Mœſtitiā ponant. Angore animi, metuq; vigorē corporum minui, non diſcuti pericula. Deū deprimere, & ſubleuare, deducere ad inferos, & reducere. Aduerſa ſæpius cauſas eſſe fortunæ ſecundæ. Qui ſe Deo permittāt, atq; in eum recūbant, ex omnibus malis eluctari. Se quoq; multis iactatū procellis hunc in portum deueniſſe. Plura conantē ſuſpirio ſingultuq; interceptavox deſtituit. Aethiopes ſe agnitos nō ambigebāt, & vt in aduerſis ſuſpicax eſt animus, noua pericula pręſumebāt. At Zacharias preſſo paulıſper motu: Te, inquit, dominū meum regem, Abiſsine. Te Garamantē agnoſco. Tuus ò rex cōdiſcipulus, cōmilito, colluſor, & quod meminiſſe nūc operæ preciū eſt, in precibus, cultuque numinis inter ſocios primus, ſū, ſi recordaris, Zacharias. ex meis omnibus opibus, tuiſq; donis vnū ſupereſt, veterē notitiā teſtaturus codex, eū certe noſti. (Chriſti patiētis hiſtoriā adoleſcēs aureis literis deſcripſerat, & Zachariæ donarat) vtrumq; ſua delicta, aliena perfidia huc tranſtulit, imo me Deus pręmiſit, ſalutis tibi ſuaſorē fūturū. Reuertere ad Deum, ille te reponet, vnde excidiſti. Verum nunc in longum protracta vox eſt, & tibi neceſſaria quies, cras cætera perſequemur.

Rex admiratione, metu, pudore conſternatus cubitū concesſit, noctem ipſe & Garamas duxit inſomnē, dūq; actæ per virtutem adoleſcentiæ recordaretur, vitæ pręſentis, ac vitiorum horror ſubibat, gliſcebat priſtinæ innocentiæ amor, quantum praua conſuetudo ſinebat. ſtimulos è cœlo admouebat Deus, quibus invitū meliorē reduceret. Altera luce poſt quā caſus ſuos rex enarraſſet, viciſsim à Zacharia poſtulat audire, quæ illi accidiſsēt. Annos natus, inquit, ſedecim infelice caſu à te diſceſsi, cauſa prętendebatur parentis valetudo: vera erat vrgens LXXVIII. *Zacharias calumnia oppreſſus.*

ambitus, Seradenus erat, vt noſti inter paucos potens, & amicus paternus, generum me ſibi ille deſtinarat, vltro omnia pollicitus, quæ alij infima ſeruitute vix ſero obtinent. In te longam ſpem eſſe dictabat, ſe regem in poteſtate habere. Et ſane videbam illum, collegaſque timeri, coli, ambiri, donis obrui, patrem tuũ negligi, more ſolito regnorum, in quibus cum miniſtri inualeſcũt, reges vmbræ ſunt. Ego ſane tanti viri fauore felicẽ me æſtimabam, nec tua, nec patris tui gratia opus mihi putabam, translata in alios iuuandi nocendique poteſtate. aſsidue igitur hominem improbum colebam, idque prouinciæ adipiſcendæ cauſa: nam matrimonium filiæ cordi non erat. Faſtum igitur potentioris, quod onus eſt durum & graue tolerabam, & nuptiarum ſpe ſimulata ſeruiebam, verum omnia alia agitanti fraus ſocij illis me conditionibus dimouit, & huc veluti in paradiſum adduxit, cuius ſeries cum longa ſit, nolo priuati hominis caſibus narrandis regiam maieſtatem morari. Imo, inquit, rex, quicquid eſt, agnoſcere aueo, nam & imprimis te carum habui, & fata priuatorum exemplo regibus eſſe poſſunt. Tum Zacharias. Familiaris mihi aderat Angolenus eadem ſpe, qua ego Seradeni cultor, fictæ grauitatis & fidei, dein irritarum cogitationum exemplum. Ille poſtquam ſibi me antelatum viderat, æmulatione ſtimulatus, in odium perniciemque exarſerat, eoque intentius ſpecies amicitiæ ſimiles præferebat, arcana omnia mihi credere, de Seradeno omnia queri, donec mutuis me ſibi querelis obſtringeret, ſuo tempore omnia delaturus: nec diu occaſio malitiæ defuit. Mundari fama opibuſque inclyti finitima ſuis prædia Seradenus concupierat, ſtruere igitur calumniam ignaro, me facinori deſtinare, vt calamitate tanti viri inclareſcerem. Rem atrocem quâ poſſem comitate recuſo, ætatem, verecundiam, memoriæ, & linguæ hæſitationem cauſificor, nec vero tantum mihi animi erat, vt diſerte negarem innocenti periculum creare. Ne ſce-
ſcera

lera exprobrare viderer, & intuta videbatur apud rapacem iudicem opinio probitatis. itur igitur ad Angelinum, qui lætus ſibi anſam datam, & Seradeni demerendi, & mei euertendi vltrò ſe crimini obtulit. Mihi verò per literas queſtus eſt, iam ſibi ſceleris miniſterium delatum, ſibi in animo eſſe patria potius cedere, quàm tam flagitioſa amicitia perire. neque enim tot malarum artium exitum non poſſe eſſe miſerrimum. conſilium à me petere, rogare vt literas continuò exuram, ſe idem facturum vbi meas legerit. Ego doli inſcius in hæc verba reſcribo, ſimul eius illi literas remitto. Aliud tibi conſilium dare non poſſum, nec debeo, quàm quod ipſe ſecutus ſum, vt te nimirum alieno crimini ſubducas: non deerit occaſio tergiuerſandi, ſi alia non eſt excuſatio, valetudinem prætende, ſi forti es animo, dic Seradeno, vt ſolus ipſe pereat, aliorum innocentiam ne oppugnet. Miſerum me cui vxor deſpondetur, quam non amo, quam propter patris ſcelera odiſſe cogor; nec dotem moror rapinis pollutam, diris execrabilem, innoxijs opibus exitio futuram. Totam illam familiam, quaſi inferorum candidatam horreo, ô dura fatorum, colere & adulari cogor, quos abominor, & per tot aſpera ſpes incertas ſequor. Vale, tabellas exure. Illas rectà ad Seradenum defert, & vetera mea dicta ingerit.

Interim Seradenum, quaſi omnium ignarum colere pergo, ille furenter iraſcitur, quò enim plura à me in illum officia proficiſcebãtur, eò grauius ſimulatione offendebatur, obtegendi tamen ſui callidus, odia, ne vindictam perderet, premebat. nec multò poſt Gorgorum virum nobilem, corpore præualidum, omni genere armorum exercitatum, formidabilem, & multorum ſanguine oblitum duellatorem occultè in me concitat, cujus irriſus & contumelias cùm ferocius exciperem, ad duellum prouocor: & quanquam nulla ſpe victoriæ, viribus & armorum ſcientia impar, diem tamen dico, fatali ſuperbia, magis nomen meticuloſi, quàm improbi veritus. Lege ferali ſancitum erat, vt prouocatus ar- LXXXIX. *Zacharias duello victor.*

ma eligeret, pridiè igitur quàm pugnaremus, mortis inſtrumenta domum meam non ſine pompa deferebantur, gladij, arcus, ſariſſæ, pila, bipennes, clauæ, cæſtus. Parens per Scradenum impedire pugnam tentarat fruſtra, neſcius eum laniſtam eſſe. Nocte, quam ſupremam arbitrabar, me mœſtum ſomnus occupat, viſus adeſſe Mundarus, ac monere, Gorgoro imparem me eſſe, victorem fore, ſi reiectis aduerſarij armis, funda pugnarem. Illa ſanè deſtinata, nunquam errante dextra feriebam, à ſeruo Arabe edoctus. lætus me ſtrato corripio, fundas binas apparo, globoſque è plumbo, atque alijs armis, quæ currui impoſueram, adijcio. Matutinus cum ſocijs adeſt Gorgorus, deſignantur arbitri, arma curru euehuntur, atque ita compoſiti ſimul egredimur, effuſa ciuitate, manifeſta ergà me miſeratione, illum odio. cùm in arenam ventum eſt, ego meos, ille ſuos amplexus vltimum vale dicimus. Deinde ex more ſæuitiæ gladiatoriæ nos quoque ante vulnera amicitię imitamẽta iunctis pectoribus peragimus, orta comploratio toto campo, cum homo robuſtus & grandis dum me amplectitur, toto vertice ſupereminere cernitur, ſolabar me tamen fauore populi, & ſi caderem, pompa funeris: ab inimico amplexu digreſſus, arma ſingula contuor, purpuráque qua intecta erant, euoluo. fundas & peras plumbo graues ante pedes mirantis proijcio: alterutrũ vt eligat, iubeo. Ille exalbeſcere, longeque recuſare, non illa arma virorum, ſed ludicra puerorum eſſe. ad ſeriam pugnam ſe, cruentamque veniſſe, quà virium & virtutis decus cerneretur. at me ego Aethiopum, Arabum, etiam Romanorũ exemplo tuebar, apud quos pars caſtrorum ſunt fundibularij. Beniaminæos & Dauidem quoque memorabam. Arbitri pro me iudicarunt, & ingenti clamore ſpectatores plaudebant. Exuimur igitur veſtes, & ſeminudi pugnamus, lentè ille & inſcienter fundam vibrabat, nullus mihi in irritum cadebat ictus, nec vitalia tamen tangere animus erat, crura, brachia, humeros feriebam. Tandem ille dolore ardens iraque, gla-

gladio arrepto contra legem duelli me aggreditur, verum tardiore greſſu contuſis tibijs, tum longiore me ſpacio ſubduco, totiſq; viribus habenam contorqueo, ex longinquo autem inardeſcere metallum, & liquefactum in vulnere ſæuire. itaque horrendum clamans cōcidit, delatuſque domum inter curationes obijt, me æquæui ſodales domū reduxēre. Seradenus reducem cōuiuio excepit, nec vllum beneuolentiæ ſignum quod aſtu fingi potuit, omiſit. Iam in tuto eram, & clarū mihi etiam apud regem nomē. rationes iam in futurū diſponebam, optabiles etiam nuptiæ videbantur, quas ante ſpernebam. Filia enim Seradini meo diſcrimine anxia, cum prius ſe lamentis dediſſet, poſtquam exiſſe me in arenam audijt, animo linquebatur, renuciata verò victoria, lætitiæ magnitudine periclitabatur; quare animum meum mutarat: barbarum videbatur, ſic amantem non redamare.

At ſocer viuace odio exitium moliebatur. Villicum qui duodecim paſſuum millibus aberat, idoneum inſidijs ſtruendis elegit. ita conuenerat, vt quem ex amicis ſuis primum tertia die ad ipſum legaret cum mandatis, in eum leones immitteret. ſymbolum erat: vt quæreret, an mandata domini perfeciſſet. Me veſpere à cœna ſeuocat, rogat vt altera die prima luce ad villam me conferam, atque de mandatorum executione interrogem, rem eſſe magnam & ſecretam, quam ille mihi, vtpote genero, ſoli indicari velit. Promptum me exhibeo, mane primus porta egredior, famulos circa veſperum occurrere iubeo, dum iter celero, à longè Mundari arcem proſpicio, inſontis viri miſeratio mentem ſubijt, & humanæ fragilitatis conſideratio, atque in hunc modum ratiocinabar. Quid tandem noſtra pollet induſtria? quàm pauca conſilia probat euentus? Ecce ille marmora locat, atria pingit, arbuſta ordinat, nitidiſsima culta diſponit, ad ſeros nepotes ſpem extendit, breui cunctis excidet, futuri neſcius pro inimico laborat. At ſanè

XC. *Zacharias mortem effugit.*

gau-

gaudeo meo ſcelere non fieri, quod futurum eſt. Attamen nonne ſupremo numini reus ero, ſi quem accuſando perdere nolui, tacendo perire ſinam? Certè etiam alienum impedire crimen virtus eſt. non monebo amicum inter extrema pericula verſantem. Illa mecum diſceptans, arcem quæ ad viam erat attingo, ingredior, omnia expono. ille vultu animoq́ue immotus: Veni, inquit, iam ad ſacrificium Chriſtianum vocat ſacerdos, fluctus illos Deo committamus, maius malum eſt, quã vt humana ope auerti queat. Deo ſemper iuſta erit ratio, aut permittendi, aut impediendi: expleto ſacrificio menſa poſita eſt, vt inter mœſtos breuis, vt inter amicos plena præceptis virtutum. Hinc properans villam Seradeni plenam tumultu lamentiſq́ue inuenio. Ruſticus ad portam occurrit, ſermonem præoccupat, mandata quidem domini ſe peregiſſe, at infelice caſu, Angolenum, dum hortum ingreditur, à leonibus diſcerptum: proſpiciens, fœdum in modum lacerum corpus intueor, pileum, criſtas, enſem, calcaria agnoſco: mecumq́ue fata amici triſtis reuoluo, miratus virum tam bonum, tã flebili nece periſſe: nec conuenire ſatis, quod paulò antè in templo audieram, Redditurum Deum vnicuique ſecundum opera eius: ita de illo ex ſignis veri ſimilibus, ſed fallacibus iudicabam. Villicus dromedario in vrbẽ citus auolat, læti facinoris, vt arbitrabatur, nuncius, ego ad Mundarum iterum deflecto, triſtem morte Angoleni. Inde ad vrbem, Seradenum ſolaturus pergo, & ecce ab eius filia literas. Salue & fuge, manenti hac nocte mors parata eſt. Leo Angoleni interfector tibi deſtinatus erat. ille miſſus vt patri de tua nece lætum nuncium ferret, nutu Dei te anteuertit. Poſtquam abiiſti, ordinem rei mihi pater recenſuit, ſimul tuas ad Angolenum literas oſtendit, vt mortem tuam lenius ferrem: verum innocentiæ tuæ auxilium ferre volui: viue vbicunq; beatus, mihi ſatis eſt, tibi ſaluti fuiſſe. Literas ad Angolenum ſcriptas mitto, Vale. Hic attonitus, quaſi cœleſti igne fulminatus hæreo, proditio, ira ſoceri, pœna ſocij, om-

omnia in oculis, dumque expediendæ modum ſalutis meditor, primum eſt viſum, oculos hominum fugere; nec enim dubitabam inſidias vbique collocatas, auerſo igitur equo ſyluam peto: verùm ob viæ difficultates deſerendus erat, igitur per cliuum aſperum enixus nemus ingreſſus, in ſpelunca quam dumus inumbrabat, conſedi, cùm nouus repentè terror obijcitur, viatorem ſtricto gladio inſequitur latro, ille inter arbores vario flexu ictum fruſtrabatur, Deum hominesq; obteſtans, pleno orbe luna ſideraque diem penè reddebant, ergò ſuſpenſo gradu procedens, funda latronis tẽpora tranſuerbero, qui momento temporis ante oculos viatoris exſpirauit. ille de cœlo tactum ſuſpicatus, Deo grates canebat, & iter properabat: ego me in ſpeluncam recipio. venti lenem ſuſurrum, foliorum ſonitum, & cum ſonus abeſt, ſilentia, ſolitudinemque exhorreſco.

Nec defuêre noua pericula: quaterni latrones, quorũ arma ad lunam relucebant, rectà ſpeluncam, quę inſidias mihi latebras præbebat, concito gradu petebant. Nullũ iam effugium, & contra plures pugna improſpera, enſem tamen ſtringo non ignaue moriturus, totoque affectu (nam timor vocem incluſerat) numen adoro, vt qui proditorem meum pro me ſuccedaneam hoſtiam leoni obiecerat, qui mea manu viatorem liberarat, mihi quoque adeſſe velit: vix illud mente elocutus eram, cũ primus in cadauer impingit, concurrũt ſocij, ducem ſuum agnoſcunt, tenue in temporibus vulnus reperiunt, bulgam auferunt, proiectoque corpore trepidi fugiunt. Hoc periculo defunctus, paulùm à via recedo, atque in condenſam laurum connitor, vbi feſſum ſopor occupat, neque terror, atræque curæ dormientem deſerunt. Leo, Angolenus, Seradenus, ſponſa, mors, totius diei atrocia recurſant. Miſerum hominem, cui ſomnus ipſe ac quies laborum & ſollicitudinis lenimentum, turbida eſt. Etſi autem vera mala non patiebar, credendo tamen falſa cruciabar. Videbar mihi ſyluam infeſto milite cinctam intueri, omnes infeſtis in me vultibus obuerſos, me fruſtra

XCI. *Fuga Zachariæ.*

ſtra

ſtra fugam tentare, latebraſq; veſtigare, Seradenum prę cœteris infeſtum. Mundarum deinde me educere, exercitum illum vrbem ingredi, cuncta cædibus miſcere. Mox Seradenum, Milchamū, ipſum parentē tuum plebeio funere duci, te quoq; in ſolio lætum, plauſu circūſonante, mox infenſo fremitu ac tumultu thronum cōcuti, frangi, diripi, te fugere, quē cū ſequi conarer, pręire iubebas, vtriq; reditū fore pollicitus. Altera die timor me in nemore cōtinuit, noctu ad Mundarū iter cogitabā ergò latronem ſpolio, veſtes eius, vt mos eſt geſtare venatoribus, virentes induo, faciem mori ſucco deformo, capiti quernam coronā ritu venatorio induco, duos lepuſculos funda ſterno, atque ita ad Mundarum propero, ter in notos Seradeni equites incidi, ſed habitu eluſi. apud eum tres menſes latui, pertæſus deinde talis vitæ, externas terras quæſiui, atque hunc in locum propitio numine deductus ſum, nomen ſodalitio dedi, fixumque ſtat animo vitam hoc in diuerſorio finire. Opus meum eſt oratio, lectio, ſacri cantus, horti cultura, hoſpitum cura. Victus frugalis, crebra ieiunia, vini vſus modicus, carnium rarus.

XCII. *Garamātum rex veneno petitus.* Audientem iſta regem pœnitudo vitæ ſubijt, & ſpreti numinis metus, non iam damna regni amiſſi, non decus, non exilium, & egeſtas, quæ prima vitant homines, animum angebant, vna placandi Dei cura ſupererat, precibus nocturnis, diurnis, lacrymiſque vacabat. Animus ſeriò ad ſe rediens, ac reſipiſcens crimini expiando, virtutique recuperandæ intentus, cœtera ſpernebat, pleraque etiam, velut impedimenta contemplandæ diuinitatis oderat. His occupatum regem, iamque Dauidi, quàm Abiſsino ſimiliorem Ioannes Epiſcopus inuenit: nam ille audita regis fuga, filios eius ſeruulorum habitu eduxit, cumque in Lybiam tenderet, in parentem incidit. Tum redintegrata & luctus & lætitia. Paulò poſt ad Garamantas rex proficiſcitur, eos Halibocchus regnabat, amicus Abiſsino, is deſidiæ deditus, curis impar, negocia in Iubam virum impigrum,

grum, vigilantem, domino obſequentem, ac proinde potentiam tranſtulerat: illa enim comitantur mutuò, labor & vires. Iuba cupidus erat, & in ſubiectos auſterus. ita mos obtinet, qui abiectiſsimè imperantibus adulantur, aſperrimi ſunt in ſubditos, vt vilitatem ſeruitij rigore imperandi compenſent. Hunc autem Halibocchus vt ſibi magis obligaret, fidumque haberet, generum legit; at aliorſum res cecidit, ingenia ferocia, ſubdolaque beneficijs indolem nō ponunt: quod ſtringere fidem debuit, perfidiam incitauit. iam non qui gratus eſſet, ſed qui potentiam augeret, laborabat, filios regios quibus ſe grauem fore, quoſque in ſuam perniciem creſcere ſuſpicabatur, veneno ſuſtulit, nec obſcurè regnum ſpirabat, quod in ſolam filiam recumbebat. Dux militum erat, caſtellis, vrbibus è ſua factione homines præpoſuerat, optimates æmulatione potentiæ aduerſos habebat. Igitur plebem colere, decreta regia quæ aſperiora curauerat, facto ipſo mitigare, tributa minuere, eamque opinionem inducere, regis ſeueritatem, auaritiam ipſius moderatione corrigi. opulentos, quorum fauorem conciliare non poterat, arte opprimebat. Decretum erat in Nigritas bellum, cui gerendo non neceſſarium modò militem, ſed ſupernumerarium domando regno conſcripſit. Tæterrimum quemque legionibus præficiebat, cumque penè regnaret, ignaui tamen eſſe putauit regis exſpectare mortem, ita lenti ſceleris impatiens, virus per Coſtin veneficam ſocero parat, illa iam regiorum filiorum mortibus contaminata miſcet id, quod aduſtis terris eſt efficaciſsimum, hoc cum ad pocillatorem regium ferret, cryſtallo incluſum, annuli indicio prodita eſt. in conclaui eodem medicus regius & pocillator agebant, Coſtis ſine arbitris datura venenum, abitum medici exſpectabat, interim annulum impalleſcere medicus aduertit, ſuſpicatuſque argentum viuum adeſſe, pocula inſpicit, fœminæque contrectanda, quaſi cælaturam demirans

rans offert, quæ mox colorem mutabant, ergò colloquium protrahit, & collegam aduocari iubet, cui cùm ſuſpiciones ſuas inſuſurraſſet, illeq; metalli degenerem colorem notaſſet, reginam monet cum veneno adeſſe Coſtin, inuenta pyxis, ipſa admota tormentis faſſa eſt crimen, pocillator etiam auctorem indicauit, rex cuſtodiri reos imperat.

XCIII. *Iuba occiditur. De bello consilium.* Facilis horum pœna, at gener arte capiendus erat, quod eum ſibi timendum rex feciſſet. ergò præcipitem morbum ſimulat, tota regia concurritur, gener è vicino caſtro accerſitur, vbi delectus agebat, extrema mandata morientis excepturus venit, venenum ſumptum eſſe coniectabat, ergò vultum more lugentium obuolutus accelerat, in regiam cum paucis admiſſus eſt, ne quieté ægrotantis turbaret, ingreſſus ad Halibocchum, cuncta lamentis implere, miſerari patrem, lugere ſocerum, regni orbitatem, ſuam ſolitudinem queri. Rex aſſidere iuſſo præcepta regnandi dare, filiam commendare, interea miſsi foras, qui vrbem firmarent præſidijs, alij ad exercitum cum poteſtate, qui regem valere nunciarét, tum iniecta Iubæ vincula, adducta Coſtis & pocillator exprobrantes omnia, ille caput obnubit, nullo verbo reſpondet, ſiue pudore, ſiue in dementiam lapſus, certè inter initia cruciatuum extinctus eſt. Poſtera die ingreſſus eſt Abiſsinus, regio more exceptus, poſtquam aulæ obſequia quieuerunt, & ſibi redditi ſunt reges, in multam noctem ſermonem miſcuêre. In multa pericula naſci reges, quæ non credantur, niſi poſtquam peremerint, ſi quis præuertat, crudelitatis accerſi. Tum de bello, & belli duce deliberatum, Abiſsinus in hæc verba locutus eſt. Si parem meritis tuis gratiam referre vellē, totis regni mei opibus conniti oporteret. Nam profugum tanquam regem honoras, & meis malis tanquam proprijs angeris, quem miſerandi, amandique affectum ipſis beneficijs antepono. Nunc exiguum eſt, quod rependam, conſilium, & ſi nō reijcis opera. Bellum, ô rex, tam graue, tam anceps nulli committes alteri. Tuis ipſe

rebus,

rebus, quibus præes, intereſt. nemo tibi temetipſo fidelior eſt. Tanti exercitus dux quiſquis erit, etiam tui potens erit. In caſtris nerui ſunt, & firmitudo regni. reliquum prouinciæ tam latis fuſum ſpacijs, tot habitatum populis, exiguo ſolo vbi caſtra tenduntur, aut ſeruit, aut præda eſt. certe tentorijs impar eſt, & veluti corpus exanime. Legatus tuus ſuo commodo belligerabitur, aut paciſcetur, multa ad te abſentem referet, quorum occaſio cum tranſierit, ſera conſilia mittentur. At neque militi par animus ad ſeruorum imperia coacti, & in oculis regis pugnaturi. Ducem tuum victoria ſuperbum, clades infidum faciet, regnum retentum, operamque imputabit tibi, neque ſolio ſe tuo iudicabit indignum, ſi aut dextera, aut ingenio tibi vindicarit. Si hoſtem armatum vicerit, non timebit regem inermem. Raram eſſe fidem vterque ſenſimus, pleroſque ſpes nimia, aut ſucceſſus reddet infidos. militum ſane fauor ſemper venalis eſt. Tu igitur tot copiarum dominus, aliud caput illis ne impoſito. Opportuna regni loca communi, extra fines tuos, hoſti, quam longiſsime obuiam ito. quicquid à tergo reliqueris lucro deputa. plus animi eſt, fiduciæque ſi vltro laceſſas, vt iaculum ſuus impetus, ſic inuadentem aliena terror comes, impetuſque prouehit, acuituat, eo violentior, quo ocyor. ſic tuis parces, quos nec miles amicus depaſcet, nec hoſticus vaſtabit. celeritate igitur vteris vt in agrum Nigritanum vtraque damna transferas. Proceres ſi quos turbulentos noſti, honoris ſpecie tecum deduces. Principum liberos baltheo cinges, vt te duce rudimenta militiæ ponant. quibus nondum militaris eſt ætas, [illegible] quia admou[illegible], modicis armis [illegible], ex[illegible]tos. Ea ratione parentes eodem [illegible] continebis. Habes [illegible] impetuque promptum, eo in robore, quod [illegible] ſpes tuas conſtituit, veteris & mea opera, nuſquam aberit,

nec te victore res meas deploratas eſſe arbitrabor.

Conſilio Abiſsini rex paret, bellum properatur, audito regem in caſtris eſſe, nobilitas vniuerſa concurrit, nondum paratis Nigritanis quadraginta paſſuum milia, in hoſticum progreſsi caſtra metantur, anguſtia itinerum munitionibus occupant: paulo poſt adeſt Tombutus rex Nigritarum, nobilis vrbis conditor, caſtris opportuniſsimum locum Garamas oſtenderat. Abiſsinus veſte ſeruili, equo Numidico inſidens, ſpeculatus hoſtium copias, cum rediret, in procubitores incidit, ſed amnem natatu tranans, non auſis ſequi hoſtibus, euaſit. temerarium plane, nec dignum tanto faſtigio periculum, ſed amico induſtriam probare voluit. mox auctor Haliboccho fuit, vt acie decerneret, hoſte feſſo, languentique, ergo prima luce haud procul hoſtium caſtris exercitus in acie ſtetit. miſsique qui ad prœlium prouocarent. Tombutus, ſuo ſe conſilio, & tempore prœliaturum reſpondit: ſignum tamen pugnæ propoſuit, tuba canere, & clamorem belli iuſsit, ſimul miſsis per manipulos nuncijs corpora curare, & quieſcere imperauit, portam prætoriam equite quaſi iam iamque exiturus impleuit, hoc ſpectabat, vt Garamantas quos ſub dio ſtantes æſtus torrebat, recedentes inuaderet, Abiſsinus hoc ipſum veritus mature ſuos reduci ſuadet, equitum fortiſsimis terga claudentibus. Noctu miſsi in ſyluam calones, ſeruitia, multique militum, vt frondes cæderent, quibus in caſtra redeuntibus ad hoſtem ſilentio itur, cæſis fugatiſque procubitoribus, magna celeritate caſtra communiunt, frondes depangunt, tentoria erigunt, adiuuit opportuna pluuia. mirum in modum territus hoſtis nouam ſyluam, fœtam armatis conſpicatus, dolum aut maius aliquid verebantur, inopinata turbant, etiam vana. Garamantes varijs locis caſtris aggrediuntur, iterumque ſub vmbras ſuas recurrunt. Interea Halibocchus Garamantem cum viginti millibus, & equitatus parte Caſſenam, quæ etiam hodie nobi-

Ic em-

le emporium eſt, mittit, aberat illa ducentis paſſuum millibus, ſecura & incuſtodita. Grauis illa & pene temeraria erat expeditio. Tranſeunda ſolitudo itinere quatridui, in qua aquarum, pabulique inopia ſumma, aſpidum, dipſadum aliorum venenatorum ingens multitudo, halitu quoque non modo morſu exitiabilium, quindecim dierum ferre cibaria iuſſerat, ſuccos, aliaque temperandæ ſiti, pro equis hordeum aqua maceratum boum tergoribus incluserat, fugandis anguibus, ibides & ciconiæ alis præciſis ducebantur, fraxineis frondibus humum milles verrebant, noctu locum ignibus purgabant, galbanum ac cornua vrebant, quæ ipſis ſerpentibus venena ſunt. Illo diſcrimine perfunctis haud minor ex hoſte metus, nam Tombutus velut indagine cingere poterat, & concurrentibus vndique accolis trucidare. Hinc præcipua cura in cælanda profectione, vexilla hoſtilia præferebant, noctibus iter faciebant, ſine noxa, vt in amico ſolo, viatores obuios detinebant, arctatis ordinibus ibant, ne magni agminis ſpeciem ex longinquo præberent, cum viginti paſſuum millibus Caſſena abeſſent, obuium habent magnum hominum, iumentorumque numerum, quibus arma, apparatus, veſtis in caſtra vehebantur, ſiue præſidio militari, quod longe hoſtium caſtra abeſſent, & Tombutus intermedius, hos facile in poteſtatem redigunt, curſuque Caſſenam feruntur, at fama quamuis feſtinantes anteuertit: qui effugerant eo delati nunciant, AEthiopum omnes adeſſe copias, vnde conjiciebant, Tombutum internecione deletum, quod pro certo mox alij narrabant: nam in metu velox eſt famæ augmentum. Et conſternati ad credendum triſtia proniores ſunt, igitur ciues auerſa porta ſe effundunt, quiſque ſecum parentes, liberos, maxima pars opes trahit. Garamas humanitate victoriam temperauit, volentes abire permittit,

 nobi-

nobiles diuites,fida cuſtodia continet,habiturus vel ſalutis obſides, vel parta victoria pecuniam acceptu-rus.

XCV. *Trepidatum in caſtris vtrijq;.* Dum iſta Garamas fortiter, prudenterq́; gerit, Halibocchus Tombuti caſtra oppugnat, nulla capiundi ſpe,à cogitatione Garamantis auertere regem,neue minuere caſtra auderet,moliebatur: quamuis exigua dãna inferret, & paria crebro caperet, vigilia tamen nocturnâ, & diurnis æſtibus affligabantur, vtrumque accurate caſtrorum munitione, & frondibus vitabant Garamantes, excubijs pauci ſufficiebant.Porro Garamantis profectio Tombutum adeo latuit, vt poſtridie, quã regnum ingreſſum nunciaretur,de Caſſenâ capta audiret, ea res ingentem in caſtris trepidationem, tumultumque concinit, direptis principum tentorijs fuga ſe proripuiſſent, ni metus ex hoſte obſtitiſſet. Tombutus ſparſa fama Garamantem captum, itinera obſideri curat, ne nuncij adferantur, dein miſſo ad Halibocchum caduceatore quærit, Saluumne Garamantem pecunia redimere,an mori malit, reſponſum: Salutem tanti ducis probe tutam fore, ſuæ rex ipſe conſuleret: nec exiguus tamen metus erat,quamuis diſsimularetur,maxime nobilium laboris inſuetorum ſe timor prodebat. Virum fortem temere in pericula coniectum, iuuentutem præſtantiſsimam lanienæ deſtinatam.Abiſsinus lęto vultu, mente anxia ſpem retinebat, non potuiſſe capi ſocios, vbi nullus exercitus, nulla pugna, Tombutum falſo rumore ſe tueri, non eſſe virorum mendaciolis frangi. Tombutus militem hortari ad hoſtium oppugnanda caſtra, quod robur exercitus abeſſe diceret, & falſæ victoriæ fides animorum alacritatem intenderat. Non eadem in Halibocchianis pugnandi voluntas,non vigor,ſociorum cladem ex hoſtium audacia coniectabant,ne odium quidem contra duces conceptũ cælabant, ſibi eadem fata augurabantur. ne in apertam ſeditionem erumperent querelæ, Abiſsini comitate atque induſtria perfectum eſt. Vbique ipſe aderat vitæ

con-

contemptor, hoſti formidabilis: ſummum nefas arbitrabatur, ſi caſtra aggredi hoſtis auderet, itaq; quá initium oppugnandi fore rebatur, cum promptiſsimis erumpit, cunctante ſignifero, vexillum ipſe arripit, ſcutoque inuolutum præfert, atque in hoſtem fertur, ſequuntur pudore cæteri, quaſi ducis robore animati, ſignifer contumelia erepti ſigni, & ſupplicij atrocis formidine amens, ingenti gladio quem validus vibrabat vtraq; manu in medios Nigritas incurrit, ſuæque ſalutis incurius ſtragem vtrinque dabat, ea violentia repulſi in caſtra rediere. Tum Abiſsinus ſigniferum profectum procul à ſuis inter hoſtium agmina primum intuetur, aurato cæſi tribuni ſcuto innixum, regem autem orabat, vt aut vexillum redderet, aut ſe ſolum in valla hoſtilia aſcenſurũ, facileq; mortem inuenturum. orabant & commilitones, vt virtuti redderet, quod ignauiæ abſtuliſſet. Rex non ignarus exiguis rebus animos conciliari, & res maximas geri, laudatum in gratiam recepit, præciſiſque ex ipſo ſigno tænijs vulnus obligauit, quod factum homines ad regiam ſuperbiam, atque aſpera imperia inſuetos, atque artium popularium inſcios adeo deuinxit, vt eos qui male de Abiſsino locuti fuerant, ad ſuppliciũ depoſcerent, alij abſolutũ belli imperiũ ipſi deferri, Halibocchũ redire domũ iuberent. Ita vulgus inconditũ & iraſcẽdo & fauendo peregrinũ grauabat. Ad iſta namq; Halibocchus excanduit, impalluit Abiſsinus, qua tamen erat prudẽtia periculũ auertit: nactus enim ſecretũ, regẽ ſuſpicacẽ facile pacauit. Vocẽ populi, inquit, contẽne, nõ poteſt nõ eſſe varia. Vin' melior me bellator videri? ſigniferũ menſæ tuæ admoue. Videri vis dignior me, qui imperes? vulneratos duces & cẽturiones viſe, militibus ſaucijs dapes de mẽſa tua mitte. Comitas facilis atq; obuia virtus, heroica facta exæquat. Rex ſecutus conſiliũ à ſuis æſtimari cœpit, & amari. Abiſsinus maiore deinceps ſtudio vulgi plauſum vitabat, rẽ inanẽ, ſed veræ inuidiæ ac diſcriminis causã. Non ignorabat principes tã bonis, quam malis, ſi conſpectiora ſint, meſtis offendi.

XCVI. *Pax inter reges.* Nox vtrique exercitui per metum, atque ſilentium acta eſt. Tombutum ſollicitū habebat Garamantis ſucceſſus, multorūq; in regno defectionē verebatur, quare ad eū opprimendū celeritate opus iudicabat, iter bidui per plana erat, dein montiū ardui, anguſtiq́; tramites, eos ne attingere poſſet, metus erat, cedēti enim inhæſurum Halibocchū non dubitabat, in plano ſibi pugnā iniquā iudicabat, valido hoſtiū equitatu. ante lucē igitur impedimenta & grauē armaturā proficiſci iubet, equitū parē pedeſtri prelio caſtris oppugnādis exercet, donec ferueſcēte die ſēſim reduxit, atq; dimiſit, iāq; mille ſolū equites, totidēq; cameli in caſtris erāt, quibus cornicines, & æneatores inſidebāt, hi cū equites proficiſcerētur, claſsicū canebant, ac tandē præcipiti fuga ſe proripuēre. At in caſtris Halibocchi maiores turbę, periſſe cum ſuis copijs Garamantē ducē quaſi pro cōperto habebant; nec enim ſine cauſa hoſtem ferocire. Rex ipſe inter aulea & ſymphoniā ad ſenectam pene prouectus laborū, & periculorū horrens, deliciarum abſentiam non ferebat. decretum igitur in conſilio, vt nunciū à Garamante duos tātum dies opperirentur, deinde retro cederent. ita in humanis inſolenter fortuna ludit, pene etenim bina caſtra regum potentium panico terrore ſe mutuo fugerant, At nunc Halibocchus audita Tombuti fuga, & fraudem ſuſpectans toto exercitu inſequitur, tuta erat in timidos fugaceſque audaciæ oſtentatio, Nigritæ occupatis anguſtijs maiorem exercitum, partem contra Garamantem miſerunt. Abiſsini conſilium erat montium aditus tentare, ſi qua perrumpere poſſet, nam amici periculo mouebatur, quem periturum, niſi celeri ſuccurſu iuuaretur, præuidebat, iamque duce venatore, dum velitationibus reges diſtinentur, militum quidam in cacumina perreptauerant, deinde per funes delapſi in alios atque alios vertices enitebantur, quædam abrupta cæſis arboribus ponte iunxerant. iſta ingenio regis iam olim militiam edocti agebantur. nec ſenſerat hoſtis, quod ſolis volucribus monſtroſos ſcopulos

puta-

putaret peruios. maiore errore, cum nulla pene vrbs aut caſtrum ſit, quæ non aditus occultos, aut incuſtoditos habeat, nedum montium valliumque tractus. Nigritæ crebros in arduis ignes conſpicati, primum cœleſtes arbitrati ſunt, quales arida pinguiſque materias à ſole ſubuecta alere conſueuit. At ijſdem in ſaxis cum trucem clamorem, tympana, tubaſque claſsicum ſonantes audirent, inopinato terrore perculſi, parum abfuit, quin anguſtias & præſidia ſua dcſererent. Garamantes magicis artibus in prærupta iuga euaſiſſe perſuaſi, ſane Tombutus de pace legatos miſit, res lætiſsima Abiſsino, inter reges enim late imperantes diuturnum bellum, & anceps fore conijciebat, proinde ſibi nulla auxilia ſperanda, pace conciliata vtrunque ſibi obnoxium fore credebat. Haliboccbus quoque pacem optabat, cum vero vterque bellum odiſſent, alter fuga, alter decreto fugæ metum prodidiſſet, nunc de conditionibus quiſque ſuæ dignitatis retinens diſceptabat. ita maximi reges aliud agunt, aliud volunt. nec ſuo cuiquam voto viuere permiſſum eſt, qui Martis aleæ fortunas ſuas ſubiecit. Væcors deinde, atque acerba contentio pacem in dies quindenos diſtulit. De conditionibus conuenerat, de ordine nominum fœderi ſubſcribendorum ſuperba lis tenebat. Omne enim barbarum etiam arrogans eſt. Interim & agri vaſtabantur, & miles pugna morbiſq; minuebatur. Tandem conuentum, vt Guinea Tombuti filia, quæ deſponſa erat Haliboccho (prior coniux fato ceſſerat) leges fœderis ſcriberet, ſuoque iudicio ac voluntate, aut parentis, aut ſponſi nomen præponeret, poſtponeretue, neque hoc in poſterum cuiquam eſſet præiudicio. Hoc ludibrio regij faſtus controuerſiam Abiſsinus compoſuit. nec virgini deſuit ad temperaturam ambitionis ingenium. Media vaſtaque planitie inter vtramque aciem ſponſa ſublimi in ſolio locatur, adferuntur vtrinque conditiones eiſdem ſcriptæ verbis, niſi quod quæque gens ſuum regem priore loco

nominarat. Proceres in ipſo pacis momento pro ſe quiſque virginem hortabantur, hi, meminiſſet patris à quo vitam & iam regium connubium haberet, cuius honor diuina lege non ſine præmio liberis commendetur. Illi, ne iudicio ſuo maritum, in cuius manum ventura eſſet, offenderet, ne ab eius contemptu coniugium inchoaret, ne futuræ prolis maieſtati mater obeſſe vellet. Illa deiectis in terram oculis, vultuque ardentiore, (quod in nigra facie pro colore verecundiæ virtutem commendat) paucis reſpondit. Regum maieſtatem puella arbitra, nec augeri, nec minui, Rogare vtroſque, vt omiſſo vano certamine, populorum bellis attritorum ſalutem habeant cordi. Leges fœderis adſcribam, & ſapientiſſimæ virginis moderationem: præſertim cum eodem malo nunc Europa laboret, in qua ſæpe res maximæ negliguntur, aut noxia mora corrumpuntur, cùm vanis ineptijs, quaſi ſeria tractentur, inter ſapientes, rerumque gnaros luditur, quin & libri ludicris cærimonijs implentur, ne deſit poſteris, quod aut ſapienter rideant, aut ridiculè imitentur. Sed ad leges redeo. Earum prima erat. Pax æterna inter Tombutum & Halibocchum reges, eorumque hæredes eſto. Hunc in modum pronunciata, lectaque, in leges legati vtrinque iurabant, alacres Nigritæ, cum indignatione Garamantes, regem ſuum læſum rati.

Altera. Prouincias occupatas reddet Tombuto regi rex Halibocchus. Tum Garamantes ira accenſi, iuſiurandum recuſarunt, quod ne alternis quidem regem ſuum præponi viderent. Nec id tamen honore regis, ſed ne in aſſerenda domini ſui dignitate parum fuiſſe diligentes viderentur, aut ceſſiſſe Nigritis: Sæpe principum vtilitas concordiam pacemque exigit, ſed eam miniſtri obſequij & prudentiæ oſtentandæ, aut placendi ſtudio morantur. At Guinea recuſantes ſeuere increpat: ſibi ius ſcribendi fœderis à regibus conceſſum, non poſſe à regum ſeruis auferri. Iniurios eſſe in regis filiam, regis ſponſam, ipſoſq; reges, qui omniũ decreto

repugnent. ergò iurarunt, ipſa reprehenſione læti, & apud regem excuſatiores futuri.

Tertia lex erat. Garamantem ducem cum exercitu ſine noxa dimittat rex Tombutus regi Haliboccho.

Quarta. Iunctis viribus rex Tombutus, & rex Halibocchus Abiſsinum reſtituent,

Quinta. Guineam filiam coniugem, & prouinciam vſque ad montes in dotem dabit rex Tombutus regi Haliboccho. Mox medio in campo matrimonium contractum eſt, & Garamantum regina ſalutata virgo, datoque ſigno, cantu, plauſuque vtraque caſtra perſonuêre. Deinde facto ſilentio cœteras pacis leges pronunciat Guinea.

Sexta lex. Captiuos abſq; precio dimittent rex Halibocchus & rex Tombutus.

Septima lex. Negociatoribus libera commercia ſunto in regno Haliboechi & Tombuti regum.

Octaua. Si lis in poſterum inter Halibocchum & Tombutum reges oriatur, eas arbitri vtrinque lecti iudicabunt,

Nona. Controuerſiam de finibus inter Halibocchũ & Tombutum reges componet Abiſsinus.

Decima. Fœderati & amici Halibocchi & Tombuti regum, vtriuſque amicitiâ fruantur.

Rogata Guinea, cur primò parentem, deinde maritũ antepoſuiſſet, cauſam reddidit. Non eſſe eam ſibi intelligentiæ vim, vt controuerſiam, quam maximorum regum ſapientes conſiliarij finire non potuerint, iudicare valeret. Principio ſe primas parenti dediſſe, quod in eius eſſet poteſtate, nec toto orbe habuiſſe, cui plus amoris aut reuerentiæ deberet, At matrimonio iam contracto iam ſe veniſſe in poteſtate mariti, eum honoraſſe, quem ſibi dominum eſſe pater voluiſſet, priores fœderis partes eſſe filiæ, poſteriores coniugis. Nunc vnicam ſibi relictam eſſe gloriam, vt colendo patrem coniugemque, amicitiæ inter ſocerum generumque pignus ſit, & vinculum, & populorum ſaluti conſulat, Rogare vtrunq;

regem, ne leuibus cauſis arma ſumant, & grauibus agitata citò ponant. Nunquam callidorum ingenijs lites committant, exaſperandis illi diſcordijs, quàm ſedandis aptiores ſunt, augendis contentionibus ſapientiæ opinionem, & fauorem principum aucupantur, publicas clades pro minimo ducunt.

XCVII. *Abiſſinus deſcribitur & periclitatur.* Ardebat Tombutus videre generum, & coram agere, nec alienus erat Halibocchus, diſſuadebat Abiſsinus. Non facilè magnorum regum colloquia ſine offenſione peragi, cærimonias ipſas minutè operoſas, verba omnia ad libellam expendenda, neque tamen vlla cautione fieri, ne ſuſpicionem gignant. iam in corporis ſtatura, vultu, greſſu, habitu eſſe aliquid quod carpatur. Comitatum & miniſtros cenſeri. Nec poſſe ſermones vitari vtrumque regem ex propinquo comparantium, materiẽ turbarum. atq; ita ſine colloquio firmata pax, impletæ conditiones, Halibocchus victorem ſe ferebat accepta ſponſa, prolato imperio. Tombutus ſuperiorem ſe iactabat, quod reddere occupata hoſtem coegiſſet, filiamq́; in vacuam regiam elocaſſet, nepotes reges parituram. neq; amiſiſſe ſe, quod filio donaſſet. De reducẽdo Abiſsino lẽtè conſultatum, actum frigidè. Nigritæ ſe læſos arbitrabãtur, quod pro Garamantibus pugnaſſet. ſi reduceretur in regnum, ſibi inane beneficij nomen, & gratias non ex animo, vim amicitiæ penes Halibocchum fore: at nec ille vrgebat inſita deſidia. orta & alia diſceptatio, nam rebus magnis facilè obſtaculum obijcitur. Quonam è regno belli dux legeretur, inquiſitum, cumq́; rex ipſe Abiſsinus, ſupremus belli arbiter deſignatus eſſet, vltrò gliſcebat ambitio, vtra ex gente ſecũdus à rege accipiendus, quis dextrum, quis ſiniſtrum latus ſtiparet. nec munera erant Abiſsino, quæ potentibus daret: ipſius fortitudo, prudentia, cætera ornamenta oberant, & potentia, ſi reſtitueretur, vtriſque formidini. atque in hunc modum affecti reges erant, vt Abiſsinum in exilio æuum agitare mallent, quàm alteri eſſe amiciorem. Garamas rem ſentiens impeditam, & re-

reges officia ſuis vtilitatibus metiri, precio Maroccum inducit, Tombuti rectorem, (omnia eius conſilio, plurima perperam rex agebat) vt alteram filiam in matrimonium promitteret, ſoluſque Abiſsinum reduceret, addidit muneribus rex ingentia promiſſa. Verum & hoc conſilium penè exitio fuit. Nihil grauius Haliboccho, quàm illa affinitas. Non deerant, qui in vincula hoſpitem conijciendum ſuadebant, quod vbi ex conſanguineo Garamas didicit, noctu profugiunt, longis ambagibus & occultis itineribus inſequentes fruſtrati. Tombutus profugos blandè excepit, filiam negauit, nec rationes deerant, quibus doceret fidem rectè exulibus frangi, nolle filiam nubere exuli prætendebat, ſe patrem eſſe, in ſuos lenem, filiam in alias ſpes natam, hæc palam, ſecreta cauſa erat ex Haliboccho timor, intentante bellum, ſi peregrini & inimici nuptias admitteret: ſtultum ergò iudicabat longinquo bello implicari, ſimul domeſticum accerſere, quorum illud difficillimè, ingentibuſque expenſis geratur, hoc intra viſcera ſæuiat. Hac etiam ſpe deiectus Abiſsinus, in Deum ſolum incumbebat, ab eo ſolo pendebat, auxilia regum incerta, fidem lubricam expertus, pertæſus quoque alienum faſtum nauigia parat, quocunque modo ad ſuos rediturus: inaudierat nempè ſeſe à multis deſiderari, regnum diſſenſionibus laborare, ciuili bello lacerari, labare tyrannorum potentiam per iniurias quæſitam.

Hactenus Abiſsini caſus expoſui, nunc in Aethiopiam reuerſus, tyrannorum imperia, certamina, interitum exequar, reditumque Abiſsini, quem cunctis ſucceſſorum vitia deſiderabilem fecerunt. Rege namque exulante, ſenſim in deterius regnum prolabebatur, minus vnius vitia cum ſumma poteſtate, quàm plurium nocuerant. Monarchiam in diuerſas partiti prouincias pauci occuparunt, qui exemplum recens veriti, modeſtius agebat, poteſtatem malè partâ virtute & iu- XCVII. *Initia regnorum mitia.*

ſtitia

ſtitia retinere conati. Nouitas regni alibi virtutem, in pleriſque proximas virtutum ſpecies induxerat, ergò iniuriæ ſublatæ, bonæ leges reductæ, ius æqualiter dictum, annona plebi largiter præbita, maximum delinimentum, atque ad firmamentum noui imperij efficax. Benè paſtus populus torpet, cœterorum incurius præbitorem ſaluum optat. Neruus ærario quæſitus bonis artibus, præcipuè parſimonia, nec graue erat educatis ritu ciuium ſub alieno imperio regios ſumptus moderari, & proximam priuatis vitam agere, populares eſſe, qui de populo fuerant, militum licentiam coercere, quam priuati oderant. Regij præfecti Hananus Arabiā, Canorinus Manicongum tenebant, fugato rege, primū coacti diadema ſumpſerant, ſponte retinebant, ſiue lubido dominandi etiam optimorum mentes ſubuerterat, ſiue ne locus eſſet deterioribus. Cœterum iuſtitiæ tenaces, & amore ſubiectorum tuti. Madagaſcarem regnabat Alphæus, maritima potentia incolas oppreſſerat, deinde nauigationibus & ſpolijs ditabat, atque ita volentibus imperabat. Huic proximus erat Zembręus, omnium potentiſsimus Hafranes, cui Megadaza, Quiloa, Melimde, & finitima ad mare rubrum vſque parebant. ad Nilum Etanus, vicina Aegypto Deltotus poſſidebat; ſeptem pro vno reges, pacem colebant mutuo metu, reditum Abiſsini formidabant. Legatos Megadazam mittunt firmandæ dominationi, & mutuis auxilijs.

XCIX. *Comitia tyrannorum & fœdus.* Verùm nulla pax tyrannis, nulla tranquillitas turbulentis, inſidias aut ſtruunt, aut reformidant. comitia paci ſacrata, diſcordiarum bellorumque ſeminaria fuêre. cum enim ſuis quiſque commodis ac dignitati conſultum vellet, mentes aperuêre, inde ortæ ſuſpiciones, odia, iniuriæ, bella. quos timor ad tempus fœderatos eſſe coegit, ſecuritas fecit æmulos. Nuſquam fida ſunt fœdera, vbi diuerſum ſocijs expedit, vbi clades alterius commodo eſt alteri, & commodum cladi. Hafranes regiæ vrbis dominus primatum ſibi vendicabat; cui conſen-

ſenſu repugnatum, inuidiâ potentiæ, odio ſuperbiæ. Zębræus poſtulabat, vt ſibi claſsis Alphæi ſubderetur, hic in continente portum, & coralliorum piſcatus ſibi ſoli flagitabat. Etanus ſuam infirmam prouinciam querebatur, atque ad ſubigendos Nubios auxilla poſtulabat, id cœteri auerſabantur omnium incrementis infeſti. Deltoti iuſtior viſa oratio, ab omnibus ſtipendia poſcebat, ob Romanam vicinitatem: periculum enim eſſe, ne occaſione factionum extrema aggrederentur, illis occupatis ad interiora gradum facerent: quin etiam Abiſsinum eorum viribus reditum parare; nihil tamen obtentum in ſuam rem intentis omnibus, aliena negligentibus. Diſcordes, varieque contendentes Canorini legatus cohibuit. Commune, inquit, diſcrimen ex æquo impendet omnibus: Si enim Abiſsinus auxilio regum, aut ſua induſtria regni partem occuparit, magnos animorum motus ciebit, magnæ fortunæ generiſque calamitas facilè miſerationem inuenit, auxiliaque. Vicini regnum partitione debilitatum tuto aggrediuntur: maius à domeſticis malum, multi quibus reges noui imperant, genere, ingenio, vigilantia, robore ipſos ſuperant, ante etiam dignitate opibuſque ſupra eos eminebant. Modum viamque creſcendi à noſtris didicerunt, poſſunt contra nos abuti exemplis noſtris. Cunctis eſt vtilis concordia, nouis regnis neceſſaria. Hanc ſi rumpimus, pereundum eſt. Nondum benè coalita cuiuis diſcindere promptum eſt, diſſoluta ſeruare arduum. Mihi à rege Canorino mandatum eſt omnibus cedere, vni omnium concordiæ ſtudere. At verò nulla inter reges vicinos liberoſque eſſe concordia poteſt, niſi in iuris & honoris paritate, & vt ſuis quiſque finibus contentus regnet. Quiſquis ſupra alios eminere nititur, æmulos; quiſquis alios ſubijcere conatur, inimicos facit. Hinc excidia morteſque. qui inuitus paret, quam ex mala manſione etiam cum imperantis exitio, quærit exitum. Inſatiabilis eſt fames ambitionis, è ſeruis in libertatem aſſerti ſumus, reges

noſtri

noſtri ex humili in ſublime ſolium conſcenderunt, mox vt emineant, collegas premere conantur. Regnare iam pudet, niſi vicinis regibus imperent. at æquum quiq; putat, ſummo ſemet ſtare loco. Non accuſo generoſos animorum impetus. modò intra rationis & æquitatis gyrum ferantur: ſi deflectant ab orbita præcipitium in proximo eſt. Hic inter ſupremum apicem, & triſte profundum nullum eſt medium, ſi eò tendimus, modeſtia ſpernendo faſtigium, vitat ruinam. Superbiæ nunquam deeſt prætextus, modeſtiæ velo obnupta in cauſas ingenioſa eſt. Si vnum apicem omnes prendimus, omnes periclitari neceſſe eſt, vnus aut nullus tenebit, cœteri excident. Sic igitur cenſeo, omnibus ad omnes eſſe fœdus amicitiamq;, nulli in alium imperium. Præſidem comitiorum, ſedendi, ſubſcribendi, ſententiæ dicendæ ordinem ſortitione conſtituendum. Si quis ab alio ſe læſum queratur, iure non armis diſceptandum. Si quis vicino bellum inferat, omnium armis compeſcendum. Si bellum externum ingruat, eum ducem eſſe, cuius in prouincia id geritur.

C. *Noua fœdera & affinitates.* Honeſta pacis ratio, & æquum fœdus, quod etiam diuturnum eſſe poterat, ſi numen malis factis ſubſcriberet, ſi inter legitimos eſſet reges, ſi regum cupidines legum habenas audirent. Hananus regno liberiſque potens, augere & firmare decus cogitabat, eoque fortius promouebat, quò magis nolle videbatur, cœteris validior, vetus ſanctitas, prudentiaque auctoritatem tuebatur, durabat fama virtutum, etiam poſtquam in vitia præcipitârat. Hic præuiſa regum diſcordia, retinendæ dominationis anxius, reconciliationem cum Canorino atque affinitatem ambiebat, quamuis enim longiſſimè diſtarent, claſſe tamen vterque valebat, viresque iungere poterant, cœteris formidabiles. Harembalem ergò filium ad Canorinum legat, fœderis, & filiæ petendæ cauſa. non abnuit Manicongia-

gianus, memoriâ veteris offenſæ valentior erat regnandi lubido. Non ignorabat, ſi Abiſsinus bellum moueret, ſibi primos impetus excipiendos eſſe. Hinc graues ortæ ſuſpiciones, cœteris eam coniunctionem non affinitatem, ſed conſpirationem interpretantibus. Facile ſe parentes purgabant, liberis ſuis ius coniugij permiſiſſe, regnante Abiſſino iam nuptiarum pacta rara fuiſſe. non poſſe ſua iura negari filijs, regum inimicitias nunquam honeſtius, quam nuptijs finiri. Harembal vehemens animi in conſilio legatorum cauſam ſuam aſperius egit. De meo facto inique parens poſtulatur, quod amore à me factum eſt, reipublicæ detrimento eſſe volunt. Agite tabulas frango, ſponſam ſuas ſibi res habere iubebo, ſi communi bono mea vota obſtare videntur. At tamen quam mihi dabitis vxorem? an regum filios æternum cœlibes eſſe æquum cenſetis? An tantummodo ancillarum maritos? An non licebit filias regum elocare regibus? an cunctis legem illam edicitis? An mihi ſoli, & quo meo merito? mutua regum amicitia quæritur, vincula amoris, affinitates negantur. Verum agite vt lubet, parentem optimum meo amori ne miſcete. Ego vel vxorem amiſero, vel regnum fratribus ceſſero. audientes pudor patefactæ inuidiæ inceſsit, mox alij eadem via ſibi conſulunt, Zembræus & Hafranes liberos matrimonio iungunt, ſimul Etanus & Deltotus. Alphæus ſolus extra fœdera agebat, quod primo ſollicitudinem iniecit, deinde ſuperbia auxit. quandiu deſertum ſe arbitratus eſt, omnia ad defenſionem parauit, animos ciuium comitate, largitate, iuſtitia deuinxit, poſtquam vero amicitiam ſuam magnis promiſsis ambiri animaduertit, ſeque non leue momentum partibus additurum, omnes colebat, ſed in aperto erant obſequia, ipſe clam deliberabat, cui ſeſe iungeret.

Nec

CI. *Bellum inter tyrannos incipit.*

Nec diu tamen extra partes eſſe potuit, nec ſuo arbitrio amicos legere. Haſranes & Zembræus inter nuptialia ſacra paciſcuntur, vt Madagaſcarem communibus armis, deinde Etani regnum occupent, diuidantque. nemo præter reges, & ſponſam conſcius erat, paratur claſſis Indicæ nauigationis prætextu, vtque res magis lateret ad ſocietatem Alphæus inuitatur. Tota ſpes in celeritate ſita erat, niſi enim præoccupaſſent, Alphæo ab omnibus ventura auxilia nouerant. Verum rara arcanis regum fides. Sponſus nouæ nuptæ inter blanditias conſilia parentum detegit, eburna & corallina cubicula pollicitus capta Madagaſcare. nec fœmina ſecretum habet, quod tacere vir non potuit, nutrici rem exponit, illa in Alphæi penatibus educata, etiam poſtquam domum mutarat, beneuolentiam erga priorem dominum retinebat, ad legatum Alphæi omnia defert. mox indicatur Hanano & Canorino, qui grauiter bellum parant, eo felicius, quod latebant. Hananus timere ſe Perſas fingebat. Canorinus profectionem in occidentem ad inſulas fortunatas ſimulabat, Alphæus ſocietatem Indicæ nauigationis amplecti præ ſe ferebat. Omnibus vna cura, vt in alieno procul domo bella gererent, nam belli ſedes, etſi feliciſsimi, ſemper in luctu eſt. vt beluę virulentæ, tam moriendo quam occidendo exitioſæ ſunt, & finitima venenant, cum necantur, ſic bellum, quo nullus anguis peſtilentior eſt, proxima corripit, atque inficit. Atque ingenijs hominum iſta tractabantur, in fatis erat, vt bello per prouincias male partas circumacto tyranni excuterentur, legitimi regis imperium rediret. Omnium conſulta fraudeſque in irritum cecidere, labor & conatus occulto cœleſtis prouidentiæ filo in finem, quem numina ſtatuêre, ducebantur. Primos belli pœnitentia cepit, qui primi arma ſumpſerant, ſed ſera Quiloa Haſrani parebat, ſponte, nec præſidio tenebatur, arcem in portu extruere, & omnia milite firmare rex ſtatuerat, hoc quoque Alphæi legato nutrix aperuit, ille domum rediens, dum Quiloæ ventos exſpectat, primores

res de regis propoſito admonuit, hortaturque ne frenũ accipiant, ſui regis auxilia promittit. non multo poſt Hafranes maris præfectũ mittit, quaſi ſupplementa claſſi adducturum, reuera, vt incautæ vrbi præſidium imponeret, ſenatus portas occludit, ciues acceptis ab Alphæo auxilijs deſciſcũt. Hafranes detrimẽto augebatur, dolebatq; propoſitum tardari, iuſtam belli cauſam oblatam gaudebat viribus confiſus, auxilia tamen à regibus ex fœdere contra Alphæũ poſcebat. Ergo Hananus, Canorinus, Etanus maximos exercitus cogere, legatos ad Alphæũ, & Quiloanos mittere, publice de pace, priuatim de bello gerendo acturos. ita maximi apparatus, quos fieri pro ſe Hafranes arbitrabatur, in eius exitium accelerabantur.

Caſtra haud procul Quiloa Haſtanes, & Zembræus habebant, & fœderatorum copias exſpectabant, cum re ipſa patuit mala cõſilia in auctores recidiſſe, ſeq; ſuis artibus irretitos. Canorinus enim & Alphæus Zanziberin terrá mariq;, Hananus & Etanus Hafranis regnũ populabantur, ex fictis amicis derepente hoſtes. Quare Zembræus continuò domũ receſsit, ſuas res alienis potiores ratus, nec tamen Hafrani conſilium, aut fiducia ceſsit. Quiloæ non veniam modo, ſed libertatem, immunitatẽ, vicina caſtella donauit, magno potentiæ, & auctoritatis damno. Tantũ audaciæ præmium Melindenſes excitauit, libertatem, vectigalia, finitima oppida vltro rapuêre, hoſti ſe iũcturos minati, ni omnia rex firmaret. Filius regis iuuenis ferox vltionem meditabatur, eũ pater inhibuit, præſtabilius eſſe, parte regni multari, quã ſolio deturbari. Liberas vrbes ſumptu, viriſq; adiuuare: non iam illis aſsidendum, dum regnum hoſtis occupet. Subditos qui vi ad imperata coguntur exhaurire potentiam regnantium, amicos voluntarios ſemper vtiles eſſe. Ad Quiloæ defectionem Madagaſcarenus furenter excanduit: ſe libertatis auctorem ſperni, oppreſſorem anteferri. At illi tutius rati potentioris & vicinioris beneficio frui, bellumque præſens auertere, querelas abſentis

CII. *Defectio Quiloa.*

neglig ebant. Nihil ſane vſitatius, quam vetera beneficia

CIII. *Vincitur Hananus.*

præſentibus emolumentis aboleri. Rebus pro neceſsitate compoſitis, Hanano, atque Etano obuiam proficiſcitur, omnibus inferior, minor erat exercitus, ipſe dux impar, niſi periculum neruos intenderat. hoſtium terror quoque caſtra impleuerat. iſta ſolerter in vſum ſuum vertit, arte contemptum ſui augebat. non ignarus ſic hoſtium induſtriam minui, victoriam amitti. Cladis quippe haud vanum augurium eſt ſpreuiſſe inimicos. Ad Giabelem opportuno loco caſtra ponit, aduenieπte Hanano quaſi territus in montem retro ceſsit, ferociter inſequentes ſubmouere vallo ſatis habuit. Poſtera die cum in acie ſtaret hoſtis, ſuos ipſe quoque ordinauit, dein miſsis legatis pacem rogauit, ita dimidium diei abſumptum, cum interim per ordines mitteret, qui cibaria potumq́; ſuggereret, quo vegeti feſsis ac ſitibundis occurrerent. Pugnatum tres horas cruento prœlio, victoriæ initium ab elephantis cœpit, quos Arabum equitatui oppoſuerat. purpureo ille veſtitu ſigniſq́; conſpiciebatur, ad eum colorem efferatę beluę ſeſe concitarunt, lateque ſtragem dederunt. Hæc in ſiniſtro cornu, nec melior alia in parte fortuna. Illic Hananus elephantos conſtituerat, validoſq́; pugnatores, beluas Hafranes in ſuos retro egit, ſues ante aciem agi, deinde picæ, reſina, naphtha oblitos accendi, quorum grunnitu, tætroque odore offenſæ beſtiæ conuerſæque ſuos obtriuere. Ea die debellatum fuiſſet, niſi Hananus mediam aciem ſuſtinuiſſet, cœteriſq́; auxilia mi ſiſſet, prœlium deinde imber & nox diremit. Maiores adhuc victis, quam victoribus vires erant, quodq; caput eſt, animi in vindictam accenſi. arte ſe pulſos fatebantur, non deeſſe ſuis ingenia, nec robur, ergo die inſequenti iterū in aciem deſcendunt, ſubire diſcrimen Hafranes noluit, prouocantibus reſpōderi iuſsit, ſe tantum illo die pugnare, quo vinci illos ſit fatale. Interim fama plus quam victoria nocuit, per dromedarios enim quaquauerſum nuncios miſit, qui Hananum, atq; Etanum internecione dele-

deletos ſpargerent, inſignia capta oſtentarent, purpureas Arabum lenas donarent, vrbes ſollicitarent, vel vt ſeſe dederent, vel in libertatem aſſererent.

Mirum cunctis viſum, Hananum vinci potuiſſe militiæ bonum, & huiuſque inuictum, verum magni duces diu felices crebro inglorij moriuntur, neque iam eadem erat cauſa, à virtute deſciſcentem felicitas quoque deſeruerat. Ad famam prœlij ſex potentiſsimæ vrbes Arabiæ & quidam limitibus propoſiti præfecti iugum excuſsêre. infauſti, nec iuſti regis contemptu. Cur enim ſeruirent perfido profugoque ſeruo? Cœteri in ancipiti hærebant, ex fortuna imperantis conſilia capturi, vt vel in obſequio manerent, vel dominationem recuſarent. Bellum ergo incertos habebat exitus, priſtinæ virtuti nequaquam reſpondentes, quin poſſeſsiones longe poſitas, quietaſque commouerat. Hananus ſane etſi multa occupauerat, vrbium expugnationibus, felicibus velitationibus prœlij cladem correxerat, non tamen ad officium ſuos reducere poterat: Amor expertæ libertatis animos firmabat, & metus detinebat, vt neceſſaria conſilia iudicarent, quæ prius erant libera. alios quoque in fœdus illiciebant, quædam vrbium etſi in fide perſtare decreuiſſent, quia tamen ante deliberauerant, atque ita defeciſſe videbantur, & ſupplicijs meritæ, obſtinatò rebellabant, neceſsitate peruicaces. Tãto grauiores in Etani regno turbæ quantò minor in illo vigor, atq; auctoritas. Hafranis deterior cõditio, intra viſcera graſſabatur hoſtis, exercitus ipſius grauis erat prouinciç, arma, commeatũ, pecuniam imperabat ſpoliatis. Quiloa, Melinda, & regni caput Magadaza mutuum dabant, ſed pars regni oppignorabatur, hoſtes vero, quas captu difficiles ſentiebat, vrbes, liberas & fœderatas eſſe pronunciabant, quare coactus pacem petit, quam lubentes dederunt. quod res eorum domi labaſceret, & ipſum amiſsis vrbibus precario regnaturũ conſtaret. Ipſe dum reparare vires, ærarium intempeſtiue replere feſtinat, quod integrum erat, concuſsit, alienauitq;, donec CIV. *Hafranis interitus.*

 à Tar-

à Tarbone, cuius fundum iniquo iudicio alteri addixerat, occiſus eſt, parricidium impune fuit, tanta lætitia in morte tyranni. Spolia collapſi regni, qui cœteris potentiores erant, diripiebant.

CV. *Tyrannorum exitus.* Arabiam rediens turbatam Hananus inuenit, vrbes multæ, præſideſq; cum Perſa fœdus icerant, vindicemq; ſuæ libertatis arrogarant, non quod tuto illi libertas cõmitteretur, qui ſubiectos ſuperbo aſperoque dominatu domi premebat, ſed more regum vicinos debilitare cupientium infirmiores tutando diſcordias alebat. Hinc cum partem regni alienatam, alios pertæſos imperij, filios male concordes cerneret Hananus, de Abiſsino reducendo cogitare cœpit. Etanum triſtior caſus excepit, in tranſitu Nili ſuorum inſidijs appetitus cecidit. Alphæus cum Zembræo feliciter pugnauit, merſa, captaque claſſe. ſubijt & debitum ipſe Zembræus fatum, nam malleolo ex pice tactus, cum ſæuitiem ignis excutere nequiret, doloris impatientia ſe præcipitat in fluctus, mitigatoque incendio naui hoſticæ adnatat. haſtis repulſus, iaculiſq; confoſſus eſt, atque ita igne, aqua, ferro perijt incognitus, faciem ignis confuderat. Pœna illa veterum criminum fuit. Expertuſq; Deum eſſe tardum, non ſerum magnæ crudelitatis vltorem. Olim piraticam ſecerat captos in mare deiectos, nanteſque ſagittis, quibus ignium alimenta illeuerat, ſua manu cõficiebat, vt inter aduerſantium elementorum conflictus miſerabili exitu animas efflarent, regnum eius in partes ſciſſum eſt. Canorinus Manicongi regnum tenuit, bellator egregius, contra vim & fraudes inuictus, nulli regum impar, ſi bono iure ſceptra quæſiſſet. Illum domeſtica mala fregerant, orta inter duos filios rixa, litem duello cernunt. tertius qui ſe paci medium inferebat, incertum caſu, an deſtinato, interficitur, mox reliqui fratris inſontis ſanguine in furias acti. mutuis vulneribus cecidere. Pater triſti liberorum fato exanimatus, & regnum & vitam ſpernebat. Miſera in caligine mens humana luctatur, quaque extollere fortunam molitur, præcipitat,

tat, proſperitas ipſa credulis inſidiatur, & incautos læta ſubuertunt. Memorabat Canorinus quondam affines ſuos ex prouocatione depugnaſſe: ſeque multis lacrymis ab vxore rogatum, vt fratrum iras componeret, neglexiſſe, eorum morte lætatum, quod inde opimæ hæreditatis fructus ad ſe deueniret. Socrum mœrore mortuam, ſimilemque fortunam ſibi imprecatam, nunc à decrepito pœnas exigi, nunc regni, & tantarum opum nullum ſibi vſum ſupereſſe, delictorum tantummodo, quæ acquirendis, regendiſque admiſerit, reſtare ſupplicia. Manſit illi in poſterum perpes mœſtitia, miſſo nuncio Abiſſinum inuitabat.

Peſſum ibant omnia regna Aethiopiæ. Sincerum nihil, aut ſtabile, vt arcē, vrbemq́; quiſq; munierat, ſatellitesue ſibi circūdederat: cruda imperia exercebat, vectigalibus inſuetis, raptu, latrocinio propinqua vexabat. legum nullus vſus, vi cuncta gerebantur. quippe vbi nullum in commune imperium priuatæ rei quiſq; ſtudebat: agricolæ profugiebant, nulla infeſtis vijs negociatio. Hinc in vrbibus ſumma egeſtas, nulla enim reſpub. ſibi ſufficiens eſt, omnes Deus eſſe voluit aliarū indigas, faciunt vero cupiditates vt ab exteris plurima petantur. Vrbium multæ nimia libertate ſeipſæ perdebant. populus leuis, imprudens, legum metu vacuus aſſiduè tumultuabatur. vitia ſua ferre non poterant, & remedia in lōginquo erant. Ea cauſa inter nobiles, & plebem pleriſq; in vrbibus erant certamina. Quiloæ nobilitas dominabatur, ciues exarmarant, portum arcemque præſidio firmarant, leges fixerant, quibus plebs, ne emergere valeret, premeretur, qui ad conſilium magiſtratumque admittebantur, inimicos ſe plebi futuros iurabant, pecuniæ publicæ per luxum illudebant, nullis rationibus obnoxij, & affinitatibus mutuis deuincti ſibi indulgebant, ſi domum agrumue ciuium ſenator concupiuerat, miſerum infeſtabat, donec iniuriā venalem faceret. Omnia ciuium prædia ſerua, ſenatorum erant libera. Plane vt pars ciuitatis à nobiliore depreſſa

CVI. *Quibus ſtatus Reipublicæ mutatur.*

in tenebris luctuque ſqualeret, cum igitur eo cogitationes, neruoſq; omnes intenderent, vt ciues plane perdomitos, & velut in nexu haberant, quo omnem ſpem libertatis inciderent, ipſa tam ſæua cautio auctores euertit, & vincula diſrupit. Etenim mediocria damna, & leuiores iniurias, etſi grauatè fert populus, non tamen eorum cauſa periclitari ſolet, cum eouſque mala increuere, vt nihil æquius ſperet, etiam nihil deſperat, aleamque iacit. vbi ſperandi argumenta defecerunt, à deſperatione, temeritate, ira impetum capiunt, quo licet res ſuas raro promoueant, aduerſarios tamen plerunque proruunt, atque peſſundant. Non longe à portu erat inſula parua, & nemoroſa, in eà calendis Ianuarijs noui magiſtratus creabantur, dein conuiuium & ludicrum. illa die inſulam ingredi nefas plebeio habebatur, legem hanc in plebis contumeliam ipſi ſanxerant, ſeruorum miniſteria nobiles iuuenes obibant. circa noctem magna pompa noui conſules nauigio reducebantur, plerique malè ſobrij. Obſeruata nocendi opportunitate Bizarrus, nauta audax, calliduſque tres ſocios aduocat, quibuſcū miſcere ſermones contra ſenatus tyrannidem conſueuerat. Magnum, inquit, opus aggredior, non meis viribus æſtimandum, non irritum tamen ſi viri eſtis, flos nobilitatis in inſula eſt, vno in loco tyranni includuntur, multi ſenes, multi adoleſcentuli, magna pars ſagina graues, paucis iuſta arma, nulli audacia pugnandi: cum in quatuor naues diuiſi, vino languentes fuerint, in poteſtatem noſtram redigemus: noſtris enim nauibus reuehentur, arma mihi parata ſunt, & ſub nauium tabulatis abdita, opus eſt viris quadraginta, cœtera vbi fidem iureiurando dederitis, ſocioſq; vocaueritis, exequar. euocantur ergo coniuratorum cognati, quiq; ad ipſum in ſenatum manifeſti erant, tum quibus turbarū amor, & in ſeditione quæſtus. Hos lorica ſub veſte munit, gladioliſq;, arcus in vicina cymba occulit. Tendēte in occaſus ſole nauigijs excipitur nobilitas, atq; in conclaue deſcendit, in ſummo ad officia nautica ſta-

bant

bant coniurati, ſingulis in nauibus deni, poſtquã ab inſula longiuſcule diſceſſerant, oſtiu obturãt, ne quis aſcẽdere poſſet, clauſis denunciant, niſi præſidiũ ex arce deducant, populo magiſtratus atq; honores communicẽt, ſeſe viuos igne conſumpturos, & ſcaphis fugituros, ſimul anchoras iaciunt alij, atq; in medio mari ſubſiſtũt, celerrimo reſponſo opus eſſe. Decretũ ſenatuſcõſulto, vt pari iure omnes viuant, mandatu ſenatoribus, qui arci, & cuſtodiæ militũ præerant, vt ciuibus arcem, atq; arma traderent, milites ad contubernia dimitterent. Bizarro armamentariũ traderent. Ille accepto mandato in littus traijcit, vbi populus mileſq; effuſus ad ſpectaculũ mirabatur in anchoris hærere naues. Bizarrus ſenatus cõſultum militũ prefecto oſtendit, monetq; è veſtigio excubias dimittat, paret ille præſẽti periculo territus, tũ Darioſto centurioni perferendũ ad arcẽ tradit, ipſe ciuibus quid agatur, exponit, nec arcis præfectus reſtitit, parentem, filios, fratreſq; in naui habebat: & populus ſudibus, verubus, malleis, quæq; ira cuique arma fecerat, inſtructus ad muros arcis concurrebat, poſtquam armati omnes, atq; arce potiti ſunt, nobiles reduci placuit, fractos animo, & metu pallentes. Tum vero multo numeroſior ad portum factus eſt concurſus, humiles, & ſupplices videre iuuabat, paulo ante ſuperbos ac metuendos, nec conuitijs temperabant procacia plebis ingenia. nec deerant, quibus primus libertatis fructus placeret, miſerorum inſultare fortunæ, ignaris ſuæ. Acta ſenatui per metum, plebi per proteruiam nocte, ad creandos magiſtratus indicta comitia. Plerique de plebe proſperis elati, nobiles in vniuerſum excluſos volebant, malè eos imperaſſe iam ſuas eſſe vices, ferrent ab alijs, quod in alios ſtatuiſſent. At Bizarrus reſtitit, ſatis eſſe dictitans ſi pares eſſent: nobilitatem preſſam ſemper vindictæ inuenire locum: multos iam foris eſſe, non defore, qui terram latrocinijs, mare lembis piraticis implerent. ſi vera ſecuritas, & honorum lenimenta concedantur, quietos fore.

Interim reipſa ad plebem imperij vim trahebat, ex eis audaces, callidos, factioſos, opulentos, ènobilitate ſenes, rudes, litium & laborum fugitantes, nihil auſuros, deligebat. Plebeis ad ſenatum venientibus ſalarium, abſentibus multa erat, nobilibus liberum adire ſenatum, aut domi manere. Hac re maxime nobilium opes fregit, cum enim in conſilium adſciſci ignauos duntaxat, fungoſque aduerterent, animos demittere, prenſare plebem, eiurare proſapiam, virtutem periculoſam fugere, ſtultitiam tutam ſimulare. Sic vtcunque æqualitatem in ſpeciem retinebant, quod difficile eſt. cum enim ſunt in Rep. partes, vix vlla factio paritate eſt contenta, neque tutam ſe arbitratur, niſi aduerſam oppreſſerit.

CVII. *Seditio Melindæ. Reditus Abiſſini.* Melindæ crudelior ſeditio: Nobiles in factiones diuiſi, rapinas, cædeſque faciebant, iamque hoc agebatur, vt vrbem ipſam diſtraherent, ac ciues inter ſe committerent. Ea tempeſtate Abiſſinus, quæ in regno agerentur cognitis, per ſinum Arabicum penetrare cogitabat ad Hananum, ex itinere ad portum Melindenſem deflexit, mercatorum modo ipſe, comites, naues inſtructa erant, merces commutant, commeatum in naues inuehunt, de ſtatu ciuitatis edocentur. Viuebat in vrbe Maſaniſſa genere Pœnus, magno natu, prudentiæ & virtutis commendatione regi iam olim intimè notus. Eum adit Garamantis famulus, hortatur, vt Abiſſinum regem veniat ſalutatum. Maſaniſſa conſpectu noti hominis recreatus, cymba deuehitur, vtque regem, macie ſqualidum, capillo horridum, veſte obſoleta, circum miniſteria nautica vidit; hinc inde circumſpectans, & loqui conatus, animo linquebatur, atq; à Garamante excipitur, poſtquam ad ſeſe redijt, patrio more regem veneratus, interruptis ſermonibus, (tantum doloris fido amico deformata maieſtas incuſſerat) appellat. Veniſti tandem, nec potuiſti opportunius. Hic hodie ſceptra reſumes, quæ olim hic ſumpſeras, illa tua educatrix dedit, illa reſti-

reſtituet. præterita meminiſſe piget, præſentibus malis tu vnus remedium adhibere potes. regem te tota Aethiopia ſuſpirat. Reſpondet Abiſsinus, Hananum Arabiam decreuiſſe reddere, cò ſe tendere, etiam Manicongum à Canorino offerri, regna illa vni vrbi non poſt habenda, in mora etiam periculum eſſe, vtendum principum obſequijs, dum animus perſeuerat, dum promiſſa præſtare poſſunt, rebus ambiguis multa interuenire præter exſpectationem. Maſaniſſa perſtabat in ſententia, præſentia non omittenda, ad Hananum mittendum Garamantem, Ioannem ad Canorinum, veteri amicitia, gratiaque in animis eorum validos. Remiſſus in vrbem paucos ex fidiſsimis aduocat, rem aperit, famam ſpargunt, à Manicongis & Arabibus Abiſsinum repeti, ea momento totam vrbem permeat, apprime lætam, plebes in ſpem erigebatur, nobiles ſibi veniam nō deſpondebant, ſed aduerſæ factionis odia & calumnias verebantur. At Maſaniſſa mane, quando pleroſq; matutinus ſopor tenet, cum amicis & clientibus in forum venit, tubas concinere iubet, ciues nobilium bellum exſpectabant, non iniucundum ſpectaculum, quod vtramque factionem odiſſent. ſumma inter nobiles trepidatio, cum enim ſcirent à ſua parte nihil actum, quo aduerſarios ſubitò opprimerent, ab illis ſe præuentos arbitrabantur, quare vtrinque fuga, latebræ, preces parabātur. at poſtquam concurſu plurium Maſaniſſa perorare cœpit. Veniſſe regem, omnium malorum adeſſe finem, pro eo ſtare Hananum, Canorinum, alios, Regem hic educatum, & penè ciuem eſſe, omnium præteritorum non veniam modò, ſed etiam obliuionem promitti. ortus deinde clamor regi vitam proſperitatemq; precantium orationem abſcidit, viri ad portam properabant, fœminæ periſtromatis, floribus, plāteas ornabant, demum egreſſa nobilitas regem ſalutauit, qui in regiam conceſsit, accurateq; excubias diſpoſuit, mutabiles vulgi animos ſæpè expertus, quod eadem ſæpè die quos in altum extulit, proculcat. Arabia deinde & Manicongus

ſacramentum dixêre. militem claſſemque miſêre. Literæ tum per regnum miſſæ, quibus rebellionis culpa remittebatur, & quod ſaluberrimum fuit, qui cum imperio erant, etſi vi doloue occupaſſent, relinquebantur, ita tamen nomine regio ad tempus adminiſtrarent, rationem eorum, quæ deinceps agerent, reddituri, præteritorum ſecuri. Sic tyranni & vrbium ſenatores facilè in verba iurabant, plebs regem, quaſi cœlo delapſum accepit, etſi enim poſtremis annis durè, auareque imperauerat, vetera tamen errata partim mortui auctores, partim obliuio, omnia præſentium atrocitas obruerat. Multum regis legitimi, quanquam aſperius imperium, à tyrannorum immanitate diſtare ſolet. Sic & parentum nimia ſeueritas hoſtium crudelitati comparata in virtute cenſeri ſolet.

CIIX. *Conſuratio ſeruorum.* Regno vtcunque pacato, miſsi recuperatores, qui poſſeſsionibus iniuriâ pulſos reſtituerent. at in vrbe regia Magadazà recipienda magnus ſupererat, & indecorus labor. Seruili manu tenebatur, regem ergaſtularij crearant, dominos in ſeruitutem dederant. Ciuitatem illam magnæ opes, atque ex aulæ licentia, magiſtratuumque incuria, non minora vitia preſſerant. Seruitiorum greges ad pompam pariter, quæſtumque alebant ſuperbe, ſæueque laboribus, & flagris miſeros habebant. opes miſericordiam abſtulerant, ſuperbia minimis erratis incitata, quaſi contemptu committeretur, inſaniens furebat. Nihil enim tam fœcundum irarum ac ſæuitiæ, quàm arrogantia. Iniuſta penſa flagitabant, quæ ſi non expleſſent, fame macerabantur, ipſi totos dies ludis & conuiuijs intenti humanitatis ſenſum exuerant. aduerſæ etſi videantur, affines tamen ſunt, crudelitas & delitiæ, quæ vbi aſsidua ſunt, animos efferant, miſericordiam excutiunt, vt beluina ex alieno dolore quæratur voluptas. Finem ſæuienti inſaniæ numen vrgentibus in exitium cauſis permiſit. oſtendit ſanè Deus poſſe ſe & ſeruos miſerari, & dominos vlciſci. Planè hominem

nem ab homine humaniter tractari oportet. nec in ſeruo conditio ſpectanda, ſed natura, quam cum domino habet eandem, & crebrò ornatiorem. Hunc igitur in modum res geſta. Sarempſal armamentario præfectus, vir locuples, & quod fermè opibus adhæret, auarus, centum qui arma facerent, totidem qui polirent, ad alia miniſteria ſeruos quinquaginta domi alebat: incluſi omnes, vinctique pedicis, labore fatiſcebant, diebus feſtis ab opere feriæ dabantur, verum hebdomadis totius delicta puniebantur, dominus enim crudæ auſteritatis ſacros dies carnificinæ deſtinarat. Chabedus domino fidus, carusque, operum exactor, quibuſdam morbo languentibus penſum remiſerat, moxque ab hero furente flagris cæſus eſt. Natus erat è Perſiæ proceribus, plagio in Aethiopiam abductus, generis ille memor, iram altè recondebat, & ne perderet vindictæ locum, domino ſe amantiorem ſimulabat, vltroque ſe ipſe accuſabat, quaſi grauiora meritum, herum collaudabat, cui pro ingenti delicto parum ſupplicij, velut patri ſatis fuiſſet. mox in priſtinam gratiam reponitur, maior exinde illi fides. verùm atrocis iniuriæ memoriam, cupidinemque, vltionis nulla beneficia abolebant. offenſæ tenax, beneficiorum fluxa eſt recordatio, hæc in aqua, illa in ſilice ſcribitur. nec quiſquam tuto illi ſe committit, quem iniuriosè læſerit. Captato die quo extra vrbem equeſtre ludicrum agebatur, intenta in curriculum ciuitate, clam armamentarium ingreditur, atque ergaſtulum, tum ſeruos ad libertatem hortatus, vincula diſſoluit, arma porrigit, decies maiorem in vrbe ſeruorum, quàm liberorum capitum eſſe numerum docet, omnem viciniam vinctorū laboribus ſtrepere, in proximo piſtrinum eſſe publicum, vbi mille labore & vinculis atterantur, hos effracto poſtico armari poſſe. cætera ſibi curæ fore. Hos poſtquam armaſſet, ſimul ad alios egreditur, ſimul mittit, qui portas ſeruent, teſſera ſeruis data, vt

ad

ad armamentarium properarent, excubitores partim ſecuros, partim temulentos coërcent, cunctis exolutis, exercituque conflato, pars circum armatis cingunt, denunciantque ſpectatoribus, quo loco res ſint, obſiſtentibus mortem minati: reducti ergò ciues in theatrum recluduntur. nemo occiſus eſt, non clementia vincentium, quippe odium, atque iniuriæ in cædes agebant, ſed Chabedi conſilio, ne pugnandi neceſsitatem imponerent victis, quippe dictabat, prima die de ſecuritate, altera de pœna deliberandum eſſe.

CIX. *Serui dominis parcunt.* Rex electus Chabedus in legiones, & centurias nouos ciues diuidit, domus, agri, vineæ, cœtera ex æquo diuiſa. De dominis à pleriſque duræ ſententiæ dictæ, aderant plurimi liuidas vibices, mutilata corpora, laboribuſque detrita oſtentantes, atque ingenti feritate iniurias ſuas vltum iuiſſent, omnibus internecione deletis, niſi rex futura proſpectans, clementiæ propior, precibus, & ratione magis, quàm poteſtate, quæ ob nouitatem inualida erat, turbulentos flexiſſet. monebat, nefas eſſe alienam crudelitatem imitari, & ſcelere ſcelus vlciſci, ſeruos dominis fortiores eſſe, ac prudentiores vincendo probatum eſſe, parcendo captiuis, præcipuam virtutum eminere clementiam, quæ dominantes inprimis deceat. Totius regni oculos in ſe eſſe coniectos, fauorem, & ſecuritatem ignoſcendo conciliari. Vincant hominum opinionem manſuetudine, neminem eſſe qui non extrema ſupplicia captiuis auguretur, quæ ſi à læſis remittantur, omnes iudicaturos tantam benignitaté ſeruitute indignam, digniſsimam libertate eſſe. Multa eſſe in Africa ſeruientium millia, eorum conditionem, ſi in dominos ſæuiant, deteriorem fore. Quin viuos ſibi fore vtiles, ſi viciſsim ſeruiant liberis, opulentis, ſuperbis, morte grauiorem fore ſeruitutem, præſertim ſuis olim mancipijs præſtandam. In plauſu fore pœnam talionis, ſi exequi cogantur, quæ iubere conſueuerant, ſi reddere penſa cogantur, ſi indiligentiam flagris luant. ſi forte bellum oriatur, hos fore obſides. occiſos nulli profu-

tu-

turos. quin diuerſam eſſe cauſam, paucos ex æquo & bono egiſſe, alios leuius ſæuijſſe, diſiungendos eſſe pœna, inter quos tantum ſit culpæ diſcrimen. ſibi videri omnes ergaſtulis includendos, quaterna millia peſſimorum vrbi muniendæ deſtinanda. ſe deinde iudices daturum, qui cognitá cauſa pronuncient, vt iudicio, non impetu multitudinis pereant. Tandem omnia Chabedo permiſſa, qui paucorum ſupplicio animos pacauit, quos inter & Sarempſal fuit: effecit deinde vt plurimi filiasfamilias vxores ducerent, quo parentibus apud generos eſſet leuior ſeruitus. ſuos ipſe quotidiano labore exercebat, præcipua bellandi cura, vt qui audacis facinoris conſcij, in ſolo robore, & ferro ſpem haberent. ergò commeatus conuehere, quàm maximas meſſes facere, vrbem munire, aſylum aperire, ſeruos fugitiuos recipere. vicinis inter ſe belligerantibus adeſſe.

Iam procul terrorem ſpargebant, videbaturque noui regni exordium gliſcere. nam vicinę vrbes Chabedum iuſtitiæ fœderumque tenacem defenſorem elegerant. Regno in verba Abiſsini adacto ſoli rebellabant, neceſſitate magis, quàm voluntate, ne dominis ſuis dederentur, formidabant. Rex miſſo Ioanne epiſcopo imperat, dominos libertati reſtituant, regio ſe arbitrio committant, in contumaces ſeruili ſupplicio ſe vſurum. Ad ea Chabedus nec timidè, nec ſuperbè reſpondit. Regna à numine donari, atque auferri, iacentes erigi, ſtantes proſterni, eius rei exemplum eſſe regem ipſum ex tanto monarcha exulem, peregrinorum regnorum hoſpitem, & licet ſpectatiore comitatu, mendicum. Sibi natu libero, deinde ſeruo, nunc in manu eſſe ſceptra, non ambitu, auaritiaque, ſed neceſsitate mutauiſſe fortunam, non fugiſſe ſeruitutem, contumelias, & ſupplicia morte aſperiora vitauiſſe. non poſſe tot viros fortes ſe deſerere. Si libertas ſecura, nec inops detur, ſi tolerabilia viris imperentur, pacem non abnuere. Si nihil obtineat, per virtutem in acie, quàm per cruciatus animam exhalare malle. Primum quidem veteres dominos, nunc ſeruos ſuos

CX.
Defenſio Chabed. & pax.

ſuos trucidaturum, tum quod in familiam fuerint crudeliſsimi, tum quod Abiſsino infidi. ſe regis iniuriam vltum eſſe, ſeruos ſuos tum regis fuiſſe hoſtes & perduelles, eo tempore ſe in eos arma cœpiſſe, quo in regem inſurrexerant, in dominum maieſtatis reum, ac hoſtem reipublicæ ſeruo ius eſſe. Regem hoſtibus & tyrannis ignouiſſe, ſi cauſam ſuam æſtimare velit, nullam toto regno eſſe meliorem; regis hoſtes in ordinem redegiſſe. ſeſe ac ſuos infra beſtias habitos, in numerum hominum tandem repoſitos. Si regi ſalus regni non eſt poſt vindictam, nec maieſtatis decus in ſanguine inſontium poſitum arbitratur, in amicitiam recipiat. Si nullus eum ſupplicum gemitus moueat, ſe Deo curæ futuros, cui liber & ſeruus ex æquo iudicandus ſiſtitur, cui odio eſt crimen in ſolio, & cara virtus in piſtrino. nec idcircò reliquum ſeruorum genus in dominos contumax fore, quando in malè morigeros libera ſit heri poteſtas, quæ ſæpiùs ſæuitia, quàm lenitate delinquit, & ſuo vitio ex miniſtro fidiſsimo hoſtem facit acerrimum. Plus periculi in ſuorum pœna fore. nam ſi ſeruis nullæ leges, ne regia quidem clementia ſubueniat, paſsim pro libidine ſæuiendi licentiam dominis concedi. Eam nunc eſſe hominum crudelitatem, vt rogati cur ſæuiant, aliud reſpondere non dignentur, quam animo ita collubitum eſſe ſuo, vocem feralem miſerorum lacerationes, & vlulatus conſequi. Nullum ſeruis, pro quibus tamen Dei filius mortem oppetijt, in legibus, in magiſtratu, in natura communi præſidium. Si regni ſalus quæratur, non eſſe maius ſceptro aliunde periculum, quàm in tot hominum, & quidem Chriſtianorum, indigna oppreſsione. Omne ius clauſum ſeruo, omnem negatam humanitatem, non minus quàm boni, magis etiam quàm equo, caritate. Parui intereſſe, ſi vnus iuſte ac leniter imperet, ſi tot millia priuatim tyrannidem exercent, his compeſcendis regi datum gladium. nec referre alio ex orbe eſſe, non

non eſſe ex alia naturâ, non origine, ab eodem Deo, ituros in idem regnum, & multos præ dominis ituros. Omnem Monarchiam in mancipia ſæuam, etiam in ciues eſſe cruentam, & tandem lacerari. Hæc ſe pro ſe, ſuis, & vera, & ſolum loqui, nam vt alij contra iura ſua faſtumque loquantur, nec ſe huculque expertum, nec in futurum exſpectare. Se eſſe libertos regios, poſſe agros colere, arma tractare, nec bello inualidos, nec pace indecores. Denique hæc dicta regi tanquam patrono, ſi cauſam probet. Sin autem, regis ad regem eſſe verba, bellumque denunciare. Illis in ſolo bello ſalutem eſſe, quibus nihil in pace præter ſupplicium ſuperſit. Poſt multam diſceptationem annitente Ioanne, promiſſa libertas & venia, in varias deinde prouincias diſtributi, agrique aſsignati, qui validi fuere, in militiam allecti vilem operam præſtitêre. Chabedo inter proceres datus locus: licet enim mali ſerui, boni regis tamen ſpecimen dederat, ciues ſeruarat, vicinos amicos defenderat: plus beneficium, quam iniuria valuit. mancipio deinceps nullo vſus eſt, ſed poſtquã coemerat, libertate donatum, liberum miniſtrum eſſe iubebat: Hunc in modum caſtigata Magadenſium defectio, & iniqua in ſeruos duritia, ſanctæ deinde, miteſque de ſeruitijs latæ ſunt leges. Ius verberandi dominis ablatum, penſi moderatio, interualla quietis, feſtorum obſeruatio præſcripta, demenſum adauctum, dati cognitores, qui miſerorum cauſas iudicarent, pluribus locis Epiſcopi. Chabedus porro Magadazæ conſenuit, cui mortuo tota ciuitas parẽtauit, luxitque, & monumentum vindicatæ iniuriæ, vrbiſque ſeruatæ poſuit. Porro Abiſsinus ſeu ipſe regnũ obiret, ſeu proceres mitteret, primo inquiri iuſſerat, an moderate & ex legibus ſeruitia haberentur? cœteris ſui tuendi multas eſſe rationes dictitans, ſeruis in ſola regnantium æquitate & miſericordia præſidium. Nec poſſe regnum non eſſe calamitoſiſsimum, in quo tanta multitudo ſine legibus, pecorum ritu opprimatur.

Magno

CXI. Magno poſthæc ſtudio pietas, legumque reuocatus vigor, præſides ſelecti, ſenatus ex illis quos virtus & prudentia commendabat, ſuppletus. Sed amicitiæ regię, quodque inde conſequi ſolet, potentiæ, apud Garamãtem, erat materia periculi ſemper, & inuidiæ. Ioannem Epiſcopum religionibus promouendis intentum, modeſtia, ſenectu, & iuncta cum opum contemptu paupertas liuori ſubtraxerat. Maſaniſſam plurimi rex faciebat, ſed vita priuati inſtar, & celebritatis fugitans carum omnibus effecerat: cùm enim neminem æmularetur, ab aliorum ſimultate & obtrectatione immunis erat, cùm nulli obſtaret, à nemine concutiebatur. Superbia quippe & ambitio in ſui generis morbos, & cognata vitia efferantur; cum ceditur, quieſcũt. In Garamantem igitur incumbunt, ſumma illi auctoritas, fideſque, nec facilè conuellenda: quia ex meritis apud regem prudentem, gratumque in tuto collocatis. Splendor familiæ, dona regia, exterorum regum amicitiæ, filij exercitibus prouincijſque præfecti inuidos vrebant. Præcipuus dolor Tiruto, Barcenæ, Gemenio, vetuſtę nobilitatis viris, quorum nomina nunc quoque vrbes illuſtres referunt, Barcenas ſpecie honeſti ingenij Garamãti carus erat, ſimulatione virum inſignem fefellerat, ex animo ſuo de alio iudicantem: ille igitur amicitiam Garamantis oſtentabat, ea memorans, quibus virum egregium commendaret, ſed quæ tamen cum vera laude inuidiam mouerent. Tirutus è contrariò eadem carpebat, immodicas opes, priuato maiorem familiam, potentiam filiorum periculoſam, exterorum regum fœdera, nulli expetenda, qui fidat ſuo. Hæc aliquando tanta contentione diſſeruerunt, vt quæreretur, potentiorne rex, an Garamas videretur. Hos ſermones Barcenas regi detulit, ficto metu, ne Garamanti calumniæ ſtruerentur, obteſtatus regem, ne Tiruto crederet. Hac arte ſibi fidem amicitiæ cum Garamante præſtruxiſſe, & ſuſpicionum ſemina ieciſſe contentus. Miſsi deinde Garamas & Barcenas ad fines Nubiorum controuerſijs fini-

In Garamantem calũnia.

enais,

endis, qua in re cùm tempus diſceptationibus extrahitur, Barcenas clam eorum legatos admonet, ſe quidem poſtulatis annuere, collegam iuris Aethiopici tenacem obſequio molliendum, honore & oblatis filio eius regiæ filiæ nuptijs demereri poſſe. Nubius illa promptius, quam vel regem deceret, vel Garamas optaret, præſtitit. Dona quidem ille recepit, ſed maiora redonabat, de matrimonio filium excuſauit, parem non eſſe, alterius regis miniſtro oneri fore reginam. Inter hæc Barcenas regi ſcribit: compoſitionem non ſuccedere, ægro eſſe ſe corpore, animoque, cupere quamprimum reuocari ſe, habere quæ committi literis non poſsint. Secretum deinde nactus, multa de ſuo ergà Garamâtem amore præfatus, tandem aſſeuerat: Eum omnia ſpe regię affinitatis perdere, à Nubijs pro rege coli. nuptias Siphacis filij iam penè confectas. Miratus eſt rex inopinatam accuſationem. Hinc caua fides Garamantis, inde Barcenę indicium, quem amiciſsimum Garamanti arbitrabatur. nec dubitabat vacillare fidem, ſi peregrinas affinitates finitimi regis ſeſè inſcio ſectaretur. ergò ratus non eſſe curam ſuperuacuam etiam fictis periculis occurrere, Siphacem benignè, quaſi conſilij cauſa ad regiam adeſſe iubet, promptè venientem magna beneuolentia, & honore excipit. & pars innocentiæ videbatur, ſtatim paruiſſe. Multa de exercitu, multa de prouincia ſciſcitatus, dein ſenſim ad mentionem nuptiarum delabitur. Velle ſe eam familiam, quàm maximè florere, iam tempus eſſe ducendæ vxoris. Ad illa Siphax gratias agit: cauſatus iam tempus eſſe laboris, ſe dies noctesque agere, quæ regis ſint, cœtera regi & parenti permittere. Rex in ſpeciem omnia dici arbitratus, vrgere perſtitit. Imo, inquit, ea te ſolum cauſa vocaui, vt vxorem deſponderem. Quod ſi vel tu, vel parens aliquo animum appuliſti, aut pactus es, me adiutorem habebis: hoc enim regum arbitror, amicorum hoc in genere votis obſecundare. Tum Siphax, nec parenti, nec tibi tale quippiam in mentem veniſſe. Hac in re, alijsque, non niſi regio

conſilio, & voluntate vſuram. Atque in ea ſententia, rege varia interrogante, perſtitit. Tum ille: Gemenius filiam habet, cui omnia præter dotem adſunt; parens eius magno genere, & virtute eſt, opibus ſanè exiguis. Ad ea Siphax. Conditionem placere, dotem non morari, ſatis eam ſua modeſtia dotatam, ſatis regio fauore diuitem eſſe. Parenti autem eum honorem deberi, vt eius conſenſus exquiratur, nec de voluntate eius dubitare, ſe, quin id optimum iudicaturus ſit, quod regi placuerit, ſed vt auctor ſit coniugij, qui & vitæ. Scribere igitur parenti iubet, literas ex itinere ad ſe referri iubet, reſponſum etiam Garamentis intercipit, cumque conſentanea omnia Siphacis verbis videret, calumniatum Barcenam ſuſpicatus eſt, miſit tamen collegam Garamenti Tirutum palam inimicum, quo rem magis pernoſceret. Barcenas profecto Tiruto iam Garamantem pro perdito habebat. At poſtquam rex promiſſa dote filiam Gemenij poſtulauit Siphaci, illeque ſpe tantæ affinitatis erectus à Barcena ſeſe abiunxit, ſummo in diſcrimine accuſator maius ſcelus mouet, Tiruto ſcribit, vt veneno Garamantem è medio tollat, ſe Gemenio necem allaturum. Eas literas rex quoque intercepit, ex quibus intellexit Gemenium quoque in conſpiratione fuiſſe, quare blande omnia exquirit, etiam venia promiſſa, ille etſi verecundia criminis primum hæſitauit, inſidias tamen detexit. pleræque enim conſpirationum à ſocijs proditæ ſunt, & praui conſilij nuſquam tuta fides. Rex Garamantem ad nuptias filiæ venire, & Tirutum ſecum vinctum ducere imperat, Barcenas in carcere obijt, dubium an voluntaria morte, an ab agnatis publici probri metu, dato veneno. Tirutus poſt breue exilium naufragio perijt.

CXII. *Regnorū vitia.* Vehementer indoluit rex intimos ſuos tantum facinus auſas. Crebro ingeminans, ſi vſpiam ſcelera ſunt, in aula ſunt. Et: nihil liuori imperditum eſſe. Deinde poſtquam tota die cum Ioanne, Garamante, Maſaniſſa,

conſultaſſet, qua ratione viros bonos rebus præficere poſſet, atque à cœna ſub platano conſiderent, Zephyro æſtum temperante, Ioannes apologum, quo genere ſermonis gens illa delectatur, recitare cœpit.

Vetuſtiſsimo ſæculo, cùm brutæ animantes conſilia cœtusque agitarent, diuæ Iuſtitiæ terras habitanti, querelas detulerunt. Illa toto orbe concilium euocat, tum præſide aſtræa de iure & æquo ſanctè diſputatum eſt, leges iuſtiſsimæ conſenſu perlatæ, earum cuſtodia leoni atque aquilæ commiſſa. Scribundi cura data elephanti, quæ pſittacus dictabat, ipſe ſcribentium ductus imitante proboſcide in tabulas referre ſimulabat, nullas tamen literas efformabat, quod manum atramento non tingeret, mox iuſſus ſcripta in conſilio relegere pſittacus albas tabulas inuenit. indignante ſenatu quaſi ludibrio haberetur, elephas poſtquam quercui latus acclinaſſet ſonoro barritu reſpondit. Nihil equidem ſcriptitaſſe, irrito labori peperciſſe; nam & leges incaſſum ferri. Simulationem verò ſcribendi, imaginem eſſe rerum quæ gerantur, omnia enim ſimulatè fieri, paucis ius atque honeſtum, omnibus ſua commoda eſſe curæ, ac cordi. Omnes animantes queri, nec mirum, rempublicam quadrupedum, volucrumque ad humanam pene nequitiam, improbitatemque accedere. violenter, inſidioſè, perfide cuncta peragi, nulli ſecuritatem eſſe, natiuum cuique hoſtem. eo rem deueniſſe, vt pleraque fortiſsimorum quadrupedum, peſſimo animalium homini ſe mancipauerint. Non de canibus, inquit, equis, alijſq; hominũ paraſitis, & mancipijs queror, leones, tigres, aquilę in ſui generis iniuriam, ſanguinem a bipedum gente erudiuntur, nec opus tamẽ arte, cuiuſq; rapacitate indies prædę agũtur. nõ poteſt tot malis remediũ adferri, ni reb. cõmunib. ea animalia præficiãtur, quorũ intereſt, leges & iura pollere, cędes & rapinas ceſſare. Hactenus illi regnãt, quib. ex violẽtia victus, qui mirum, ſi prędari, quã eſurire maluerunt, nunc

Præda animaliũ.

leo,atq; aquila dominatum obtinebunt, quorum ſummæ vires vix ingluuiei ſunt pares,omne genus animantum ſibi in cibum eſſe conceſſum gloriantur. De leone omnes querimur,iuſtè cerui,boues,oues. at vrſi,tigres, vulpes iniuſtè: hi etenim meritò patiuntur clades à maiore,quas minoribus inferunt. Leo tigrim, hæc vrſum, ille lupum inuadit, ſingulis ſua eſt venatio, ne canes quidem,vulpeculæ, æluruſque iniuria abſtinent, nec in volucrũ repub.minor rapacitas: aquilæ, milui aliorum nota ſunt iniuriæ, paſſerum, hirundinumq;, ſæua eſt in apes, muſcaſque crudelitas, quin araneus pus merum, ac putredo,etiam in bipedum cellis ſpeleis retia inſidijs, caſſeſque ſuſpendit. Nullus carnificinæ modus futurus eſt,niſi cum imperio ſummo placidi animantes ſint,qui ſine ſanguine & viſceratione vixerunt, quibus eſt innoxius è terra paſtus, carniuoræ in ordinem redigantur, vires illis, nocendique poteſtas dematur, herba,paleaque, aut arborum fœtu viuant, cupedias ex alieno ſanguine deſerant, diſcant nefas eſſe, in ſua viſcera, cognatorum membra condere. Inſremuit ad iſta leo, & cruento pabulo ſueta animantia, verùm plurium ſuffragio in elephantis ſententiam itum eſt,iuſſa eſt faſces & ſecures ponere ſæuities, ad elephantem, bouem, ceruum, coruum,columbam translata ſceptra. manſit in animantum ſæculis optima reipubl. forma, quamdiu in terris aſtræa domicilium habuit, poſtquam noſtris plagis exceſsit,in ſuum ingenium ſingula remigrarunt,infeſtamque ætatem agunt. Poſt modicum riſum, ſermonemq; Ioannes dicere perrexit: Vidi pronuper, quod neq; adhuc vitare poſſumus, vrbibus, prouincijſque præponi ſuperbos, ſæuos,egentes, auaros, cupidinum inſatiabiles, vt quæque præfectura vacua eſt, ſupplice libello, obſequijs,donis, affinitatibus ambitur imperium, centeni interdum ſunt competitores. Paucis animus eſt honores petendi, vt felicior ſit reſp. priuata commoda, reditusque ſperant, de publico viuere, ætatem lautius agere, diuitias augere conantur. Quod à rege datur ſti-

pen-

pendium, ad epulas ſumptuſque, ad cumulandos theſauros ſatis non eſt. Aliunde ergò ſubita opum incrementa veniunt. omnes immenſas opes concupiſcunt, plerique congerunt, quod in vnam domum aceruatim conuehitur, ſpolium eſt ex vicinâ, granaria magnatum de cumeris pauperum ſtipantur. Talibus magiſtratibus vtile non eſt, leges vigere, cupiditate violantur, aut eluduntur. Qui integras prouincias adminiſtrant, leonis aut aquilæ inſtar latè, potenterque venationem exercent, equos, tauros, interdum etiam vrſos, lupoſq; prendunt. Qui ſub leonibus partes reip. minores ſortiti ſunt, vitulos, capras, oues, & minora lacerant. his proximi, anſeres, gallinas, muſculos: nec minimi ſe deſerunt, lumbricos, muſcas, pulices captant. Nulla præda ſordida habetur. Nullum officium tam vile eſt, vt non illi adſit adulator, vt deſit competitor: ſupereſt enim emolumétum. Cum igitur magiſtratus ea cauſa petant homines gerantque, vt per aliena incommoda ad opes dignitateſque perueniant, cum finis illorum non ſit ſubiectorum felicitas, non mirum eſt leges contemni ac diſcerpi, cum ſuis cuſtodibus aduerſentur. eas ergò cùm latere poſſunt, liberè, cum timent, cautè tranſiliunt. Natura brutorum eſt, vt fortiora in cibum rapiant, quæ ſunt imbecilliora. quod in beluis eſt natura, in homine eſt naturæ vitium. In illis quidem finem ſæuiendi facit ſatias, in his eſt inexplebilis auiditas: poſtquam enim pluſquam digeri poſſit, ingurgitarunt, præſenti copia non ſatiantur, in futurum æuum ſeroſque nepotes miſerrimam famem extendunt, prædanturque, vt opulenti ſint malè perdituri, aut etiam nunquam naſcituri. Latè hoc malum graſſatur, maximi magnos, hi mediocres, illi paruos, parui minimos deuorant. Imò ne magni quidem tenues aſpernantur prædas. Lupus & bouem & muſcam capit. Vt igitur Remp. integrè ſanctèque inſtituamus, quærendi nobis homines, qui alieno iniuria ditari nolint, qui fœno paleiſque contenti de carne cognata ſibi dapes non ſtruant. Deinde tales, qui omninò

augere diuitias nolint. qui erogent aurum, non aceruent. alia ratione regni ſalus, legum tutela haud diu ſtabit. Oportet & imperantem, & eos per quos imperat, bonos iuſtoſq; agere. Sub laudato rege ſenatus, iudiceſque praui, plus obſunt Reipublicæ, quàm rex improbus, cui prudentes ſunt, & iuſtitiæ amantes rerum adminiſtri. Iniuſti regis iuſſa ſæpè per viros idoneos inhibentur, aut mitigantur. Rex quamuis bonus, vigilanſque, obſiſtere multorum nequitiæ non valet. Licet verò cognita errata corrigere valeat, cognoſcere vix poteſt: frequenter euenit, vt quod omnium in ore eſt, cuiuſque, ipſe ſolus ignoret. Verſuti homines affinitate, ſocietate prædæ, conſcientia criminum ſibi mutuò obligantur, catenatis nexibus regem implicant, vt ab illis dependere cogatur. Vnus qui ſemel nimium fidei adſtruxit, regis periculo, ſuo commodo dominatur. Sunt illa regnorum vitia, quæ nunquam omnia ab optimis vitantur.

CXIII. *Fallacia in hominum vita.* Tum Garamas. Rectè tu quidem, verum in paradiſo, non in fœce mundi ciuitatem aut regnum fabricaris. Vnde enim tot viri integri, iuſtitiæ tenaces, contra auaritiam, voluptates, metum inuictos? Phœnice rarior eſt vir bonus. Tum alte ſuſpirans Epiſcopus, cœlumque obtuitus. Orandus, inquit, rerum ſupremus Dominus, regnorum donator, arbiterque, bonos vti oſtendat. illi pectorum arcana in patulo relucent, illi manifeſtus eſt, quiſquis hominem fallit. Vtinam virtus, probitaſque ex eo rerum eſſet genere, quam imitari ſimulatio, ſimulando infamare non poteſt. aliter in vitę humanę caſibus agitur, minimum veri, plurimum fuci eſt. Virtutum ſpecies animus falſas ſibi circumdat, & famâ integritatis fruitur, vultum hominis eſtingunt, & maiore in honore eſt colos, quàm viua facies. Quin etiam mens noſtra componenda eſt, optimos vt præligere velimus. Non deerunt ſigna viri boni, qualia vix poſſunt eſſe mali. Primum ſi quem admoue-

re rebus placet, conſulenda eſt vulgi opinio. Fama ſiniſtra etiam innocentes Reip. gerendæ parum idoneos efficit. Non eſt illa animorum index certiſsimus, de moribus tamen bonis ſatis incorruptè populus iudicat. Etſi enim ea eſt vulgi malignitas, vt eminentium virorum obtrectatione delectetur, malos laudet, cùm eadem virtus & venerationi ſit, & inuidiæ: ſincerior eſt tamen eius ſententia cùm fauet, laudatque. Non facilè, pronior ad deteriora credenda, virum bonum exiſtimat, niſi validis conuictus argumentis. Et eximiæ mentis ſignum eſt, ſi eam liuor vereatur attingere. Quia tamen fama tam falſi, quàm veri tenax eſt, reconditum illud ac tenebricoſum animorum chaos ex factis peruidendum eſt. Quædam improbitatem notam, furoreſque indicant, vt iniuriæ, libidineſque; nemo enim iſta peccando ſimulat, cum ipſa fictio in crimine ſit. Malitiæ igitur indubia ſunt argumenta, conſtatque plerumque quos vitare oporteat. Non eadem eſt cauſa virtutis, ſæpiùs fingitur, quàm habetur, quodque eius imaginem exhibet, frequenter ex vitio procedit. Bonos eſſe ſuſpicamur, quos malos eſſe neſcimus. Humanitatis planè eſt, pro ancipiti cauſa clementer iudicare, in reipubl. tamen cura certa honeſti, iuſtique argumenta poſtulo. Ita tibi, ô rex, in alijs vſus eſt. Tibicinem cantu, pictorem imagine, coquum obſonio probas, militem ex geſtis, & donarijs approbas, medicum acceſſis, cuius in multorum ſanitate ſit probata felicitas, non qui prima artis ſuæ rudimenta tuo in corpore peragat, ne equo quidem vteris, niſi quem currentem videris. Hanc legem in re omnium maxima, difficillima, nobiliſsima, in hominum gubernatione tenendam cenſeo. Ad clauum tantæ nauis nemo ſedeat, niſi qui per fluctus & procellas eam eduxerit, qui veræ virtutis & fidei certa documenta dederit. Si voluptates vicit, ſi opes contempſit, ſi eas innocentiæ cauſa proiecit, ſi iuſtitiæ ergò diſcrimen ſubijt, ſi tyranno-

rum minas praua iubentium contempſit, ſi oppreſſos cum rerum ſuarum damno tutatus eſt. Hos inquam, Reip. admoueamus; non adeò æqui rectiq; ſterilia ſunt noſtra tempora, vt deſit optimorum copia, ſi quærantur. Verùm ambitioſorum, callidorum, auarorum importunitate obtundimur, occupant illi loca bonorum; generi, cognationi, precibus deferimus, virtutem amittimus, atque in tenebras retrudimus. Magnorum heroum facta ignoramus, non quia nulla ſunt, aut pauca, ſed quia non quærimus. Magna erant Chriſtianorum olim, & Patrum tempore facinora, exquiſita virtus; Reges, præſideſque à Dei cultu, à iuſtitia, à caſtitate non illecebris modo, ſed tormentis auocare conabantur, at ſtetit inuictum robur chriſtianæ pietatis, tendebant eculei, ſtridebant vngulæ, faces vrebant, vt peccare cogerent, illi in rogo, & cruce innocentiam tenebant, cruciatibus inſultabant, tanta virtus recens in Aegypto, & Periide viſa eſt, nec Aethiopia ingentium factorum exors eſt: multa audiui, plura legi, quædam vidi. Cum igitur in Chriſtiana republica multa ſint millia, qui ſuprema ſupplicia perpeti malint, quàm fraudulenter, iniuſtè, libidinosè, ſæuè aliquid perpetrare, cùm id Martyrum acta confirment, dubitare non debeo, quin nunc quoque tam præſentes animi, virtutumque decora ſuperſint. Hos quæramus, & ſeriò quidem: id regi vnicè incumbit, miniſtrorum delicta luituro. At nos Reipublicæ rectores quærimus, non martyres, non ſanctos. Imò verò & hos, & illos. Hos præcipuè. Nam, per Deum, quæ noſtra eſt ratio. Deſcendunt in aream noſtram bini candidati, petitur prouincia, alter opes, honores, gloriam ſpectat, ne ſubiectos expilet, ne alienum thorum violet, ne ſæuiat, metu, & ſpe continetur, ſubmotis obſtaculis ſuo ingenio vſurus. Alter autem vt ius reddat, non vt opes augeat, verùm inopes tueatur, alat. quem non damna, non tormenta officio dimoueant. Ille pœnarum metu maleficio abſtinet: hic nullo ſupplicio ad maleficium pertrahi poteſt. Vter tandem vtilior

eſt

eſt Reip. vter innocentior imperabit? Sic igitur cenſeo, cum tertio abhinc denuò conuentus ſit indictus, quiſq; ſecum perpendat, poſsitne regi nominare virum, quem non modò cupidines ad iniqua & praua non rapiant, ſed qui ne quidem morte intentata, malè acturus ſit. Qui non modò commodis vitæ, ſed etiam vitæ ipſi rectum anteponat.

Subriſit Garamas, ſiquidem, inquit, Sanctos quærimus, propemodum habeo, quem magnæ vrbi proponam, Hortulanum meum. Et Ioannes: Imò æditũum meum. Et Maſanſſa: Quin ego cenſeo ſanctum nullum negotijs Reipublicæ adhibendum. Periculoſa res eſt, occaſio tandem eos profanabit, ita nec Sanctos, nec idoneos præſides habebimus. atque ita venerati regem ad ſe quiſque diſceſſerunt. Prima luce venatum rex profectus eſt, totam que diem in nemore egit, circa veſperum, dum ceruum auidius inſequitur, pernice equo à ſuis abreptus eſt, coorto imbre, & inhorreſcentibus tenebris per denſa frondium errabat, donec procul emicare lumen conſpexit, ratuſque ſuos eſſe, qua tramitem ſignabat fulgor, ſecutus in ruſticanum mapale deuenit, paulò poſt armiger adfuit, ſeu regis veſtigia tenuerat, ſeu lumen alio ex loco viderat. Incola Naharbal erat, nobilis dynaſta, armigeri quondam dominus, nunc tenui victu cultuque agebat. Regem aduenientem comiter excepit, natiua quadam morum venuſtate, geſtu, verbiſque, quibus natura venerationem amoremque circa aulicæ vanitatis faſtidia exprimit, vxor omnia ad hoſpitis magni, ſed fortuiti, aduentum deproperat, neque cibus licet vulgaris, rus ſapiebat. Rex cum multa in illo modeſtiæ ac prudentiæ ſigna notaſſet, armigerum interrogare iubet, cuias ſit? quem modum teneat? ſi qua in re beneuolentia opus habeat? Armiger ſubijcit: In eius obſequio ſe olim fuiſſe, virum eſſe primariæ nobilitatis, vxorem eſſe pari ſplendore; vnum illi eſſe & grande vitium, nimium, quæque proxima ſit ſtultitiæ, ſimplicitatem. Rex ſeuero obtutu miniſtri procaciam

CXIV. *Naharbal in ſenatum cooptatus.*

caſtigare contentus,cauſam cur ita iudicet,reddi poſtulat.Tum ille.Plures ſunt,certæque. Adoleſcenti oblata eſt vxor, nulli ſeu formam, ſi opes ſpectes ſecunda, quodque tum in maximis habebatur,agnata Milchami, illam recuſauit, hanc indotatam accepit, vtrunque ex cauſa ridicula: illam quod Chriſtiana non eſſet, huic quod deuota diceretur, poſtpoſuit. Deinde Daſilanæ prouinciæ, quæ Ægypto contermina eſt, præſes, nulla munera vnquam accepit, cum ſumma eſſet in immenſum augendi opes occaſio; quin duos è ſcribis, quod acta quædam, donis corrupti, mutaſſent, fruſtra deprecante Milchamo ſuſpendit. Paulo poſt cauſam contra Seradenum iudicauit, quare cum potentes ſibi inimicos feciſſet, mox dignitate deiectus eſt, multiſque caſibus agitatus. Sæuientibus deinde tyrannis, cum omnia illi pollicerentur, ſi libello ſcripto eorum cauſam probaret, non recuſauit modo tantillum officium, ſed palam increpuit. Deinceps cum ſacerdotes, ciues, nobiles ad necem à tyrannis quærerentur, eos abſcondit,alendiſque vim magnam opum impendit. Quin imo cum ab horum aliquo proditus tyranno periculum adijſſet, ægrum poſtea, egentemque domo excepit,eò tandem mentis errore deuenit, vt tędio rerum, quæ ſunt hominibus primæ, hoc ſe exilio damnarit, neque vlla in re, quam his factis ſuis defendendis eloquens,& promptus. O rex ſi extremam eius ſtultitiam indubitato aues cognoſcere, centum illi talenta pollicere,ſpondeo non accepturum, moniturum tamen vt in pauperes elargiaris. Atqui ego hoc ſtultiſsimum iudico, cum alijs ſapiat, ſibi ipſi non ſapere. Rerum vero ſuarum rationes non ex vſu, ac more hominum, ſed ex præſcripto quorundam libellorum inſtituit. Rex cum admiratione armigerum audiuit, dimiſſoque ad cœteros requirendos,cum Naharbale ſermones miſcet:iuriſque & Theologiæ bene peritum eſſe intelligit,ſub diſceſſum vero ſyngrapham illi offert, qua oſtenſa, poſſet ex ærario centum talenta capere,

quam

quam ille decore actis gratijs auide accepit, opinionemque virtutis apud regem vehementer imminuit, qui tam luculentam ſummam idcirco promiſerat, quod recuſaturum putaſſet. etiam indigne tulit, cum ab ærarij præfecto audiſſet, eadem die in vrbem veniſſe, acriter flagitaſſe, quod vel de fide regia dubitantis, vel cupide inhiantis eſſe conijciebat: Dilato ſenatus habendi die, poſtquam conſediſſent, rex per iocum, quæ ſibi contigiſſent narrauit, deceptum ſe ab armigero, bonum virum argento probaſſe, improbum inueniſſe. Imo, inquit, Maſaniſſa, audiendus eſt, Ex talentis centum modo teruncius illi nullus eſt, ille nunc domi meæ eſt, vetus hoſpes, cenſeo aduocandum, atque id ſolum quærendum, quos in vſus aurum tam ſubito expenderit. Et Naharbal ingreſſus rationem dedit. Non mea cauſa, magne rex, munera tua accepi, agellus mihi inemptas dapes miniſtrat, & iucunda mihi paupertas delicias excludit, tua beneficentia alienæ egeſtati ſuccurrere decreui. Maximus Magadazæ hominum numerus verſatur, qui à præſidibus apoſtolos petiuerunt, atque regem appellarunt, cauſas ſuas ad tribunal ſupremum acturi, lente procedunt negocia: niſi præſentes vrgeant, etiam negliguntur, petit aduocatus, petit procurator, flagitat ſcriba, rogant accenſi, atque apparitores, pro modo mercedis laborem atque induſtriam intendunt, remittunque, interim res domeſtica negligitur, carò alimenta hoſpitiaq; veneunt, hinc multi optimas cauſas deſerere coguntur, hinc diuites per calumniam huc appellant, vt ſumptu pauperes exhauriant. Nulli hoc malum ignotũ, niſi forte ad regem fama non peruenit. His ego pecuniā tuam diuiſi, quod beneficiũ gratiſsimum eſt, non enim tantũ quod datur iuuat, ſed ad maiora recuperanda prębet facultatem. paucis nummis multorum fortunas redemiſti, atq; in futurũ ſtabiliuiſti. Nihil regno nocẽtius, nihil magis ſceptro indecorum, quam pauperũ cauſas, quas iuſtitia ſuſtẽtat, inopia deſeri. In ærariũ regiũ labo-

res ſuos, & penè ſanguinem inferunt, cum ad tribunal præſidium poſtulant, nec eſt quod donent, repelluntur, non quia iure carent, ſed quia ſpoliati ſunt. Illud verò acerbiſsimum, quod poſt laborioſas agitationes, ſi ſumptus deficiant, non modò vadimonium deſerere cogātur, ſed victis infamia addatur, & pecuniam pro multâ, damnoque poſcantur. Inter hæc illi vindictam de cœlo vocant, & ſæpè, quod multorum exempla teſtantur, rata prece deuorant. Placuit regi & factum, & monendi ex merito fiduciaque ſumpta libertas. deinde inuitum, multaque excuſanrem in ſenatum cooptat, appellationum præſidem pronunciat, denique ærarij quæſtori mandat, vt Naharbali petenti pecuniam nihil neget. Salarium regium nunquam admitit, ex agello ſuo, vt aſſuetus erat, victitabat, ſæpè dictitans: Iuſtitiam pompa non egere.

CXV. *Natanei virtus.* Iuſſus deinde Ioannes Nathanem Epiſcopum conſilio commendauit; ſummo genere is natus, primum leges ciuiles, deinde Theologiam perdidicerat, Epiſcopus viduàs, inopeſque defenſans, potentium offenſis vexatus erat, cumque efferum tyrannum Toantem aditu Eccleſiæ prohibuiſſet, abſciſſa lingua, quà impium monuerat, in vincula conicctus eſt. Tyrannum mox pœna inſecuta eſt, dum quaſi victor quadrigis ad templum vehitur, curru excuſſus, rotiſque contritus eſt, equis ad linguæ, quam templo affixerat, conſpectum externatis. Nathan ſcripto populos erudiebat, atque in conſilio ſententiam explicabat.

CXVI. *Patris & filij conſtantia.* Garamas nominauit Xoanum, filiumque eius Natarbalem, plebeiæ conditionis, ſed pro ſtemmate erat virtutum proſapia, cuius in omni hominum genere natiuum eſt, propriumque decus. Xoanus coortis turbis, cum filij regis ad necem quærerentur, obſoleta indutos veſte, filio adiuuante abſcondit: nec factum latuit tyrannos, Natarbal captus immaniter cruciabatur, vt latitantes proderet, parens ſimul miſeratione filij, ſimul metu, ne dolorum acerbitate victus adoleſcens indicium

um faceret, è latebris prodijt, Natarbalem fruſtra vri, ſecarique aſſeuerans,non poſſe eum,ſi vel maximè vellet,regios filios prodere, neque adeò ſe inopem conſilij fuiſſe, vt adoleſcentulo aduerſum tormenta infirmo, tantum committeret arcanum.Se rerum omnium conſcium, & auctorem. E veſtigio Natarbal ſoluitur, ad Xoanum accurrunt tortores,veſtem diſcindunt,diſtendunt,vrunt,nullum ſæuitiæ ſpectaculum aberat, & glorioſum erat patrem inter ac filium conſtantiæ certamē. Natarbal cruciatu parentis exanimis,qui ſuum irriſerat, rogare ne patrem vexarent,nimio filij amore,prodigum vitæ,ſeſe eos abſcondiſſe,indicare nolle,regi ſe poſteriſque extremum hoc fidei documentum vouiſſe, quæſtionem cruentam terræmotus diſſoluit,dum ſuo quiſque metu anxius diſcurrit, trepidatque, magnanimi rei in tutum euasére, atque Ioanni Epiſcopo regiam ſobolem tradidêre, ante fugam ſuam Ioannes illis theſaurū monſtrarat, hortatus vt vterentur, quem tamen integrum intactumque in magnis rei familiaris anguſtijs reddiderunt,tam ab opum cupiditate, quàm aſperitate tormentorum inuicti. In ſumma deinceps dignitate æquabili ſemper animo vixerunt, cum de pœnis apud inferos mentio fieret, cruciatuum ſuorum memores, illacrymabantur, quæ meditatio tantum apud Heroas illos valuit, nullum vt in reliquam vitam factum ab illis peccatum notari potuerit.Tanti momenti eſt ad humani ingenij laſciuiam coercendam,ſeria ęternitatis cogitatio.

Præcipua in laude Nabonezer à Maſaniſſa nominatus. Tigremahonis præfectus,cuius tanta fuit innocentia, vt viginti annis nemo ab eius ſententia appellârit, nemo regibus queſtus fuerit, eius amicitiam tyranni prenſauerant, quo cauſam ſuam populo redderent conſortio iuſti præſidis commendatiorem. Verùm ille ab ingenio ſuo non diſcedebat, officij ſui eſſe dicebat, & bonam cauſam tueri, & malam accuſare, ſi opprimere non poſſet. obſidetur igitur ab exercitu,nec modo bello *CXVII. Oppugnatio Tigremahonis.*

lo

lo mœnia, ſed affectus illius quoque oppūgnabantur, ſratres eius, parentes, conſanguineos oſtentabant, extrema captiuis minati, ni ſe dederet. Illo ad omnia interrito, quod priuatæ caritati, fidem publicam, ius iurandū, & commune bonum diceret anteponendum. Tum machinis, quos mœnibus admouebāt, trepidos impoſuere, vt ſi malleolos, aut ſaxa ingentia in vineas arieteſue mitterent, aut iacula in milites ſubeuntes dirigerent, crudeles in ſuum ſanguinem viderentur. Improuiſo malo vir conſtans perturbatus eſt, trucidare parentes atque affectus ſuos dirum atque execrabile videbatur, ſinere vt machinæ impune muris applicarentur exitiale, ſollicito ac curas alternanti ſubitum auxilium oblatum eſt, centum è ciuibus peritia iaculandi nobiles ad eum conueniunt, impetrataq; facultate, in duas ſeſe acies partiūtur, iuſtoq; interuallo diſsiti, turma cui primæ ſorte obtigerant, ſagittas iacit, altera inermis, ſublatis manibus, digitiſq; diductis, ſpicula per interſtitia eorū tranſeuntia ſpectabant, mutato deinde ordine pro ſcopo ſtabant, qui modo ſagittas iecerant, neminem ars, neminē fiducia feſellit, nemo læſus eſt. verum miraculo erat, non tā ipſa peritia iaculandi illa in gente non inuſitata, quam mutua confidentia, & cōnſtantia: magnum animi robur, ſtrepente inter digitos periculo, non moueri, non palleſcere, ne quidem conniuere. Hi ſeſe duci offerunt, & hoſtem impium tuta inſontium ſalute vulneraturos pollicentur, iurantque errorem capitis pœna luituros, ſimul conſtituunt, qui errantes gladio feriat, Nabonezer fidem, artemque collaudat, ſine periculo tamen eſſe iubet experimenta, iniquum enim eſſe lapſum manus pœna proſequi, eorum ſibi ſalutem non minus quam parentum cordi eſſe. Verebatur etiam ne ſollicitudo nimia timorque artem premeret, trepidationem enim adfert, atque à cura perficiendi, quod præ manibus eſt, ad propria pericula cogitanda animum abducit. Audacibus ſane cœptis inimicus eſt angor, fiducia vim inſitam exſuſcitat ac promouet, timore va-

cui

cui certiſsimo ictu feriunt. Interim hoſtes ſecuri & inſultabundi machinas promouent, at iaculis vndique confodiuntur, haud procul mœnibus Nabonezeris parentem ſtatuerant, poſt eum tribunus hortator operis tutus conſiſtebat, minor, quippe gracilior, in eum decem parati arcum tendebant, ſi quam corporis partem ad ictum proferret, notauit ipſe dux inter paterna crura hoſtis apparere tibiam, monuitque, quæ mox decem iaculis confixa eſt, Tribunus horrendo boatu vociferans omnes terruit, quaſi miſsilia à Deo dirigerentur, quare oppugnatione deſperata, operibus vrbem circumdant, fame domituri, eâ victi ciues pacti vitam & fortunas Tanamarbæ ſe tyranno dediderunt. Ille ad ſupplicium Nabonezarem poſcebat, aut mille talenta, tantumque pondus auri, quantum ipſe penderet. nec abnuebant ciues tantus amor præſidis, ex iuſto manſuetoque imperio. Profeſſus eſt quiſque apud conſules quantum conferre ſtatuiſſet, atq; intra diem perſcripta ſunt mille ſexcenta talenta auri. at Nabonezer negare vitam ſuam eſſe tanti, nolle cupidine viuendi vrbem ad inopiã redigi, noctu occulto oſtiolo egreditur, remiſſoque miniſtro gratias agi ciuibus iubet, monere ſenatum tabulas profeſsionis exurat, ne tyrannus cognitis cuiuſque opibus pecuniam extorqueat, ſibi mortem pro ciuium tam ſui amantium fortunis optabilem eſſe. Vitam tamen innocentium non ex furore impiorum, verum cœleſti prouidentia dependere, eius arbitrio nutuque ſæuitiam hoſtium vel laxari, vel coerceri. Paulùm progreſſus à procubitoribus excipitur, Tanamarbæ ſiſtitur, attonito, ſilentique ergo prior ſermonem orditur. Per ſanctiſsimum numen te adiuro, ciuibus parce, leniter, iuſte impera. De me, vt voles, ſtatue. de ciuium incolumitate, & æquo imperio niſi actutũ iuſiurandum dederis, omnibus te diris hoc ipſo momento deuoueo, nec aberunt votis meis cœli, atque inferi. Horrore perfuſus tyrannus, ſcelerumque anxius iurauit. Quin deinde ſalutem Nabonezari opeſq; promiſit, ſi venia petita ſacto-

factorum ſe pœnitere profiteretur, & mores temporibus accommodaret. Negauit ille innocentię, & fidei regibus ſeruatæ opus eſſe venia: neque ſibi integrum eſſe, opera ſua, quæ recta iudicet, damnare. ne eadem ſententia fidelitatem, & iuriſiurandi religionem improbare, & rebellionem perfidiamque approbare videatur, nolle ſe, quod innocenter geſſit, peruerſè iudicando corrumpere. Pœnitentiam de malefactis ſalubrem eſſe, de culta fide, obedientiaque flagitioſam. Primum flagitij gradum eſſe, pœnitere virtutis. mortem ſe malle, quàm ſubire tantum virtutis dehoneſtamentum. Cum ex tyranni vultu iratum conijceret, ipſe quoque fiducia innocentiæ efferueſcens, Tuum eſt, inquit, alienam dānare fidem, qui tuam abiuraſti. ego nunquam recta culpabo, nunquam iniuſta laudauero. Tyrannum inexperta libertas exanimauit, vt trepida voce captiuo ſeſe excuſaret, animi magnitudinem etiam in victo perhorruit. Manſit verò in vrbe Nabonezer, iudicibus & præfectis ſemper formidabilis.

CXIIX. *Ædilis & Epiſcopus ex pauperibus.* In reliquo magiſtratu eadem cura, ratioque. Benirodus Garamantis libertus, Magadazæ ædilis factus eſt. Fugiente rege à ciue primario Selarathe in ſeruitutem abreptus eſt, poſtquam rerum potitus eſt Chabedus, dominum abſcondit, clam illi ſeruijt, licet pro vili & reiiculo mancipio habitus: poſtea Garamanti ſeſe reddidit, ne furtum ſui feciſſe videretur: libertate donatus hortum colebat, ea conditione, vt menſæ domini neceſſaria inferret, reliqua ſibi haberet, at ille opum iamdudum, vti & ſuimet contemptor, ex prouentu illo pauperes alebat. Eadem induſtria propalas & fœneratores coercens, venaliumque rerum cura magna, pauperes verò laboribus lucroſis excitans vrbem diuitem reddidit, ipſe egens mortuus, penè regio funere, cum omnium in animis regnaret, eſt ſepultus. Nec multò poſt Aedituus Ioannis electus eſt Epiſcopus. ille primū idiota, nihil niſi precatiunculas quaſdam noſſe, templū verrere, ornare aras, ſeruire ſacerdotibus, mundare ſacram

cram ſupellectilem, labores ſacros orando fallere, quæ in templo cani, aut recitari pro ſuggestu audierat, memoria tenebat. Tandem & literas didicit, quas quia nō venditabat, pro imperito habebatur, equidem vt rectè pieq́ue viueret, non vt nomen eruditi venaretur ſcripturas legebat. Solus Ioannes precium viri norat. Cum Magadazæ optimorum hominum, virtute iam probata magnus numerus lectus eſſet, ad alias prouincias itū eſt. Non deerant toto regno multa millia, quæ mori potius, quam iniuriam inferre mallent, nec inutiles eſſe rebus agendis experientia probatum eſt.

Diſputatum deinde, regemne vno in loco reſidere? an obire regnum, ſingulaq́ue inſpicere oporteret? Curatiſsimis rationibus agebant multi, vt vno in loco maneret, in vrbe literas, inſtrumenta publica, legatorum hoſpitia, omnia alia eſſe commodiora, eo dirigi literas, nuncios, legatos, prę ſides, in itinere tempus rerum agendarum impendi, pericula oboriri, multa contingere regia maieſtate indigna. In aliam partem vtilitas publica, cognitio hominum locorumq́ue proponebatur, verum dubitantem noua res ad maturandum iter impulit. Daſilanis in extremo regni poſitis vicini Arabes ingentia damna intulerant, præfecti vtrinque conſortio prædæ corrupti diſsimulabant. Rex audita querela Melchontem eo ablegat, vt noxijs pœna affectis res dominis reſtitui curaret, quæ cum ageret, cunctaque regi perſcriberet, à præfectis per ſicarios occiſus eſt, nunciusq́ue retractus, tum nomine Melchontis compoſitæ literæ, quibus accuſatores latrociniorum inſimularentur, cæteri omnes defenderentur, has tabellario corrupto tradunt, iuſſum de Melchontis morte ſilere. Lecta epiſtola rex contra accuſatores excanduit, dies dictus eſt: illi Natarbalem adeunt, ſpacium orant, dum teſtes adducantur. interim nūcium examinant, & ambigue loquentem, metu quæſtionis perpellunt, vt fraudem aperiat. Rex cum iſta fiducia latendi fieri, & remotiſsimarum regni partium fato agi iudicaret, nodum omnibus com-

CXIX. *Regnum obit Auiſſinus.*

paratis in viam ſe dedit. Multa in magnorum imperiorum extremis licenter aguntur, adeoque ipſi præſides aliquando inter ſe minuta bella committunt.

CXX. *Magia repreſſa.* Cùm ad Nilum vſque perueniſſet Abiſsinus, atrox facinus erupit, quodque multos annos regem ſolicitum tenuit. Magia inter paucas primùm nota, temporum licentia, ingenté multitudiné corripuit. Tyrãnis minima morũ cura fuerat, vitia tanquã peſtis, ſi remedia deſint, celerrima contagione vulgantur. Ad ædes mercatoris opulenti, quod nullæ in oppido ampliores, aut ornatiores eſſent, Abiſsinus diuerterat, excubitor nocturno tépore matremfamilias vnguine delibutam, in altum euolare cernit, tertia noctis vigilia redire: nec ſtrigé eſſe dubitabat, atque vt ſunt faciles militum animi, per iocum marito exprobrauit, ille vxori, ſaga ad negandum obfirmata, marito perſuadet, vt ſingulari certamine calumniatorem conuincat, nec perſuaſu difficilis erat Schadaſſus, quod ferro corpus imperuiũ habere ſe opinaretur, hinc ſoli culpæ affinis, cæterarum innoxius: egreſſus ergo in locũ ſolum cum ſatellite dum more ſolito pugno ſeſe aptãt, tres circa gigantes apparent, haſtis in milité intentis, vultu minaci, nullo verborũ ſono. Eas prꝍſtigias veratrix vxor obiecerat, territus ſpectro, cruce fronté ſignat, & formidoloſi illi haſtati in arundines mutantur, tum animo recepto Schadaſſum cõuulnerat, ille veniam precatus, non ſine magicæ vanitatis irriſu domum refertur. Neq; enim dæmon vel ſpónte promiſſa ſeruat, neq; ad ea cogi poteſt, Deus crebro etiam eius vires inhibet, ne vel nocere bonis, vel prodeſſe malis valeat. Schadaſſus verò in odiũ amore, vxoré vltro accuſãt, nec illa tormentorum aſpectũ tulit, omnia crimina, omnes cõſcios edidit. Abiurato Deo, horrendis cęrimonijs dæmoni malo initiari, cõuentus habere impios, crudeles laſciuos, incantationibus, venenis, miris figuris mortes hominũ pecudumq; peragere, concire tempeſtates, fruges perdere, varios eſſe cœtus, magnasq; multitudines, varia forma malos genios ſe videndos exhibere. Magna ſuper his inquiſitio, nec vna ſententia. Mul-

tis enim viſa ſunt inſomnia, & errantiũ muliercularum ludibria, nec pœna, ſed deriſu vindicanda. Terrebat iudices cognitionis difficultas, nam vel pertinacia, vel incantamentis, & dæmonum auxilio quęſtiones eludebant, alios terrebant ingens turba ſontiu, & vel deſperatio poſſe corrigi malum inueteratũ, vel cõſideratio tot ſuppliciorũ. Multo magis mouebãt innocentiũ pericula: qui conuicti falſiq; rei invinculis erãt, odio, inuidiaq́; humani generis innocuos iuxta ac noxios accuſabant, illuſtres viros fœminasq́;. Spes inerat pœnas vitari poſſe, ſi potentibus in culpæ ſocietate iungerẽtur. His nequaquã cedendum rex iudicabat. A ſuprema maieſtate ſibi imperatum ne maleficos viuere ſineret, rebellioni, inſidiis, & regiæ maieſtati læſæ criminib. nõ ignoſci, quãto grauius puniendos, qui à Deo deſciſcunt, numẽ æternũ abiurãt, cõuitijſq́; proſcindũt, dæmoniq; mancipantur, in hos ſibi gladium, quẽ ſi hebeſcere ſinat, tot tamq; atrocia crimina, in ſe domumq́; ſuã redundatura. Si Magiſtratus criminibus ſit impar, non vinci Deum tamen, eum regna delere, cùm impietas victrix imperia ex tuto premit, & ridet. Hoc malũ ob inſitã humani ingenij curioſitatẽ, peccandiq; licentiam maximè cõtagioſum eſſe: quare partes cõtra cętera remedia cõtumaces ferro reſcindendas, ne ſinceta membra trahant. Actum igitur cum epiſcopis, vt toto regno orationes indicerentur, pro cõcione Magię fœditas, grauitas, & diſcrimina exponerentur, libri præſtigias docẽtes vetarẽtur. In tribunalib. magna adhibita cautio. Primo correpti qui fatebantur vltro, deinde qui negare nõ poterãt, vt qui ariolando, & vaticinãdo, occulta, futurave prędixerãt, quorũ magnus numerus, & palã exercita impoſtura, deinde qui medicinã magia corruperãt, nec pharmacis aut emplaſtris, ſed dæmonũ præſtigijs, ſignis, periaptis, verborũ formulis morbos pellebãt, felicitatẽ, opes, cõiugia promittebant, in his errare leges nõ poterãt, cum publica eſſent facinora. illi igitur primũ ignibus conſumpti ſunt, niſi quẽ ætas, aut alioqui imbecillitas iudicij pœnis exemiſſet.

DeindeGenethliaci, mathematicique, quorum ſtultitia magis, quam fœdus cum malo dæmone caſtiganda fuit. Illi ex ſiderum poſitu, motuque, tempeſtates, vbertatem, inopiam, fata vrbium, belli, pacisque euenta, magnatum mortes, confidentiſsima diuinatione, quaſi oraculo pandebant, diaria conficiebant, ſuam ſingulis diebus fortunam, ſideribus, ſtellisq; errantibus ſua munia, tanquam è conſilio cœleſti diuidebant. eos ad latomias rex damnauit, vt raro aſtrorum aſpectu artes ſtolidas dediſcerent, quorum amentia ludibrio fuit, quod ex tanto numero euenta aliena ex cœlo prædicentium, ſua nemo fata in æthere legiſſet, ipſa diaria, quæ Aethiopes Al-menaca vocitant, exuſta. Præcipua cura in illis fuit, qui delati factum negabant: nemo ex paucorum teſtimonio appellatus, aut in vincula coniectus, ſed poſtquam plures diuerſis ex locis, ſeorſum interrogati, de circumſtantijs, factiſque conſentiebant. Atque ita malum ingens incredibili cura ac labore ſublatum.

Maleficæ ſuperſtitionis, deſertique numinis cauſam ex ignoratione veræ religionis ortam eſſe compertum. Atque adeò infirmiorem infeciſſe ſexum, atque in viros graſſatum malum. Apud Athiopas rarus fœminarum in publicnm, etiam templum egreſſus. Puellæ inter nutricum nænias, & væcordes ancillularum fabulas educatæ, prauis opinionibus imbuebantur, vitia ante diſcere cogebantur, quam cognoſcere, aut ſentire poſſet, deinde quidem religionis ſancta arcana docebantur, ſed mentem prauis occupatam, ad ſalutaria non vacaturam adſerebant. virulento ſucco principio illita pectuſcula, ſalubria quoque venenabant, virtutum fundamenta ergo in lubrico ponebantur, creſcentibus deinde in fœda, tandem in horrenda præcipitabantur. pudor in vili, ſacra fides erroribus obruebatur. Corrigendis hiſce malis inuentum eſt remedium, quod validiſsimum eſſe vſus oſtendit. Inſtituendas eſſe ſcholas puellarum, vti & adoleſcentum in concilio decretum eſt, vbi à primis vnguiculis recta diſcerent, prauis arcerentur. Raræ antea

cxxi. Schola fœminarum.

fue-

fuerant, & crebræ in illis corruptelæ, Magiſtræ ipſæ ad illicita præibant, diſcipularum deprauatrices, & aliquando lenæ. Conſtitutum igitur vt quoniam in virginum monaſterijs multæ inſigni prudentia, pietateq; excellerent, ad inſtruendas virgines euocarentur. Verum illæ vel literarum ignaræ, vel mundum fugitantes, ſolitudini & precibus aſſuetæ munus detrectabant. Texendi etiam pingendique acu nobilium fœminarum opera ignorabant, morum autem vrbanitatem, & quæ in colloquijs quæruntur cœrimoniæ, aliena prorſus à ſua profeſsione auerſabantur. Cuique ſuum penſum à Deo diuiſum. Sibi orationem, pſalmum, in abſcondito labores eſſe, probatiſsimam quanque intra quadragenos annos extra clauſtra pedem non poſuiſſe, vix noui ſæculi linguam, nedum mores nouiſſe. Suam ſibi ſalutem aliena potiorem eſſe. nec cogi poterant, nec vtile erat. Nemo bene docet inuitus. Hac ſpe deiectus Patriarcha, denas quas tota vrbe habebat partim virgines, partim viduas, notiſsimæ pudicitiæ, modeſtiæ, nobilitatis cõuocat, quæ in conſilio decreta, quæ à ſanctis virginibus reſponſa edocet. Has ad ſexus ſui ſalutem accendit: hortaturque ne vel genere, vel ætate & opibus indignum arbitrentur, per cõtempta miniſteria animarum curam agere, puellas inſtruere. nulli videri debere abiectum, quod Dei filius præſtiterit; viris tot ſcholas, tot templa, tot ſodalitia, tot pietatis exercitia paſsim eſſe, vt ignorantia perire nemo poſsit. Fœminas, hoc eſt, pluſquam dimidiam regni partem, iuſto inſtitutionis præſidio deſtitui, nec eſſe remedium niſi à fœminis. magnopere rogare ſe, vt nouum ſodalitiũ, omnium ſacratiſsimum inſtituant, cuius finis ac propoſitum ſit, teneras puellas, fœminaſque erudire, atque ad virtutem manu ducere. Veterem hunc eſſe in Eccleſia morem, iam in Aethiopia magno malo intermiſſum: poſtquam multa in hãc ſententiam diſſeruiſſet, Salomen virginem ſexaginta annos natam negocio præficit, illa complures cooptat, toto regno phrontiſteria fœminarum erecta ſunt, pa-

tuitq; breui fructus. Puellæ enim optimis moribus imbutæ, parentes, fratres, familiam ſæpe inſtruebant, factæ matres familias Chriſtiana diſciplina domeſticos in officio tenebant, maritos demerebantur, atque illis ſaluti eſſe conabantur. Erudiebatur apud Salomen Candace Abiſsini filia, ad patrem ſuo natali vocata, dein munuſculis diues reducebatur, cum ad limen aulæ ventum, inter ſatellites quoſdam videt ebrios, atque à nutrice diſcit, honori illius hoc tributum, vt natali die largius haberentur. Tum in lacrymas ſoluta ad patrem reduci poſtulat, cui celeriter eſt renunciatum, ſuſpicio ſubijt, quaſi inuita ex aulæ ſplendore priuatam in domum diuerteret, venire tamen iuſsit, iamque paratam orationẽ habebat, quâ ſuperbiam eius increparet. At Candace: Doleo, inquit, mi pater, meo natali tuos famulos inebriari, non ſic agendæ ſunt Deo gratiæ, qui me filiam regis naſci voluit, præſtaret ſane natum nõ eſſe, quam natalem meum alijs in ruinam celebrari, ſimul adferebat Apoſtoli verba, quibus ebrioſis regnum cœlorum abdicat. Abiſsinus filiæ pietate delectatus, tum quidem rem diſsimulâuit, ne tamen in poſterum infimis miniſtrorum anſa temulẽtiæ præberetur, ſtudioſè cauit. in magnatibus periculum non erat, tum ex virtute, tum decori cura. Seruulos ſua vilitas tutos faciebat, latebræque tutabantur.

cxxii. Dum ad Nilum cuncta luſtrat, nobile iudicium de
Priuilegia praua ſublata. viro fortiſsimo habitum eſt. Is Nabdalſus erat, regem magnô merito ſibi olim obligarat, cum enim venatibus intereſſet, Leonem qui magno impetu in regem ferebatur, ſe medium inferens venabulo excepit, confixitque. magnum illi exinde decus, opeſque, quodq; ſupra alia æſtimabat, legibus ſolutus erat, & ne in ius vocari poſſet, priuilegio muniebatur, inde primum labes, deinde exitium. Incerta ſemper eſt regum beneficentia, & periculoſa, cum nimia plerunque vitio accipientium corrumpuntur. Nabdalſus ſenſim inſoleſcere, cœteros tanquã legum mancipia infra ſeſe ducere, deinde ſũptu pro-

prodire, æs alienũ contrahere, ad quod ſoluendũ cum legibus adigi non poſſet, fidem amittere: hinc egeſtate ad rapinas, furta, latrocinia vertebatur, quærebatque crudelitate, quod luxu perderet. Non erat in iudice cõtra exlegem poteſtas, ad regem longinquum erat iter. Ergo ad præſentem defertur, rex Samurio præſidi cognitionem mandat, qui cum miſsis apparitoribus ad dicendam cauſam citaret, priuilegio ſe alter tuetur, quod cum contra armatos inualidum cerneret, armis obſiſtit, vnum ex ſatellitibus obtruncat, cœterorum deinde cõcurſu proſternitur, pulſatuſq; & ſaucius magna frequẽtia ſiſtitur. Multa cauſantem, ac deprecantem iudex addicit, ac lege agitur, rex ſententiam confirmarat. Noua tum lege ſancitum, ne quiſquam lege ſolueretur, vt omnes magiſtratibus legum cuſtodibus obtemperarent. Cunctis priuilegia vnde peccandi impunitas naſci poterat adempta, optimo ſanè iure ac merito: Fortium virorum prœmia ſine alieno damno eſſe oportet. Nunquam virtus ſic munerari ſuos cultores optat, vt ſine metu pœnarum ſint eorum delicta.

Tambianum poſthæc nobile oppidum attigit, vbi multa correcta, multa recẽs præclara inſtituta. Vnicum totius regni publico bono ſancitũ referam: vbiq; enim gentiũ vſui eſſe & poteſt, & debet. Corrupta in vrbe ſuſtulit impudica ſpectacula & lupanaria: in illis libidinum incitamenta, in his naufragia pudicitæ. vtroque locorum pereuntium animarum victimæ, illic ornabantur, hic immolabantur. Qua die vrbem ingreſſus eſt, famoſa cædes optimæ legis anſam dedit. Darathes iuuenis nobilis, hactenus telis cupidinum inexpugnabilis, indolis probæ, mimam in ſcena ſpectarat, & formæ illecebrà captus, non flagitium, ſed connubium vrgebat, nec ſponte theatrum, charibdin pudoris, familiarum iocoſa violentia protractus adierat. Nuptijs propinqui obſtabant, pollui veteris proſapiæ ſanguinem, noua induci probra, quæq; alia amoris auocamenta, amor dignitatis contemptor eſt, ratione non regitur. CXIII. *Caſtitati conſulit.*

Darathes libertatem ſuam, formam ſponſæ, mores, pudicitiam obtendere. artem factitaſſe hilariorem, quam pudicæ par eſſet, at nullius probri compertam. nec ſe ſuſpicere caſtitatem quam in dedecora ſuſpirantem metus, excubiæ, repagula, muriq; coerceant, per occaſiones in alia vota iturā, hanc quæ in familia hiſtrionis blandimentis obſiſtat, quæ ipſa ſibi cuſtos ſit, quæ proprio robore polleat, quæ ſua luce infamem domum illuſtrarit, nobili matrimonio dignam. Amor nimirum cœcus eſt, & ab ipſis dehortamentis ſui incrementa ducit, quęque remedia eſſe debuerant, morbi fomenta facit. Patrueiis cum agnatu ſuccubuiſſe affectibus vidiſſet, ſubtrahere igni materiem conſtituit, nec fefellit amatorem, qui armatum, eſt oſtia cardinibus emouentem deprehendit, nec moram faciebat hinc ira, inde amor, turbulenti motus ſine propriæ ſalutis reſpectu pugnaces, ne voce quidem emiſſa, infeſtis gladijs concurritur, patruelis illa perfoſſus, è veſtigio, & ſine gemitù cadit. Alter præcordijs ictum excepit, thoracis & oſsis obiectu non letalem. Darathę Abiſsinus ignouit, vt qui mulieris qualiſcunque vitam ſeruaſſe probaretur, matrimonium vetuit, mimam relegauit. Hiſtrionibus leges dedit. Ne fœmina, neue adoleſcens fœminæ habitu in ſcenam intraret. Ne vox laſciuior, ne geſtus fractior. Ne amoris etiam caſti argumentum produceretur. Ne verſus impudici, ne vlli niſi epiſcopi permiſſu recitarentur. Nam ſi fanda infanda publice pronuncientur, priuatim facilius peragentur, & auctoritatem accipient libidines. Quin impudicitiæ & nequitiæ ſpectatores damnat hiſtrio, quos ſi ſpurco carmine credit delectari. Principis eſt officium, ſi priuatim omnium innocētiam tueri non poteſt: abduntur enim parietibus flagitia, publice ſaltem ſubmouere exempla, pudoremque tutari. Eodem die lenones & lupanaria ſuſtulit, indignum ratus eodem in regno Chriſtianæ pietatis Eccleſias, & dæmonum fana coli. Neque impiam illorum rationem admiſit, qui inter Chriſtianos ad virginum matronarumque caſti-

caſtitatem vtilia illa illectamenta exiſtimant, vt alio libidines auertantur. Conſtat enim publicis probris infici iuuentutem, vt acrius ad illicita mardeſcat, & nequitiæ ſuæ fructum putet, ſi etiam caſtas mentes expugnet. Negabat Abiſsinus per publicum dedecus priuatæ pudicitiæ conſulendum, Chriſtianarum caſtitatem, lege Dei, ieiunijs, orationibus, labore, oculorũ cuſtodia, metu pœnarum, amore numinis, non meretricijs amoribus conſeruandam. Atque vt forte aliquando publica infamia mulierum pudori conſulatur, viros tamen, optimã ciuitatis partẽ accendi, contaminari, interire: idq; culpa principis, obiecta occaſione, permiſſaq; ſcortandi, adulterandiq; licentia. Lege igitur ſancitũ. Lenones & ſcorta nõ eſſe. Illos in latomias, hęc in piſtrina dãnatũ iri. Scortationem multa arbitraria puniebat, lcui, ſi matrimoniũ contraherent, ſi natus infans eſſet, ne matrum ſcelere fędus periclitaretur. adulteria gladio, tetriores libidines rogo vindicabat. Primo igitur duro imperio, vt multi putabat, homines pudicos eſſe coegit, mox virtutẽ ipſam amare cœperunt, laudare leges, quibus facti erant probiores. Virtus ſane quandiu cum integris, crudiſque affectibus luctatur, aſpera atque laborioſa apparet, cum eos preſsit, fregitque iucunda ac facilis.

Hæc fere acta Zembræ, Cafatæ, Zarri, Vambi, Fugij, Quaræ, Ambrani, Cothæ, Damutæ. Inde Sonam, Cemenam, Amaſenam, abijt, Tagatiumque fluuium traiecit. Hic apparitores ſuos inſigni exemplo coercuit, mos erat, vt comitibus regijs hoſpitium gratis tribueretur, neque tamen ligna, ſal, aut quicquam obſonij. Hæc tamẽ omnia in opulentis vrbibus liberè, & velut honoris cauſa præbebant, aſſueti alienæ munificentiæ milites, apparitores, ſcribarumq; genus, annonam à rege acceptã venum dabant, hoſpitibuſq; iam vltro graues eſſe cœperunt; quod alibi ſponte datum eſſet, id in conſuetudinẽ trahentes, & nouũ de aliena liberalitate ius commenti. hodieq; multi imitantur non infimi modò miniſtrorũ, verũ etiam nobiles, qui velut ſummũ ius vrgent, quod *CXXII. Aulæ diſciplina.*

quocunque modo aliquando conceſſum, contra verba mentemq; legis cõſuetudinem, quam ipſi vel mendacia finxére, vel per iniuriam fecere propugnant. Ad primũ igitur ingreſſum ſibi aduentitiam cœnam deberi, diſcedentibus conuiuium, tergiuerſantibus minæ, concuſsionesq; intentatæ. cum monere regem nemo incolarum auderet, Laconicenus præfectus vrbis Sonç, cum de ſtatu patriæ, legibus, iudicijs rogaretur, magna prudentia reſpondit. Nam iuris erat peritiſsimus, earumq; ſententiam in paucíſsimos verſus compendio tranſtulerat. ille in conſilio poſtulauit, abrogari legem de hoſpitijs, ſtatuiq; vt regij miniſtri in diuerſorijs à ciuibus alerẽtur: iuſſus causā mutandę legis adducere Reſpondit, vt paucioribus cõtenti ſint, vt minis abſtineant, nũc enim cũcta extorquẽt pleriq;, rex capite ſanxit, ne quiſquam ab hoſpite quicquam peteret, & iuramentum ea de re exegit: Tum incolis multam dixit, ſi quis dediſſet. Hoc adeo ſeuere obſeruatum eſt, vt cum poſtea Daſilam rex proficiſcens nymbo ſubſiſtere ceptis cogeretur, vbi nihil paratum erat, nemo aulicorum oblata humaniter cibaria, donec rex cõſultus annuiſſet, auderet, manebãtq; intactæ vites, ficus, mori, pomiq; non modo quâ tranſirent, ſed etiam ſub quibús tetẽdiſſent; eò diſciplina laudatior, quo maior fructuum copia, & æſtu feruente ambulantium ſitis. Verum nihil eſt, quod rex bonus, ſenatu prudenti, & pio obſequens à ſuis obtinere nequeat. Illi timent omnes, illum amant, eius causâ & fortunas & vitam prodigunt, quid mirum ſi manus continent? Inuidiã miniſtrorum ſuorum præcipue oderat Abiſsinus, proprium dæmonis crimen dictitans. Pincernam regis ſtructor infeſte perſequebatur, vultu crimen prodebat: nã quoties vina miſcentem rex aut familiarius compellabat, aut benignius aſpiciebat, ſtructoris ora liuor occupabat, rex poſtquam id crebrius notaſſet, ſecreto hominem vocat, laudatoque pincerna, illius operâ honorationibus in officijs vſurum dixit: illi mox bilis ſurgere, labia tremere, concidere oculi, demum calumniari collegam

gam, rex aliud non reſpondit, quam verba à vultu refutari. Latronis non intereſſe quid viator deliquerit, nec inuido cauſam, ſed ſolam nocendi libidinem adeſſe, atque ita hominem aula facere iuſsit. Quærenti deinde magiſtro memoriæ, quid cauſæ velit inſcribi, diario, quod ſtructorem dimiſerit: reſpondit: In oculis eum virus habere, dapibus noxium.

Regis iter ſermone proſequor, nec omnia recenſere fas eſt, ſimilitudo vetat, mater ſatietatis, vbique iuſtitiam, ſanctos mores, diſciplinam curabat, laboris, vigiliæ, audiendarum cauſarum ſupra modum humanu patiens. monentibuſq; vt ſibi parceret, ac grauioribus reſeruaret, ſemper illud vſurpabat: Imperium non eſſe ſui gratia. Regem publico labori eſſe ſacratum. Secordia regum multos affligi, vigilantia iuuari. Bellone in regno Daſilano totum pene diem pro tribunali ſederat, cumq; abitum pararet, anicula ad pedes è ſolio deſcendentis accidit, tenuitque, audacem calamitas fecerat. quam cum magiſter apparitorum ſtomachabundus ſubmoueret, diceretque: Regi ſaltem cœnandi tempus concedendum, illaq; ſubijceret Præſtare regem incœnatum dormire, quam filium ſuum mori, rex denuo reſedit, cauſamq; & teſtes audiuit. Rarum etiam in mediocri magiſtratu exemplum, Senere iudicibus edixerat, ne in audiendo tædium iramq; vel ſigno, vel voce mõſtrarent, expertus nocentiſsimos reos, ſi commotum judicem videant, iracundiæ odioque cognitoris non meritis ſuis ſupplicia imputare. Quare Camfilum iuſtitiæ tenacem, cœteraque eximium, dignitate ac loco mouit, quod ſubito excandeſceret, orantem tamen in aduocatorum numerum admiſit, monitum iræ in iuſtitiæ ſacrario temperaret. rationem & leges ad ſuum cuique tribuendum, non furores valere. Ille tamen paulo poſt dum pro iuſta cauſa perorat, fraudibuſque ab aduerſario agitatur, furenter iratus, magna vi clamare occipit, donec abrupta per contentionem vena, multo ſanguinis vomitu animam reddidit; vario rumore, alij

CXXI. *Diligẽtia Abiſſini.*

pro

pro iuſtitia obijſſe rati, cœlo aſſerebant. alij nimium iræ, iuſtitiam non recto calle quæſiſſe.

cxxv. *Vatem punit.* Tandem ad mare rubrum flexit, atque à deſerto Aegypti meridiem verſus oram totam legit, hæſitque diutius facili commeatuum ſubuectione, & ex regno aditu. Hic legem contra delatores tulit: ante in vſu erat pœna talionis, ſemper gentibus iuſta viſa. Inuidia tamen viam nocendi aliam inuenit. Rex ſtudioſus virtutis, vitijs erat inimicus, minora delicta, aut ſigna prauæ mentis æſtimabat, de quibus alijs in regijs ne appellabantur quidem, hinc æmulis arrepta occaſio non modò minima, ſed etiam ficta carpendi. Si quis hilarior fuiſſe, ſi quis iratior ſeruis, aut aliquid ſine quo humana vita non ducitur, commiſiſſe peccatum videretur, hæc & talia referri nolebat, quod etſi parua, graues ſuſpiciones aliquando gignerent. Capitales ergò delatores, qui innocentibus pericula creabant, primum deriſos, vexatoſque talione puniebat: minutos illos cloacis bis, terve mergebat, ſcarabæos nominabat, atque ita pudore & ignominia oneratos aliò ablegabat. Mathematicum, qui ex aſtris, & corporis colore, lineamentis, cuiuſq; fidem, fortunam, facta prædicebat, facetè conuictum, ſeuerè vltus eſt. Filijs regijs non profeſsione, ſed ſpe ſcientiæ cœlorum obrepſerat, minori ſucceſsionem in regnum promiſerat. ex oculis, fronte, & palmæ figuris, quæ coronam ſceptrumque ſignarent, puer talium irriſor, per ludibrium fratri, hic patri rem aperit, ille ratus ſic iaci diſcordiæ fraternæ ſemina regnis nimium nota, & improba ſpe foueri, ac maturari. tam adoleſcentibus eximere opinionem, quàm hominem vanitatis arguere ſtatuit, vſuſque hominis faceti (moriſcum appellabant) opera, Eunuchum ad eum duci curauit, cui cum multa de opibus, honoribus, matrimonio, liberiſque vaticinaretur, largiter donatus eſt. In vrbe erat virgo nobilis, ſed quæ barbitie virum exhiberet, hæc quoque iuſſu regis hominem adijt, multa donans, plura promittens, auditiſque quæ placere omnibus, quæque credere ſtulti ſo-

ti ſolent, obnixè rogauit, vt arte ſua vxorem deſignaret, nec moratus Syllenida nominauit teſte moriſco, eunuchum nempe, qui muliebri veſte indutus conſilium petierat. vtroque igitur internuncio de matrimonio agebatur. tabulas iam ſignauerat mathematicus, ſuam quoque conſtitutionem, ac fata eadem vanitate moriſco oſtenderat, longam ſibi felicemq́ue vitam, & placidam mortem pollicitus, rex ſpoliatum rebus, nudum, cæſumq́ue leonibus obijci curauit, qua de re ſermo varius, alijs ineptias tam ſæuè punitas accuſantibus, alijs vanitatis pernitioſæ, & in publicas clades aliquando erupturæ exitum probantibus. Nunquam ſanè caueri poteſt illud hominum genus, quod leges ſemper damnant, mores tuentur.

A rubro ad Aethiopicum progreſſus, Quiloam, Moſambicum, vaſtumq́ue illud littus, demum Madagaſcarem adijt. His in prouincijs perennes lites, ebrietates, veſtium luxum faſtumque præcipuè caſtigauit. Litium multitudo antiquitus creuerat, nouæ cumulabantur, ita deſperationem viris etiam induſtrijs & diligentibus adferebat cauſarum intricata ratio. Abiſsinus magno ſumptu plura iudicum collegia inſtituit, qui vetera duntaxat iudicarent, ipſe hortator erat, cognitor. nec minoris putabat togatos illos labores, quàm bellicos. Sæpè ſolitus dicere: Reges in acie maiori periculo, in foro maiori tædio verſari. Tantum verò effecit, vt medio anno decem litium millia deciderentur. Ea ratione expeditum iuris curſum reddidit, bonis, æquiſq́ue conſiliarijs ac præſidibus animum addidit, malis occaſionem ademit, latendique facultatem. Nam lites etiam faciles iudicatu prolatabant aliqui, vt partes precio moram redimere cogerent. Nouos ſemper ſinus, nouas artes prædandi reperit auaritia. Maranus eorum, qui nihil darent, cauſas negligebat, aliorum procurabat, illis reſpondere ſolitus: Non te vidi, cauſam nondum legi. veni vt te videam. iam prouerbio in munerum capturis vocem prætoris homines faceti viurpabant. Cryſtallo nihil

CCXXVI. *Ebrietas ſublata.*

nihil opus eſſe, ſpecularia illi ex auro eſſe, per metallum opaciſsimum acutum videre, quibus ad regem delatis, reo conuicto erui oculos, boniſque exutum mendicare illudentibus vrbanis, ſtipemque petenti obiectantibus toties audita verba: Non te vidi. veni vt te videam. Videſne? qua contumelia deiectus regem orauit, vt mori iuberet, probriſque ſubduceret, qui miſeratus hominē, in libera cuſtodia aluit, adiriq; à conſulentibus permiſit. Madagaſcareni finitimæq; gentes in vinum pronæ, etiā paruulis ingerunt, ſi cupide ſorbillant, ſtrenuos augurantur. Hi tum mores, dies conuiuijs agere, æſtu ſolis vitia iuuabantur. Hinc morbida corpora, hebetes pueris, attonitæq; mentes, & conſilijs inimica leuitas, diſceptationū fuga, pleriſq; pinſendi, fodiēdi, remigandi leuior, quàm diſcendi labos. Tantum ab humano ingenio degenerarant. Vrbium cultiſsimæ in lucra omnes induſtriæ vires abſumebant. Præſides indulgebant, ſtolidis & ſagina torpentibus imperari ſecurius rati. Nihil auſuris, & ſi audentia ſit, conſiliū defore. Verum alia mēs regi, qui populum prudentem, æquitatis & beneficiorū intelligentem ſemper maluit: regem enim hominū ſe, non pecorum eſſe. Quibus nulla induſtria, nulla futuri cura, nulla præſentium parſimonia, nec regibus vtiles, nec hoſtibus formidabiles eſſe. dū illa diſputantur, nuncius è Taprobane adfertur, præſidem à temulentis per laſciuiam occiſum. Improbi erroris pęnas iuſtas ille dedit, voluptatibus enim, & comeſſationibus corruptos, pauperesq; non imperij duritia, ſed lenimētis effecerit, ratus molles imbelleſq; extera imperia facilimè toleraturos. Die feſto igitur; dum laſciuiētium diſcurſibus ebria ciuitas perſonat, piratæ non ignari vrbanæ luxuriæ portum inuecti, vrbem penè occuparūt, niſi milites iuſta diſciplina habiti maturè portas clauſiſſent: ciues ad arma conclamant, temereq;, prout vina dabant animos, ſine ordine procurrunt, portas effringunt, multum etiā cum lacrymis deprecante prçſide, nec mora, à piratis cęduntur, ſine duce turba erat, nec durabat ad vulnera impetus,

petus,ad futura pericula audaces,cum aderãt pauidi, ac fugaces; fugientes miles ad portam excepit, & tutatus eſt,at hærebant tergis piratæ,metuſq; erat, ne ſimul irrumperent, quare occluſis portis poſtremi ad lanienam relicti ſunt,qui intra vrbem erant,ingenti væcordia,alij arma parabant,alii cum vulneratos cernerẽt,qui redierant,latebras petebant, plurimi vino ſepulti, altera primum die quid actũ fuerit,intellexerunt. Quidam è fugientibus forte fortuna in agmen laruatum incidit malè ſobrium. Et vos ô ciues ludicra agitatis, & ferro ſaxa immerita cæditis, interim cognatos veſtros præfectus vrbe excluſos in hoſtiũ manibus deſtituit. continuò in ædes præſidis impetum faciunt, ipſum inauditũ concidunt,domũ diripiunt. Altera die dolor, & pœnitentia, metus à rege,cędis auctores in vincula conijciunt,vicarius præſidis monet,præterita quę infecta reddi nequeant,noua modeſtia, officijſq; corrigant, ad regem legatos deprecatum mittant. Se quoq; preces adiuncturum, furias Bacchi fuiſſe,non imperij contemptum. Verebatur ne metu defectionem cogitarent, totamq; inſulam cõmouerent. Tres è primoribus legati deſtinantur,quorum duo vrbe abfuerant, tertius domũ præfecti defenderat. Horũ aduentus in ipſam de ebrietate tollẽda cõſultationẽ incidit. Legati mox è naui,vt erant ſqualidi, triſteſq;, Maſaniſſam ſupplices adeunt, humũ proiecti, flentes,cęſarieq; puluere fędãtes,velléteſq;,veniã patrię rogãt,atq; in conſpectũ regis vt admittantur, obſecrãt. Maſaniſſa miſeratus affl ctos,bono animo eſſe iubet,eãt ad diuerſoria,curẽt corpora,paratiq; ſint,ac animo pręſenti,vt vbi à rege vocati fuerint, cauſã miſerorũ ciuiũ perorẽt,cõtinuò regi indicat adeſſe Biranẽſes,commiſſum per imprudentiã delictũ deprecaturos. à cęna miſſus ſatelles,qui ſupplices adduceret;anxius enim rex ſtatũ inſulæ cognoſcere auebat.at barbari more patrię cęnarant,iamq; poſtcęnia agitabant madidi, vocantẽ tamẽ ſequũtur in regiã.vbi turpi vacillatione corporũ, & linguæ titubatione riſũ aulę mouiſsẽt,iuſius dicere ſenior: vinum ac-

accuſare cœpit, illo ciues proditos hoſtibus, illo ceci-diſſe præſidem, vino mentem excuti, vino linguam ſolui, auditu ſque diu eſt, atque inconcinna & inepta proferens, deridiculo fuit, donec ad regem conuerſo ſermone: Neque te arbitramur, ò rex, mero domitum, tenuiſſe conſtanti mente ſapientiam; tam forti Deo etiam reges impares. Talia iactantem ſatellites ſubmouent, Maſaniſſa regi factum exponit. Altera die miſſo ad ſobrios ſcriba increpat Maſaniſſa, haud leuè crimen eſſe, ſupplices rege coram temulentos indecòra verba ructare, de vita ipſos periclitari, qui ſupremę in terris maieſtati proteruè illuſerint. excuſabant illi factum: Iuſſos ſe curare corpora, mandatis Maſaniſſæ paruiſſe. neq; ſibi in mentem veniſſe, fore, vt à cœna ad regem vocarentur, tempus illud lætitiæ, non ſerijs deberi. Ante prandium ſe ægros, à prandio ſtultos eſſe. Non oportere regem illis moribus iraſci, quos præfectus regius induxerit. Illius hanc eſſe diſciplinam, ebrioſos illi caros, ſobrios velut hoſtilia meditantes ſuſpectos fuiſſe, neq; vlla re magis illum delectatum, quam ſermone libero madidorum, in quo arcana cordis perluceant: Nulli Biræsnenſium eſſe dubium, voluntate, & exemplo regis ciuitatem illam eſſe Lyæo dedicatam. Quid rex ageret? auctores cœdis ſupplicio affecit, ciuibus ignouit, præſidem nouum miſit, temperantiæ leges fixit. Primò quidem cauponas, domicilia publicarum comeſſationum ſuſtulit: ſuam cuique domum vitæ, ſomni, cibi ſtationem eſſe voluit. Diuerſoria peregrinis tantummodo conceſſa. Sic aberant illecebræ & inuitamenta temulentiæ, cauponumque difficiles vitatu fraudes. Deinde, ſi quis in publico ebrius appareret, pœna erat arbitraria pro modo opum, ſi quid per ebrietatem peccaret, multa geminata. Ac primum hoc obtinuit, ne gloriæ ſibi ducerent voluntariam amentiam mortales, deinde vt etiam probro eſſet, vſqueadeo, vt ad teſtimonium dicendum ebrioſi produci non poſſent: ea cautela opinione facilius inueteratum vitium à rege abolitum. Deni-

que

que cuius in ædibus mero quiſpiam nimio rationem poſuiſſet, paterfamilias pendere pœnas iubebatur, ita nõ vnum modo vitium, ſed in vno multorum cauſas ſuſtulit.

Mirum quantas ea ſanctio querelas pepererit. Venter aures non habet, at caput ebrij nõ magis quam venter rationem. Caupones ſua detrimenta lugebant, chirurgi medicique, non iam rixas & vulnera quotidiana eſſe, nec tantum artis ſuæ precium. qui areas, & atria ſaltatoribus locabant, deſerta tecta flebant: cantores, tibicines; totum hoc genus mœſtum ac ſolicitum agebat, abolita nequitia ex qua viuebant. Horum quærimoniæ æquitatem, neceſsitatem, ſanctimoniam legis accuſando, confirmabant: Nobiles, vicorum Domini ſerio regios conſiliarios admonebant, temperantiam ſibi ac regi damnoſam, temulentiam lucro fuiſſe. Ex ea contentiones, conuitia, pugnas quotidianas, ac proinde multarum vberem meſſem, qua regium ærarium nunc priuetur, at etiam vilitatem vini, triticique copià nimià intolerabilem eſſe. improbæ omnino querelæ. Nolle impediri ſcelera quæſtuoſa, velle animarum exitio ſua lucra augeri: Eos graui edicto rex increpuit, deteſtabilius, quam ipſi rex quorum delictis quæſtum faciebant, peccantes. Sed neque Reipublicæ, neque priuatis tam turpia lucra vtiliora eſſe, quam illa quæ ex ſobrietate ac temperantia honeſte quæruntur. Non iam vini tertiam partem in regno abſumi, totum id, quo morbi, inopia, cædes, ſubitæ mortes, mille malorum cohortes ingruebant, foras euehi, diuendi externis, aurum merceſque inferri, & regnum, & ſingulos opulentos fieri. Se pro viro nobili non habiturum, qui non & ipſe ſine vinolentia vixerit, atque in eum ordinem rationes domeſticas redegerit, vt ſine alieno flagitio ſumptum ſuſtinere, alere familiam queat. *CXXVII. Contra potus ebrietatis.*

Porrò in Arabiam progreſſus, rapinas, & latrones compeſcuit, dein penitus aboleuit. Nam gens Arabum in finibus agitans prona eſt lacrocinijs, ſinum rubrum, *XXIIX. Vſura ſublata.*

Perſicum, & mare magnum attingit, inde commercia, & omnium populorum vitia inuehuntur, à Septentrione perpetuos hoſtes ſortita eſt Arabiæ deſertæ incolas, nomadas, raptu viuentes, felicium opibus infeſtos. Rapinæ porro felicis Arabiæ duplices, fœnoris, & violentiæ. Vſuris patriam exhauriebant Iudæi, qui è Palæſtina Syriæ, Perſide, Petrea, Idumæa, deſertoq; Pharan in beatiorem terram migrarant. Sæpè malum hoc edictis regijs, & pœnis repreſſum, occultis artibus redibat, ſéque inſinuabat, cum in fortunas irrepſiſſet, lenta contagione, & velut tabe conſumebat. Ignorantia aut diſsimulatione præſidum integros pagos, oppidaque comprehendebat. neque exitiabile malum rex accuſatione, aut delatione cognorat, latendo inualuerat: illis duntaxat notum, quos vel implicuerat, vel quibus commodo eſſet: ipſi ſe Iudæi prodidére, aduenienti regi ingentia, raráque munera obtulerant, maiora etiam conſiliarijs, à quibus cum non reciperentur, totius Arabiæ annuum prouentum illa pecunia coemerunt, atque Abiſsino dederunt, in omnem vitam aromatum ſatis eo dono accepturum. Hinc orta admiratio, vnde genti peregrinæ, ſordidæque tantæ opes. agros non habebant, negociatione tenui vtebantur, crepundia, & vilem ſupellectilem circumferebat. Interrogatus Nathan ex Iudæo iam olim Chriſtianus, perfidæ gentis fraudes, aſtumque expoſuit, & latentia Reipublicæ vlcera detexit. Gens mea, inquit, à primis annis fœnus, impoſtoras, & damna Chriſtianorum meditatur. Pueri in cunis vſuras exercét, Chriſtianorum liberis poma, nuces, denariolos obtrudunt, pacti in diem alterum, aut menſem additamenta, pignora capiűt, bullas, faſcias, inaures, thura, ſtacten, diſcos. cochlearia, quicquid aut pueri habét, aut ſublegere domo poſſunt. Parentes vt quemque egentem, aut decoctorem inuenerunt, ſumptum ſuppeditant, centeſimam exigunt, ſi ad calendas debitor non occurrat, crudeli anatociſmo fœnus in ſummam referunt, idq; ſuo arbitrio, pignora cum redimi nequeunt, minimo æſtimate-

ta te-

ta tenent. Monopolia perpetuò exercent, annonam flagellant, quodq; iniquiſsimũ eſt, & lucroſiſsimum, fures, raptores, latrones, receptãt, prædas vili coemũt, care diuẽdunt: nullũ nefas putant, ſi lucrum ſit. Nec illis deeſt vnquam pecunia. Opulenti ciues, nobiles, etiam magiſtratus per illos fœnerantur, ſunt egentiores Iudæi Chriſtianorum propolæ. Hinc adeò valida factio eſt, vt potẽtia impiæ ſocietatis veritas opprimatur, nullus queritur: qui obnoxi ſunt non audent, qui participes, obſiſtunt: quibus nihil cum profana gente eſt negocij, nolũt vtriuſq; partis odia contra ſe irritare. Hic metu legum ſoluta dominatur vſura. Hinc tam grandia tibi munera pararunt, vt expilandi cœteros obtineant facultatẽ. Dona illa ex furtis, rapinis, ſudore, & ſanguine Chriſtianorum, ſunt magnarum opum reliquiæ, quas recondunt. Per hæc ad Præſides, iudicesq́;, quin imò ad epiſcopos irrumpunt, & legib. ſilentiũ indicunt. Vin' tu huius rei videre experimentũ? Iudæorũ potiſsimũ? hic eſt, Abeſſolomus, homo nefarius, oſor omniũ hominũ, ſui tantũ generis amator, ante biennium ciui egenti, (Iuſto nomẽ eſt) mille drachmas mutuo dedit, eâ pactione, vt ad diẽ dictũ pollicẽ ei amputare liceret. Inopia Iuſtũ ad miſerã ſortẽ adegit, faſtus alterũ ſæuum effecit, nõ enim pollice cõtentus, venenata ſeceſpita ſecturum minatur, tam rapida ferrũ peſte illeuiſſe gloriatur, vt momento brachiũ, corpusq; tabefactura ſit. Ea lis nũc in iudicio verſatur, nõ vt ne pollicẽ amittat, ſed ne ex vno vulnere nõ magnæ partis totus pereat: quo ferro iniuria inferatur, diſceptatio eſt. Hanc tu cauſam ad te reuoca, domũ Iudæi occlude, ipſum in cuſtodiã detine, noua & inuſitata cognoſces. Cõſtituta die rex pro tribũnali ſedit, capitis damnatur Abeſſolomus, opes illius partim fiſco, partim Iuſto addicuntur, at tempore quod inter ſententiam, & mortẽ intermedium fuit, Iudæi omnes precibus, doniſq; agere, rex ad cõſiliũ causã reiecit, monitis ſenatorib. ne oratorib. ſpẽ præciderẽt, neu munera abnuerẽt. Tũ verò diuitiæ Iudaicæ detectæ, mille talenta data iudicibus.

At

At fœneratorum Chriſtianorum alia cura, morte Iudæi non mouebantur, aurum quod dederant, ne fiſcus raperet, ſatagebant. Sexcenti ſupplicum libelli oblati, dedecus vulgabant. Paulò poſt è manuum pedumque pollicibus ſuſpenſus Abeſſolomus dona conſortium fecit irrita: Chriſtianis, quorum auro vetitas negociationes tractarat, & hoc ablatú, & noua inſuper indicta multa, Iudæi Arabiâ pulſi. Senatus regius munera ſponte in commune contulit, cui addita Abeſſolomi pecunia, duo millia talentum efficiebat, ea in vrbis ærario publice ſeruata, & ſine vſura mutuo egentibus data, modo leges iuxta ſatisdarent. Fœnus capitis pœna vetitum.

cxxix. *Viæ ſecuras reddit.* Maius opus raptores, viarum inſeſſores, piratas tollere, armis & milite itinera tutanda, leges in eos nihil poterant. Igitur omnibus locis perquiſiti, & nonnulli inuenti aliorum latibula prodiderunt, pronunciata in capita latronum magna præmia, etiam ſocijs venia, & ſi quem ex ſuis occidiſſent, grandior merces. cùm igitur nuſquam tuto cõſiſterent, cum ſocios quisque metuetueret, alio fugerunt. E captiuis cognitum pleroſque ſpoliatos, vel vſura oppreſſos, vel iudicia timentes, vel in exilium pulſos, in id vitæ genus deueniſſe. Multi ex his auribus mutili, vel ſtigmate inuſti meritorum indicia deferebant. Pacata in præſens regione, de futuris conſultatum. Viſum autem ſenatui eſt; Neminem qui citra mortem deliquiſſet, aut perpetuo carcere, aut exilio damnare. Minoris noxæ reos ad temporariam, aut perpetuam ſeruitutem damnare. Alios ad triremes, alios ad agriculturam, marmorarias, aliaque opera. Deinde placuit neminem ocioſum eſſe, neminem mendicimonio viuere. Ita neque paupertas ad illicita pertrahebat, neque ocio flagitia fouebantur. Senes debileſque leui & ſedentario opere exercebantur, qui nihil poterant, à ſua quiſque ciuitate, pagoue alebantur, præcipue regiæ liberalitatis donatiuo. Piratæ in mediterranea abducti, compedibus vincti, terram exercebant, tantam multi-

tudinem trucidare, etſi extrema meritam, clementia vetabat. Hic ingens periculum rex adijt: Arabs, cuius filij ſuſpendio perierant, vlciſci ſtatuit affectus ſuos. ergo regem inter ſupplices compellat, vt libellum legenti mucronem infigeret. Abiſsinus ſui diſcriminis inſcius, dum ſolita verborum comitate, ac vultus ſerenitate venientē excipit, & cauſā eius ſibi cordi ſore pollicetur, animum ſcelerati hominis mitigauit, atque in alium facinus auertit: inſecuta enim luce eadem arte iudicē occidit: eum cauſam orbitatis ſuæ queſtus, quod ſupplicē vultu torno, verbis aſperis ſubmouiſſet. Humanitas facilitaſq; principum virtutes amabiles facit, ingrata eſt, quamuis diuina, etiam quibus prodeſt, moroſa virtus. ſermonis aſperitas odium parit, & contemptum. Nemo bene de eo loquitur, à quo conuitium audiuit, aut manu, aut ore iniuriam rependit.

Obito per maximos labores regno, terreſtre in Cōgum iter ſuſcepit, quod quia monarchiæ extremā partē claudebat, atq; ad occiduū latus reges potētes habebat, magna cura communijt, opportunis locis arces extruxit, colonias deduxit, Manicongianorū multa millia in alias oras tranſtulit, agroſq; dedit, qui in regno relinquebantur, interpoſitis Aethiopū vrbibus & caſtellis, cōuenire non poterāt, ex illo regno maximos delectus agebat, vt quicquid animoſū aut turbulentū eſſe poterat, alio verteret, diu illi ſub ſignis habebātur, donec vxore peregrinis in terris ducta, quæſitaq; re, alienū ſolum pro patria amarent, Aethiopes etiā cum Manicongianis connubia ſociabant, atq; ita ſenſim in vnam gentem linguamq; coaleſcebant. Arces nō nemo diſſuadebat, quod ſi ab hoſte caperentur, haud facile recuperari poſſent. Quin tu, inquit, nudus pugna, ne clypeū hoſtis eripiat, arces, ſcuta regnorum, colonias, loricas ac thoraces vocabat. Illo in regno frugum fœcundo annonæ ratio perpetuas diuitum ac pauperū controuerſias excitabat. Nā ſi quando vel tempeſtate, vel ſocietate, vel locuſtarum appulſu, (familiare id Africæ malum) meſsium inter- cxxx. *Manicō-gum præ-ſectus.*

cepta ſpes fuiſſet, diuites conſenſu granaria claudebant, tanta crudelitate, vt alimento paucorum menſium agellos, ædes, merces opponere cogerentur: quin etiam in ſumma vbertate annonam accendebant, mutua conſpiratione. Nec regi, nec alijs mitiora ſuadentibus parebãt, iuris eſſe, vt res ſuas quiſque vel ſeruet, vel ſuo arbitratu alienet, cum ceſſuri non viderentur, rex frumentum quod ex Zanziberc aduehi curarat, viliſsimo precio vẽdi curauit, famamq; vulgarunt regij procuratores, ducentas naues parari congianis paſcendis, tum vero Dardanarij liberales eſſe, orare regem, ne peregrinas meſſes in tam vberem glebam inferri ſinat: ne fertilitatis externæ fiducia incultus ager ſqualeat. Ipſe frumenti precium ponat: ac leges in poſterum ſanciat. In illum annum precium eſſe voluit, quo ſuum ipſe vendiderat. non oportere illos meliore conditione eſſe, quam regẽ, monebat.

Leges deinde ſalubres edidit. Vt arbitri à prorege cõſtituti precia cibariorum in ſingulos menſes edicerent: Hæc perlata non eſt, metu ne muneribus corrupti prauo arbitrio æſtimationem facerent. Melioribus igitur legibus ſubuentum. Nimirum vt patresfamilias quando frugum copia eſſet, in bienninm cibaria reponerent, ne ſubito malo fames oriretur. Deinde vt vrbes, & in illis negociantium, atque artificum collegia, in tres annos triticum in horreis ſeruarent, neque quamuis magna penuria carius venderent, quam emiſſent, addita ſolum in modium drachma. At neque illis legibus auaritia coerceri poterat, hiſce enim ad emptionem obligatis, tanto carius venditores fruges æſtimabant, vt vna æſtate trium annorum lucra penſarent, ad artes igitur rex compellitur. Primum regios agros quos diuites arabant, & aureum in iugera ſingula pendebant, ipſe colendos recepit, deinde pauperioribus ſed induſtrijs elocauit, pacta dimidia frugum parte. Deinde cauſatus opus eſſe multo pro milite, pro arcibus frumento, tranſegit cũ cæteris cultoribus, qui proprios agros ſeminabãt, ne pecuniã, ſed fructuũ octauam redderent, ita olim vſitatum fuit, cũ

Con-

Congiani à proprio domi rege gubernarētur, Aethiopes aurū maluerāt. Tertio vt excisis dumis, ſiccatis paludibus, repurgatis labore teſquis, quiſq; ſibi noualia pararet, ex quibus regi quintā partem redderent. ita rex vim maximam in ſingulos annos colligebat, facilique precio vendebat, exemplū aliqui ſequebantur, verecundia, alij neceſsitate, quod non eſſet, qui plura daret. Hinc magna rerū mutatio, venaleſq; agri, quorū poſſeſsio ad paucos dominos iniquitate temporū deuenerat, quorū in poteſtate totius regni cómeatus erat, qui pro arbitrio annonā iactabant, nunc cū immenſo lucro, & regno frumētario deiecti eſſent, damna cœli ſentirent, latifundia minuerunt, venditiſq; agris iam plebes ſuis meſsibus viuebat. Singulis tamen menſibus, precium ſtatutum eſt, quod excedere non liceret, verū id magnū erat, vt ne deceret quidem accedere. Nempe ſi modius tritici ſex drachmis venderetur, lex erat: Ne eo menſe, quiſquam carius quam ſeptenis licitaretur. Nam ante illud tempus, ſubita incrementa venditores inducebant: atq; aliquando, ſi calendis ſeptem drachmis emeretur, idibus totidē aureos poſcebant. Hoc etiā cupiditatē coercuit, regius ſcriba nūdinarū tēpore in foro obuerſabatur, & quo quiſq; precio vēderet, annotabat: ſi quis tribus nūdinis cōtinuis aliorū precia ſuperaſſet, foro abeſſe toto anno videbatur. Deniq; vetitū ne quiſpiā niſi in quatuor annos fruges recōditas haberet. Ita rei frumentariæ proſpectū, & quieti publicæ, quæ nulla re magis, quā fame turbatur.

Florente iam regno, cum amore ſuorum domi, foris auctoritate, metuq; ſecurus ageret, maiorē natum filiū, quem de patris nomine Moſambum dixerat, in Manicongi regnum, vt patris auſpicijs, ductuq; imperare diſceret, proregē miſit: vix eo venerat, cum legati adſunt à gente Nigritarū, regemq; ſibi dari poſtulāt. Tombutus rex, dum bella meditatur, & finitimos ſubiugare, more barbarorū, qui alienos opprimere regiam virtutē arbitrātur, ſuos offendit. Senega nobilis ad Nigrū flumē ciuitas, in magnis annonæ difficultatibus cum inſuper *CXXXI. Nigritarum rex caſus.*

magna acerbitate tributum exigeretur : furijs incenſa imagines regias deijcit, in fluuium cum quæſtoribus mergit:mox bellum & obſidio, acer animi Tombutus apparatum accelerabat,cum ſe impares regi viderent,nec aliunde auxilium ſperaretur, conuerſi ad preces,in paucos rebellionis cauſas conferunt, maximam partem innocentes eſſe, aliaque leniendis iris idonea. Callidus ſimulandi Tombutus,clementer allocutus legatos:non ignorare ſe nihil actum conſilio publico, impetu paucorum tractam eſſe hactenus innocuam, fidamque multitudinem, auctores ipſi puniant, obſides mittant,arma tradant,contra regiæ maieſtatis dignitatem eſſe, ſi cum armatis ſubditis pacem cõponat. Quicquid armati impetrent,extortum videri,inermes clementiã mereri, nec mora,imagines nouas reponunt, paucos quoſdam qui auctores habebantur in flumen præcipitant,obſides mittunt nobiliſsimos ciuitatis, arma tradunt,quod furorem lenire debuit, accendit. Rex enim tutum ratus quiduis imperare exarmatis, miſit, qui iuberet omnes cum liberis & vxoribus, cum ſingulis veſtibus exire,vrbi ſe meliores ciues daturum. Aurum etiam argentumque efferre vetuit, conſtituiſſe ſe,qui ea ſcrutarentur,tum ne res precioſas quiſquam defoderet, abſconderetque, non defore ſibi inueſtigandi facilem, ipſis lacrymabilem rationem.Ea mandata cum in ſenatu lecta eſſent,mœſtum ſilentium,deinde comploratio lacrymæq́;.At Camber princeps ſenatus,Cambræ,quæ in hodiernũ diem floret,conditor,petito ſilentio.Merito mihi regis ſuſpecta lenitas fuit, quo euaderet, auaro nullæ ſpes, offenſo nullum ſupplicium ſatis eſt. Nos vt vilia mancipia diuendet,opes rapiet, vrbẽ denique, domosq́; ſub haſta diſtrahet. Tolerãda iſta,quia ſolita. Regũ ira nunquam mediocri pœna contenta. Leo nunquã ſæuit citra lacerationes &mortẽ. At vero de recõditis theſauris quæſtiones ea ſupplicia minãtur, quæ morte redimenda ſint. Faceſſant lacrymæ, & querelæ, in irã vltionem.,; animus inſurgat; ſi mihi obtẽperatis,arma

ma-

manuſq; inueniam. Cõclamatũ, ageret quæ vellet. mox è ſenatoribus centum armorũ fabricandorum præfectos delegit, occluſis portis, populo regis crudelitatē exponit, quicquid in vrbe, ferri, chalybis, æris, in commune deportari imperat, atque noua arma fabricari. muniri omnia, naues expediri: nec minus tamē legatos deprecatũ mittit, ne ſuſpicionem moueat tarda obedientia, primo aptatæ ſudes, verua, & quicquid haſtarum ſpeciem habebat, fundæ, lapides, cœtera deinde fabrefacta. cum parata eſſent omnia, noctu facta eſt irruptio in caſtra, quæ vt pote contra ſupplices, & inermes incuſtodita facile fuit obruere. Tombutus cum filio in tentorio interfectus eſt, fugati cœteri, Senegenſes ingenti præda potiti, cauſamq; agentes in conſilio non modo veniam obtinuerunt, ſed etiam ne regem in poſterum vllũ agnoſcerent. Verum mox ortæ diſcordiæ inter vrbes, atque adeo magnates breuiſsimæ libertatis celere odium creauere. nec facile diuturnum eſt plebis, aut optimatũ imperium, ambitus & cupiditas altiore metu premenda eſt. Dum igitur factionibus laborant, in vnicum conſēſere remedium, vt Abiſsinũ aduocent, leges ab eo, deinde regem accipiant; nec abnuit iam ſenior alienis conſulere, Moſambum in Aethiopiam reuocat, ſucceſſorē deſignat, & regni habenas, ſe abſente, in manus tradit, filium iuniorem Barchæum, quem illis regem deſtinauit, in comitatu eſſe voluit. Triennium expeditio tenuit, mores barbaros feroſque emollijt, legibus regnum cōpoſuit, domum deinde rediens defunctus eſt.

Poſtquam de morbo regis vulgatum eſt, mœſtũ toto regno iuſtitium, iniuſsi fora, templa complebant, nō veſtium decor, non conuiuiorũ apparatus, vt quiſq; alteri obuius, aut notum, aut tabellarium viderat, de ſalute regis quærebat. Nihil adulationi, nihil famæ dabatur, vero quiſq; dolore lugebat. Nulla maior virtuti laus, quam publicus luctus tribui poteſt. Lacrymæ gemituſque principem amantium ſuprema eſt veneratio. At poſtquam mors vulgata eſt, tum eiulatus, clamoreſq;, CXXXII. *Mors Abiſſini.*

 pri-

priuatim quiſque velut parentes aut filios lugere, templa, domos, vrbium portas triſti velare panno, preces fundere, biennio durauit leſſus, nec deſiere per ſequentes annos quinquaginta, ſepulchrum eius ornare floribus, ſertis, ſerico tegere. Multa ægrotantis, ac morientis dicta celebrantur. Præcipua ſacræ confeſsionis cura, multę preces ac lacrymæ: adeò, vt vi doloris ac pœnitentiæ medici morbum grauari cenſerent, iuberentq́; temperare mentis ardorem: ſed Deo ille hærebat, iam tempus miſericordiæ eſſe dictitans, iudice propinquo magis premi ſe, atque angi criminum ſuorum recordatione. Epiſcopo hortanti, vt ad extremum certamen contra dœmonum infeſtos conatus animum firmaret: Euchariſtiam ergò, inquit, adfer, ne ſólus pugnem. adorato deinde, ſumptoque Sacramento, nullos, niſi de propitiando numine, vitaq́; beatorum, ſermones admiſit. medico ſpem vitæ certam danti, reſpondit. manere metuo, exire geſtio. aſſeueranti, pulſum arteriæ fortem eſſe: nam ianua regni cœleſtis, inquit, violenter pulſanda eſt. Rogatus, an animum eius aliqua moleſtia angeret: Oranti moleſtiſsimam eſſe recordationem, quod multorũ preces crebrò neglexerit, aſperius reſponderit. quanquam id poſt reditum ab exilio nunquam feciſſe meminerit. Pſalmos Dauidis quotidie cani, vel legi audiebat. Si quando acrius dolor vreret, gratias Deo agebat: cùm intelligeret multos pro incolumitate eius orare, vitamq́; Reip. eſſe neceſſariam. Deum negauit egere homuncionis opera, qui de lapidibus poteſt facere reges. Iam propinqua morte palleſcens, frigidum ſudans, hiſtoriam Chriſti patientis prælegi iuſsit, cumq́; ad verba Domini morientis ventum eſſet, ipſe dicta lectori pręripiens, In manus tuas Domine, inquit, commendo ſpiritũ meum, ſimul omni motu, vitaque caruit.

CCXXXIII. *Teſtamẽtum Abiſsini.* Teſtamentum ſanus confecerat, initio morbi recognouit, iterumq́ue ſignauit.

In nomine Patris, & Filij, & Spiritus ſancti.

Teſtamentum condo, quod & regia, & patria auctoritate validum eſſe iubeo. Re-

Regi ſæculorum, immortali, & inuiſibili, ſit honor, gloria, gratia, qui me vocauit in ſocietatem filij ſui, Domini noſtri Ieſu Chriſti, Dei & hominis. In ea fide animam meam, tot malis obnoxiam, tam bonis vacuam miſericordiæ redemptoris commendo. Corpuſculum meum ſepulchro, quod ad mortis memoriam excidi olim iuſsi, recondi volo, idque plebeio funere. Sumptus autem in pompam, & alios funeris apparatus expendi ſolitos, donari pauperibus, vt adiumento ſint animæ meæ, & viuentibus ſolatio. Moſambo filio primogenito regnum, & omnia mea, velut hæredi ex aſſe relinquo, & ergà Barchæum fratrem eius, filium meum ſecundo genitum, qualem ego ergà vtrumq; habeo, perpetuam caritatem. Barchæo filio, regi Nigritarum, lego in annum quingenta aureorum millia, & duas in regno prouincias, quas Moſambus voluerit. In homicidas, veneficos, iniquos iudices, qui carcere tenentur, ante exequias meas, legibus agi iubeo, cœteris donari vitam, etiam mortem meritis, & cuſtodia liberari. Indis, qui latrocinijs Taprobanen infeſtant, bellum inferet Moſambus, aurum, & commeatum iam ſepoſui. Manichæos & Arrianos inquiret, exilio, aut alia pœna multabit. Eleemoſynas, largitiones, legata Eccleſijs, quæ ſeorſum libello complexus ſum, ſine mora dabit.

Vobis o filij commendo Eccleſias, & eorum qui mihi fideles fuere, liberos.

Deinde officium veſtrum, vt benè regnetis. Hoc eſt, ſumma cura, labore, cœleſtis maieſtatis gloriam, ſalutem ſubiectorum, non veſtra commoda, non voluptates quæretis: Rex, pater eſt multarum gẽtium, omnium & ſingulorũ vtilitatibus obligatus, vt omnes ſeruet, nõ vt populorũ dãnis paſcatur. Labores regij ac vigiliæ, vti ſolis motus, totis prouincijs vtiles ſunt. Quod priuati meditantur, faciuntque, anguſtis finibus includitur, regiæ actiones fructum latiſsimè fundunt. Nomen regium honoris eſt, res ipſa immenſi, ſed fructuoſi laboris, quã

hæ-

hereditatis nobiliſsimam partem vobis indiuiſam relinquo. Iuſtitiæ tuendæ præcipuè ſacrati regnatis, eam omnes oppugnant,qui alieno detrimento quæſtus ſuos perſequuntur, eorum maxima pars eſt, neq; extra ſortem ſemper iudices,præſideſque. Tanto cupiditatum flumini,tam rapido,reges penè ſoli obices ſtatis,niſi infirmitatem veſtram validis,inuictiſque conſultorum & præfectorum ſubſidijs ſulcitis, iniuriæ multorum cedendum erit. Neutrum extollat poteſtatis magnitudo, potentium cruciatuum,niſi excellenti virtute exerceatur,prænuncia,ac machinatrix. Quem turbo, fluctuſve ſublimem tollunt, periculo attonitus ad humilis vertitur preces,non inſoleſcit. Vitam vobis lego caſtam, ſobriam,innocuam,cuius ad exemplum,magnates,populuſque mores conuertat. Veſtros mores imitetur aula. aula,inquam, Chriſtiana, virtutum officina, regum cōmendatrix,quam niſi ſeueritate perpetua, atque æquabili cōtinetis,vobis infamiam pariet, populo pudorem detrahet.Aula facilis in luxum,ſegnis ad virtutem. Sanctos Principum mores lentè imitantur,ad malos validè impellit. Hæc domus veſtra eſt,cuius innocentiam niſi accuratis, in regno rectè adminiſtrando, non magno profectu laudabitis.

Ante omnia Deum amate, ab eo initia, progreſſum, exitum rerum expectate, per eum reges regnant. Hinc pia,tuta, ſolida,efficacia conſilia ducetis. Iam vobis valedico, dilectiſsimi filij: non in longum tempus:breue eſt,quicquid æui vobis ſupereſt. Præeo,ſequimini.

FINIS.

783705

80º